

ODSEVANJA

Koroška,
jesen-
zima
2017

103
104

revija za leposlovje in kulturo

ODZEVANJU

6,5 EUR

183

NA PLATNICAH

Naslovnica:
Leander Fužir,
Slovenj Gradec

Leander Fužir, Za praznik

Kazalo

Ur. A. M.	SLOVENJGRAŠKE OKROGLE V LETU 2017	5
Anja Golob	šesti čut	6
Draga Ropič	»Ne potovanja, ne kraji niso. Le to je, zakaj smo šli. Do česa smo prišli.«	10
Jani Rifel	NAPAKA	16
Primož Mlačnik	MIMIBEŽNICE	17
Nik Lebar	ŽIVINA PESMICA O ŽIVLJENJU	19
Maša K. Okorn	OB PETIH ZJUTRAJ SE PREBUJA PARIZ	21
Karla Zajc Berzelak	MEJNIKI IN ŽIVLJENJE ZA HRBTOM - Ljuba Prenner in njena romana o Slovenj Gradcu	32
Igor Šentjerc	EDEN PROTI TREM	36
Mira Miladinović		
Zalaznik	IGOR ŠENTJURC NA SLOVENSKEM	46
Leopoldina Bezljaj	Drag spomin na ravnatelja meščanske šole Ferda Šentjurca, očeta Igorja Šentjurca	54
Andrej Makuc	Drobeci za podobo šmarško-slovenjgraških otroških let IVANA MINATTIJA	55
Franček Lasbaher	Ivan Minatti, pomemben pesnik poosvoboditvenega obdobja od 1947 do 2012	60
Franček Lasbaher	PROF. DR. IVAN GAMS (1923–2014), še en akademik iz Šmartna pri Slovenj Gradcu	63
Maruša Prapótnik	Leti s pticami v svobodo za platnicami	65
Helena Merkač	PORTRETI MLADOSTI - 13. knjiga v zbirki E. A. Gimnazije Slovenj Gradec	66
Helena Merkač	MAKUCOPIS 2017 - Nova knjiga Andreja Makuca Šolske Obujene	67
Franček Lasbaher	NOVA KNJIGA V NIZU O MESTU SLOVENJ GRADEC	70
Marko Košan	LEANDER FUŽIR - Slikarski okruški, ki pomenijo cel svet	73
Miran Kodrin,		
Leander Fužir	ANAGRAMI IN PORTRETI slovenskih literarnih ustvarjalcev	90
Marko Košan	VIVAT WINDISGRETZ! ŽIVEL SLOVENJ GRADEC!	90
A. M.	Odšel je samovnjak - MARJAN KOLAR (1933–2017)	102
Patrik Kolar	SPOMINI NA OČETA PISATELJA	103
Helena Merkač	Sezuj se, kadar stopiš v mošejo - moj sodelavec MARJAN KOLAR	108
Franc Verovnik	PISATELJEV ZADNJI MIMOHOD - V spomin Marjanu Kolarju (1933–2017)	110
Blaž Prapótnik	MARJAN KOLAR med pravnimi in nepravilnimi liki	112
Zuhra Horvat	KOPIČENJE STVARI ZAVIRA ŽIVLJENJE S SMISLOM	115
B. P.	KNJIGE ZALOŽBE CERDONIS PRED IZIDOM	117

UVODNIK

POEZIJA

INTERVJU

PROZA

ESEJISTIKA

KNJIŽNE OCENE

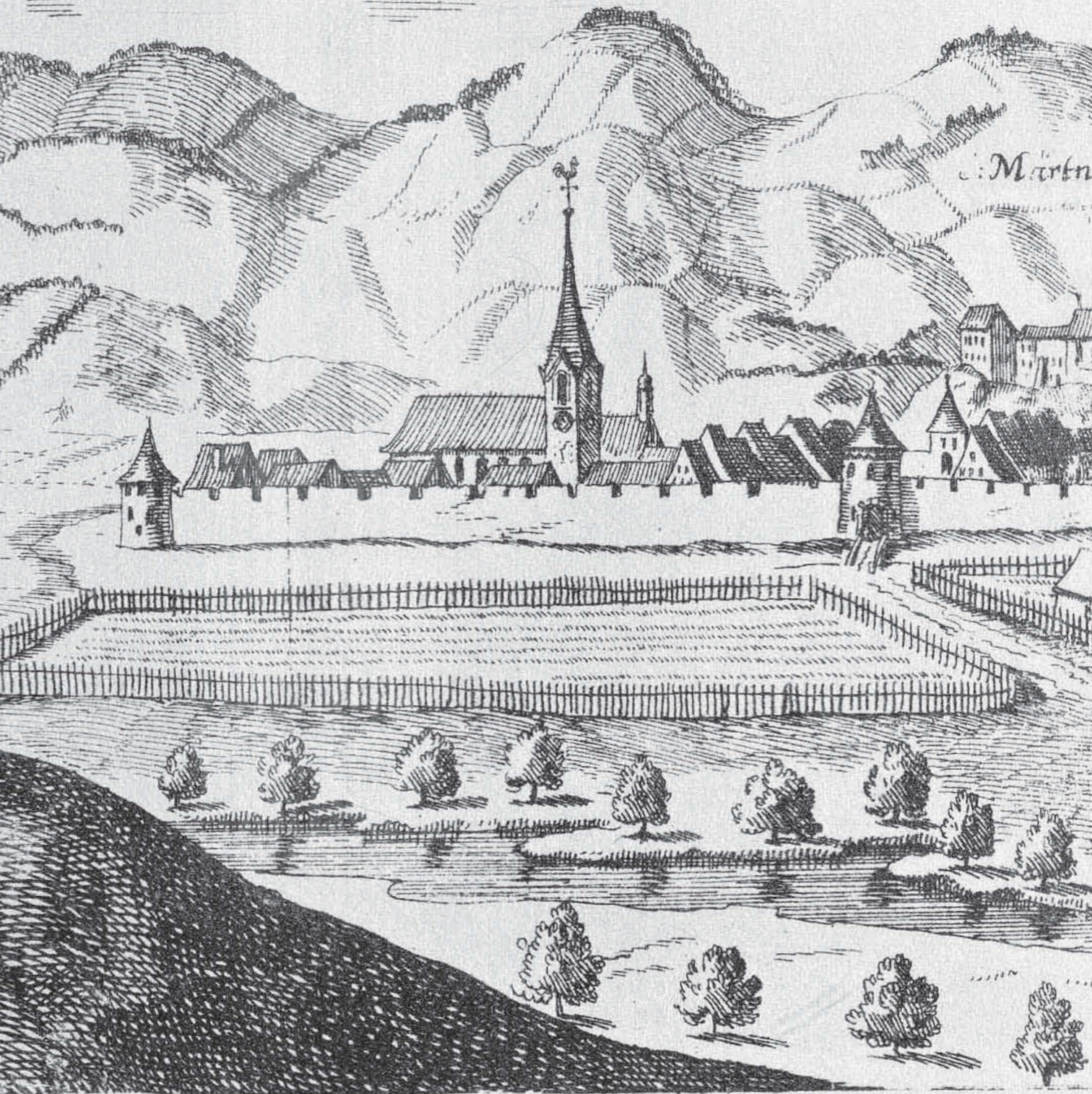
PRILOGA

ANAGRAMI

FILM

KULTURA

WINDISCH

Slovenjgraške okrogle v letu 2017

UVODNIK

1267 – **750 let mesta** Slovenj Gradec (prva dokumentirana omemba Slovenj Gradca kot mesta, zapisan kot Windisgretz)

1487 – **530 let** od zadnje natisnjene inkunabule (prvotisk, pred letom 1500) Matevža Cerdonisa (1445–1487) v Padovi (Mattheus Cerdonis de Windischgretz), prvi slovenski tiskar

1527 – **490 let** od usmrtitve slovenjgraškega luteranskega pridigarja Hansa Hasa/Janža Zajca v deželnem glavnem mestu Gradec

1577 – **440 let** od prvega zapisa slovenskega imena Slovenj Gradec (Primož Trubar: Noviga testamenta pusledni dejl)

1817 – **200 let** od rojstva Davorina Trstenjaka (pobudnik ustanovitve in prvi predsednik Slovenskega pisateljskega društva leta 1872, nazadnje župnikoval v Starem trgu, tu umrl /1890/ in je tudi pokopan)

1887 – **130 let** od rojstva Ernsta Golla, avtorja posthumno izšle pesniške zbirke Im bitteren Menschenland/V grenki človekovi deželi

1927 – **90 let** od rojstva Igorja Šentjurca, slovenskega pisatelja, ustvarjajočega najprej v slovenskem, po letu 1957 pa v nemškem jeziku

1957 – **60 let** od ustanovitve Umetnostnega paviljona (danes Koroška galerija likovnih umetnosti)

1967 – **40 let** od smrti Ljube Prenner (kriminalni roman Neznani storilec, roman Bruc, komedija Veliki mož, libreto Slovo od mladosti ...)

1997 – **20 let** Založbe Cerdonis, časopisno založniška družba, d. o. o. ., (prva natisnjena dvojezična knjiga: V trpki deželi človeka/Im bitteren Menschenland Ernsta Golla)

1997 – **20 let** Spunka, kulturnega društva Gimnazije Slovenj Gradec

Ur. A. M.

*Windischgraz (Slovenj Gradec),
Georg Matthäus Vischer: Topographia Ducatus Stiriae, Gradec, 1681*

Anja Golob

šesti čut

LEPOSLOVJE

sorry i don't know how you feel
james blake radio silence

1 oko

*iztaknem si oko na slepo zarežem na slepo odprem
nič ne priteče vse se zlije vanj otrpne zmrzne s srcem
je enako vse čisto enako vse lepo oko tako lepo
oko zasušeno s puhlo lesketajočo steklovino
se razstrto obrne proti nebu s suho trdo
lečo s prosojno prsteno zenico zakotali
jo čez razmazano steklovino nič sledi
ne pusti vrtil se vrtil lečica a še svetlobe ne odbije vse
požre vse vase zlije vse zakoplje vse v temo použije
iztaknjeno oko tako
razmazano lépo oko
lepó*

2 uho

oho kaj je pa to uho

*odrežem si uho gluho za vse uhane podarim to je
stara gesta samo ponavljam jo grizljam hrustanec
ni dober sesljam si mečico skoz luknjo vtikam jezik
to ni isto kot pri drugih ni dobro
s prstom dolbem v sluhovod maslo
pod maslom maslo izdolbem
kladivce nakovalce polža bobnič stremence to
zložim to spoliram to zložim v vrsto na razmazano oko
to je razdrto uho*

3 nos

*mah ne vem to s pljuči ne vem no no
nos viham nos tako odpade sam
zamažem z maslom da tesni
zadrem ga v prosojno prsteno zenico od prej
naslonim ga k zidu in ga obrnem k nebu
dežuje vanj zasoplo čakam to ni enostavno dežuje
kap kap kap to je napor se polni v konico
tolče strela to je način kako se dih utopi ne vem
to s pljuči ne vem no
ko ne gre končno vanj niti kaplja več naselim
ribe sladkovodne krapi ščuke in brkati somi
pod vodo dihajo pod vodo
plavajo sčasoma pregrizejo
prekat tako dobimo jezero pretočno
jezero
v nosu
ki diha
brez prekata
sâmo
ne vem no*

4 jezik

za _____

LEPOSLOVJE

ne ugriznem se vanj s prsti ga izrujem zabavneje
ko segam s prsti v usta da izrujem jezik
rujem z njim hkrati vse prve požirke vina plivkanje
v ustih sem ter tja topot taninov proti dlesnim
neobhodno tenko kislost razmah potop
v teksturo tekočine eksplozije okusov koprene
kompotastega jagodičja smelega udarce maceracije
spet drugič žuborenje limet grenivk limonske trave
mehurčkaste svežine neustavljivo vrvenje
razkuzmanega vina ki je še na pol mošt a ni imelo potrpljenja
in včasih redko iz visokih ozkih čaš pokljanje
pekoče ostrega kislega zmagoslavja vse to
ko izrujem jezik
in vse druge okuse vso slino vso drugo slino in
mešanje slin in vse dotike vseh drugih jezikov
in sladostrastno vztrajanje v igračkanju ta prvi
stik v neskončnih ponovitvah do končnega zasoplega
razločanja in vse besede ki mi jih je pomagal
reči vse krike vzdihne ko je odpovedal vsa imena vtisnjena
v telo in eno ime ki ga ne morem reči več brez podivjanega nemira
da rečem _____ preden mislim _____ da _____ ponovim da ve
kaj vse pomeni _____ in kako to reči kako se reče samo
kako čutiti _____ kako okusiti kako spojiti s sabo _____ kako
ne ločiti sebe od drugega jezika kako to poželenje pretopiti
vase v _____ kako sredi noči tipati v prostor dotipati se do telesa
razpoznati vedeti da je to _____ je vedeti _____ je tu nemo
kričati _____ lizati zrak vedeti
zrak se utekočinja le za naju _____ reči _____
vedeti samo ena beseda obstaja za ves svet za vse množstvo
jezikov samo beseda reci dotakni se neba tal predri mejo reci _____
spredaj je tanka je obla reci ve jezik kako reči ve
kako s pojmom primite prsti ko lovite gladki jezik izrujte
to z njim do korenin vrzite k zidu tam bo skrepenelo
na soncu kakor morska kumara nasedla na obalo
pustite potemnelo bo okus beseda vse kar nosi vse
bo izparelo nato se bo elastičen in prazen
jezik odbil v zrak

5 prst

*v prst posadim
 prst v prst
 posedim počakam zgnije
 pa drugega pa vse pa pride leto pride zima
 pride vigred pride spet jesen pa počakam
 počakam pa se staram
 pa dež pa prst odnese
 pa kosti deset lepih zloženk kosti
 sredi prsti*

6 čut

*to je diamantna leča
 to je hrustančevinast uhelj z mehko mečico
 to so kladivce nakovalce polž bobnič stremence
 to je zamašen nos brez prekata z jezerom
 to je gumijast jezik
 to so v prsti prstov kosti
 to je vse zmetano na kup
 to podnetim s papirjem trskami
 to prižgem
 to gori
 dolgo gori
 smodi se plameni ko se
 seseda ogljeni
 ko se spreminja v saje dim
 čez to nasujem zemljo
 to spodaj tli
 pod razprostrto zemljo dolgo tli
 to je šesti čut*

»Ne potovanja, ne kraji niso. Le to je, zakaj smo šli. Do česa smo prišli.«

(A. Golob: Niso potovanja)

LEPOSLOVJE

Anja Golob se je leta 1976 rodila na Prevaljah, kjer je tudi odrasčala in je pesniti pričela v zadnjem letniku gimnazije, a takrat pesmi še ni pošiljala v objavo. Pisala je tudi v času študija primerjalne književnosti in filozofije na ljubljanski *Filozofski fakulteti*, svojo prvo zbirko pesmi pa je objavila kot novinarka *Večera*. Za ta časnik in še katere je vrsto let pisala gledališke kritike in se je do danes v slovenskem prostoru uveljavila kot odlična publicistka, prevajalka, urednica in soustanoviteljica založbe *VigeVageKnjige*. In predvsem kot pesnica. Doslej so izšle 3 njene pesniške zbirke v slovenščini: *V roki* (*Litera*, 2010), *Vesa v zgibi* (*Mladinska knjiga*, 2013) in *Didaskalije k dihanju* (samozaložba, 2016) ter v nemškem jeziku pesniška zbirka: *Ab und zu neigungen (here and there leanings / aversion and affection)* (*Hochroth*, Wien, 2015).

Je dvakratna dobitnica *Jenkove nagrade* za najboljšo pesniško zbirko leta. Prejela jo je leta 2014 za *Veso v zgibi* in leta 2016 za *Didaskalije k dihanju* in se vpisala med šesterico slovenskih pesnikov, ki so *Jenkovo nagrado* prejeli dvakrat (Grafenauer, Jesih, Debeljak, Šalamun in Komelj). Z zavrnitvijo denarnega dela nagrade za *Veso v zgibi* iz načelnih razlogov higiene je sprožila dobro leto trajajoč moralistični pogrom med predstavniki slovenske literarne eminence, ko sta se eden nad drugim zgražala dva moralna principa na temo ali denar smrdi ali ne in čigav ter v smislu neodgovornosti zavračanja denarne nagrade. Po Anjinem prepričanju namreč stanovske nagrade na področju kulture ne morejo biti financirane iz zasebnih sredstev.

»Čast mi je dovolj. Gre za širši pojem koncepta kulture kot nečesa, kar je prepuščeno benevolenci privatnih sponzorjev. Seveda je umazan ves denar. Je pa treba potegniti mejo. Moja se tiče mojega vrednostnega sistema in je moja stvar, govora je namreč o nagradi, podeljeni moji knjigi. *Jenkove nagrade* kot take nisem zavrnila, ker spoštujem njeno simbolno vrednost. Moj svet je svet, kjer je poezija edino, kar zares šteje. Edino, kar je dejansko vredno jemati zares zares.«

Že res, da je »pomp okoli omenjenega škandala« brž ko ne pripomogel k prepoznavnosti Anje v širšem slovenskem prostoru in so tako slišali zanjo tudi tisti, ki jim beseda in pesem nista blizu, vsekakor pa to ni vplivalo na odločitev žirije, ki ji je to isto nagrado brez vsakega dvoma in soglasno v odločitvi podelila še enkrat za *Didaskalije k dihanju*. Majda Kne je k obrazložitvi zapisala: »Vsaka od 34 pesmi ima v virtuozi, kakor da glas-

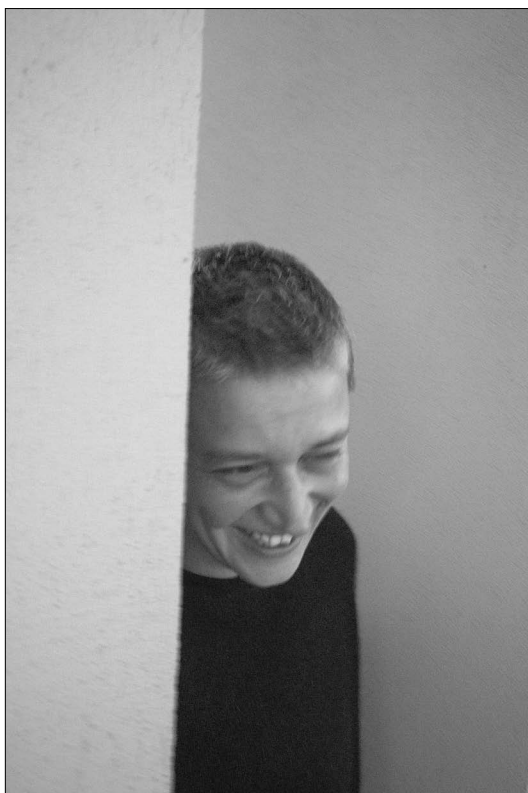
beni kompoziciji svoje nezamenljivo mesto, je obenem sama zase in ravno tako pomembno, gradnik celote. Prehajanje med njimi bi bila lahko samo očarljiva spretnost, domiselnost, vaja v slogu, če ne bi bilo tako nekompromisno, nevarno, zavezujoče, tudi kadar razdela domislico, uporabi kako navodilo za uporabo ali si upa pisati o srcu v ljubezenski pesmi.« Drugič je Anja sprejela nagrado v celoti, saj je denarni del le-te prišel iz programskega razpisa *JAK*. Vendarle pa je v pismu, v katerem je opravičila svojo odsotnost zaradi udeležbe na pesniškem festivalu v Münchnu, suvereno poudarila in ostro opozorila na problematiko begunstva, nečlovečnost naše politike in paradoksalnost nad tem, kako je živeti v ograjeni državi in hkrati govoriti o kulturi, kamor spada poezija.

Anjina kritiška in pesniška moč besede ni prepoznavna le v Sloveniji, temveč širom po Evropi in izven nje. V projektu *Literary Europe Live*, v sklopu katerega poteka promocija obetavnih avtorjev preko knjižnih sejmov, festivalov ..., je bila izbrana med deseterico obetavnih avtorjev t. i. *New Voices from Europe* (enega izmed novih desetih glasov Evrope). Že prevod njene poezije v nemščino je bil obetaven in prisluzila si je odlične kritike v številnih relevantnih časopisih svetovnega slovesa. Najbrž je ta hip, ne glede na to, da tudi sicer živi med Ljubljano in Brusljem, med slovenskimi pesniki, pesnicami tista, ki je nenehno na poti, ki jo največ vabijo izven naših meja. Kot vabljen avtorica je v zadnjih dveh letih gostovala na številnih literarnih festivalih, dogodkih ter rezidencah v Feldafingu, Antwerpnu, nekajkrat v Berlinu, kot *PEN* gostja v BiH, junija letos v Bones Airesu in v tem poletju v Celovcu, spet Berlinu, Bruslju, širom po Sloveniji ...

Anjo Golob smo v letošnjem aprilu ob svetovnem dnevu poezije gostili v slovenjgraški knjižnici na literarnem srečanju, ki so ga sooblikovali spunkovci, dijaki slovenjgraške gimnazije. Po skraj dvournem programu, nad katerim smo bili s pesnico vred navdušeni, pa smo ugotovili, da smo zastavljenemu prišli komaj nekaj čez polovico. Tudi zato je padla ideja za intervju, na katerega je Anja z veseljem pristala, četudi je v teh poletnih mesecih, stalno na poti in perfekcionista, kakršna je, z njenimi besedami: »Hočem narediti dobro, ne glede na to, ali gre za Mladino ali lokalni časopis,« komajda našla čas. A ga je.

Tu je.

V Anjinem pozdravnem slogu velik juh od naju za bralce *Odsevanj*.

Anja Golob (foto Jošt Franko)

Ne vem, če ti bo prav, da bi tale pogovor pričeli z Ljubo Prennerjevo, ampak zadnjič, ko si gostovala v slovenjgraški knjižnici, mi je ena starejša ženska, ki je Ljubo poznala osebno, takoj po prireditvi rekla, da jo s svojo energijo neverjetno spominjaš nanjo ... no, dober mesec za tem si Ljubo nastavila za svojo profilno sliko na FB ... Saj, človek nima druge, kot da se prikloni njeni veličini, a tudi ti, Anja, tako te občutimo mnogi, s svojo držo, borbennim duhom, željo po pravičnosti, poštenosti, dobroti in človečnosti nasploh veljaš za tisto, ki današnje slovensko družbo nenehno opominjaš in opozarjaš, da mora sprejeti tudi tiste, ki na kakršenkoli način odstopajo od tradicionalnih in uveljavljenih družbenih vzorcev. Da je treba živeti s soljudmi v skladu s tem, kar v sebi čutijo ne glede na njihovo spolno, rasno, etnično ali kakršnokoli drugo znamenje oz. značilnost. Kako nas vidiš Slovence: smo ksenofobični, homofobični, fobični nasploh preveč ali je taka zgolj politika, ki ima svoje cilje in razne fobije vceplja premnogim, ki ne razmišljajo s svojo glavo in se pustijo zlahka prestrašiti?

Ljube Prenner res ni težko imeti za vzor, sploh, če je načelnost visoko na lestvici posameznikovih vrednot. Lastne drže v civilni družbi sama nimam za posebej izstopajočo, nasprotno, frustrira me, ker ne morem storiti več, opozarjanje namreč ni dovolj, naj bo še tako glasno. Hočem reči, da se zavedam, da poezija krvavečo rano pač težko učinkovito obveže, in da razumem tudi, da

se, ko krvavi, človek o vzrokih za krvavitev verjetno nima časa spraševati – da pa me kljub temu izrazito moti silovita družbena averzija za preizpraševanje kot tako. Zapleteš se, denimo, v debato o begunski problematiki, to ni posebej težko, in glavni argument nasprotnikov je, če namerno posplošim, da bodo begunci (ki jih sami imenujejo drugače in so v tem neverjetno dosledni, imajo, skratka, izjemen posluš za nianse v jeziku, kadar jim to pride prav) posiljevali naše ženske in nam jemali delo. Gotovo so tudi med begunci ljudje, nagnjeni h kršitvam zakona – natančno enako kot v vsaki družbi, prav enako kot med Slovenci. Seveda pa so zločini Slovencev manj zločinski od potencialnih zločinov beguncev, kajne – ker to so slovenski zločini, naši. Lahko debatiramo o tem, kateri od obeh zgoraj navedenih argumentov je bolj neargumentiran, bolj prazen in za katerim stoji večji strah, toda temeljni problem ni ta debata, po moje je bolj ključna debata o razlogih za strah. Zakaj se bojimo za svoja delovna mesta in zakaj se bojimo dovolj, da smo pripravljeni grešnega kozla za svojo neugodno situacijo iskati celo v ljudeh, ki so pribežali iz vojnih razmer? Tu in tam berem, kako da so strahopetni – da naj se gredo »nazaj dol« borit za svojo domovino. Ljudje, ki izjavljajo tovrstnosti, bi najbrž morali najprej revidirati pomen pojma »vojna« v svojih glavah, nato pa se ustrezno poučiti o poteku konkretne vojne ter o stanju stvari v Siriji, od koder prihaja največ beguncev. Niti ni tak problem silovita agresija, s katero mlatijo okrog sebe, problem je izraziti strah, ki se skriva za njo, vsaj toliko pa nemoč, ki jo ta strah poraja – in nereflektiranost njihove lastne pozicije, ki vodi v agresijo. Ta krog velja nekje prekiniti, res, vendar skuša večina, ki udriha, to storiti na napačnem koncu, misleč, da je za to zgolj treba najti in razsuti šibkejšega od sebe. To je otročje obnašanje, ki ga ženejo čustva, ne razum. Skrajno zaskrbljujoče je, da ga je opaziti ne le med običajnimi ljudmi, marveč tudi v slovenskih oblastnih strukturah.

V svojih kolumnah si postavljala tudi ogledalo položaju slovenske umetnosti, uredba o samozaposlenih v kulturi poskuša narediti iz slovenskih pesnikov, pisateljev samo še navadne štancarje ... govori se skratka predvsem o kvantiteti, določanju števila izdaj, objav ... Kaj pa lahko nastane, kadar, če pišeš na ukaz?

Tovrstni pogoji izkazujejo predvsem stisko oblasti, ki očitno vsakokrat znova verjame, da se da umetniško ustvarjanje na neki način pretočiti v točko in da bo to, torej razna točkovanja, gotovo zamašilo največ ust, saj so številke, posebej v današnjem svetu, vendar vsemogočne. Zadaž stoji predpostavka, da je, če obstaja točkovnik,

vse enako – za vse. Problem je, ker je umetnost natančno zoperstavljanje taki »enakosti«, v njeni srži ždi točno nasproten diskurz, stkan iz individualnosti, posebnosti, kreativnosti, samosvojesti. Vrednotenje kvalitete rezultatov umetniških naporov zahteva druge, subtilnejše principe, zahteva vložek časa in poslušnost za individualno, predvsem pa iskreno zanimanje, vitalnost ter predanost. Očitno je, da slovenska kulturna politika že nekaj časa v sebi nima iskre živosti in tega posledično ni sposobna. Kultura je gibanje, trenje, napor, valovanje, živa sila, ki vstopa v ustvarjalne procese, debate, ki je polemična, proaktivna, ustvarjalna, kritična, v temelju vitalna. Ministrstvo, ki jo zastopa, bi moralo izkazovati vsaj kaj od naštetega, da bi sploh lahko sedli za skupno mizo. V odsotnosti boljše ideje pa se je že v nekaj menjavah ministra/ministrice zgodil klasični scenarij, ki pride oblasti prvi na misel: ne vemo, kaj bi s temi »deležniki v kulturi«, skregajmo jih med seboj, utrudimo jih s kupi odvečne birokracije, medsebojnimi prepriki za drobtinice, skrbmi za preživetje. Tako bodo dovolj anemični in razdeljeni, da ne bodo zmogli energije za skupno »pružanje otpora«. Dobili bomo status quo, a saj več od tega ne rabimo. Ta navidezni mir seveda škoduje nam, ne ministrstvu. In še to bi tu po moje veljalo dodati: a ni zanimivo, da imamo tako kot posledico »nas« in »njih«, četudi naj bi bilo ministrstvo za kulturo v naši službi, ko je že ravno tam zaradi nas?

Kaj se dogaja s Slovenijo, Anja? V hipu, ko kdo prepozna grožnjo lastni lenobni povprečnosti,

se zgodi, nastopi kazen za profesionalce, za tiste, ki vidijo dlje, znajo delati, stremiti k napredku ... Odstranitve se dogajajo po šabloni, odpusti s položaja, odpovedi delovnih razmerij, zamenjave ...

Tu gre po moje za že omenjeni strah, da bo kdo razkril lenobo in povprečnost. Ljudje iščemo bližnjice, lenoba je v naši naravi – če tako delovanje podpira sistem, nastopi problem s posamezniki in posamezniki, ki se principu ne podreajo. Posplošujem, seveda, a poanta je precej očitna: družbeno tkivo potrebuje spremembo v lastnem bistvu: brez dopuščanja, sprejemanja, podpiranja različnosti je na slabšem celotna družba, ravno ti posamezniki in posameznice so namreč nosilci razvoja, od katerega ima koristi družba kot taka. Strah in nezaupanje nista potrebna, sta pa utrujajoča in sedatirata. Družba, ki stavi na povprečnost, bo ostala v povprečnosti, obojega pa ni mogoče imeti: brez napora ni napredka.

In kje je povezovalnost, ki edina zares omogoči nek kulturni napredek naroda, kot da niti pomisliti nanjo ni mogoče, kaj šele jo v Sloveniji obuditi v življenje?

Stvar je, menim, precej enostavna: za odločitev gre. Lahko se zdi tu na dolgo in široko pretekamo, a bomo odlimali ta flajšter ali ne, kak je ta flajšter, iz česa, kdo ga je naredil, kake barve je in a je vodoodporen, toda na koncu dneva potrebujemo – odliman flajšter. Nobeni vladi in njenim podsistemom, ki so v tretjem tisočletju v Sloveniji prevzeli oblast, ni uspelo prestrukturirati družbe, da bi se otrsela strahu, nasprotno – zadnje tri

Alina Hirtl in Anja Golob na literarnem večeru v Knjižnici Ksaverja Meška (foto Zuhra Horvat)

vlade so strahu na polno dale krila, ko so na tosto nalagale na ogenj predsodkov, fobij, predvsem pa, ko niso bile sposobne ustaviti segregiranja družbenih slojev, divjih privatizacij ter rušenja socialne države. Zdaj imamo stanje, v katerem bo odprava težav toliko težja, ker je, če povem na kratko, treba najprej pač jesti, da bi nato mogli delati in misliti.

Je mogoče v Sloveniji preživeti od pisanja?

Ovisno od človekovih preživetvenih standardov. Da, vem za ljudi, ki lahko preživijo s pisanjem – na srečo. Pisanje je namreč delo in to zato po osnovnih standardih nekako mora biti mogoče. Kar pa se tiče mene, ne, jaz ne morem, ob, ocenjujem, povsem običajnih standardih preživetja.

Pa je mogoče vključno z gostovanji po Evropi, kamor te precej vabijo?

Morda je lažje, še vedno pa nikakor ni dovolj za normalno preživetje. Dodatno dejstvo je, da je mojemu poklicu lastna precejšnja stopnja nepredvidljivosti, poleg tega pa se dogaja v ciklih, odvisnih od izidov knjig. Vse to ne zagotavlja nikakršne stabilnosti, ki bi omogočala vsaj srednjeročno načrtovanje življenja, a s tem se navadiš živeti, to pač nekako spada v opis del in nalog. Reči hočem zgolj, da je biti pesnica veliko manj romantično, kot morda izgleda na literarnih večerih, da pa gre za odločitev, ki nikakor ne sme in ne more voditi v kako samosmiljenje ali igranje žrtve.

Kako občutiš literarne večere, predstavitev doma in kako v tujini, tam se menda predvsem bere, pri nas je večji poudarek na spraševanju, morda več radovednosti o pesnici kot poeziji sami?

Načeloma gre za dva tipa dogodkov; samostojne literarne večere, ki po navadi združujejo branje poezije ter pogovor, ter za skupna branja. Ne glede na geografijo je pri slednjih predvsem odvisno od same zasnove dogodka, se mi zdi, in od ciljev organizatorjev. Vlogo igra tudi časovna komponenta, seveda – dolžina nastopa se prilagaja številu nastopajočih, vnaprej pa se večinoma ve tudi, ali gre zgolj za sledeča si branja ali tudi za predstavitev oziroma pogovore z avtoricami in avtorji.

Da bodo pesmi Anje Golob z nami še dolgo, je zapisal k utemeljitvi predsednik komisije za podelitev Jenkovih nagrad Goran Dekleva. Zanimiv je dramaturški koncept tvojih pesniških zbirk, zadnja pesem iz *Vese v zgibi* je nekakšno nadaljevanje prve pesmi v *Didaskalijah k dihanju*, vsaj vsebinsko ...

To je, se mi zdi, ene sorte varovalka pred tem, da bi samo sebe in svoje delo začela jemati preveč resno. Oziroma premalo smrtno resno.

Nekje sem zasledila, da bo naslednja pesniška zbirka zasnovana na spoznanjih, do katerih si se dokopala z *Didaskalijami k dihanju*.

Mislím, da to velja za vsako naslednjo knjigo – če seveda naslednja knjiga je, to namreč ni samoumevno, vsaj pri meni ne. Časi, kakršni so, pri tem tudi niso v posebno pomoč.

Kaj bi rekla zase, je zate poezija nuja? Priložnost povedati, nuja izdati se? Garanje, težaško delo prignati prisposodobno do njene ciganske duše? Tako bralci kot literarna stroka v nekem smislu prepoznajo tvoj napor, trud, ki ga vložiš v pesem. V eni (*Hobi*) celo zapišeš nekako takole: da je treba stvarjem gledati strmo v oči, predvsem, kadar bodejo ... kdor ne zmore tega boja, naj ne lazi za poezijo, ki je sicer morda kurba, ni pa neumna in ni hobi.

Mnja, nujni so, kot pravi stari rek, zgolj smrt in davki. Kar se tiče mene, jemljem poezijo, kot rečeno, za svoje delo. Seveda so zakonitosti tega dela specifične, specifični so tudi rezultati, a posebej mitizirala ga vseeno ne bi.

Se strinjaš, da si iznašla nek poseben pristop do približevanja poezije sodobnemu bralcu?

Ne vem natančno, kaj imaš v mislih s posebnim pristopom?

Poseben pristop v smislu pesniških struktur, premišljenih shem, ostrine misli, raznolikih okoljskih atmosfer, kritičnih preobratov, celostnega prepleta vsebine z obliko, poigravanja z vsebinsko in oblikovno razporeditvijo besed, njihovo zvočno plastnostjo in konec koncev prisotnosti teme pesniškega aktivizma v nekaterih pesmih.

Vse to se mi zdijo, ko gre za poezijo, v bistvu predvidljive sestavine, vsekakor pa je svojstven njihov preplet – pač glede na posamezno poetiko pesnika ali pesnice. Sama o svojem delu na tak način težko govorim, to se mi niti ne zdi mogoče. Kot v teatru obstaja, se mi zdi, tudi tu nekakšna nevidna četrta stena, ki definira, kaj in koliko lahko kdo kredibilno pove o čem. Sama sem zraven, ko te pesmi nastajajo, zato se mi zdi neumestno, da bi bila tudi, ko se kritično vrednotijo.

Prepričana si, da se je poezija zmožna zoperstaviti kapitalistični logiki današnjega sveta. Ljudje pa tega ne uvidimo ...

No, zagotovem lahko vsaj, da pri njenem poganjanju ni udeležena.

Močni vzgibi v tvoji poeziji se porajajo pravzaprav iz istih snovi kot tvoji aktivistični, kritiški teksti, v katerih ostro opozarjaš na današnjo družbeno problematiko. Koliko so tvoje izkušnje dra-

maturginje in gledališke kritičarke pripomogle k izumljanju zate značilnega pesniškega sloga?

Teater gotovo je posebna izkušnja bivanja, ki je vsaj mene globoko zaznamovala. Imam se za izjemno srečno, da mi je bilo dano toliko časa pisati in redno objavljati gledališke kritike in sem *Večeru* za to absolutno hvaležna. Kontinuirano spremljanje gledališke produkcije stremira človekov dojem ne le znotraj, marveč tudi zunaj teatra, v vsakdanjem življenju, pisanje o njej pa je sijajna vaja v argumentiranju stališč. Kot kritik namreč vidiš tudi stvari, ki jih zasebno morda sploh ne bi šel gledat, kar nedvomno širi perspektivo. Vsaj z mano je to, kar mi je dal teater, trajno ostalo in gotovo se v poeziji vidi, na primer v konstrukciji pesmi ali kazala zbirke, kar sem omenila prej. Občasno še delam kot dramaturginja, kar je v določenih ozirih precej podobno delu gledališke kritičarke. Ravno ta čas sodelujem pri pripravi plesne predstave s koreografoma in plesalcema Magdaleno Reiter in Milanom Tomašikom, delamo po predlogi pesmi *Letter of Testimony – Cantata, Coda Octavia Paza*. Premiera bo konec novembra v *Cankarjevem domu*.

Zakaj te ujezi, ko slišiš zase kot o mladi (slovenski) pesnici?

Ne jezi me izraz sam po sebi, naježim se ob tem, kako pokroviteljski je. Mlada v tem kontekstu s seboj nosi cel grozd pomenov, v prvi vrsti gotovo nedoletna, ki se še uči, nesamostojna, taka, ki je še ni treba jemati povsem zares. Dejstvo je, da ljudje pri enainštiridesetih tudi čisto tehnično niso več mladi. Četudi so se določene karakteristike, po

katerih to ocenjujemo, spričo spremenjenega načina življenja prestavile na kasnejša leta, denimo poroka, rojstva otrok, lastno stanovanje, ostaja dejstvo, da se človek, ki resno piše, verjetno do vstopa v peto desetletje svojega življenja naredi vsaj v temeljnih črtah – in da je to nekako to. Če sem jaz mlada, pa seveda ti, ki me tako imenujejo, še ne rabijo biti stari. Biti samemu sebi star je precej hudo, si predstavljam, in negativno je konotirano.

Leta 2013 ste na Prevaljah štiri dekleta z entuziazmom, lastnimi sredstvi in visokimi merili ustanovile in zagnale založbo *VigeVageKnjige (Zavod za literarno založništvo in druge svobode)*, ki ste ji nadele moto: »Vigevage so naše ljubezensko pismo knjigam«, pri kateri si odgovorna urednica in zanjo prevajalka iz nemškega jezika. Od kod ideja po lastni založbi in zakaj?

Založba ima sedež na Prevaljah, deluje pa v glavnem v Ljubljani, čeprav je treba reči, da smo res redko na istih geografskih koordinatah in večinoma komuniciramo preko spleta. Založba je posledica želje po tem, da bi imele prostor in možnost za delo. Ko si enkrat toliko star, želiš delati – in ni ravno izgledalo, da bo izbire za to na pretek. Priložnost je bilo torej treba ustvariti. Najbolj logično je bilo, da bodo imele v tem podjetju knjige ključno vlogo, slednjo igrajo namreč na najrazličnejše načine v naših življenjih tudi sicer. Da pa je založba specializirana za izdajanje prevodov kvalitetnih stripov in risoromanov za otroke in odrasle, je posledica dejstva, da sem tri leta in pol živela v Belgiji, kjer sem se zaljubila vanje. Zdelo se mi je

Anja Golob (levo) z recitatorji na literarnem večeru v Knjižnici Ksaverja Meška (foto Zuhra Horvat)

nujno, da tudi v Sloveniji dobimo še več knjig tega žanra ter da izhajajo kontinuirano, da se publika nanje lahko navadi. Lahko ti povem en primer: med drugim izdajamo serijo za otroke o modrem osličku z ogromnimi očali, ki je v Franciji, od koder prihaja, čisti hit. Eden ključnih ciljev založbe je vzgoja bralne pismenosti pri otrocih in pri odraslih, žanr, ki ga izdajamo, pa vidimo kot sijajno stopnico na poti oblikovanja zagrizenega bralca ali bralke. Ko smo z *Ariolom* začeli, smo nestrpno čakali, kaj se bo izcimilo, otroci so namreč res zahtevna publika in bodo gladko zavrnilo knjigo, če jim, recimo, prevod ne bo všeč. Potem je po kake pol leta poklicala ena mama. Sin da prej ni hotel brati, je rekla, potem pa je nekdo k hiši prinesel *Ariola*. Dečko je za par ur baje zginil ko kafra, nakar je prišel vprašat, če je tega še kaj. Zdaj ga zna baje na pamet, naročeni so na naše novice in med prvimi, ki ob izidu naročijo novi del, poznamo jih že po priimku, heh. Hočem reči, da se kljub vsemu da. In da kljub vsemu ima smisel.

Temeljni cilj založbe VigeVageKnjige pa je prevažanje izjemnih literarnih del v slovenski jezik in izdajanje knjig z visoko dodano vrednostjo. Predstavitvam posameznih knjig so vselej pridodani še spremljevalni dogodki, v njihovo čast, s čimer zavod želi še bolj pripomoči k širjenju bralne kulture in razvoju kritične misli. Doslej je izšlo 11 risoromanov, grafičnih romanov: *Rdeča Rosa, Ariol 1, 2, 3 in 4, Katarza, Yvonne, otrok dvorec, Umetnost padanja, Peščeni grad, Sanje o olimpijadi in Prototip*. Kaj pripravljate za jesen?

Jeseni izide pri nas prvi del prevoda nemške stripovske serije za otroke Škatla. V njej nastopa pob, ki najde pred hišo kartonasto škatlo, za katero se izkaže, da govori in sploh ni prazna, nasprotno, malo je podobna oni znameniti Sport Billy torbici, se spomniš? Pripada namreč čarovniku, ki živi sredi gozda. Oba s pobom sta navdušena za hobi program in izumljanje reči, tako da postane dobra prijatelj, njune dogodivščine pa so doslej izšle že v štirih delih. Mi bomo zdaj objavili prvega. Za knjižni sejem pa pripravljamo izid monumentalnega dela francoskega stripovskega klasika Manuja Larceneta, ki v slovenščini doslej sploh še ni izšel. Izdali bomo njegov risoroman *Brodeckovo poročilo*, in sicer kar oba dela hkrati, v eni knjigi. To bo kar kolosalno za nas, stvar je debela in zahtevna, a polotili smo se je, ker gre res za neverjetno upodobitev zgodbe, ključne tudi za naš čas. Izida prevoda konec novembra se nadvse veselimo. No, doslej smo pa letos izdali dve novi knjigi, četrti del stripa za otroke *Ariol* ter risoroman *Sanje o olimpijadi* nemškega risarja Reinharda Kleista o življenjski zgodbi somalske tekačice Samie Yusuf Omar, ki je zastopala

svojo državo na olimpijskih igrah v Pekingu leta 2008. Spričo katastrofalnih razmer za trening v Mogadišu se je odločila pobegniti v Evropo, njena največja želja je namreč bila nastopiti za Somalijo na olimpijadi v Londonu 2012. Pred italijansko obalo je prenatrpanemu čolnu zmanjkalo bencina. Utonila je, stara 21 let.

Založniški prijemi in procesi ter bralne navade so se v zadnjih desetletjih močno spremenili, knjižna politika pri nas pa kar ostaja na istem mestu: naš sistem, cene subvencioniranih knjig, nepodpora uvedbi ničte stopnje ddv na knjigo ... Ali lahko Slovenci sploh še zares mislimo z lastno identiteto v kakršnemkoli smislu?

Na to lahko pripomnim morda zgolj, da nam očitno še ne gre dovolj slabo, saj se razmere, ki po mojem mnenju seveda so katastrofalne, same od sebe ne bodo spremenile. V naravi oblastnih struktur je, da potiskajo mejo sprejemljivega navzdol, kar počno natanko do točke, ko se ti, ki jim vladajo, uprejo in podstavijo nogo. Veljalo bi torej razmišljati predvsem o razlogih, čemu do tega podstavljanja noge pri nas ne pride.

Za konec še vprašanje o tem, kaj pripravljate letos, v bližnji prihodnosti?

Prevajam en precej obsežen mladinski roman za *Cankarjevo založbo*, ki bo izšel do konca leta. Konec novembra imamo premiero plesne predstave, takoj za tem smo z založbo na knjižnem sejmu. Pred tem se prijavljamo na dva razpisa za sredstva, kar je izjemno naporno, ker so prijave zahtevne in obsežne. Vmes jeseni gostujem na nekaj festivalih in branjih doma in v tujini. In v vse to bi veljalo vtakniti tudi kaj časa za pisanje.

Roman. Da si malček vraževerna in da nočeš o vsebini, sem slišala. Lahko poveš vsaj, kdaj ga lahko pričakujemo?

Ne, žal še ni v tej fazi. Pišem izjemno počasi, ker imam toliko drugega dela, tako da bo verjetno še trajalo.

O tvojih novih pesmih pa, ko izidejo, sklop njih – Šesti čut, brala si jih v knjižnici, te dni jih berem v pomladni številki *Literature*, močne so, močne, Anja! In imam te na sumu, da dobiš še eno *Jenkovo nagrado* ... A misliš, da bi si upali?

Za to je absolutno pre zgodaj. Če ti vseeno odgovorim, bi morda rekla zgolj, da upam, iskreno, da *Jenkove nagrade* ne bom dobila nikoli več. Mislim pa tudi, da ne gre zgolj za vprašanje poguma, lanskoletna komisija je s svojo gesto jasno pokazala, da je pomembna predvsem poezija.

Draga Ropič

NAPAKA

Bogdan je bil z mislimi že drugje. Avto se še ni povsem ustavil. Zdelo se mu je, da je nekoliko preblizu sosednjemu. Pomikanje sem in tja bi mu pobralo preveč časa. Parkirišče je bilo skoraj polno. Ustavil je, ko je skozi bočno ogledalo videl, da še ni čez belo črto. Zdaj ni hotel več zamujati. Ni bil dovolj pozoren na sosednji avto, zato se ga je z vrati rahlo dotaknil. Potem jih je zaprl za seboj. Naglo je smuknil skozi objem pločevine in se z naglimi koraki usmeril proti bližnjemu lokalu, kjer ga je že čakal znanec.

Toliko, da se ni zaletel v moškega in žensko, ki sta zastala pred njim.

»Zakaj ste z vrati udarili v avto?!«

»Samo dotaknila so se.«

»Ne smejo se dotakniti!«

Za več kot glavo večji možakar je stopil do avtomobila in premeril del pločevine, kjer se mu je zdelo, da se je zgodil dotik. »Ne bi se smeli dotakniti!«

»Saj se ga nisem dotaknil, le vrata so šla za malenkost predaleč. Saj ni kaj videti?«

»Ali se kaj vidi ali ne – to ni pomembno. Napaka je v tem, da ste šli predaleč in zdaj ni več poti nazaj!«

»Ne razumem vas.«

»Saj vam ni treba.« Ženska je zažarela.

»Pravzaprav mi res ni treba razumeti. Opravičujem se za napako in vam želim srečno vožnjo.«

»Kam se vam mudi, zdaj ne morete več kaj popraviti!«

Ozrl se je okoli sebe in videl, da se je okrog njih nabralo že precej gledalcev.

Umaknil se je pogledom in se vrnil v dogajanje med njim in, kot je sklepal, zakoncema. Ženska je kot jastreb prežala in čakala, da po potrebi odpre svoj jezikovni arzenal.

Moški je prislonil roke na boke in se nagnil proti njemu.

»Vidite, tudi drugim ni vseeno, kako se odpirajo vrata. Vsi bi vas obsodili. Ne bom klical policije, saj je tu dovolj prič. Tudi žena bo pričala zoper vas. Zdaj je še čas, da priznate prekršek in se javno opravičite.«

»Saj sem se že,« je potihoma pristavil Bogdan.

»Lahko da ste se. Toda vašega opravičila najbrž ni slišal nihče. Tudi midva ga nisva. Ali ne?«

Ženska je prikimala in pristavila:

»Nič nisem slišala.«

»Potem se pa ponovno opravičujem za napako

in zdaj se mi že mudi. Prijatelj me čaka.«

»Ne morete še oditi, saj vas nihče ne sliši!«

»Pred drugimi se ne čutim krivega.«

»Danes nihče ni nič kriv. Nihče ne prevzame odgovornosti za svoja dejanja, zato pa je tako, kot je. Saj ste vendar vi z vrati zadeli v moj avto in ne jaz. Trdite, da niste krivi. Kako lahko potem sploh vozite? Kako ste lahko opravili vozniški izpit, ko še parkirati ne znate in mi lažete!«

»Zakaj bi lagal? Da sem se vašega avtomobila dotaknil z vrati, o tem dni dvoma. Če želite, vam dam svoj naslov, lahko si zapišete tudi registrsko in številko telefona. Vse podatke vam dam in lahko nadaljujemo z zadevo na sodišču, če želite. Zdaj pa res moram oditi,« je postal odločnejši Bogdan, ko je med množico zagledal prijatelja.

»Kako niste lagali? Povzročili ste škodo, ki res ni vidna, je pa duševna. Ta je lahko še večja kakor materialna. Razburili ste naju z ženo in od tega lahko zboliva ter imava trajne posledice, če ne bo odškodnine, ki je veljavna za takšne primere. Verjamem, da so vsi navzoči enakega mnenja. Če kdo misli drugače, se lahko javi.«

Nastala je tišina.

»Prav, če ni nikogar, ki bi oporekal, potem lahko pričakujem tudi vaše soglasje.«

»Nihče vas ni razburil. Sami ste se. Brez potrebe. Saj nimate razloga za razburjenje,« je odvrnil Bogdan.

»Ne, tako zlahka pa ne bo šlo. Vsi prisotni pričakujejo vaše opravičilo, saj drugače bi se že razšli. Ne morem jih pustiti nepotešenih. Če jim ne boste postregli s pričakovanim, bodo vzeli pravico do tega v svoje roke. Tega pa vam ne želim. Trideset sekund imate. Potem pa ne odgovarjam več za vas.«

»Prav, počakal bom še trideset sekund.«

Ko je čas potekel, se je množica še bolj tesno zgrnila okrog njih. Bogdan je sklenil, da bo molčal pa naj se zgodi karkoli.

»Če vztrajate na svojem napačnem stališču, potem bom moral poklicati policijo!«

»Ne bo treba! Je že tu!« je pohitel z informacijo eden od prisotnih.

Res je pripeljal policijski avto. Izstopila sta dva policista in se napatila v slaščičarno.

Možak se je ozrl za njima in stopil dva koraka v tisto smer in žena za njim. Potem sta se obrnila proti avtu in stopila do vrat ter jih odprla.

»Naj bo, ker se nama mudi,« je še rekel moški, predenj sta sedla vanj in se odpeljala. Zdaj se je množica razšla.

Bogdan je stopil v slaščičarno.

»Sem že naročil za oba,« mu je rekel prijatelj.

Pri sosednji mizi sta ob kavi sedela policista, zatopljeni v pogovor o lovskih zadevah; kateri je ustrelil bolj kapitalnega srnjaka. Za glasno pojašnjevanje se nista zmenila.

Primož Mlačnik

MIMOBEŽNICE

Vlak odrešitve

V ogledalu izginja peron, potok barv prodira skozi prostor, kjer vse odteka in prihaja, v sončni obroč ujame cerkev na vrhu hriba, briše mesta, riše hiše, trdne kot dvignjena motika, steze, skrite kot tilnik deklice na kolesu, ki ga opazi, ampak ga ne more videti v celoti, le kot železno žival, ki izgine v tunel črnih očal in za seboj pusti hrumno sled, senco brez predmeta, ki prešuštvuje z materino željo, ki mu je ni treba razumeti, da jo lahko prepozna, in jo mora pozabiti, takoj ko zanjo izve.

Dvanajst ur na dan se spreminja v hitrost, ampak ta iluzija nima tarife. Na milijone jih je in tudi ona bi rada ubijala, vendar vodi stroj, prevaža vojake ter goji načela. Kadar postane nevzdržno, odgrizne trobentici cvet ali zbrca štruco kruha.

Nekoč je med zaviranjem kihnila, da je žival komaj ušla železni gosenici, a njo je vse popoldne prijetno gredo v želodcu, ko je sanjerala o čez tračnice razlilitih črevih, na katera so mesarske muhe izlegle svoje ličinke.

Po srednjeevropskih gozdovih še danes šepa volk in kuje maščevanje.

Že načrtujem

Kotnik se je leta in leta soočal s perečim problemom. Želel si je pisati, a nikakor ni našel besed in miru. Veter je pihal prepogosto, stol je bil preveč lesen, jutro je bilo zgodnje in zvečer je padal dež - vse ga je iztirilo. Včasih mu je uspelo, da je mirno obsedel pred praznim listom papirja, a ravno takrat je dobil močan občutek, da nekaj zamuja.

Zato se je ločil od žene.

Kupil je sobo na vrhu stolpnice, saj je predvideval, da mu bo razgled pomagal odkriti ustvarjalni horizont. Predvideval je tudi, da bo prodajalcu sadja prišel prav njegov avtogram, a kupil je le nalivnik, zvezek in steklenico žganja. Steklenica se mu je razbila na stopnicah, zvezek in nalivnik pa je pozabil v avtu, ampak to ni najhujše, kar se mu je zgodilo.

Kmalu zatem me je poklical. Cmeril se je, da ne zna brati, jaz pa sem mu prizanašal, čeprav bi

mu najraje rekel, naj se vrže skozi okno. Njegove klice sem redno prejemal nekaj mesecev, potem pa nič več. Strašno mi je odleglo in mislil sem že, da se je našel mojega skrivnega optimizma, ko sem izvedel, da je izdal roman, za katerega je zastavil premoženje.

Na plaži ga je prebirala Greenpeaceova prostovoljka Tara, ko ji je na glavo padel kokos in ji zmečkal nos. Zdaj živita skupaj in poleg televizije stoji kletka s papigo, ki vrešči ŠRILANKA, ŠRILANKA!

Kotnik me spet kliče, včeraj nazadnje ...

Zdaj ima tri probleme: ne more več pisati, tudi spati ne more, ker njegova pohabljenka brutalno smrči, in še vedno ne zna brati.

Nočem biti več njegov prijatelj, ampak tega mu ne morem povedati po telefonu, saj bi se v primeru, da mi bi oporekal, jaz vrgel skozi okno. Prejšnji teden sem mu za darilo poslal knjigo Jonathan Livingston Galeb. Upam, da se kmalu nauči brati, drugače res ne vem, kako ga bom ubil.

Colonfatale

Dva prodajalca oblačil se prepirata, kdo bo postregel moškemu v črnem ogrinjalu, ki se spreha med stojali. Še preden se cene znižajo, šinejo mimo pulta lakasti čevlji s krokodiljim vzorcem, ki ga pri Armaniju še niso videli. V podobnem položaju se znajdejo tudi prodajalci drugih butikov. Pri Gucciju so navdušeni nad brezčasnim dizajnom njegovih hlač, pri Versaceju se ne morejo nagledati njegovega elegantnega pasu, pri Piagetu urar s povečevalnim steklom razgnevljeno proučuje zamrznjen posnetek varnostne kamere, da bi identificiral model ure, ki je opasana okrog zapestja moškega iz futurističnega modnega kataloga.

Med prodajalci trgovskega centra se razširi beseda, da se skrivnostnež prav nikjer ni ustavil, krožil je kot muha, nič ni prijel v roke, kot da ga blago ni bilo vredno. Nekateri prodajalci zato sumijo nevarnost, drugi jih mirijo, da jih je najbrž obiskal le neznan zvezdnik iz tujine ali pa danski princ, ki se mudi v državi. Nihče se ne moti, nihče nima prav, razen neke punce, ki se ji zdi vsebina konferenčnega pogovora bedasta.

Skrivnostnežu se mudi na zmenek, a znašel se je v izredno nevarnem položaju, saj nanj pritiska teža ničvrednih materialnih dobrin. Popsod jo je iskal, a naposled jo najde v McDonald'su, ki terja plačilo. V žepu očetovega plašča najde star račun, ki mu odpre nebeška vrata do bele keramične svobode.

Ižsolani gib razlije vrelo vodo čez kavni prah, da otrpnem in zahrskam od bolečine. Skozi tanko razpoko, ki zazeva vzdolž mojega keramičnega telesa, potočim črno solzo, ki se prilepi na draskave rdeče ustnice, izsušene od morja, sonca, objemov, zibanja spetih kolen, bežnega poljuba in radioaktivnega odtisa njenih nežnih dlani. Ko se zobje dotaknejo mojega vratu, tlesknem kot daljni odmev bombe, ki pade na Nube v pozabljenem Sudanu, prsknem kot prebičani konj, v čigar očeh se lesketa odsev filozofovega obraza in katran, ki ga veter skupaj z jesenskimi listi, ki šepetajo pod stopali sprehajalcev, prinaša na teraso kavarne slavnega slikarja.

Pročelje pripada njegovemu obdobju krste. Umetnine visijo pod zemljo. Tu visi le pogovor gradbenih delavcev o kubičnih metrih, ki se množijo v topoglavi jezi domoljubne mladine iz najboljšega mesta na svetu, ki slavi plapolajočo ameriško zastavo na vrhu stolniškega zvona. Slikarjev duh prebiva v njih ter v moškemu brez nosu, ki skozi odprtino, ki zeva sredi trapezoidne čeljusti, prosi za ogenj, dokler njegova glava ne vzplamti kot želja, ki se rodi iz feniksovega pepela in ob slehernemu srebljaju opominja, da mora slediti ljubezni, ki ga je nagovorila na plesišču.

V kavarno so me prinesli s tremi sestrami, ki nas je posedel v vrsto mladi birokrat na istem parkirišču, kjer moj nespeči pivec spozna razliko med zaklenjeno ključavnico in izgubljenim ključem. Prepojen je z industrijsko kemijo svetlih las in sladkih lic, ki so ga obsodile na nemilost nočnega mesta, nadomestne utrdbe, ki jo poskuša osvojiti s cmokom v grlu, z brizanco komičnega kozmosa ljubotožja, ki ga vodi v slepo ulico, kjer zajoka, ker na tleh ne more najti pisala, da bi narisal njen obraz, zarisal koordinate njene duše in na raztrgani tetrapak podpisal svojo kapitulacijo. Vrnil bi ji rad, kar mu je dala, monopol nad razlago biti in nič, z vsemi svojimi zemljevidi bližine in spomina, podpisanimi s slino sužnja, ki se vidi iz veselja.

Ko prečka pasažo, se čas ustavi, kot dekorativne zlate lise na mojih rokah, kot kantavtorjevo božanje sosedo iz antikvariata, ki pripoveduje svojo zgodbo o pustinji pustolovščin brez tveganja, ljudeh brez doma, prijateljstvu brez iskrenosti, ljubezni brez ljuja, zaporih brez jetnikov, o jeziku brez pomena, življenju brez smisla, o svetu brez substance. Prav zato je vsak njegov korak skok brez padala. S poljubi posuje vlažne stene tunela, Titovo ladjo, neme kipe, sloves lačnih ponočnjakov – vse je ona, ampak ona spi.

Njena milina počiva na mehki postelji za

zaklenjenimi vrati ograjene palače. Zaman kliče njeno ime in Ona se izpiše na krajevni tabli. Ko podvomi v ljubezen, se atrapa loči od zatrapanosti, lunin sij prekrije vzhajajoče sonce in on steče v mesto, ki se spreminja v puščavo; slikarjeva kavarna postane pomol, s katerega skoči v pasažo, kjer izgine v halucinaciji modre mačke, ki pleše finski tango in mijavka, da si je želeti nedosegljivo blamažo, sadomazohizem najhujše vrste, ki ga prekaša le ugasla želja, ki človeka preobrazí vame.

O nesreči

Emila Nichara

Trkanje.

»Kdo je? Preklete pijavke!« zavpije Emil. Prevali se na bok in seže po skodelici kave. Ustnice prisloni na rožnati ornament, da bi naredil požirek, ampak ničesar ne okusi, zato sklene, da mora biti živ, saj bi mu smrt zagotovo natočila.

V petek mu je zmanjkalo denarja za kruh, zato je kupil le kavo in časopis. V soboto mu je zmanjkalo denarja za časopis. V nedeljo je popil vso kavo in pokadil vse cigarete. V ponedeljek ni vstal iz postelje, čeprav bi moral na upravni enoti urediti svoj status. Od torka nepremično leži v postelji, kjer je vzgojil nirvano. Če bi šlo vse po načrtu, bi nevede odšel, ko bi odšlo življenje. Ko bi to opazil, ga že ne bi bilo več in zgodilo bi se tako, da se sploh nič ne bi zgodilo. Do tega trenutka ni bilo nič izgubljeno, zdaj pa se je ravnovesje porušilo.

Pijavke mu velijo, naj se vede kot človek, ki čuti, ve in misli, da bo preživel življenje, on pa je glede poteka dogodkov nekoliko pesimističen. Pijavke ga prepričujejo, da obstaja, zato da bi iz njega posrkale življenje, prežijo na slučaj, ko bo izpustil obstranski nič, zaradi katerega je, kar ni, in ni, kar je, vzeti mu hočejo, kar je izgubil z rojstvom in bo spet izgubil s smrtjo. Za vrati čakajo, da jim bo odgovoril, ali je pripravljen podpisati peticijo za pravico do samomora.

Hm?

Ni še vse izgubljeno. Emil bo vstal iz postelje in odprl vrata, ker ima svoje mnenje; podpisal bi le pravico do službe, hrane in interneta. Pijavkam bo povedal, da ga nihče ne bo prepričal, da je biti enakopraven v življenju enako kot biti neenakopraven v smrti. Najbolj nepravilno bi bilo, da bi imeli vsi ljudje pravico do samomora, saj si jo nekateri zaslužijo bolj kot drugi, ki bi to pravico lahko izkoriščali za osebne interese.

Ko Emil vstane iz postelje, se zgrudi na preprogo in umre. Zgodí se, kakor si je zamislil, toda s tem je izgubil pravico do samomora.

ŽIVINA PESMICA O ŽIVLJENJU

Sloneč na steno jeva ekstazi iz vrečke za žele bonbone.

Zdaj bi bilo treba reči, da sva ušla od doma. Da so tebe žrle podgane in jaz nisem jedel ničesar. Dva tedna stradanja. Mogoče celo tri, da se komu nasolzi oko. Itak pa so že takrat le redki jokali. Še redkeje namesto drugih. V laži nisva verjela, kajne? Odkrito, golo. Še puder si redko uporabila. Kakorkoli, bil je julij, morda junij, vsekakor ni bil maj, ker maja še ni prevroče in zagotovo nisva ušla od doma, ker naju ni nihče zadrževal. Odšla sva pač. Pa še to za en dan. In sploh ni bilo bedno, temveč znosno. Sovražila sva znosnost. »Srednji razred srednjega razreda,« si rada rekla. Gledala sva, kaj imajo, in ugibala, kje so dobili, potem sva pogledala čez cesto in iskala za naju vsakdanje, samoumevne reči. Nisva jih našla. Dala sva se na sredo. Nekaj časa gre. Je šlo. Nato sva, no, ti si prva ugotovila, da ti ni dovoljeno pljuvati, če nisi na dnu. Pljuvala pa si rada. Vedno na pravo stran ceste. In to s stranmi ... To ni v redu. Pa črte ... Prav si imela. Zdaj vem. »Razlike vedno bodo,« sem bluzil. Včasih si nato obmolnila, a takrat ne. Govorila si več kot kadarkoli prej. Kot da pozneje ne bo več priložnosti. »Če pljuvaš, izpljuni vse ... Vse ali nič. Naj bo popolno, naj bo idealno!« Veš, bila si ravno to – idealistka. Mogoče anarhistka. Vsekakor nekaj posebnega. Takrat še nisem vedel, kako se temu reče. Jaz sem bil. Samo to. Imel sem se za človeka. Ko so bonboni dokazali, da so vse prej kot to, sva sprejela grafite na rumene in pink vile. Pa na modro. »Modna modra,« so rekle tvoje češnjeve ustnice. Ali nekaj podobnega. Bili sta dve besedi in ena je bila modra. Tudi druga ni bila preveč glupa. Ne vem, kaj se je zgodilo zatem.

Klical sem te Poezija, ker se ta zgodi, ko se nič drugega ne more. Ne bi imelo smisla, da rečem, da si bila rezerva rezerve ali še kaj hujšega. Tako pač je. Nihče ne govori o tem. Vsak se prerine skozi življenje, tako da olepša reči. Tvoj oče je na dvajseto obletnico objel tvojo mamo in ji na uho zašepetal, da je bila edina, ki jo je kdaj ljubil. Ona mu je odvrnila

nekaj dovolj podobnega, da je obdržal nasmešek. Škoda, da te ni bilo tam. In povem ti še, da je podobnih parov nešteto. Človek se pač prilagodi. Nekaj občutka za laži in kak časovno požrešen hobi pa gre. Tvoj oče zdaj lovi ribe. Ribiško karto je plačal, rib pa še vedno ne jé. Ti si me klicala po imenu. Da nisi bila ti ... Spreleti me srh in po stegnu se sprehodijo mravljinci ... Da nisi bila ravno ti drugačna? Ne vem, zakaj ti to pravim. Se vsi pomehkužimo? Se temu pravi odrasti? Zdaj bi pritrčila ter prižgala nov čik. Nato bi še stotič ponovil, da nikdar ne bom imel otrok, ker bodo tudi oni odrasli, in ti bi se smejala. Na glas. Preglasno. »Jaz ne bom nikdar odrasla.« Tega nisi nikdar izustila. Sva pa oba vedela, da ti piše na čelu, skrito za prameni črnih las.

Poezija, pišem ti zato, ker sem našel košček papirja z najinima podpisoma. Vsebine ne bi znal prepisati, ker današnji svinčniki niso vajeni umirati v take besede. Niti ne ubijam več dreves za svoje poetične izlive. Rekla si, da smo itak vsi pesniki, razen mene in drugih posameznikov, ki svoje pesmi zapisujemo. Bolni vase zagledani prasci. Saj veš, da me nisi užalila. Saj vem, da me nisi hotela. Zbolelo je edino takrat, ko sem eno napisal tebi, a je nisi prebrala. Trudim se, da si ne bi domišljjal, da bi kaj spremenilo, a sindrom pesnika, ki še med sranjem verjame, da počne nekaj velikega, me še ni minil. Mogoče je res bolezen, da verjameš, da si tisti ... THE ONE. Verjetno pa je samo podaljšana roka sanjarjenja. Vsi sanjarimo. Med tuširanjem, pred spanjem, med drkom ... »Zato še ni nič bolj sprejemljivo,« bi mi povedala in si mi, ko sva klatila poštno nabiralnike – ubijalce dreves. Ti in drevesa. Kaj ni tudi to obsedenost? Rešila bi svet, ker nisi znala rešiti sebe. Ampak jaz ... Ne vem, morda bi mi uspelo, da te zaščitim. Toda pred čim? Nisem poskusil. Star osemnajst in z jointom v roki sem se še vedno učil scati tako, da ne bi poškrupil deske. »Ne opravičuj se, ker se nimaš za kaj,« bi rekla. Pogosto se pogovarjam s tabo, čeprav mi ne odgovarjaš. Mučno je. Pesmi ti več ne pišem in včasih se vprašam, če si sploh obstajala.

Časa je vedno več, mene pa vedno manj. Nisva se poročila, sva pa skupaj že štirinajst let. Tri otroke imava. Samo eden je moj pa še ta se mi je ponesrečil. Ni počil kondom, temveč sem za trenutek popustil pod memento mori. Mevža. Zdaj se zmagoslavno nasmihaš. Ja, imela si prav. Če bi te svet poznal, bi se bal ravno tega – da imaš prav. Ah, če ti povem, da prihaja iz ene tistih vil in ima blond lase, boš ... V zagovor mi dovoli reči, da sem zadnjič resno razmišljal, da bi popravil najin spran grafit, da vsaj midva ne živiva v vili in da na drugi strani ceste ni ničesar. Samo drevesa. Eno sem poimenoval. Kličem jo na P ... Blondinki se zdi prikupno, mali pa me sprašuje, če drevesa slišijo. Odgovarjam mu pritrnilno. Je v fazi, ko mi vse verjame. Srečnik. Če prideš nazaj, lahko še ti poimenuješ kako. Si edina, ki jo, ki sem jo poznal, ki ne bi lagala, ko bi rekla, da ji drevesa odgovarjajo. Ti še vedno?

Takrat sem se prebudil zraven modre vile. O tem nerad govorim ... Prazna vrečka bonbonov in joint. Ne vem, kako si ga v takem stanju uspela zviti. »Trenost je samo ena verzija realnosti, realnost pa ena izmed iluzij.« Med kajenjem sem te poklical, a zazvonilo je v mojem žepu. Vrnil sem se domov. Zmenila sva se za eno noč. Še veš? Samo za toliko. Da vidiva, kako je. Dotakniti se dna. Očiščenje. Čez tri dni sem spoznal, da si ti morala dlje. Čez tri mesece pa, da do konca. Na devetnajsti rojstni dan me je imelo, da bi šel za tabo. Prišel sem do stene, se nažrl ekstazija, nakadil robe za deset evrov in razjokal. Ko sem hotel naprej, sem kozljal. Ekstaza. Kako je uspelo tebi? In zakaj te ni bilo tam, da bi mi povedala, kam moram ter predvsem kako?

Rekli so, da te že predolgo iščejo in da si najverjetneje mrtva. Ne vem, meni si se vedno zdela nesmrtna. Vate sem položil upe, če sem jih sploh kaj imel. Stara se je sprijaznila dokaj hitro, stari pa je še vedno hodil ob Dravi. Vsak dan. Takrat je začel loviti ribe. Če bi kdo posumil, da ni izgubil upanja, bi ga nafilali s tabletami. Upanje se dandanes prodaja na TV, v revijah, reklamah ... Drugega ni. Včeraj sem ju videl, ko sta listala vsak svojo in jedla kolačke s smejočimi frisi. Tega nočeš. Ne hodi nazaj. Še vedno sta jezna name, čeprav sem jima že neštetokrat povedal, da te nisem znal rešiti. Ko se srečamo, pogledata stran. Tudi jaz jima marsikaj očitam, a se zadržim. Saj je vseeno, le

tega, da me spominjata nate, skoraj ne morem več trpeti. Itak pa je vsak dan po tistem tak, da ga skoraj ne preživim. Človek se skoraj navadi.

Zjutraj sem poljubil bjondo, male odpeljal v šolo in poklical šefa, da sem staknil gripo. Zdaj stojim z eno nogo na zahodni, z drugo na vzhodni strani. Razlike so se zabrisale in hkrati povečale. Težko je razumeti, kot da smo vsi skupaj oslepel. Temu se reče socialna država. Vsi jemo zrezke in na zunaj so vsi ravno prav pečeni, a preden zarežemo in razdelimo kose, si zapičimo vilice v oči. Nekateri plastične, večina tiste brezdušne srebrnega leska, vedno redkejši pa zlate. A so vsaj vedno bolj zlate. Sijejo v nas, kot da bi se hotele bahati. Pizde! Štiriindvajset karatov že dolgo ni več meja. Govori se o enem procentu proti devetindevetdesetim. Kar naprej smo proti. Ampak proti čemu? Ne vem ... Pri bjondi sem si izbral pravico do kratke brade. To je ena mojih redkih zmag. Ja, zdaj jo končno imam. Tebi bi bila všeč. Vrečke z bonboni ne nosim več s sabo in kadim še samo tobak. Občasno. Mislim, da bom danes prižgal po več kot tednu dni. V žepu imam sprej. Gradijo vedno nove vile, nas pa je vedno manj. Popravil bom najin grafit.

KAJ BO, KO ZAHOD DO KONCA POŽRE VZHOD?

Taki kot sva jaz in ti bomo izumrli. Za nami bodo izumrli še drugi. Ostale bodo gole stene. Stene vil, hiš, hišk, bajtic, utic in vse ostale. Enake si bodo, kot nam ni nikdar uspelo. Takrat bom verjel, da si zares mrtva in opustil bom načrt, da enkrat odidem za tabo. Leva, desna, leva, desna ... V neskončnost. Si zaprla oči, ko si korakala?

Danes je prvi julijski dan. Vroče je. Naslonim se na steno, v usta potisnem čik in s potnimi dlanmi močim najin listek. Poigram se z možnostjo, da bi ga zažgal, a to mi ne bo uspelo. Uspelo bi tebi. Napisal bi ti pismo, a ne najdem točnejšega naslova od kozmosa. Vprašal bi: »Še vedno rešuješ svet? Se je končno pustil rešiti? Se bo sploh kdaj? Prideš nazaj?« Zatem bi se spet razjokal, pljunil na zahod, kot si to počela ti in dodal: »Ne hodi ... Preveč bi se spremenilo. Preveč se je, medtem ko te ni bilo.«

Pošiljatelj: Neznani

Naslovnik: Poezija

Kraj: Kozmos (najverjetneje Rimska cesta)

Ob petih zjutraj se prebuja Pariz

Oj! očarljivo je, koliko ji pomeni,
ko se iz tubornega okolja nameni
v Pariz!
Ljubki Pariz,
kjer bo nekega dne vzniknila Ljubezen.

Guillaume Apollinaire

»Festina lente!« se je pridušala prav na glas in obrzdala uzde svojega hitečega koraka, ko je že petič zapovrstjo zabredla v hudournik ob pločniku, ki je sredi Latinske četrti v najzgodnejših jutranjih urah odnašal ostanke včerajšnjega dne v podzemlje mesta, ki nikoli ne zaspi, le ob svitu morda za hip pripre svoje trudne veke. Ostareli cestni pometač, ki je že kakšno uro pred prvim sončnim žarkom pospravil večino nesnage, se je sedaj zgrbljeno naslanjal na brezovo metlo in nejeverno opazoval rdečelasko z visoko v zatilje zapetimi lasmi, kako je opletala čez preostale kupe smeti in z dolgim krilom do čistega ometala zlizane tlakovce, po katerih so ji odmevali z ukrivljeno ploščico okovani vijolični gležnarji s povišanimi petkami. Mehko oblazinjenim svilenim opetnikom v njih se je lahko še enkrat več zahvalila, da so uslužno obvarovali nežne prste in jih pritisk hoje po klancu navzgor in navzdol ni obremenil z bolečim kurjim očesom. Starec si je zamaščeno kapo z usnjenim črnim ščitkom potisnil visoko na teme, da je izpod nje zazevala svetla pleša, preko uvelih brkov in razbrazdanega nosa pa ji je pomežikoval s tolikšno vnemo, da se ji je nehote razvezal pas, za katerega je, kot vedno na poti domov, zataknila en roč velike bisage, otovorjene s sveže pečenimi, omamno dišečimi bagetami, tremi steklenicami kozjega mleka, za povrh pa je tokrat naložila še ducat toplih *croissantov*. Zajtrk, s katerim je hotela družbi v panju na vrhu hriba voščiti dobro jutro, se je, kot bi ušel iz nastavljene zanke, iztresel iz platnene vreče in se urno poskril med odpadno navlako, kolikor je je še ležalo naokoli. Dve steklenici sta se s treskom razleteli na milijon koščkov, ki so se kot rimščiice za trenutek zalesketali nad mlečno cesto in se nato v soju prvega sončnega žarka razpršili v dan, tretja pa se je cela in nedotaknjena zakotalila v obcestni jarek, kjer jo je pograbil vrtinec vodnega toka in jo vedno hitreje nosil s sabo nazaj in navzdol po klancu. Planila je, da bi jo rešila, preden se bo utopila v temnem, zavajo-

čem odtoku na dnu ulice, a ji je z vodo natopljena krinolina zvezala noge, da se je skoraj prekopicnila. Ni manjkalo veliko, da bi še sama poljubila vlažna tla in preizkusila, kako je ležati na smetišču zgodovine, a se je z zadnjimi močmi vendarle srečno ujela, pri čemer ji je ljubeznivo priskočilo na pomoč steblo velikega, skrivenčenega oleandra, ki si je svoj košček življenjskega prostora izvolilo ob kamniti ulični fasadi, ob tej nekrščanski uri še vedno spodobno zapahnjeni z modrimi naoknicami. A nesreča, se ve, nikoli ne pride sama, vsaka navidezna rešitev, ki pomaga enemu, pa običajno škoduje drugemu, zato tudi sedaj ni bilo nič drugače. Z roko se je trdno oprijela raskavega lubja, da se je mogočni grm močno zatresel, od zgoraj pa je mimo njenega presenečenega obraza priletelo skrbno spleteno ptičje gnezdo s sedmimi belimi jajci, posutimi z rdečimi pikami, za njim pa kriče še samička evroazijskega brgleza, ta drobčni pernati cikavt, ki tako nevsiljivo gradi mostičke nad prepadom med dvema velikima civilizacijama znanega sveta. Nemočno je krilila in bila vsa iz sebe, ko je zibel nerojenega zaroda štrbunknila v hitečo vodo.

»O, ne ... to pa že ne!« je razburjeno kriknila na mah prebujena rdečelaska, ko je s kotičkom očesa še ujela belo steklenico, kako je potovala nizdol in se zibala levo, desno, preden bo za vekomaj smuknila v podzemlje. Vodni tok je bil prehiter, da bi z lahkoto zaustavila in ulovila, kar je potegnil za sabo, zato se ni obirala, temveč je stekla mimo in nazaj v dno ulice. Spodrecala je krilo, blatna voda je brizgala izpod nizkih usnjenih škornjičev, medtem ko so je leva vezalka osvobodila, razpletla ter opletala naokoli. Kljub temu je tekla urno, ampak voda je bila hitrejša in gnezdece se je pričelo oddaljevati. »Daj, no ... prosim ... saj boš!« se je glasno zarotila. Žuborenje vode se je zlivalo v zamolkel odmev znotraj podolgovatega, v robnik vsekanega meteornega jaška polkrožne oblike. Videla je, kako se je bela steklenica, svetlikajoča se kot koža tjunjevega mladiča, zarila v žrelo odtoka, se za trenutek obesila za rob in nato zdrsnila v globino. In tja je bilo namenjeno gnezdece. Z zadnjimi močmi je, hvalite boga, še pravi čas prisopihala do uličnega okljuka, za katerim se je ozka soteska visokih pročelij razširila v prijazen, z vodnjakom in zelenjem ozaljšani trg, zaokrožen na ruševinah nekdanjega obrambnega jarka, kjer sta se srečevala stari in novi Pariz. V izteku opustele ulice se je zavihete-

la na privzdignjeni pločnik in se brž usedla nad odtočno odprtino. Zaustavila je dih in z levico spretno ujela naglo bližajoči se čolniček, pleteni ptičji domek, ter ga varno skrila v dlan desne roke. Brglezka ji je navdušeno zakročila nad glavo in se nato spustila ter jo v poljub nežno in nagejivo kavsnila v košček zardele kože na napetem licu, kjer je bil pegasti drobir najbolj razredčen. S kratkim repom jo je požgečkala pod nosom, da je s priprtimi očmi pogledala v nebo in čisto tihečno ačihnila. Odpela je gumb na prsih in gnezdo previdno položila v bela nedra, saj se je pernati družinici namenila poiskati novo, varnejše zavetje, mati brglezova pa je odobravoče pokimala in se udobno namestila v gubo pod ovratnikom mehke bluže. Samo minutko bo še posedela, preden sonce v vsej svoji veličini prilomasti nad horizont, je pomislila. Pogledala je zopet navzgor, skoraj do vrha kamnitega kolnika, kjer je s čepico v roki stal starec in se praskal po zgubani pleši. Oči je znova obrnila k motnemu hudourniku, ki je pod privzdignjenim krilom med nogama strmoglavljaval v temni nič. Opazovala je gomazeče vodovje, s katerim vsak dan, že leta in desetletja, ob petih zjutraj izpirajo pločnike in ceste, kot bi z Montparnassa proti Seni in središču mesta spuščali potoke krvi, življenjsko tekočino iz odprtih žil bohemskih umetnikov, ki životarijo tu zgoraj ter napajajo prihodnost muzejev in galerij in institucij tam spodaj, prilepljeno na prejo sanj redkih poklicanih, ki jim je bilo dano, da so začutili vzvišen utrip sveta.

Morala je dalje, navkreber. Prazno malho je obesila čez rame, praznina v njej pa je bila še težja kot poprej tisto obilje hrane, saj ji je bilo hudo, da se bo prikazala praznih rok. Najraje bi se obrnila, a v pekarni, kjer so ji že navsezgodaj med prsti spolzeli zadnji centimi tistega dne, prav gotovo ne bi hoteli zapisati novega dolga z belo, temveč le še z rdečo kredo, ki ni pomenila nič dobrega. S pogledom preko streh je iskala sonce, da bi ga poprosila, naj ji posuši premočeno krilo ter ji pomaga preko hriba v južno predmestje, a je opazila, da so obilni beli oblaki samo pomežiknili in nenavadno hitro preleteli nebo, za njimi pa so se, kot bi jih bili privlekli remorkerji iz Cherbourga, nasukali svinčeni koprenasti skladi pare in kot grozeča sodba narave obviseli nad sivimi strehami mesta. Ko je znova stopila mimo muštacastega pometača, ki se je s pogledom, uprtim v tla, spremenil v solni steber, se je odločila, da bo šla po najbližji poti in kar počez, zato je pred vhodom na tržnico smuknila v skriti prehod do Rue Calvin, na hitro, a spoštljivo salutarala Pierru Brossolettu, nato pa nadaljevala po Erazmovi in ob Arts Decó mimo uršulink preko železnih ograj in skritih atrijskih vrtov odvijugala

do kraljevskih vrat, kjer so ji v ušesih zadonele fanfare, ko je sklenila, da bo odpočila ob fontani v izteku zelenega jezika, ki ga proti Montparnassu izteguje Luksemburški park. Tam preko je rožni vrt Café la Closerie des Lilas stražil strogi maršal Ney, z visokih dreves naokoli so utrujeno visele besede verzov, ki so se po napornem, maratonskem pesniškem večeru tjakaj poskrile izpod klobuka Paula Forta, pesniškega princa z dolgimi vranjimi lasmi. Do kavarn v trikotniku Vavina, kjer se je po navadi ustavila in za rokav pocukala katerega od znancev, ki mu je noč prehitro pobegnila v dan, je bilo le še nekaj korakov po širokem bulvarju, po katerem je kopitljalo nekaj konjskih vpreg, nabasanih s krompirjem in korenjem za Les Halles tam na drugi strani, a se je ob svoji klopici med zelenjem, kjer je pogosto predahnila, to jutro odločila, da bo posedela nekoliko dlje. Razburjenje ob prigodi z brezdomnimi ptički ji je še vedno rdečilo lica, v katerih so se izgubile naličene ustne, pred očmi pa so ji zaplesale podobe pretekle jeseni, za katere je menila, da jih je že bila skrbno zakopala v grobnico spomina, a so bile zopet tukaj, močne in čutno vzdrhtele kot nikoli še. Prav nič ni pomagalo, sedaj je to že vedela, da se je sleherno popoldne skozi razpoko časa, med oseko preteklosti in plimo prihodnosti, vrnila v realni trenutek nastajanja tega zapisa. Ujeta v zanko lastnih misli, razpeta med perspektivne iluzije horizontov zmuzljive zgodovine, je skušala kot iz kupa peska v puščavi izbrskati tisto zrnce, ki je na videz očem nevidno, a je v prostoru in času nenadomestljiv gradnik zavesti, ko s težo stvarstva pritiska na vse in vsakogar brez izjeme. Njena zgodba je zgodba sveta kot vsaka druga, posebna, kolikor je njena, in običajna, kjer se dotakne slehernikove usode.

Spomnila se je angelskega fanta, s katerim je v septembrskem jutru izstopila iz vlaka na južnem peronu Gare Montparnasse, ki so jo ravno zakrpali po nezgodi, ko je skozenjo zdrvela parna lokomotiva in jo skoraj popolnoma uničila. Objeta kot bi se zlila v eno, kdo ve od katerega boga posvečeno dušo, sta se namenila proti zidanemu panju, prvemu cilju za vse umetniške nadobudneže, kjer so rojili neugnani lari iz vseh koncev sveta in sestavljali predrzno čudovit mozaik sveže podobe sveta, ukrojene po meri novega človeka lepe dobe, ko se je zdelo, da nihče, tudi kdo od tistih, ki so desetletje kasneje podpisali ukaze s smrtno obsodbo milijonom, ne sluti bližnjih katastrof, po katerih je življenje starih za vekomaj obležalo v ruševinah. Ona je vodila korak, se je spominjala, in neprestano, kradoma od strani opazovala slokega mladeniča bledega obraza, na katerem so žarele čudovite zelene oči. Sramežljivo in molče sta celotno potovanje na vlaku presedela drug ob

drugem, brez besed sta si znala povedati vse, vsaj ona je tako čutila. Lahen dotik prstov je bil dovolj in sta si domišljala, da sta največja ljubimca sveta. Preden sta prvič prestopila prag boheemskega sve-tišča La Ruche, kjer sta za poplačilo stanarine zadoščala nežen pogled in blažen nasmeh, sta se ustavila v Chez Rosalie in pojedla svojo prvo zastojkarsko redko juho, nato pa sta jo ubrala preko pokopališča in si na kamniti mizi za veliko grobnico, ki jo je neki grški princesi davno nekoč postavil neimenovani premožni pariški častilec, obljubila čistost telesa in duha.

Krhki pesnik je nato ure in ure ždel v svoji sobici na vrhu okroglastega stolpa, ona pa je lahkotno in na mah osvojila srca in poglede na zunaj veseljaške, a globoko v sebi zagrenjene umetniške združbe. Brez sramu je za vsakogar od njih odložila oblačila in v nedogled pozirala slikarjem, kiparjem in fotografom. Na novo odkrito neodvisnost je podčrtala s tem, da si je dolge rdeče kodre ostrigla na coiffure à l'allure garçonne in nato dražila poglede običajnih meščanov. Njegove oči pa so temnele in se ljubo-sumno obračale vase, kjer je sredi prsne votline začela neusmiljeno poganjati mladika strupenega octovca. Oživel je le v trenutkih, ko sta pri najbolj oddaljeni mizi v La Rotonde sama in iz skupnega kozarca počasi srebala Crème de Menthe Frappé in se počutila res vražje, a se je tudi ta čarovnija nemudoma razblinila, ko so kavarno po deseti zvečer zavzeli razposajeni znanci iz preroškega satovja moderne umetnosti blizu Port de Versaillesa. Utrujena od pesniškega spleena je tedaj in vedno znova, lahkotna kot silfida, odjadrala v družbo robotih šaljivcev, ob katerih je začutila drugačno, polnokrvno svobodo. V omamnem žuborenju nadutih besed, zalitih z megličasto mešanico absinta in ledene vode, je pozabila na suhljatega poeta, ki je čelo zakopal v eterične, skoraj prozorne dlani z neskončno dolgimi prsti, kakršne imajo le še angeli na slikah Filippina Lippija. Lepi so bili poletni večeri, ko sta sedela na strehi za dimnikom in opazovala zvezde, a še bolj dolgočasni so bili dolgi zimski popoldnevi, ko je na kolenih moledoval, naj bo samo njegova. Tudi zato je bila povsem ravnodušna, ko si je v mrzlem februarjem jutru na drugi stran Sene, kamor jo je povabil na neobvezen klepet, tako je bil zapisal na košček papirja v rožnati ovojnici, zatakneni za kljuko vhodnih vrat zanikrne sobice, v kavarni pod Montmartrom s strelom v sence vzel življenje.

Ah, spomini, je zavzdihnila, pridejo in odidejo, čeprav so ves čas nekje tukaj. Znova je dvignila pogled k nebu in si oddahnila, saj so se črnikasti mehovi, polni moče, umaknili proti severu, kjer so se popoldne nazadnje le olajšali in

se umaknili modrini, ki se je od zenita, v katerem je sonce nazadnje ogrelo dan, radostno razgrnila preko celotnega svoda. Čeprav se ji je oko zapelo za namišljeni stvarnikov prst tam zgoraj, ki duha prostodušno osvobaja zemeljske nečimrnosti, je začutila, kako ji je bujno rastlinje v parku nazadnje zamerilo brezbržnost, s katero je v zadnjih minutah ločila misel od telesa. Bližnji lovorjev grmiček se je naveličal njene odsotne prisotnosti, saj od ljudi, ki so se znašli v njegovi bližini, ni bil vajej tolikšne arogance. In je stegnil tipalke svojih poganjkov ter ji brez oklevanja zlezal pod dolgo krilo in se zalepil na golo kožo nog, zahomotanih med sloje platnene tkanine. Lovorika je bržkone začutila, da se je bila zaobljubila večnemu deklitstvu, zato je kot zvesta služabnica apoliničnega hrepenenja, ki že dva tisoč let in več določa najbolj intimno človekovo usodo, nežno potrkala na njeno vest. Nemudoma je doumela namig in se izvila iz nežnega, čeprav tesnega zelenega objema. Znala je imeti rada, a bo kar držalo, da čisto zares ni marala ljubiti nikogar, se ji je še utrnilo, nato pa je z urnim korakom nadaljevala pot naprej po bulvarju mimo La Dôme, kjer je bil preteklo zimo njen drugi dom, in z nasmehom na obrazu še mimo La Coupole s trdno zapahnjenimi durmi, saj so se za Kiki in radoživo kavarniško omizje odprla šele v večernih urah.

Po bližnjicah se je namenila čez pokopališče, kjer je peščene stezice prehodila že ničkolikokrat, a vsakič po novem, še neizhojenem kraku starosvetne nekropole, v kateri so tenkočutni sprehajalci poslušali utišano žuborenje preteklosti. Na drugi strani pokopališkega obzidja se je dvignila do okrogle ploščadi Katalonskega trga in ga prečkala z zaprtimi očmi, le s prisluhom žvižga lokomotive z bližnje železniške postaje, ter se večče izmikala sencam iz avanture, ki ji je tako nenavadno odprla ozko zarezo v času. A barcelonskim štirim mačkam ni mogla kar ubežati, saj sta jo že na vhodu v ulico mogočnega galskega Kralja velikih bojevnikov, kjer si je s čopičem med zobmi običajni davek v obliki spoštljivega poklona skozi okno svojega pritličnega ateljeja najprej vzel nekdanji carinik, z roko v roki, vselej točna kot egiptovska peščena ura, kar na pločniku pred vrati svojega ubornega domovanja in čudovite ustvarjalne delavnice, pričakala kiparja Gargallo in González. Stara znanca iz legendarnega zbirališča katalonskih modernistov sta ji na istem vlaku, a v sosednjem vagonu, kot zvezdi vodnici sledila v Pariz. V zahvalo sta jo s svojevrstnim obredom že navsezgodaj, ko je resnični Pariz za vse ostale še dremal pod težko odejo včerajšnjega dne, poljubila na obe lici, jo lahko stisnila medse, ji z obraza na čelo popravila pobegli pramen bakrenih las in ji zaželela vse

dobro. Od tu dalje so fantomi minulosti odstopili mesto novim junakom, kakršne je v sproščenem nareku uresničene domišljije in nezavedne želje, da bi objela svet v vseh časih za vse čase, znala izbirati le ona. V neskončni hoji po dolgem dreveredu do Bulvarja maršalov, ko se je cesta končno trmasto uprla klančini in se poravnala, je prečkala progo in se izgubila v zaraščenem parku, ki so ga mnogo let kasneje, je vedela, posvetili zdajnjemu velikemu trubadurju francoskega šansona Georgesu Brassensu.

***

Enako neodločna kot tisti prvi večer po prihodu v mesto in v vznemirljivem pričakovanju, v naročju občutja torej, ki ga je imela najraje, je stala pred vhodom v nekdanjo trinadstropno okroglo vinsko klet, ki jo je za svetovno razstavo leta 1900 kot začasno pomožno stavbo zasnoval oče najbolj prepoznavne pariške vedute Gustave Eiffel. Po zaključku veličastne prireditve, ki je ob vstopu v novo stoletje preorala ledino udobnega proustovskega uživanja salonskih družabnosti in jo spremenila v rodovitno njivo moderne umetnosti, so jo res razdrli, a so jo nato znova sestavili in vzpostavili kot osrednje prizorišče boheme, namenjeno najbolj ubogim med revnimi umetniki, ki so se z vseh koncev sveta zgrinjali v mesto luči, a tudi najtemnejše teme. Brez ficka v žepu so se običajno znašli na peronu Vzhodne železniške postaje, brez znanja jezika so imeli na listku, ki so ga držali v rokah, zapisani le dve besedi: Passage Dantzig in brez večjih težav so se znašli v družbi neprilagojenih posebnežev in notoričnih pijancev, ki so na skrajnem severnem robu Orfejeve gore muz na levem bregu Sene nato živeli le še za ideje ... Ideje z veliko začetnico, ki so jim skušali ukrojiti nova oblačila svežih podob in oblik, ki so bile kot noč in dan v primerjavi z estetsko dovršenimi, a brezkrvnimi deli starih mojstrov v bleščečih sobanah imenitnih muzejev spodaj v mestu in različne tudi od obeh kariatid na okrašenem portalu sicer skromnega in ofucanega poslopja, ki sta bili, nič krivi in še manj dolžni, merilo okusa dolgočasnega akademizma, s katerim so neusmiljeno obračunavali. Ubogi helenistično pompozni gospodični razgaljenih oprsij sta si zato obupno prizadevali za kanček pozornosti vsakogar, ki je mimo njiju zakoračil naprej in globlje v votlino, kjer se je kotila pošast moderne umetnosti. Tudi zasopla rdečelaska ni bila nobena izjema, a je najprej zajela sapo, da bi si po dolgem pešačenju uravnala pulz, nato pa je dobrohotno pomežiknila kamnitima sohama, ki sta, skoraj obupani pod bremenom krivičnih sodb, le še zlovoljno podpirali balkonski nadstrešek z balustrado zaobljenih stebričkov. Pomenljivo naklonjeni pogled, ki jima

ga je namenila, navsezadnje si je podeljevanje tovrstne utehe v svojih najboljših trenutkih štela za poslanstvo, ju je nemudoma spravil v dobro voljo. Vrata v temno vežo so se v znak poklona samodejno odprla in hitro je smuknila pod kamniti svod. S stropa je v enakomernem ritmu kot z nemarno odloženih čopičev curkoma kapljalo, izpod stopnišča pa je še huje kot pretekle dni zaudarjal za mesarski kavelj pripeti kadaver Soutinovega odrtega vola, zato je kar se da hitro odvijugala naprej na notranje dvorišče, kjer je velik brest sredi tlakovanega atrija stegoval veje do okrogle opečnate strehe, ki je kot krona obkrožala temno zeleno krošnjo. Na slokem in visokem debelu je visela velika stenska ura ter tukaj zunaj merila čas, ki se je znotraj, v vsakem izmed atelejev, zaradi vzdušja ustvarjalne napetosti hočeš nočeš zaustavil.

Nad uro, visoko nad tlemi, je bila odločena poiskati domovanje za prihajajočo družinico brglezov, zato je k drevesu prislonila lestev, ki jo je sinoči k oknu zgoraj, potem ko je že tretjič ta teden izgubil ključ od svoje kamre, postavil mladi poljski slikar, po mesecu dni, kolikor je bival v tej nenavadni skupnosti, še vedno brez izoblikovane ideje, kje se ga drži glava. Široka rogovila sredi krošnje je slej ko prej ponudila udoben prostor za gnezdo, ki je z nekoliko negodovanja zapustilo topli azil mehke brazde neder, a brglezovka je bila presrečna, to je bilo očitno, saj je še zadnjičkrat ljubko pokimala, nato pa počenila, se pazljivo namestila ter pokrila vseh sedem že precej nestrpnih, a še vedno v krhko lupino ujetih goličev ter se v naslednjih enajstih dneh in pol namenila dokončati prvo etapo ptičjega materinstva. Maruša, še enkrat znova zadovoljna, da zna biti kdaj pa kdaj tudi dobra duša, ji je pomahala in se po mračnih in zavitih stopnicah končno odpravila v drugo nadstropje, kjer je na koncu hodnika počasi in previdno odškrnila nikoli zaklenjena vrata.

Tečaji razmajanih vrat so zaškripali glasneje, kot bi želela, a v skromni sobici ni nič zmotilo spokojne jutranje tišine. Seveda ni bila prvič tukaj, v zadnjih mesecih se je večkrat odzvala nič kaj ljubeznivi prošnji, bolje bi bilo reči ukazu, za poziranje, saj ji je godilo, ko je M hvalil njen sloki vrat, brežhibno polt njene kože in elegantno krivuljo njenega hrbta, a jo je vsakokrat znova preseNETILO, ko je pred sabo ugledala neverjetni nered, tako rekoč razdejanje precej hujše sorte, kot ga je bila vajena pri ostalih slikarskih in kiparskih kolegih. M se je nosil gizdalinsko, njegov žametni suknjič in rdeča svilena ruta okoli vratu sta bila legendarni zaščitni znak, s katerim je vsak večer na daleč prepoznavno izstopal sredi neprimerno bolj uborne, v zakrpane plašče napravljene tova-

rišije, a domovanje in delovni prostor sta nazorno podčrtovala njegov impulziven in neukrotljiv značaj. Zaprepadeno je strmela v naslednji prizor: sredi sobe je bila ogromna temno rjava miza, na levi strani, kjer ji je manjkala noga, je bila prislonjena na umazan zaboj premoga, po njej pa so bile razmetane knjige z zamaščenimi, od lanenega in jedilnega olja popacanimi listi, med njimi so vseprek ležale prazne in napol prazne steklenice cenenega vina, zmečkane škatlice cigaret, koščki vrvice in zvitki bakrene žice, odlomki marmornih kipcev in lesenih malikov, ob njih so se vrstili veliki stekleni kozarci z ostanki plesnive zelenjave, prazne konzerve in mumificirane glave presušenih polenovk, kiparska dleta in porcelanasti krožnički, nabrani po kavarnah štirinajstega arrondissementa tostran Luksemburškega parka ter do konca in čez napolnjeni z dogorelimi cigaretnimi ugaski, ki so pustili sled tudi v plasteh umazanije, pod katerimi so gomazeli porumeneli listi papirja in papirčki, kdove kdaj iztrgani iz beležk in porisani s skicami, ki so bile le še lanski sneg, saj so se kot posušeni šopki in osuti cvetlični venčki utapljale pod prašno kopreno, odstrto le na izkrčenem koščku mizne plošče, ki ga je uporabljal za paletu, na kateri je tako mojstrsko mešal žareče barvne odtenke, kolikor jih je s čudežno instinktivno močjo uspel naloviti iz večno skoraj do konca izpraznjenih, malomarno iztisnjenih tub barve, ki so ležale tudi po tleh in okoli nerodnega, iz odpadlih kosov lesa zbitega slikarskega stojala, ob straneh ovešenega z umazanimi krpami, v katere je sproti brisal ščetine škrbastih čopičev z razmajanimi ferulami, saj je čisto vsakega, ki mu je dobro sedel med prsti, skušal vraževerno izrabititi do konca, medtem ko je najiminitnejše iz prašičje in veveričje dlake kot svetinje čuval v šatulji iz orehovine, ki jo je hranil na sicer prazni polici, vegasto privijačeni na zid ob razmajani omari z enim samim vratnim krlom, da se je perilo, skupaj z nekaj kosi obnošenih oblačil, vsipalo naravnost na lesena, z raskavimi, grobo tesanimi deskami prekrita in nikoli pometena tla, na katerih je v vogalu nasproti na kosu ognjevarne pločevine stal še litoželezni gašperček, nepogrešljivi prijatelj v hladnih zimskih večerih, ko za kolikor toliko prijeten spanec ni zadoščala debela, z gosjim puhom napolnjena odeja, sredi katere je v polmraku zastrtega okna zdaj opazila sključeno moško postavo, ki se ni premaknila niti ob rezkem zvoku počasi odpirajočih se vrat. M je spal kar v sedečem položaju, naslonjen na vlažno, z apnom pobeljeno steno, na njegovih kolenih pa je tiho predla velika črnobela mačka z enim očesom, saj ji je drugega pred letom ali dvema na eni izmed divjih, z absintom natopljenih kolesarskih voženj, ko je po svoji

stari navadi rušil vse pred sabo, izbil neugnani Jarry, samoimenovani poblazneli kralj Ubu, in se nato z neizpisanim testamentom, s katerim je zadolžil prav vse, ki so si na Montparnassu upali stopiti v njegove čevlje, utopil v odmerku etra, s katerim si je še zadnjikrat razrezal žile in grlo.

Bohemsko zanikrnost je zdavnaj vzela v zakup, zato je neslišno stopila prek sobe in plaho iztegnila roko. Še preden se je lahko dotaknila njegove rame, je M nenadoma odprl tople rjave oči in povsem buden, kot bi nikoli zares ne zaspal, in izpod temnih kodrov, ki so mu prek čela padali k obrazu, dahnil svoj običajni »Admirrable!«, s katerim se je vedno znova čudil lepoti stvarstva, zlasti še v podobi čednega mladega dekleta. V naslednjem trenutku je že bil pokonci in s pogledom pospremil staro muco, kako se je leno pretegnila in zelo počasi zlezla na polomljen stol pred zastrtim oknom, nato pa kot bi jo dvignila neznana sila smuknila skozi strešno lino in na robu napušča tam zgoraj obmirovala v silueti, ki je spominjala na notredamske gargouilles.

»Pardon,« se je skušal opravičiti, »najbrž si se začudila, ko si me videla takole sloneti na postelji, a že nekaj zadnjih tednov, zlasti po dolgih nočeh, ko doli na dvorišču do jutra klešem granitne bloke, ki smo jih s prijatelji privlekli z zapuščenega pokopališča v Argenteuilu, nočem zmotiti Jacquesa, ko mirno drnjoha sredi velike mreže, ki jo je spletel ob zglavniku na gornjem koncu postelje. Kaj čem, vzljubil sem tega ljubeznivega kosmatega žužka, saj uslužno in brez doplačila preži na zoprne muhe, ki se v rojih dvigujejo s Soutinovega vola ... mimogrede, ali si videla zadnje verzije njegovega mesarskega tihožitja? Admirrable ... ti rečem, prekaša tudi ubogega fosila Rembrandta!«

Ni počakal na odgovor, temveč se je naglo sklonil pod posteljo in izvlekel veliko prazno platio in z belim jadrom sta zaplavala prek sobe, kot bi ju pognal nenaden piš vetra, ki je s treskom privzdignil roletu in odprl veliko okno, da so stekla v njem zvonko zažvenketala v taktu najnovejše počestne uspešnice Maryse Damia. Pobeljeni kos jute, napet na masiven lesen okvir, da je polglasno ječal, saj ga je vleklo na vse konce, je rokohitrsko položil na stojalo in ji pomignil, naj se čim prej pripravi.

»Le urno, le urno, obrni se, le urno, le urno, saj pozno je že,« je zagostolel z visokim falzetom in se nato z globokim basom iz trebuha široko zasmel. Ošinil jo je s predirnim pogledom in njena židana srajčka se je razklenila in gladko spolzela z izklesanega telesa. Krilo se je, kot bi padla zavesa na odru velike predstave, samodejno spustilo k nogam, kjer ji je v dveh gubah obležalo pri gležnjih. Graciously in brez sramu, saj

se je zavedala, da le sproščenost in nenarejenost podčrtujeta lepoto, je v čevlji z visoko peto, ki so telesu pomagali vzdrževati potrebno napetost, stopila k oknu, kjer jo je jutranje sonce obliznilo z bleščečo zlato avreolo in jo pobožalo po mehki koži.

»Oui ... tako, ja ... c'est magnifique!«

V vajeni pozi je usločila hrbet in pogled ji je zaplaval skozi okno ter naprej preko pariških streh, ki jim ni bilo videti konca, tam daleč pa so se dotikale visokega obzorja, kjer je bil začetek drugih in drugačnih dežel in mest, ki so vabila, da nekoč potrka tudi na njihova vrata. Najlaže je pozirala, če je pustila, da so misli odplavale in se sprijele s plimo pričakovanj, ki jih je nekoč davno zapisala na košček papirja rožnate barve in ga zalepila v ovojnico ter spustila v kamnito brezno pod zadnjim osamelim vrhom dolge obmejne gorske verige. Prav skalovita katedrala nad mestom, v katerem je preživela otroštvo, čeprav ni znala nikoli biti otrok, je bila tisti svetilnik, s katerega je hrepeneče obračala pogled k oddaljenim krajem, ujetim v neoprijemljivo relativnost četrte dimenzije. Čas je večji od prostora, je ugotovila že davno tega in tedaj so se ji odprla neskončna obzorja, po katerih lahkotno krmari skozi življenje, vselej obsijana od sonca, kakor v tej skromni izbi na vrhu Pariza.

Čeprav ga ni videla, je čutila njegovo telo. Vedela je, da je odložil suknjič in srajco, okoli pasu pod neporaščena prsa pa si je kot vselej zavezal rdeč šal, za katerega je zatikal čopiče, ko jih je urno menjaval ob vsakem novem odtenku barvnega namaza, s katerim je polnil velike ploskve med črnimi obrisi virtuozno zarisane silhuete.

»Povej, fillette ... Maroussia, saj ti je tako ime, n'est-ce pas? Saj ni mogoče, da je to tvoje pravo ime, ko tako samoumevno pristojta tvojim čudovitim lasem, s katerih se kot okruški alzaškega tufa luščijo drobne pege in slikovito poživljajo božansko neskončni hrbet. Vrrraiment admirable!« se je iskreno čudil in še kar govoril, saj je bil prepričan, da se v otrpli pozi dolgočasi: »Ali pa si morda Rusinja, saj sem te videl oni dan z Zadkinom v La Rotonde in nato še na zabavi v njegovem ateljeju na Rue d'Assas?«

Ob njegovem vprašanju se je zdrznila, a je ostala nema, saj je vedela, da govori le sebi in zase, ko z enim očesom kos za kosom trga z nje dele razgaljenega telesa, z drugim pa sledi gomaženju barvne gmote, ki se je tenkočutno kopičila na površini slabo zglajenega, skoraj preveč nagrabančenega platna.

»Au juste ... voilà, me niti ne zanima. Zaljubljen sem v tvoj hrbet, ki je, kot bi oživila Ingresova odaliska. Lok, odet v baržunasti inkarnat ... ko se vzpenja in zopet zdrsne v dolino, ga pod prsti

čutim kot drhtečo opno, prilepljeno zdaj tudi na vrh čopiča, od koder se širi in zaokroža v zgodbo, ki jo bova skupaj napisala. Ti in jaz. Morda se bo kdaj znašla na steni kakšnega zbiralca, a bo ostala za vedno le najina. Naslikana podoba nikoli ne zmore izraziti slikarjevih resničnih čustev, še manj se v njej zrcali njegov temperament, kar trdijo nekateri. Ne razkriva niti psihe upodobljenca, temveč odnos med obema, ki ga ni moč ubesediti, saj je neviden, nedoumljiv, indéfinissable. Tisto, na kar se odzovemo, ko opazujemo dokončano sliko, je neslišni, nemi dialog med umetnikom in njegovim modelom. Neizgovorjeno in neizgovorljivo čustvo. Ti si pa tako mlada in lepa in svobodna ...«

Te zadnje besede so se mimo nje izmuznile skozi okno in se kot obrabljen, stokrat izgovorjen poklon izgubile med dimniki položnih streh, zato je bila popolnoma presenečena, ko je v senci pristriženih kratkih las čisto zgoraj na vratu začutila dotik njegovih ustnic. Prvi trenutek, bodimo pošteni, ji je kri po telesu zakročila hitreje, kot je bila vajena, in le malo je manjkalo, da bi jo čez in čez preplaval občutek nemočne opitosti, ki ljudem z utripajočim srcem v središče bivanja umešča ljubezen, a še preden je lahko na njene boke spustil z barvo natopljene dlani, je odskočila, se sklonila do kupa oblačil ter si krilo in bluzo spretno navlekla nase, ko je z eno roko že pritisnila na kljuko razmajanih vrat. Ni si vzela niti toliko, da bi se ozrla, saj se je že kot mladenka poučila o zgodbi nesrečne Evridike, in se je raje v popolnem ravnovesju, ki ga je zmogla vselej, ko so se dogodki podobno zapletli, spustila po zavitem stopnišču. Pred vhodom se je nakremžila razigranima kariatidama, ki se jima je obraz razlezel v širok nasmeh, nato pa je izpod napušča pograbila Jarryjev velociped, ki je kot edina materialna zapuščina in svojevrsten fetiš ostal za njim na Montparnassu. Smelo se je okobalila čez razmajano prečno gred in se oprijela balance. Kot bi jo gnali besi nekdanjega gospodarja, je odvihrala po ravnini in še sama ni vedela, kdaj in kako se je znašla na vrhu klanca, kjer se je cesta po bulvarju Saint Michel nagnila proti mestu. Zajela je sapo in še bolj silovito pognala, postarani in že nekoliko zarjaveli Clément pa je brez pripomb in ubogljivo zavrtel kolesa. In še kako, saj je po prvih stotih metrih pospeševanja mimo Café Le Luxembourg in dalje po tlakovanem cestišču ugotovila, da je slavno dvokolo brez zavor! Najbrž jih nikdar ni imelo, kar je sicer opravičevalo Jarryjeve legendarne vragolije, Maruša pa je bila upravičeno jezna, da ji kovinska mrcina, ko jo je bila zajahala, ni vsaj bežno namignila kako in kaj.

Poti nazaj ni bilo več. Pomislila je, da bi zavila na levo k Odéonu ali na desno proti Sorbonni,

a se je vdala in pustila, da jo je vedno hitreje nosilo naprej in nizdol. Fasade nadstropnih mestnih palač in pristrižena drevesa pred njimi so na obeh straneh nemo bežali mimo nje, izložbe prtljivih lokalov so se strnile v neprekinjeno bleščavo steklenega odseva, v katerem je tu in tam le za hipec ugledala vihrajočo lastno podobo. Žvižganje na kosce razcefranega zraka ji je polnilo ušesa in preglasilo razglašene zvoke Boulmicha. Na križišču z Rue des Écoles se je pri veliki hitrosti nazadnje ujela v elipso časovne zanke in se dokončno izgubila v labirintih lastne podzavesti, koder je Pariz, kot nekoč davno in nekje daleč, odmeval z gramofona v kotu najstniške sobice le kot pesem Jacquesa Dutronca ... *Les camions sont pleins de lait Les balayeurs sont pleins de balais tovarnjaki razvažajo mleko, in pometalci si metle vržejo preko, ko se ob petih prebujajo Pariz ...* ko je z zaprtimi očmi švignila mimo severnih rimskih term, je s treskom, ob katerem so zanihali zvonovi Notre Dame, prebila zvočni zid, zato je lahko prisluškovala samo še raztrganemu refrenu ... *tra ves titi si no ge obri jejo, strip ti zete se z nova za kri jejo, po dolgo vata blaz ina je z bita, utrujen ih ljubi mcev tele sa pokrita ...* čutila je, kako se je svetloba kalejdoskopskega vrtinca želje zlomila skozi kristalno prizmo zaostalih spominov, zato ni več opazila, kako je na Saint-Germain-des-Prés skozi mansardno okno pokukal Vian in najprej hudomušno pomežiknil v pozdrav svojemu mestu, nato pa se je visoko zgoraj, kjer pojejo ptički, nagnil naprej nad ulico, s pogledom pospremil drvečo furijo in za njo, z dlanjo prislonjeno na usta, zaklical med raztreščene note razcefrane melodije: »Oooj, zapomni si, da sta samo dve stvari: ljubezen z lepimi dekleti in glasba New Orleansa ali Duka Ellingtona ... ostalo mora preč ... vse ostalo je grdo. Grdooo.« O na koncu našobljenih ustnic, prislonjenih na ustnik zlate trobente, je poletel čez avenije in se najprej nerodno zavrtel okoli kavarne dveh kitajskih mandarinov, kjer je patra Jean-Saula, ki je na terasi prebiral l'Humanité, zadel tako nesrečno, da mu je premaknil levo oko in mu za vselej omračil pogled na življenje, nato pa se je pred mostom Saint-Michel podaljšal v temni koridor, v katerem se je dokončno izgubil ... za njo je pricijazil le še slaboten, vedno tišji odmev odpeva in se nazadnje zavil v temo: v skodelicah je kavna usedlina, nad barom spet očiščen vitrina, na Montparnassu so uporabili orodje, da stara postaja ni več le ogrodje ... ob petih se bo znova prebudil Pariz ...

***

»Il est cinq heures, Paris s'éveille, Il est cinq heures, Paris s'éveille,« je iz mobitela najprej tiho zabundala melodija zvonjenja, nato pa je aparat

z naraščajočo jakostjo nestrpno začel poskakovati po pultu bralne mize, na katerem je bila zadremala. V zadnjem kotu knjigarne Shakespeare & Company ob keju Sene na Rue de la B cherie na srečo ni bilo drugih obiskovalcev, zato besneči pametni telefon, ki je že popolnoma izgubil pamet, ni zmotil nobenega, razen nje, ki je skozi priprte veke dremavo pogledovala naokoli. Skoraj nevidna je bila med nabasanimi policami in kupi knjig, s katerih se je srebrno zaprašilo, ko je odmaknila stol, da je zaropotalo, kot bi se s strmega pobočja v vzhodnih Alpah nad Chamonixom zgodaj spomladi utrgala lavina z ledom natopljenega grušča. Na drugem koncu natrane prodajalne se je izza skladovnice broširanih žepnic dvignila glava suhljatega možica z okroglimi očali, ki jo je s kazalcem na ustnicah strogo opozoril na zapovedano tišino, medtem ko je s prosto roko pokazal na njen bralni kotiček in nato proti knjižni omari na zidu nad njeno glavo. Na mizi je pustila ležati biografijo Jeana Geneta v izdaji založbe Vintage, ki jo je leta 1993 imenitno spisal Edmund White, navdihujoča usoda Rimbaudovega duhovnega posinovljenca pa jo je, polna drznih avantur, odpeljala na naporno popotovanje po najbolj oddaljenih eksotičnih deželah in očitno tako utrudila, da je nehote zadremala in do konca izkoristila gostoljubje znamenitega bibliofilskega azila. Z veliko mero krivde je pobrala debelo knjigo in jo zataknila v edino zevajočo luknjo zgoraj na polici, nato pa jo je jadrno in brez pozdrava ucvrla ven na cesto, kjer so jo v srcu Pariza, v neposredni bližini kilometra zero, pričakale reke turistov. Prste je samodejno ovila okoli najnovejšega Samsungovega modela hibridnega podaljška telesa in uma, s katerim so opremili človeka enaindvajsetega stoletja, čeprav ga je uporabljala predvsem kot odličen fotoaparatus, idealno prilagojen njenemu načinu portretiranja sveta. Fotografiranje jo je osrečevalo z največjo mero prostosti, kar si jo je lahko zamislila, ko je lovila in skušala ujeti nepričakovano. Zasedovanje popolnih naključij in improvizacijo je namreč razumela kot izraz svobode in upora proti redu in urejenemu meščanskemu dolgočasju. Z očesom kamere je iskala najbolj čudne in bizarne poti do skrnjene lepote, ki je bila običajnemu pogledu skrita. Njene podobe so odsevale hkratno prisotnost in odsotnost, ki jo je pogrešala, kadar je bila nanjo usmerjena pretirana pozornost. Čeprav je ljubila življenje za trenutek, brez razmišljanja o prihodnosti, se je skušala otresti vloge večnega modela in pobegniti zgolj navideznim ljubeznivim pogledom, ki so obsesivno, po kosih, slačili njeno telo, zato ji je snemanje neosebne eksterierjev pomenilo odrešitev in

možnost, da je bila na svoj način odgovorna sebi in drugim. S pomočjo fotografske kamere je ugotovila, da se raje pogovarja s predmeti kot z ljudmi. Z njo v rokah je začela verjeti, da se čudovito in nenavadno široko polje resnične svobode, ki lahko popelje k najbolj tenkočutnim prisluhom stvarstva, odpre šele, ko se odpoveš nadzoru svojih čutov: *primat de la matière sur la pensée*.

Na hitro je med bujnim zelenjem pritisnila nekaj izrezov pločnika v pogledu k reki, nato pa ji je gneča teles, ki so se nadrenjala od vsepovsod, zamašila iskalo. Povzpela se je na kamnito balustrado in spretno kot ververica iz Boulognskega gozda kar po ograji zaobšla človeško reko in prečkala most. Notre Dame se ji je brez gotsko zašiljenih zaključkov na stolpih obeh zvonikov zdela še nižja kot običajno, v zaprtih prostorih, ki se manjšajo in lezejo vase, pa se je vselej počutila neudobno, zato se je odločila, da bo kot vse prejšnje izpustila tudi prvo popoldansko mašo. Raje se je obrnila proti zahodu, kjer je iznad streh, dovolj visoko, da je žugala celotnemu Parizu, štrlela siva špica Eifflovega tristometerskega mastodonta, nekdanj najgrše in danes najbolj čaščene inženirske gradnje vseh časov.

Napotila se je do skrajnega rta na robu otoka, kjer sta jazzovsko odo reki in mestu nad njo tudi danes, enako kot včeraj in jutri, spleta la oranžnolasa Catherine Deneuve in Malcolm McLaren, nato pa se je obrnila levo preko najstarejšega novega mosta ter po bližnjici nazaj do bulvarja Saint-Germain, a tokrat na drugo stran v osrčje okljuka Sene mimo invalidov do marsovskega polja, kjer so bile v četrterredih, morda v osmercih ali celo jambških dvanajstercih postrojene nove razdražene čete turistov in pritiskale proti jeklenim svodom, ki so bili ponosni, da so lahko podpirali najbolj slavno zgradbo na svetu, a so kljub temu ječali pod natezalnico v vse smeri razpeljanih jeklenic, s katerimi so se v višave poganjala dvigala, prepolna naključnih dnevnih Parižanov krivih ust in oči. Ko se je po hudem in utrudljivem, več ur trajajočem boju nazadnje prebela v senco stolpa, se je spretno izognila naveličanemu pazniku in se po strmem stranskem stopnišču namenila proti vrhu. Nikogar ni srečala, ko je plezala po skrivnih železnih stopnicah, zato se je vriskajočega srca in z razprtimi rokami, iztegnjenimi k neskončnosti zračnih širjav, ustavila kar na vmesni ploščadi, od koder se je ponujal dovolj vrtoglav pogled na obe umetniški postojanki la belle époque starega Pariza: na levo proti ožarjenemu Svetemu srcu vrh Montmartra in na desno k pokopališču vrh Montparnassa, kamor se je kot vnebovpijoče znamenje ravno tedaj zapičil tudi snop sončnih žarkov, ki si je predrzno utrl pot izpod gmote oblakov, razobešenih čez južna

predmestja. V očeh jo je zaščemelo, v trebuhu so ji zagomazeli mravljinici, stolp se je zavrtil in sklonil ter se priročno naslonil na stekleni nebotičnik (v modernem času je res neposrečeno skazil veduto Gore muz glasbe, poezije in učenja), da so ji lahko okrog vratu natakneli kot las tanek laso, nato pa jo je neznana sila pognala navzdol po strmih stopnicah in jo po mestnih ulicah varno, čeprav so bile njene oči zaprte in znova obrnjene navznoter, k nostalgичnemu plimovanju preteklih časov, vodila nazaj proti otoku, kjer se je nazadnje le zbrala in se spustila v podzemlje postaje La citté, globoko pod nivo reke, ki je s svojo prirojeno močjo pritiskala na ukrivljene, z velikimi zakovicami pričvrščene litoželezne plošče. Sredi razprtega stopnišča med obema platojema mestne železnice, ki jo je z vrtoglavi pogledi v vse smeri spominjal na fantastični arhitekturni labirint Piranesijevih Ječ, se je naslonila na mrzlo steno, za katero je klokotala umazana voda. Temačen in vlažen prostor z enako, z milijonom spojk privijačeno jekleno konstrukcijo je občutila kot mračno zrcalno podobo kovinskega dvojčka, kjer je še pred nekaj minutami poljubljala nebo. A slejkoprej sta le oba skupaj, eden kot izpostavljena vita activa in drugi kot vase zazrta vita contemplativa, prvi kot yin in drugi kot yang, zaokrožila princip, ki poganja naše vesolje in morda tudi tistega onkraj vsega znanega.

Iz premišljevanja so jo zdramile zaobljene glavice rdečih zakovic, saj so jo zbudle skozi izrezani hrbet lahkotne rumene oblekice, v kateri se je bila v zgodnjem popoldnevu prebudila za mizo knjigarne. Njihov pritisk je bil vse močnejši in za trenutek se ji je zdelo, da so začele popuščati in se bodo že naslednji trenutek iztaknile iz zarjavelih ležišč. Brez obotavljanja je zato stopila čez rdeč Andrejev križ in naprej po neosvetljenem hodniku prepovedanega kraka podzemnega železniškega omrežja, kjer jo je za vogalom, kot običajno, že čakal vagon metroja, kakršne so prenehali uporabljati v zadnjem letu pred drugo svetovno vojno.

***

Težka krinolina, ki jo je vlekla k tlom, ji znova ni bila v pomoč, ko se je ob petih zjutraj vzpenjala po strmem klancu ulice Mouffetard. Opazila je, da se utrip Montparnassa tudi po koncu Velike vojne ni kaj dosti spremenil, čeprav je marsikaj obležalo ne le pod porušeni zidovi stare Evrope, temveč tudi pod težo civilizacijske zablode, ki je spremenila idejne tokove, kakršne so poznali dotlej. Ko je odšel Apollinaire, najbolj iskriv med vsemi, in za njim še Modigliani, ta večna zgaga, sta se za njima v zgodovino za vselej izgubila žar in šarm boheme, ki je šla vse-

lej do konca in čez. Novi čas je skušal krivdo in sram zaradi velike tragedije ozdraviti s potrošniško mrzlico, ki je kot kužna bolezen prodirala iz Amerike in že osvojila tudi pariške okope. Le umazanija, ki so jo smetarji vsako jutro izpirali z mestnih ulic, je z značilnim vonjem, ki ni bil zoprn, prej domač, ko si se ga navadil, dražila nosnice kot nekoč. V najlepšem času dneva, ko se je porajalo jutro, si ni mogla kaj, da ne bi iz skrivnega žepa za pasom izbrskala poslednji kovanec za petindvajset centimov in si pod razprtim nadstreškom iz črtastega blaga edine odprte pekarnice in slaščičarne v bližini privoščila kepico jagodnega sladoleda, ki ji je s tolikšno slastjo smuknil po grlu, da se je odrekla zadnjemu lizu in ga za seme pustila v škarnicju ter ga je zataknila za rob cvetlične gredice na Place de la Contrescarpe. Po izhojeni poti je nato zavila za vogal in navzgor, kjer se je sprehodila mimo starca z metlo, ki ga je z lahkoto prepoznala, čeprav je imel sedaj na glavi vojaško kapo, na prsih, kamor je naslonil tudi leseni roč metle, pa so se mu bleščale medalje. Akoravno se ji je zdelo smešno, kako se je postavil v pozor in salutiral, ko je šla mimo njega, mu ni namenila posebne pozornosti, saj se je morala podvizati. M jo je prav gotovo že težko čakal, saj je delal le v jutranjih urah ... ko je svet mlad, je imel navado reči. Tudi zato ji je že nekaj dni odkrito dvoril. Ako bi se mu vdala in se priselila k njemu v stanovanje velikanske zgradbe, kjer je imel v nadstropju tudi atelje, bi se lahko že zarana skupaj posvetila ustvarjanju za neusmiljene naročnike, ki so po svojih potrebah krojili smernice umetniškega navdiha. Kolikor jo je z neizmerno intelektualno močjo privlačil, tudi dotik njegove mehke roke jo je vsakič znova pustil brez sape, toliko se je tudi bala neizmernega entuziazma, s katerim jo je neprenehoma dušil. V resnici jo je bilo strah, zato je na vrhu, preden je prečkala veliki bulvar in opravila zadnji del poti do njegovega domovanja na 31 bis rue Campagne-Première, zavila še v Rue de la Grand-Chaumière in se oglasila v ateljeju skromnega rojaka, ki je bil z neskončno dobrosrčnostjo in pregovorno slovansko širino najbolj trden in dragocen pilon njenega vztrajanja med družbo nečimrnih, vase zagledanih umetnikov. Že navsezgodaj je bil pokonci, zato ji je z veseljem ponudil skodelico bele kave in rezino mortadele iz domačih krajev.

»Le vzemi. Čeprav je Adela videti skoraj mrtva, ko je bila toliko časa na poti, je še vedno sočna in okusna,« je pripomnil in ji za zraven natočil samo kapljico ali dve alkohola iz ene izmed majhnih stekleničk, razvrščenih po dolgi polici pred velikim oknom ateljeja, na katero je ob vsakem obisku pred vojno Apollinaire obesil

katerega od svojih kaligramov, ki so sedaj tudi Maruši čez zaskrbljeno lice zarisali nasmeh. Velike skrbi so vsaj za nekaj časa izpuhtele, zato je dobrodušnega možička potrepljala po ramenih in še poljubila na plešo, nato pa se je odpravila dalje. M, moški njenega življenja, vsaj tako si je domišljjal, jo je pričakal kar na pločniku pred večnadstropno hišo z velikimi okni in okrancljano findesièclovsko fasado. Ko se je približala, je najprej oprezno pogledal levo in desno, nato pa jo je prijel pod roko in jo ljubeznivo pospremil v nadstropje in pred veliko črno kamero, ki je na visokih in tenkih nožicah nestrpnost menciala, saj jo je za prvi posnetek napel že pred dobro uro.

Naveličano in rutinsko je izpeljala seanso, ki je trajala vse dopoldne in preko poldneva še krepko v zgodnje popoldne, da so se ji na golem telesu začele nabirati utrujene potne srage, ki so dodatno vznemirjale njegove nenavadne umetniške zamisli, tolikanj opevane od Bretona in celotnega nadrealističnega krožka zagovornikov svobodne ljubezni. Nazadnje je omagal, jo ogrnil v svileno haljo ter jo posadil na perzijski divan. Zleknil se je pred njo na tla in ji zakopal obraz v naročje. Nato je počasi dvignil glavo in se zazrl v svetle oči. Spregovoril je prve besede tistega dne.

»Ti si tako mlada in lepa in svobodna, in jaz se sovražim, ker skušam v tebi to zatreči ... ubiti, kar pri tebi najbolj občudujem in je pri ženskah tako redko in zato dragoceno. Moje občudovanje lahko prenese zelo veliko, veliko več kot jaz sam. Ob vsaki priložnosti sem si prizadeval, da bi lahko zaživela v skladu s pričakovanji in željami, čeprav vem, da bi te lahko zaradi tega izgubil. Zmeraj sem imel občutek, da imaš v rokah boljše karte kot jaz, a sem vseeno spodbujal pri tebi tisto, kar mi je povzročalo največjo bolečino: tvojo neodvisnost. Vem, igram se z ognjem, a tako sem se odločil.«

Za trenutek, podaljšan v drobno večnost in zataknen za vrh velikega kazalca stenske ure, ki se je najprej obesil, nato pa nadaljeval krožno v smeri svojega poslanstva, je umolknil. V dlani si je položil njen obraz.

»Ali boš lahko samo moja? Pst, nič ne reci, ni ti treba odgovoriti sedaj, saj lahko jutri ... čakam lahko še nekaj dni. A nič več.«

Dvignil se je in zakoračil po sobi. Ustavil se je pred ogledalom, v njem pa ni poiskal sebe, temveč njeno za hrbtom zleknjeno telo.

»Toliko je še drugih reči. Že nocoj bodo z nama gostje. Saj se spominjaš, da sva prejšnjo soboto na belem žuru pri Madame Pecci-Blunt vse po vrsti povabila na veliko zabavo tukaj na Montparnassu, ki se ga je gratin révolté še pred nekaj leti izogibal, danes pa bo z nami tudi grofica de Noailles. Dogovoril sem se s sosedi, na

voljo bomo imeli celotno hišo, tudi ateljeje kolegov, ki jih dobro poznaš. Sedaj pa, prosim, počivaj. Vse, kar je potrebno postoriti, bom opravil sam.«

Z obešalnika pri vratih je snel suknjič in si ga gredoč ogrnil, nato pa je šel in pustil, da je težke duri za njim zaloputnila nežna sapa, ki je zunaj hladila poletni dan, v njenih prsih pa je najprej zaplapolal prijazni vetrič, ki je zbistril misli, nato jih je stresla suha burja, ki je pognala kri, da je hitreje zakročila v žilah, nazadnje pa, kot že tolikokrat, se je prepustila orkansnemu gibanju zračnih mas, da so odločile namesto nje.

***

Po deveti, ko se je zunaj končno začelo mračiti, je bila hiša polna ljudi, med katerimi je bilo nekaj znancev, večinoma pa so bili v ekstravagantne toalete in najnovejše dizajnerske kostime odeti moški in ženske, ki jih je videla prvič. M je zdaj s polnim, zdaj s praznim kozarcem hodil mimo nje in se večinoma sukala v družbi elegantov, ki so se nič kaj prefinjeno držali za trebuhe in se smejali njegovim dovtipom in inteligentnim opazkam. Videti je bilo, da uživa. Maruša Rdečelaska se je umaknila v fotelj ob kaminu in si praznih misli ogledovala razposajeno družbo, med katero je na otomani na drugem koncu velike sobe opazila urejen mlajši par. Mladenič dolgih svetlih las je mladenki ob sebi, bila je izjemna lepotica, prav gotovo igralka, zelo dolgo, morda celo uro, govoril in šepetal na uho, nato pa je vstal in se brez pozdrava izmuznil skozi vrata, ona pa je obsedela, sama in osamljena. Hrupni gostje so se instinktivno odmaknili iz njene bližine, saj nihče ne mara družbe izgublencev in poražencev, in videti je bila še manjša in bolj neboljena, kot je bila v resnici. Marušo je na njenem fotelju kar privzdignilo, da je z lahkoto zadržala po zloščenenem parketu, se lahko priklonila in prisedla k nesrečnemu dekletu, ki ji je hvaležno pokimalo, čeprav so ji po licih drsele debele solze. Imela je zlate oči in najbolj pravilne obrvi, dolgi črni lasje so se ji v slapu vsipali preko ramen vse do pasu. Z dvignjeno glavo se je zazrla v daljavo onkraj zidov hiše, ki se je v teh letih, ko je pod svojo streho gostila umetnike, naposlušala podobnih zgodb.

»Na stotine pisem mi je napisal, še včeraj sva skupaj pila šampanjec iz kristalnih kozarcev, ki jih je dal izdelati po meri mojih prsi, danes pa je vsega konec. Nimam izbire. Še nočoj odpotujem, za daljši čas, morda za vedno. Če hočeš, pridi čez kakšno uro za mano v moje stanovanje na Rue de la Gaité in ti bom dala nekaj oblek.«

Ko se je v dolgem satenastem ogrinjalu dvignila z oblazinjene zofe, se je zdelo, da se bo

dotaknila stropa, a se kljub temu nihče ni zmenil zanjo. Z belo dlanjo se je bežno dotaknila razgaljene nadlakti tolažnice, ki je edina v množici opazovala, kako se je v hoji do velikih, široko odprtih hrastovih vrat pred slepimi očmi smrtnikov razblinjala, da je lahko pogled nazadnje segel skoznjo, in se je kot eterični angel izgubila v noč.

Zvok kitare, ob kateri je sedaj začel prepevati andaluzijski pesnik, zvezdnik umetniških večerov na obeh bregovih Sene, jo je vrnil med razigrane, vedno bolj opite goste. M je, kot je pričakovala, stal sredi sobe, obkrožen z veliko skupino priložnostnih bohemov, na levi rami pa mu je visela mladoletna Američanka z umetno belo lilijo v laseh, ki ga je brez zadrege vlekla za kravato in ga vsem naokoli predstavljala kot svojega moškega. »To je moj Mož,« je s pijanim glasom pojasnila tudi Maruši Rdečelaski, ko jo je družba potegnila medse. M je ni opazil, saj je v napeta ušesa poslušalcev kot v transu natakala novo merico seruma življenjske resnice.

»Slikarstvo je umetnost za ženske, literatura za starce, kiparstvo je za močne može, fotografija pa je orodje in orožje v rokah bogov,« so bile zadnje besede, ki jih je slišala iz njegovih ust, saj se je že bila obrnila in po sledi črnolase igralka stopila na stopnišče ter se spustila na ulico, kjer se je po bližnji poti čez pokopališče s težavo prebijala skozi goste sence, a je prej, kot je bila mislila, stala pred njenimi vrati. Za kljuko je bila zataknela modra kuverta, v njej pa velik medeninast ključ. Za lahkoto je odklenila, nato pa nekaj časa oklevala, ali naj stopi naprej v razkošni budoar, osvetljen le s slabotno žarnico pod baržunastim senčilom sloke stoječe svetilke v desnem kotu. Znotraj je bila velika rdeča zavesa. Odgrnila jo je in na veliki postelji je ležala mrtva, na tleh so bili njeni copati in revolver z ročajem iz biserovine, njen obraz je bil snežno bel, da je izstopal sredi bele posteljnine. Pištolo si je pod obleko nastavila na prsi in se ustrelila skozi srce in pljuča.

Ali se je tudi vrnila po poti čez pokopališče ali pa se je morda sprehodila naokoli po bulvarju Edgarja Quineta, saj se je tudi njej gnusilo samoderštvo, kakršnega je pred sto leti in več uprizoril Napoleon, ne bi znala povedati skupini moških, ki so sedaj sloneli tudi ob ograji stopnišča hiše, v kateri je še vedno radoživno potekala divja zabava. Povzpela se je v drugo nadstropje in višje, dokler ni našla praznega, v polmrak odetega hodnika, po katerem so stopinje odmevale tišje kot drugod.

Že dneve in mesece, je pomislila, so bile sobe tega nenavadnega poslopja zanjo enake, ampak ena je bila kot nobena druga. Sredi noči, ko se ni v hiši ničesar več premaknilo, je lahko stopi-

la skozenjo po nevidnih hodnikih, skozi nevidna vrata, kot tudi tokrat, ko ni vedela, kako se je znašla na notranjem dvorišču, kjer je obstala, ko ga je prepoznala. Stala sta vsaksebi, brez besed. Bil je tam pred njo, ves tog, kot bi se ne mogel premakniti. Negiben, z rokami ob telesu, zavrt v dolgo temno ogrinjalo, morda črno. Njune oči so spregovorile v nemem dvogovoru.

Poslušaj! *Sedaj ne moreš več nazaj.* Rada bi le, da počakaš, malo še, da se znova snideva. Tukaj, drugo leto, ob istem času. In bom šla s teboj, kamor boš hotel. *Zakaj bi odlašala?* Prosim, morava. Eno leto ni veliko. *Ne, zame res ni nič.* Poslušaj ... *Ampak - zakaj bi sploh čakala?* Ali res misliš, da je tako lahko? *Ne vem.* In za povrh še ... nisem prav posebno pogumna. *Ne moreš več nazaj.* Samo za nekaj ur te prosim, to je vse. *Nekaj mesecev, nekaj ur, minut, nekaj sekund ...* Ali dvomiš, da bi se lahko ločila ... od same sebe? *Ves čas si samo svoja senca ...*

Po teh njegovih besedah se je obrnila in šla ... še enkrat po istih hodnikih, ven iz te zaklete hiše, in je hodila dneve, mesece, leta, da bi ga morda srečala, hodila brez počitka po teh ulicah, kjer se je, kdaj? že leta nazaj pričela ta zgodba, ko je čakala njega, ko je čakala sebe, da bi se uzrla izven videza, znotraj med ogledali in stebri, med vselej le priprtimi vrati, in ogromnimi stopnišči, nezaklenjenimi sobanami in stenski urami, ki bijejo čas, ves čas, brez premora, medtem ko je po bulvarjih, ulicah, prehodih tam zunaj stopala, ves čas, brez premora, po gramozu, kamnitem tlaku, med hitečimi, brezbriznimi ljudmi, in po pristriženi travi parkov med pravokotno položenimi marmornimi ploščami pravilnih oblik, ki so umerjale prostor brez skrivnosti, da se v njem ni mogla kar tako izgubiti, po ravnih peščenih stezicah ves čas, brez premora, med nemimi kipi in granitnimi ograjami, kjer je tudi zdaj, v mirni noči, ostala s sabo, in v izteku bulvarja, ko je že lahko ugledala lesketanje Sene, zlezla v varno zavetje bronene krila nadangela Mihaela na vodnjaku sredi Place Saint-Michel ter utrujena zaspala.

***

Ko je ob petih zjutraj na svoji rami začutila roko, je odprla oči in nad sabo zagledala razbrazdani obraz muštacastega starca in kapo z zamaščenim ščitnikom. Dobrohotno se ji je nasmehnil ter ji nagajivo požugal ... in je vedela. Čutila je, da bi vendarle lahko pripadala temu svetu, zato je na mah sklenila, da se bo potrudila in ga uravnala po svoji meri.

Nazaj, čim prej nazaj, si je govorila, ko je nestrpno čakala, da se bo prižgala zelena in se bo lahko skozi prekinjeno kačo avtomobilov,

skuterjev in turističnih avtobusov prebila do policijske prefektуре in bližnjega vhoda v sistem podzemeljske železnice. Zadihana je izpod žarečega sonca, ki ga v Parizu ni bila vajena, vstopila v mrak in se po spiralastih stopniških spustila v jekleni trebuh. Na starem mestu, preden bo stekla na levo po temnem rovu, se je naslonila na hladno kovino, ki je pod njenim dotikom vztrepetala, zakovice, razcepki in ogromni pritiskači pa so se pod navalom zaostalega vodovja onkraj debele, še nekaj trenutkov pred tem trdne stene zmehčali, kot bi oživali. Zvijali so se na vse strani, ko je začelo iz razpok naprej le slabotno, nato pa iz sekunde v sekundo vse močnejše puščati. V grozi je odskočila in se skušala umakniti za vogal, a je bilo prepozno. S strašnim pokom, kot bi se pretrgala zavesa v templju, je sredi železnega cilindra zazijala velika razpoka, nato pa je celotna konstrukcija popustila in se zvila, kot bi bila iz kartona. Voda je z oglušujočim bobnenjem pometla skupino čakajočih s ploščadi, med njimi tudi Marušo, ki se je oprijela velike lesene grede, s katero ju je skupaj potegnilo v še strašnejšo temo spodaj, kjer je v kanalih šumela in bučala in rjovela umazana voda, ki je svoj tovor nosila proti morju. Nosilo jo je naprej, zato je obrnila glavo od te dokončne črnine in zaprla oči, kjer si je v svojem svetu lahko narisala svetlejše podobe upanja. Nazadnje je le še lebdela na velikem kosu lesa, ki jo je varoval, da ni potonila, in napredovala sta skozi temačne prekate in dolge betonske koridorje, ki so se večali, na vsakem novem razvodju pa je bila mirnejša tudi gladina, po kateri je začela drseti s hitrostjo svetlobe, ki je črnino ožarila z jarko belino, v kateri čas ni bil več merilo. In nihče ne ve, koliko ga je poteklo, ko je odprla oči sredi azurnega morskega prostranstva nekje daleč, a zagotovo sredi zemlje, od koder je nazadnje priplula velika črna ladja.

Še vedno je ležala in se pozibavala na velikem kosu lesa, ko je v njeno obzorje vstopilo bronasto in zagorelo telo postavnega mornarja v črtastih hlačah, ki se je predstavil kot Jules ... ali Jim ... saj ni pomembno. In je vedela, da bo v družbi plečatega morskega volka z lahkoto potovala proti domu, v deželo z najmlajšim teritorialnim morjem, čeprav bo morala na krovu čezooceanke z njim preživeti še šest ali sedem mesecev, saj se je namenil obpluti svet.

In tako je Maruši Rdečelaski nepredvidljivo življenje na njeno in Tvojo srečo, dragi bralec, znova namenilo usodo, prepolno dogodivščin. Pa ste radovedni, kako se je vse skupaj začelo? O tem prihodnjič, nikar ne zamudite!

Karla Zajc Berzelak

Mejniki in Življenje za hrbtom

LEPOSLOVJE

Ljuba Prenner in njena romana o Slovenj Gradcu

Romana Ljube Prenner sta periodično izhajala v revijah za ženske: *Mejniki* od januarja 1936 do decembra 1937 v reviji *Ženski svet*, *Življenje za hrbtom* od januarja 1935 do novembra 1937 v reviji *Žena in dom*; leta 1936 je izšel tudi v knjižni obliki. Ocene o njenem pisanju so bile sicer nasprotujoče ali pa odzivov sploh ni bilo, toda romana sta živo pričevanje o zgodovini mesta in predvsem o njegovem značaju, zato je presenetljivo, da sta morala na ponatis čakati kar osemdeset let; letos bosta namreč izšla pri Založbi Cerdonis v Slovenj Gradcu.

Ljuba Prenner je bila pronicljiva opazovalka in premišljevalka življenja, zato sta bila tudi naslova romanov izbrana premišljeno. Izraz **Mejniki** metaforično označuje premike v svetu meščanov manjšega podeželskega mesta Podgorice (Slovenj Gradca) od leta 1867 do konca 1. svetovne vojne. Ob nemško govorečih prebivalcih se je počasi oblikovalo jedro meščanov slovenskega porekla; Ljuba Prenner je zapisala, da je to roman o Slovenjgradčanih in Windischgrazerjih. Odnosi med njimi so se ob splošnem vzdušju na prelomu stoletja vse bolj zaostrovali, a tudi zapletali, saj se ljubezni ni dalo vedno ukalupiti v narodnost. Če je starejša generacija v mešanih zakonih še sledila načelu *Maul halten und weiter dienen* in verjela, da je treba živeti v defenzivi, so mlajši izraziteje iskali svojo identiteto. Marsikatera družina je torej tik pred prvo svetovno vojno že doživljala svojo intimno tragedijo.

***

Hugo je prišel z izleta pozno zvečer. Ko si je na zofi v jedilnici slačil težke čevlje, mu je sestra Pepca pripovedovala, da so se prejšnji večer pri Vobachu zmerjali in klofutali. Tako?

In po kaj so šli Slovenci k Vobachu? Vprašat, kako in kaj je bilo v Sarajevu! Pa so jim rekli izdajalci ali tako nekako.

Vtem je vstopil Šribar. Mati je prinesla večerjo in tudi Peter je sedel k mizi. Fant je bil drugošolec, nekoliko zavaljen, sicer pa precej živahen in navdušen nad junaki.

Hugo je mirno pripovedoval, da se je sprl z Egonom Vobachom zaradi Bartscha. Pa je udaril gospod ravnatelj s pestjo po mizi, da so zacingljali krožniki:

»Še tega nam je bilo treba! Doma bi ostal in delal, pa ne bi bilo prepira s prijateljem!«

»Kar naj gre k vragu!«

»Lepo prijateljstvo! To bedasto knjigo bom takoj vrgel v peč!«

»Ne, oče, to knjigo čitam zdaj jaz! In te knjige ne bo nihče metal v peč!« se je oglasil Peter.

Kaj? Ta smrkavec?

*Rezko in zaničljivo se je zasmel Hugo. Tako! In on je hotel še nocoj bratu za god podariti Finžgarjev roman *Pod svobodnim soncem*. Pa saj se je že prej bal, da je poba že iztaknil Bartscha in si ga prisvojil.*

»Fej!« je dejal Hugo, vstal in prebledel.

Šribar je dvignil roko, da bi udaril svojega najstarejšega, Peter pa je zakričal:

»Falot windischer!«

Gospa Malika se je vrgla med moža in pastorka in vlekla Petra za lase. Kaj takega! Zdaj se bodo preteпали v domači hiši! Pepca je hotela miriti starejšega brata, pa jo je sunil od sebe in spregovoril, kot da bljuva besede: »Ti, oče - ti, Logarjev rejenec in večni suženj teh napihnenih meščanskih gospodov, ti se še zavzemaš zanje! Seveda - sedaj je notar Marinc že pol leta mrtev, zdaj ti je treba drugega naslonjala! Zdaj se mi bo smejal ta smrkavec, Logarjevega rejenca smrkavi sin, metati v obraz take besede - sramota - nein, Mama, ich habe nicht dich gemeint - ampak ti, oče, ti si kriv, ker znaš le delati, delati in spet delati za druge in si šteješ v veliko čast, da smeš služiti takim gospodom. Tam pri Bradaču vam čenča Bendetov Ciril - ta vas uči, kakšni morate biti slovenski narodnjaki - in zanj se ti pač zdi, da je ta vaš učitelj sam le šibek šolarček, pa si mu

obrnil hrbet in skušaš spet priti na drugo stran. Pa saj je vseeno, v kateri neumnosti se sončiš, le da je tuja, ker svojega mnenja itak nimaš in ga nikoli nisi imel! Tak si, da, tak! Ti pa, smr-kavec – zgini, ti pravim, ti žaba – tvoj oče je bil Logarjev rejenc, veš, zapomni si to, ti ...»

»Mama je Nemka. Muttersprache!«

»Molčite! Dovolj mi je, sicer ...«

Šribar je hlipal, se zaganjal, žena in hčerka sta ga držali. V tem je Hugo pograbil Petra in ga vrgel v kot pod obešalnikom.

»Hlapec!« je siknil očetu in šel.

Šribarja so zapogle oči.

»Ven, marš!« je zarjovel nad Petrom, ki se je rohnec pobiral iz kota.

To so otroci, njegovi otroci! Žena joče, Pepca se trese. Tako bo sedaj v njegovi hiši!

***

Tudi pri Bendetovih je bil naslednji dan velik rodbinski prepir, in ko so vsi zabili vrata za seboj in odšli zdoma, vsak v svoji jezik, je ostala gospa Eva sama doma. Ob štedilniku se je zgrudila na stol in zajokala v dlan. Tega je sedaj ona kriva!

Vsi so se skregali. Oče in Ciril, Ciril in Marta, Marta in Rezika, Rezika in oče in oče in Marta. Sreča, da je Francelj zunaj v svoji vasi.

Ali je res vsega ona kriva? Ali res ne bi smela vzeti Slovenca? Ali nista kljub temu skupno prenašala vse – dobro in slabo – zdaj pa, na stara leta, ta očitanja, češ, ti si kriva, da se je vrgla Marta po možu Wommerju, ki smeši in jezi očeta in brate s špičastimi opazkami o slovenski omahljivosti. Ali je res ona vsega kriva?

Saj vendar nikdar ni ugovarjala možu s trdo besedo, njemu na ljubo je zatajila svoj rod in narodnost v svojih otrocih! Enako dela sedaj pač tudi Marta! Sicer pa – ali nista oče in Ciril vneta Slovenca, a se vendar vedno prepirata! Ona pa je popolnoma osamljena.

Zdaj pa še Rezika! Tam zunaj v Zaplanah, kjer je službovala kot učiteljica, je vzljubila Zoričevega Ivana. Fant je visokošolec, panslavist, revolucionar, in še preden ji je govoril o svoji ljubezni, jo je trapil s svojimi mladeniški sanjami o veliki slovanski državi kralja Sama, o politični in narodnostni svobodi – sploh mnogo preveč o svobodi. In dekle je vzelo vsako besedo za sveto.

Kolikor je bil mož sinu Cirilu preveč naza-dnjaški, toliko je bil hčerki Marti premalo

avstrijski in svoji hčerki Reziki preveč avstrijski in premalo naroden, slovenski. In če je prišel domov še Francelj, se tudi on z očetom ni mogel sporazumeti. Stari se je bil prepiranja že tako privadil, da ni strpel več ugovorov in se je raje sam zapletal v protislovja, kot da bi dopustil možnost mirnega in zadovoljivega konca.

Njej, svoji ženi, ni dovolil, da bi se le z besedo vmešavala v njegova prerekanja. Otroci pa tudi niso nič boljši! Ej, mama, saj ti tega ne razumeš! To je bil odgovor, s katerim so jo zavračali Ciril in Francelj, Rezika in Marta. Ciril je še najboljši. Domov se prismeje, ji vedno kaj prinese, se šali z njo in meče besede tja v en dan. Sedaj je srečno zaročen! Če se bo le dobro izteklo. Rednakova Roserl mu je nevesta, Erkmanova Anica pa bo vzela Teodorja Naška. Oh, ta njen Ciril, kako bi ji tajil, če bi se mu drznila kot mati povedati, kaj misli o njegovem letanju za ženskami. Ta otrok! Kar zlahka hoče živeti, par luštnih besed, par srečnih uric, pa pojdimo dalje!

Oh, prav nič se ji ni posrečilo priti do srca svojih otrok. In vendar – ali bi jih kdaj mogla pogrešati, te svoje sitneže?

Naslov romana **Življenje za hrbtom** v nasprotju z dinamičnimi in usodnimi mejniki nakazuje stanje. Starejše generacije meščanov so se poslovile, vojna je mimo in potomci v svojem trivialnem življenju iščejo poti, kako najbolje preživeti v času gospodarske krize, ki se že napoveduje, ter kako zapolniti praznine, ki jih ustvarja pomanjkanje duha. Senzacija so že prihod novega zdravnika, hišni prepir, prepovedana ljubezen ... Vse izrazitejša je tudi tekmovalnost, ki izrabi politična razhajanja in na volitvah dokazuje, kdo zna manipulirati ter si tako pridobiti ugled in moč. Želja po prestižu in videzu je močnejša tudi od povsem opustošenih odnosov med zakonci, ki kljub odtujenosti vztrajajo drug ob drugem. Življenje za hrbtom živi v vsej svoji polnosti.

***

Doktor Ciril Bende je sedel doma v svoji, po najmodernejšem vzorcu urejeni sobi in listal po aktih. To je delal le zato, da je imel nekaj v rokah. Bil je zelo nemiren. Vsakokrat ko so se zaprla vežna vrata, se je zdrznil. Zakaj mu ne pridejo povedati? Saj mu lahko povedo, četudi

propade! Kaj pa je navsezadnje to? Saj so tudi drugi kandidati, ki so imeli visoke naslove, že kdaj odnesli domov blamažo namesto mandata. A da bi Petek prodril, to je skoraj nemogoče. Edini nevarni konkurent je Žnidar. Ta kanalja, ta črna in zahrbtna duša! Ne, ta pa ne sme prodrati! Ta pa ne! Vstal je in sunil stol od sebe.

Ali ni nikogar v hiši? Ali so vsi znoreli? Pritiskal je na električni gumb, a nobene služkinje ni bilo od nikoder. Kje pa so vsi? Čemu jih plačuje? Sakrament!

Stopil je k omarici, ki je bila vzdana v steno, odrinil likerje in si natočil večji kozarček slivovke. Delovala pa je ravno nasprotno in mu pognala val krvi v sence.

Ali se mu je bilo sploh treba mešati v to umazano kašo? Mar bi se bil tudi to pot, kakor sicer vedno, skril v zaledje in trdno držal vaje ti v rokah! Politika je vlačuga, pravijo, in prav imajo, pa še prav umazana in muhasta povrhu. Bogve, ali se ta preklemana svojat, ki jo je pital teden dni ne le z besedami, ampak tudi z mastnimi južinami in presneto dragimi služgami, v zadnjem trenutku ni dala premotiti od onih! Ha, Žnidar, ta gotovo ne bo slabše delal kot on in boljše pomagачe ima. Njegov najboljši je ta notarjev pisar, Ničesa in Flerin nista priljubljena, vse drugo pa je zelo nezanesljivo! Morda bo pa le šlo! Saj je končno smešno, zelo smešno, potegovati se za brezplačno čast podgoriškega župana – a zdaj je, kar je. Vdal se je prigovarjanju in zdaj bog nas varuj blamaže! Saj ga vse skupaj itak dovolj stane in dandanes ni več toliko denarja na cesti, kakor ga je bilo v polpreteklosti. Ves položaj se nekam poostruje in vse kaže, da bo še slabše. Banke so se pre naglile s svojim širokogrudnim kreditiranjem in kupna moč kmeta ni več vredna besede. Izvoz je omejen, politiki pa ga lomijo, da je strah! Kaj je bilo treba teh komedij v parlamentu? Saj nam noben človek nič več ne verjame. Zdaj pa še te nesrečne volitve! Sicer pa – naj gre k vragu vse skupaj! Lesna zadruga, d. d., je na mrtvem tiru, s Schieberjem pa se zadnje dni sploh ne da govoriti. Menda vendar ne bo – ah, kaj še, saj je sam vse prekontroliral in Vilko Verderber tudi! Najbolj varna so še ta tri posestva, ki jih je bil kupil zadnja leta – sicer pa, bog nas varuj, da bi šlo po zlu, kar je v Lesni, d. d., in pri Schieberju. Saj ni toliko, a življenje je drago in otrokom bo tudi treba nekaj pustiti ... in za vsak primer ... Pa te zmerja ta golazen s »fra-

karjem» in oderuhom.

Aha! Tu na mizi je že pripravljen govor za drevi. Dobro ga je sestavil Kambič. To je nekaj za narod! Sicer same čenče, a kaj se hoče, tako je pač treba govoriti z narodom. In on, doktor Bende, pozna svoj narod in njegove potrebe! Ni hudiča, da bi imeli klerikalci vedno največ besede! Oh, vraga, kajpada jo imajo! Imajo jo, ker ta presneti narod ni nič drugega kot tolpa zabitih, suženjskih kmetavzov, slepo vdanih prižnici in njenim zaveznikom. Naša tako imenovana inteligenca, zlasti podeželsko učiteljstvo, pa ni za nič, ker si ne zna pridobiti kmeta.

Spet je bil jezen in si je nalil drugi kozarček. Tega pa ni pomislil, da je tudi njemu prav malo do kmeta, ki ni njegov klient, in da ga vsi, ki so mu bili kdaj uradni nasprotniki, strupeno sovražijo.

Kaj bi pomislil, saj je bil prepričan, da bo v nekaj letih kljub vsemu vsa Slovenija z redkimi izjemami korakala za gesli njegove politične stranke.

Hvala bogu! Nekdo prihaja. Aha! Pisarček Mirko!

»No, kako je?« vpraša vedro, kakor bi ne bilo nič. Če je šef tako dobre volje, je vesel tudi njegov uslužbenec. Kaj bi ne bil! Šefi so le redkokdaj dobre volje, in če so, vendar ti ne boš tako neumen, da bi jim kazal čemerem obraz. Hvala bogu, da je dedec vesel!

»Dobro, dobro, gospod šef! Zmaga bo naša!« je odgovoril Mirko, priljudno se režeč.

»Koliko glasov je naših?« je vprašal Bende še vedno prijazno, a že nekoliko stvarneje.

»Gotovega se še nič ne ve, a večino bomo imeli,« je odvrnil Mirko važno.

»Kaj za vraga se to pravi? Večino bomo imeli! Seveda jo bomo imeli, če ... Če pa ne, je pa ne bomo imeli! Kaj mi, hudiča, hodite s takimi vestmi pred oči!«

»Poslal me je gospod Ničesa, da bi se ne razburjali po nepotrebem, gospod šef!« je pojasnjeval Mirko pohlevno.

»Recite Ničesi, da ga lepo prosim, naj me pusti s takimi oslarijami pri miru. Če ima poročati kaj konkretnega, mu bom hvaležen, pa najsi je to vest, da smo očitno propadli. Nikar mi pa ne hodite s takimi čenčami pred oči. Konkretnost, konkretnost, jasnost!« je zakričal Bende in udaril po mizi.

Iz sosednje sobe je prišla gospa Bendetova, oblečena in napravljena, da pojde med ljudi.

Jezno je premerila svojega moža in tudi Mirka ter dejala pikro:

»Kaj naj pomeni to divje rogoviljenje?«

»Kakšno rogoviljenje?« je vzkipeł Bende, a takoj umolknil pod ženinim ostrim pogledom. »Hvala, Mirko, zdaj že lahko greste! Ono pa ukrenite, kakor sva se zmenila!« je dejal Mirku kolikor mogoče uradno.

Ta se je poklonil najprej gospe, nato še gospodu šefu in se škodoželjno muzal, ko je odhajal. Prav mu je, dedcu, da ga žena šikanira. Mar bi še nocoj propadel, oh, rajši ne, sicer bo jutri in še nekaj tednov ves vražji. Naj zmaga! On, Mirko, še nima volilne pravice, sicer bi mu prav gotovo eno zagodel – da bi volil socialiste.

»Kaj pa je treba tako kričati! Ah, saj pravim, vsem vam slovenskim inteligentom se pač ne posreči zakriti kmeta. Ob vsaki priliki se vam olušči skorja kulture in rohneči kmet pokaže, kar zna!« je menila gospa nejevoljno.

»Ali si mi prišla to pripovedovat! Ne pozabi, da je vse, kar imaš, moral rohneči kmet zaslužiti ...«

»Molči, molči! Zdaj mi hočeš menda spet očitati očetovo zgrešeno špekulacijo in vojna posojila. Jaz si prepovedujem takšno ravnanje! Da veeeeeš!«

Histerično je zavrisnila in se sesedla v udoben usnjen naslanjač, kakor da se je onesvestila.

Tega se je Bende najbolj prestrašil; ne zato, da bi umrla, ampak zato, ker je predobro poznal temu sledeče spravne prizorčke.

Naglo je poskočil, vzal klobuk in hotel k vratom.

»Kam pa greš?« ga je vprašala medleče.

»Poklical bom kuharico in Mino, potem pa bom moral pogledati še v pisarno, kako so uredili,« je menil ravnodušno in prijel za kljuko.

»Ah, Rilko, ti si grobijan! Ostani vendar, kam pa letiš? Kaj misliš, ali boš zmagal?«

Dvignila se je napol in ga gledala pol očitajoče, pol radovedno. A gledanje že dolgo ne zaleže več, tudi besede ne. Ah, zakon je dolgčas in nadloga!

No, pa sta se potem le prijazno pomenila o nocojšnji večerji, ki je pripravljena v pisarni za štirideset ljudi in ki jo je treba pojesti; naj bo potem zmaga ali poraz. Če bo poraz, bodo pač zmagali korupcija, klečoplastvo in nezrelost »naroda«, o tem sta si bila oba edina.

Gospa Rozi je gledala skozi okno za njim,

ki je šel čez trg. Moj bog, kako čeden človek je bil Rilko nekđaj. Zdaj pa bo kmalu že ves zavaljen, plešast in zabuhel. Kako se je včasih poprej trudil zanjo in za njeno naklonjenost. Pa saj so na to stran vsi moški enaki; nobeno ponižanje ni tako veliko, da bi ga ne prenesli za ceno ženske vdaje, ki jo hočejo izsiliti.

Solze, grožnje, najponižnejše prošnje in seveda zlati obeti – vse to je v danem trenutku njihovo orožje, potem pa, ko so že davno dosegli, kar so hoteli imeti, no, potem se radi vsega naveličajo in postajajo malomarni, brezobzirni in celo grobi, če jim hodi katera druga po glavi. O prejšnji nežnosti, ljubeznivosti in strasti nobene sledu. Zlasti pa v zakonu ...

Bog ve, če ne bo propadel nocoj? Za božjo voljo, le tega ne! Taka blamaža! To bi se delale Schieberica in Gobezdarka in Gobčeva, kakor da jo pomilujejo, a na tihem bi se ji režale in ji iz vsega srca privoščile blamiranega dedca.

Če pa bi ... podgoriška županja sicer ni bog ve kakšna šarža, a nekaj je le! Ko pa človek itak nima nič od življenja.

No, v zdolgočasenem svetu brez pravih vrednot človek res nima nič od življenja ... in tudi drugemu ne dopusti, da bi ubiral svoje poti, zato se v trivialno (malo) meščansko kolesje prej ali slej ujame še tako uporniški član družine, če hoče spodobno preživeti. Patriarhalni svet premoženja sledi svoji logiki in ne dopušča izjem.

Sploh pa – tudi pokrajina, v katero je postavljeno dogajanje obeh romanov, v svoje niti zaprede vsakega, ki pride in ostane. Dotaknejo se ga puhlost, izpraznjenost, naveličanost, pehanje za imeti več, cinizem. Pristrižene peruti so samo kolateralna škoda ...

Dr. Janko Povoden je lahko gledal toneči dan te pokrajine, ki ni bila niti divje romantična niti otožna daljna ravan, ampak mehka in nekako zelo ubrana. Hribčki in holmi, nanizani ob hrbet zadnjega izrastka Karavank, na drugi strani Pohorje, med obojim široka dolina in v spodnjem zaokrožku mesto Podgorica, osredok majhnega sveta, nevidno zaplankanega. Pa tega Povoden ni mogel vedeti, da je naravni zid gorovja obenem tudi plot, čez katerega podgoriško mišljenje in čustvovanje ne uhajata; gorje tistemu, ki se s to zapovedjo in postavo ne strinja.

EDEN PROTI TREM

LEPOSLOVJE

Nedavno sem nekje bral globoko pesimistično sodbo o današnjem povojnem času: »Vse je sivo in enolično, nikjer romantike in heroizma; civilizacija je zmlela med svojim kolesjem človeka – junaka in ustvarila človeka – robota.«

Kdor je pisal to in kdor tem besedam verjame, ni prestopil praga svoje delovne sobe. Bil je slep za človeško vrvenje okoli sebe in je množico gledal kvečjemu z okna na ulico: sivo, vedno isto množico, ki teče pod njim kot neskončna reka brez začetka in brez konca, reka brez smisla in brez cilja, reka ljudi ob obeh straneh asfaltirane ceste, po kateri drvijo avtomobili, pod nebom, po katerem krožijo letala; reka ljudi v soteski med bleščečimi reklamami iz neonskih cevi, med hišami z električnimi zvonci in štedilniki, televizijskimi aparati in pnevmatično pošto; toda nikoli se ni potopil v to množico, potegnil prvega, ki bi ga srečal, za rokav in ga vprašal, od kod prihaja in kam gre; ni spremljal avtomobila do garaže in pilota v letalu do letališča, električnega toka v elektrarne in pismo odpošiljatelja do naslovljenca; ni šel na deželo in prijel v roke vile za gnoj in koso in sekuro in žago in vajeti konja, ki mu igrajo mišice pod bleščečo kožo, ni še nikoli stal v nevihti vrh gore.

In če vsega tega in še tisoč drugih stvari ne storijo tisti, ki pišejo o teh množicah, o ljudeh, ni čudno, da polnijo strani literarnih revij brezbarvne, sive prikazni brez življenja in srčnih utripov, brez romantike in resničnega heroizma, sive prikazni, gledane z okna na cesto.

1

»In komu naj naslovim?« je vprašala ženska za pisalnim strojem.

»Staremu,« je rekel (sedel je za pisalno mizo; v svetlosivi obleki, suhega, dolgega obraza z močnimi ličnicami in plavimi, gladko nazaj počesanimi lasmi) in ona je napisala: podpolkovniku Stojanu Princu.

»Kaj naprej?« ga je vprašala potem in ga pogledala čez ramo. Iz desnega kota ustnic mu je visela cigareta in desno oko je stisnil – ker ga je ščemel dim –, da se je okoli njega nabralo polno drobnih gubic. Potem je vzel cigareto iz ust, jo zamišljeno ogledoval in rekel: »Hm, staremu moram napraviti poročilo – ne vem, zakaj hoče imeti vse napisano. Menda rad prebira takšne povestice. Čakaj – piši pod 'predmet': poročilo o 'zadevi Gorazd'. Dobro.« In potem samo njej: »Zvečer grem ponj.«

Obrnila se je in ga pogledala. »Po Gorazda?«

»Da.«

Tiho žvižgaje je potegnila zrak skozi ošpičene, rahlo našminkane ustnice. Potem je vprašala: »Kam?«

»Niti ni tako daleč. Bi šla z mano?«

»Bi.«

»Verjamem. Končno enkrat ponj.«

»Si že tako daleč?«

»Da. Čakaj – piši: v 'zadevi Gorazd' smo dosegli že precej uspeha. Misliš, da je to dober začetek?«

»Kar naprej!« je rekla in položila prste na tipke pisalnega stroja.

»Prav – takšna poročila so mi smrt. Piši: v zadnjih treh mesecih smo opravili naslednje – napravi dvopičje. Tri mesece se že mučim s tem človekom.«

»In pred tabo so se že pol leta. Čakaj – vsega skupaj se ta zadeva vleče že okrog deset mesecev, če že ne vse leto.«

»Zvit je kot – nenavadno je previden.« Namrščil je čelo, tlesknil s prsti, se naslonil nazaj in zazibal, da je stol zaškripal, in rekel: »Sam vrag ve, kako je zvit in previden. Piši: ob dvanajstih – ne, tega ne piši – moram proč in zdaj je ura deset. Ali bova do dvanajstih gotova?«

»Ti kar daj,« je rekla in on je začel narekovati:

»Kmeta Zavnikarja smo pred približno dvema mesecema zalotili pri tihotapljenju iz Trsta. Tako se je potrdil naš sum, da je Zavnikar tihotapec. Vendar ga na mojo intervencijo niso izročili v kazenski postopek, ker sem izsledil, da ima posredne zveze z Gorazdovo skupino, ki pa mu jih ne moremo dokazati. Čakaj, ne piši! Stari nas je dolgo vodil za nos in dokazati mu ne moremo, razen tistega tihotapljenja, ničesar. Tihotapi pa vsak drugi tod okoli. Poznaš starega?«

»Ne.«

»Lisjak. Sina ima v Trstu in tega smo prijeli včeraj zjutraj. Piši: v taborišču emigrantov v Trstu ima sina Alfreda, ki je bil, kakor so nam sporočili iz Trsta in kakor smo zvedeli na zaslišanju, član in kurir Gorazdove skupine. Zato sem menil, da nam lahko njegov oče, stari Zavnikar, v tej zadevi precej koristi. To so dokazali tudi naši poznejši izsledki. Alfred Zavnikar je prihajal večkrat skrivoma čez mejo in se včasih oglašal pri svojem očetu. O tem so nam poročali naši krajevni organi. Ker nam je lahko kot kurir Gorazdove skupine mnogo koristil, smo ostreje pazili nanj in včeraj

zjutraj, to je v petek, dne 31. avgusta, so ga naši organi aretirali na Reki, ko je iskal zvezo z Ivetom Santićem (glej zapisnik). Pri včerajšnjem zaslišanju smo izvedeli več, kot smo se nadejali in zdi se, da se je 'zadeva Gorazd' premaknila z mrtve točke.«

Nehal je, vstal in začel hoditi sem in tja po pisarni. Bila je majhna z golimi zidovi, s pečjo v enem kotu in z obešalnikom v drugem, s staro, obrabljeno pisalno mizo pred velikim zaprašenim oknom, z majhno mizico za stroj ob steni in s štirimi temnorjavimi stoli, ki niso spadali k pisalni mizi. Na enem je sedela debelušasta ženska s polnim, mehko zaobljenim obrazom, z za spoznanje škilastimi rjavimi očmi in je z vajenimi prsti pisala na ropotajoči stroj; drugi je stal za pisalno mizo, tretji pred njo in četrti ob peči. Parket je pod njegovimi koraki rahlo škripal. Stopil je nekajkrat sem in tja, si mimogrede prižgal cigareto, se naposled ustavil za njenim hrbtom, ji pogledal čez ramo in rekel: »Ali bo dobro? Ne vem, stari je natančen.«

»Dobro,« je rekla in položila prste na tipke, »kar naprej.«

»Prav. Napiši v oklepaj: zapisnik zaslišanja priložen.«

Njeni močni prsti s širokimi, negovanimi nohti so ropotaje zbrzeli po tipkah in se potem sunkovito ustavili. »Dobro,« je rekel, »zanimiv zapisnik. Kakšen je bil zadnji stavek? (Mrmraje ga je prebral.) Aha. Piši: pri zaslišanju je bil zelo dostopen in se ni prav nič upiral priznati vse, kar je vedel. Zvečer sem ga zaslišal še enkrat in ga pozval, naj našim oblastem pomaga pri izsleditvi Gorazda. Po kratkem oklevanju je pristal in jaz sem mu zagotovil, da bodo sodne oblasti v njegovem primeru upoštevale to kot olajševalno okolnost. Tako – ne pisati tega – da bo stari vedel, če bi me Gorazd slučajno –« Vedela je, kaj misli, in je nepremično sedela s prsti na tipkah. In on: »Glede na to, da poznamo Gorazda kot zelo nevarnega, opreznega in premetenega agenta, sem se odločil neposredno sam prevzeti akcijo za njegovo aretacijo in sestavi naslednji načrt – napravi dvopičje. Čakaj malo, ne piši! Stari ni bil za to in sva do polnoči sedela skupaj. Potem je rekel, naj vse napišem. Koliko je že tega?«

»Skoraj ena tipkana stran,« je rekla in on nato: »Pol enajstih je. Saj bova gotova, samo še malo. Piši.« Znova je začel narekovati in njeni prsti so hitro prebiral tipke starega Underwooda. Ustnice je držala narahlo odprte in temni lasje so ji padli na obeh straneh ob lica. On je hodil po sobi (ko je narekoval, je vedno hodil po sobi, ker je sprva mislil, da je to imenitno, pozneje pa se je tega navadil), porinil roke v hlačne žepe, mrščil čelo in je bilo sploh videti, kakor da je to zanj precej-

šen napor. Toda lotil se ga je, kakor vsake druge stvari, in je le enkrat pomislil: če le ne bi bilo tega treba! Ko je bil gotov, se je podpisal pod tri tipkane strani poročila: poročnik Franc Selnik, zaklel, ker mu je nagajalo pero, in rekel: »Nesi to, prosim, staremu, jaz grem.« Utrnil je cigaretni ogorek v železni pepelnik na mizi, oblekel svetlorjav površnik in se pokrill s sivim letnim klobukom. Potem je prijel za kljuko, se ozrl in nekaj časa okleval, kakor da bi kaj pozabil. Vrnil se je k ženski (moral je biti stara okoli 25 let), ji pomolil desnico in rekel:

»No, Anka, daj tačko. Na svidenje!«

»Na svidenje!« je rekla ona, ga gledala s svetlorjavimi, za spoznanje škilastimi očmi in v njih je bil nek čuden izraz. Kakor da bi nekaj obžalovala. Kakor da bi ji ga bilo žal. Toda on tega ni opazil in ona je težko požrla in rekla: »Na svidenje, Franček, in dobro opravi.« »Bom,« je rekel. »Jutri se vidimo. Jutri je nedelja? Pri kosilu!« In ona: »Prav, pri kosilu!« In sama ni vedela, zakaj ima neumni občutek, da se jutri pri kosilu ne bosta videla in da se sploh ne bosta več videla. Potem je rekla še enkrat: »In dobro opravi!« S tujim, hripavim glasom in divja jeza proti njim ji je stisnila grlo. Odkasljala se je in se mu nasmehnila, ko se je med vrati še enkrat ozrl in ji pomežiknil. Potem je poslušala njegove korake, dokler niso na stopnicah utihnili, in bi najrajši stekla za njim. Pa ni in je le stopila k oknu in pogledala na cesto. Ob pločniku je stal črn avtomobil z rumenkasto platneno streho. Potem je stopil on čez pločnik, si zapel usnjene rokavice, odprl vrata avtomobila, se usedel, jih s treskom za seboj zaprl in se odpeljal. Iz izpušne cevi zadaj se je vrtinčil moder dim. Dobri avtomobili – ti BMW, je pomislila in takoj nato: kako morem sedaj misliti na avtomobile. Jutri pri kosilu – in potem je poskušala odgnati občutek, ki ga je imela že prej: da ga jutri pri kosilu ne bo videla in da ga morda sploh ne bo več videla. Začela je – sprva ne da bi vedela, kaj dela, potem pa vedno bolj zavestno in načrtno – pospravljati razmetane papirje po pisalni mizi.

2

Sedela sta za veliko mizo v nizki kmečki izbi. Pred njima sta stala napol prazna kozarca temnega, skoraj črnega vina in steklenica z vinom sredi mize je bila še skoraj polna. V kotu pod razpelom in drobnim šopkom suhih rož pod njim na polici je sedel Franc. Desnico je položil na mizo in s konicami prstov komaj slišno pritrkaval po trdi, debeli in temni leseni plošči. Levo od njega, z oknom za hrbtom, je sedel temnolas mlad mož in si z desnico podpiral brado. Oči s težkimi vekami v rjavem obrazu je imel napol zaprte in levica,

ki je ležala na mizi, mu je rahlo drhtela. Franc je gledal v starejšega moža, ki je sedel na klopi okoli peči, kadil staro ukrivljeno pipo, izpuščal sive oblačke dima izpod dolgih, sivih in na spodnjih koncih od tobaka rjavih brkov in govoril. Oči globoko v očesnih duplinah je napol zaprl s težkimi vekami in je bil sploh podoben mlademu možu ob Francevi levici, kakor bi bil ta njegova novejša, mlajša izdaja.

»No,« je pravil, »letos prav slabo kaže« (Franc ga je vprašal, kako bodo obrodili vinogradi in kako kaže z vinom). »Peronospera, in bilo je preveč suše celo za vinograde. Ker ni bilo vse poletje niti kaplje dežja, je vse požgalo. Drugo pa sploh. Ne vem –« dvakrat, trikrat je potegnil in puhnil vedno bolj gost oblaček dima, da mu je dim zakril obraz. Potem je rekel: »Ampak lani je dobro obrodilo.«

»Da?«

»Da. Lani pa, lani. Bilo je dobro vino in bilo ga je dosti, posebno črnega je bilo precej.«

»To je lansko,« je rekel mladi mož ob Francu, dvignil kozarec pred sabo in napravil požirek, kakor bi ga okušal. »Dobro je,« je rekel potem, napravil še en požirek in takoj nato: »Takega že dolgo nisem pil.«

»Kaj v Trstu nimajo takega?« je vprašal Franc in oni je pogledal pod mizo. »Že, že,« je rekel. »Ampak domače je pač domače –«

»Seveda,« je rekel Franc kar tako – mimogrede, »doma je pač doma.« Pomislil je, ali je že čas, da bi staremu povedal, kaj bo moral storiti. Ali bo hotel? No, mislim, da bo. Molče je bobnal s prsti po mizi in stari je sedel mirno in pihal sive oblačke dima izpod košatih brkov in Alfred je s prstom vlekel mokro črto iz lužice politega vina ob kozarcu proti sebi. Vsi trije so molčali in v sobi je bilo tiho, da se je slišalo brenčanje muh, ki so preletavale po mizi. Ena izmed njih se je glasno zaletavala v zaprto okno za Alfredovim hrbtom, in starinska ura s porcelanasto, pisano poslikano številčnico na steni je glasno tiktakala. Naposled je rekel Franc – potem ko je pogledal na veliko, okroglo zapestno uro na levici: »Čas je, da se zmenimo; pridite sem, Zavnika.« Bilo je, kot da njegov glas, še bolj pa tisto, kar je s tem povedal, sploh ne spada v to pokojno, mirno ozračje. Ker je s tem izrekel to, na kar so ves čas mislili vsi trije in kar so ves čas oklevali izreči, ker je bilo to »nekaj« nedoumno in grozeče in se je zdelo neskončno daleč od te mirne sobe v kmečki hiši, ki se je samotna in kakor del dežele okoli nje zlata in pokojna kopala v poznem popoldanskem soncu. In sploh – ker je bilo ono tako neznansko tuje in vse okoli njih je bilo tako silno domače; ker je sem v to sobo spadal razgovor o vinski trti in vinu in o poljih in suši in živini in davkih in o

drugem prej kot o onem.

Stari je vzel pipo iz ust, molče vstal, stopil k mizi in sedel Francetu nasproti. Molčal je in očitno čakal, kaj mu bo zdajle povedal oni nasproti. In Franc ni vedel, kako bi začel, pa se je samo odkašljaj in pomislil: treba bo previdno, ker je stari zviti – sam vrag ve, kako je zviti, in ga je pogledal v obraz; v oči globoko pod sršočimi, sivimi obrvmi in napol pokritimi s težkimi vekami, kljukasti nos in čez ustnice viseče brke pod njim, oglato brado in napeto, rjavo kožo čez močne ličnice. Ima močan obraz, je pomislil, in njegov sin mu je podoben, čeprav je drugačen kot on. Mladi je slabič, stari pa ni. Pogledal je Alfreda in rekel: »Z vašim sinom sva se že zmenila.«

»Prav,« je rekel stari. Z dlanjo si je obrisal brke in znova vtaknil ustnik pipe podnje.

»Ali veste, zakaj sva prišla?«

»Ne.«

Kaj ne bi vedel, je pomislil Franc in takoj nato: ali naj mu vse povem. Dobro bi bilo, če bi vedel vse, toda bolje bo, da mu ne povem vsega in – koliko naj mu povem? Stari ga je gledal z napol zaprtimi prevejanimi očmi in z nepremičnim obrazom vlekel pipo. Le koliko tobaka je v njej, je pomislil Franc in ko je rekel: »Od tega, kako bo danes, je odvisno, kako bo z vami,« je imel občutek, da ni zadel pravega, pa se ni mogel spomniti, kaj bi bilo prav. Zato je kar nadaljeval z vprašanjem: »Saj veste, kaj mislim?«

Stari je prikimal in Franc je gledal v rumenorjavo ožgano porcelanasto glavico pipe, iz katere se je kar naprej kadilo, kakor bi na njej nekaj videl. Pa jo je komaj opazil, ker je mislil na to, kaj naj staremu reče, da ne bo narobe. Potem je ponovil še enkrat, kar je rekel že prej: »Midva z vašim sinom sva si edina v tem, da nam morate pomagati in – sploh ni odvisno od tega samo to, kako bo z vami, ampak tudi, kako bo z njim.«

Stari je pokimal in molčal, ura na steni je glasno tiktakala, nekje zunaj – verjetno v kuhinji – so zaropotali lonci in Franc je rekel: »No, prav. Potem je v redu.«

»Dobro,« je rekel stari, toda šele čez čas, potem ko je s prstom odprl pokrovček na glavici pipe in potlačil tobak (to je delal vneto, kakor da bi na svetu ne bilo nič drugega kot pipa in tobak v njej, ki noče goreti). In potem, še vedno zaposlen s pipo: »Povejte, kaj je treba.«

»Nič posebnega. Onega boste obvestili, da ga čaka vaš sin in še nekdo, ki ga je pripeljal z Reke. Vi ne veste kdo – nekdo pač in rekli mu boste, da je zrak čist.«

»Komu?«

Ali res ne ve? je pomislil Franc. Menda ve, koga mislim. Lisjak.

Potem je rekel: »Onemu.« Kakor da ne bi hotel

izgovoriti tistega imena; ker če ga bo enkrat izrekel, ne bo več časa za umik in bo vedel za njegov načrt tudi tisti, ki je pravzaprav njegov nasprotnik. Čez čas pa je kljub temu rekel: »Gorazda,« in se odkašljaj.

»Gorazda?« je vprašal stari. Pipo je vzel iz ust in dvignil goste, sive, sršeče obrvi in Franc je pomislil: pa le ne ve stari, koga čakam. Potem je rekel: »Da, Gorazda.«

»Da.« Stari je spustil obrvi in zamišljeno vtaknil pipo nazaj v usta. »Gorazda. Gorazda hočete prijete? Gorazd je previden in – nevaren.« To je rekel preprosto, da je Franc zopet zasumil, če stari tega le ni vedel že prej, ker bi moral biti sicer bolj presenečen. Rekel je preprosto, kot bi ugotovil neko stvarno stanje. Kot na primer: močno dežuje. Toda ne tako, kot da bi se tega dežja ustrašil, ampak kot da obenem že preišljuje, kaj neki bi oblekel, da ga ne bi preveč zmočilo, ker – ven mora na vsak način. Franc je bil zadovoljen in je nenadoma začutil do starega nekaj spoštovanju podobnega. Obenem pa je vedel, da se je stari odločil delati zanj, ker mu tako bolje kaže (končno ima vse imetje in sploh vse na tej strani meje), in da je z njim dobil močnega zaveznika. Rekel je z vnemo človeka, ki vidi, da nima sobesednik nič proti njegovim načrtom:

»Seveda, previden je. To drži. Jaz mislim tako le –«

»Čakajte – kdaj pride?«

»Danes proti večeru, ob prvem mraku,« je rekel Franc in sam ni vedel, zakaj ni povedal točno: ob sedmih, kakor je bilo domenjeno.

»Potem je še čas.« Stari je pogledal na starinsko uro desno nad Francem.

»Zmeniti se je treba. Dobro bo, če se bomo zmenili čimprej.«

»Seveda, zmeniti se je treba,« je rekel stari, pri kimal in Franc je pomislil: no, stari bo pomagal, nanj se je menda zanesti. Toda, kako se bo obnesel tale? Pogledal je na levo, kjer je sedel Alfred in gledal v mizo in molčal, kakor da bi bil užaljen ali pa da mu je vsega skupaj kaj malo mar. Potem je vprašal starega: »Ali poznate Gorazda?«

»N-ee,« je rekel in Franc je vedel, da se je zlagal in da ga pozna. Morda še prav dobro. »Ne?« je vprašal in stari je rekel tako mimogrede: »Ne, slišal sem že o njem.« In je pogledal sina, ki je z nohtom risal po leseni plošči.

»Prav,« je rekel Franc, »nič ne škodi, če ga ne poznate. Zdaj ga ne boste mogli zgrešiti. Mislim sem, da bo najbolje, če bomo napravili takole: midva z Alfredom bova čakala v vašem seniku in vi boste šli ponj in ga pripeljali tja.«

»Kam? Kam naj grem ponj?«

»On bo tam kot ponavadi,« je rekel Franc kar tako, z nekim nedoločenim in nejasnim name-

nom, kakor bi tipal v temi po neznanem terenu. Pogledal je starega, ki je sedel nepremično. Samo obrvi je spustil na oči in verjetno pomislil: prekleto, vse vedo. Potem je vzel pipo iz ust, kakor bi hotel nekaj reči, pa se je premislil in jo zopet vtaknil nazaj. Bilo je prepozno. Torej je le bil tudi vodič, je pomislil Franc, ki se je hipoma spomnil, kaj mu je pravzaprav s svojim molkom stari povedal. Pa ga imam.

»Toda ljudje pravijo, da ponavadi ne hodi sam,« je potem rekel stari, »da ima po tri spremljevalce.«

»Vem.«

»Vi ste sami?«

»Da.«

»Zakaj ne pripeljete več ljudi?« Govorila sta počasi, kakor bi morala dobro premisliti vsako besedo.

»Zato. Postal bi pozoren in bi zvedel vse kljub temu, da je meja vmes. Ima menda dobre zveze sem čez. Potem ga ne bi bilo,« je rekel Franc in pomislil: saj res, zakaj nisem pripeljal več ljudi, ki bi mi lahko pomagali. Morda pa bi jih lahko vtihotapil sem in tega nihče ne bi zvedel. Kaj, če jih res pride več? Jaz sem pravzaprav sam, ker stari ne bo pomagal in tale ne šteje nič. Kaj, če pridejo – recimo – trije?

»Nevarno je,« je rekel stari in Franc nato: »Seveda, nevarno pa je.«

»Če jih pride več –«

»Ne. Rekel je, da pride tokrat sam,« je rekel Alfred, ne da bi dvignil oči. »Ne vem zakaj, tako je rekel.«

»Upajmo, da pride sam,« je rekel stari in Franc je pomislil: toda kaj, če pridejo trije? Potem bom sam proti trem. Šanse bi stale torej ena proti trem, ali ena proti devetim, ali – ena proti sto, ker se nevarnost večkratno poveča z vsakim človekom. Kubira – in še to je premalo. Toda upajmo, da bo prišel sam, če lahko Alfredu kaj verjamem. Potem pa si je te misli izbil iz glave, kakor navadno vse, kar je bilo neprijetnega, češ, ko bo čas, bom mislil tudi na to. »Pijte,« je rekel stari in natočil napol prazne kozarce. Toda Franc je odklonil, ker se je bal, da potem, ko bo treba, ne bo imel jasne glave. In mirne roke so važne, je pomislil. Če bo treba streljati. Lahko se zgodi, da bo treba streljati. Nehote in podzavestno se je z roko pogladil po levi strani, kjer je imel v prsnem žepu revolver. Zunaj v kuhinji so zopet zaropotali lonci. Skozi okno z železnimi križi za Alfredovim hrbtom so padali poševni sončni žarki in mu pozlatili temne, nakodrane lase na širokem tilniku in temenu. Ura je glasno tiktakala. Enakomerno in brez prestanka, da je Franc skoraj telesno občutil, kako beži čas. Potem so se odprla vrata in v sobo je pogledala stara ženica v dolgem širokem krilu,

z modrim obledelim predpasnikom, na katerem so se temno odražale mokre lise, in s prav tako obledelo, rdečo ruto na sivih laseh. Obraz je imela stisnjen in naguban in je gledala nekako nezaupljivo in kakor bi se na nekaj ali na nekoga hudovala.

»Ali je kaj treba?« je vprašala.

»Ne,« je rekel stari in ona je zaprla vrata in oddrsala po veži. Alfred je gledal v mizo in bobnal s prsti po plošči in stari, ki si je napolnil pipo z novim tobakom, je spuščal v zrak majhne sive oblačke dima, ki so se zgostili in se potem svetli in valujoči počasi razkadili v sončnem žarku, ki je padal skozi okno in čez Alfredovo ramo na mizo in čez njo na tla iz poribanih desk; v njem je poplesavalo nešteto drobnih, svetlo ožarjenih praškov. Tako so čakali do pol sedmih.

3

Usedel se je na majavo leseno klop v seniku (bila je pravzaprav majhna lesena uta, ki se je dala zapreti, in je bila polna vsakovrstne ropotije) in postavil kovček zraven sebe. Verjetno imam vse, je pomislil. Legitimacijo imam (bila je izstavljena na ime Ive Santiča, moža, ki naj bi nesel v Trst neko vohunsko poročilo, rojenega 1919 na Reki, pristojnega tja, in v njej je bila njegova, Franceva slika), denar, kovček – čakaj, nisem česa pozabil? Imel je občutek, da je nekaj pozabil in se samo ne more spomniti kaj. Šele ko se je s prsti desnice dotaknil ročaja revolverja v levem prsnem žepu, je ta občutek izgubil. Potemtakem ima vse in – sprejmemo torej junaka naše povesti, je v mislih zadeklamiral, ker je v takem položaju (bil je že večkrat v podobnem položaju) sploh rad deklamiral karsibodi. Potem je še enkrat prijel za ročaj revolverja v prsnem žepu, ki se je lepo in mehko ulegel v dlan. Na ta revolver – bil je znamke Walter, kaliber 7,65 mm – se je lahko zanesel. Nikoli ni odpovedal in nesel je točno. Imel je podaljšano cev in Franc je pravil, da lahko z njim točno zadene celo na sto metrov, pa je pretiraval, kakor vsi, ki hvalijo svojstva nekega priljubljenega predmeta, na primer lovci, ko govorijo o nosu svojega psa. Na trideset do štirideset metrov pa je nesel res točno. S palcem se je še enkrat prepričal, če je pripravljen na strel: no, dobro. Gorazd je baje hiter, močan in pravijo, da dobro strelja. Bomo videli, kdo bo hitrejši. Kakšen je sploh ta – Gorazd? Videl je njegove slike. Toda bile so slabe slike, ki niso zbudile nobene predstave o tem, kakšen je v resnici. Na dveh je bil upodobljen še iz dijaških let – hodil je v ljubljansko klasično gimnazijo in je bil baje dober učenec. Sliki sta bili takšni kot vse podobne fotografije, posnete ob birmi ali maturi: imel je leseno držo, gladko polizane lase z natančno začrtano prečo (v čakalnici pri fotografu je bogve

kolikokrat pogledal v zrcalo, če ima dobro pričeško), belo srajco in temno obleko in kravato z velikim vozlom. V obraz je bil debelušen in brezizrazen in je imel svetle in srepe oči. Potem je videl še pet njegovih slik iz časa, ko je bil že v uniformi. Menda je šel takoj iz šolskih klopi v vojašnico, je pomislil, še preden je absolviral pravo. Kakor jaz, samo da jaz nisem mogel študirati in sem šel kar iz gimnazije v službo. Na treh slikah je bil v družbi drugih domobranskih oficirjev, ki so se dali slikati skupaj za bogve kakšno priložnost, na dveh pa je bil sam in ena izmed teh je bila iztrgana iz vojaške knjižice. Bila je preluknjana in prežigosana, obe pa sta bili slabi in temni. Fotografiran je bil v polprofilu in v obraz je bil bled in nabuhel, kakor bi bil iz razkvašenega testa. Ali kakor bi ušel iz Sing-singa, se je spomnil razgovorov, ko so v pisarni ogledovali njegove slike in se sploh pogovarjali o slikah iz legitimacij. »Čisto drugačen je,« je takrat rekel Milan, ki ga je videl. »Lep moški je. Ženske so gledale za njim, on pa – kakor da jih ne vidi. Na nobeni teh slik ni podoben. Velik je in ima ostre moške poteze.« Sicer ga bom pa kmalu spoznal, je pomislil. Tega zloglasnega domobranskega junaka. Junaka za one in proti nam. Pravijo, da včasih ni bil slab in da sploh ni bil slab človek. Speljali so ga in ko je bil enkrat tam, ni mogel več nazaj, in ker je mislil, da ima prav, se je boril za to, kar je menil, da je pravilno. Morda je včasih videl, da ni pravilno, toda za preveč razmišljanja menda ni imel časa ali pa sploh ni hotel razmišljati. Morda se tudi ni upal razmišljati. Boril se je in ostal dosleden. Ker ni mogel in verjetno ni hotel nazaj, je šel naprej. Vsekakor bolje in odkritosrčneje od tistih, ki so bili najprej pri njih in so prišli k nam, ko je bolje kazalo pri nas. Ki niso prišli k nam iz prepričanja, ampak iz strahu pred nami. On se je boril za svoje ideje do konca in se bori še danes – in boljši je tak človek, ki ti je odprt nasprotnik, kot prijatelj, ki te lahko vsak čas zapusti. Ki bi takoj šel v tabor drugih, če bi si tam več obetal, kot bi lahko dobil pri nas, ali če bi njim šlo bolje kot nam in bi šel tja iz strahu. V vojni na primer.

Pravega nasprotnika mora človek spoštovati, čeprav se bori proti njemu. On je pravi nasprotnik, ki se je boril do kraja in bi se menda boril s pestmi in zobmi, če ne bi imel več orožja, je pomislil in občutil skoraj simpatijo do človeka, ki ga je čakal v tej uti za seno in ga bo moral ubiti, če ne bo šlo drugače – seveda, če ne bo on prej ubil njega. Pravzaprav ga je škoda – kot človeka, čeprav ga je treba uničiti zaradi tega, kar opravlja, je pomislil. Za to, v kar veruje – ne glede na to, v kaj veruje –, je pripravljen dati vse in se je pripravljen boriti do konca. Pravi mož je. Potem je pomislil: kakor bi se jaz boril. In intenzivno in

vrtaje globoko v notranjost: ali bi se jaz boril do konca, tudi če me nihče ne bi silil v to? Tudi če bi vedel, da je vse skupaj brezupno? Mislim, da bi se, si je odgovoril. Mislim, da bi se – toda čisto gotovo si ni hotel odgovoriti. Potem je pomislil: boriti se brez vsakega upanja mora biti težko. On menda še vedno upa in to daje njegovi borbi polet. Na vsak način je boljši kot tale tu, Alfred, ki ga je izdal. Izdal v naš prid, toda ne iz prepričanja, ampak iz strahu. Izdal ga je in ga vsako minuto znova izdaja.

Pogledal je Alfreda, ki je sedel levo od njega na nizkem, obrnjenem lesenem zaboju in z drobno paličico risal vijugaste črte v prah, pomešan s senenimi bilkami med razhojenimi rjavimi čevlji. Ali se bo obnesel? je pomislil. Ne verjamem. Če bi bil on na mojem mestu in jaz na njegovem, bi izdal mene njim. Koliko je ljudi, ki izdajajo iz strahu. Izdajajo vsak dan in si še glave ne belijo s tem. Včasih so ravno tisti, od katerih bi to najmanj pričakoval, najbolj trdni. Dobro se je vprašati pri vsakem človeku, ki mu misliš kaj zaupati, kako bi se obnesel, če bi mu šlo trdo ali če bi mu šlo za življenje. Tale tu, Alfred, se je slabo obnesel in oni se je dobro obnesel, čeprav Alfred pomaga nam in bo verjetno še kar dobro živel in se oni bori proti nam in bo v tej borbi podlegel. Na to, da bi lahko podlegel on sam, ni niti pomislil. Danes. Paradoks.

»Ali te je strah?« je vprašal.

»N-ee-« je zategnil Alfred z nenaravnim, hripavim glasom (da je Franc pomislil: seveda ga je strah), prenehal brskati s paličico po tleh, dvignil glavo in ga pogledal. Z levico si je obotavlja se pogladil s čela steno črnih las, ki mu je takoj spet padla nazaj, in umaknil temne oči pod težkimi vekami. Odklašljal se je. Potem je zopet začel črtati po prahu.

Strah ga je, toda noče priznati, je pomislil Franc. Ni dobro, če se človek preda strahu. Postane uboga, pomilovanja vredna kreature, ki ne ohrani niti trohice dostojanstva. In človek brez dostojanstva je res samo – kup mesa. Strah vzame človeku vse dostojanstvo, iz gospodarja napravi hlapca, iz človeka nič, ki k vsemu reče »da«, samo da ne bi izzvalo njegove ali njihove jeze in s tem svoje pogube. Jeze kogarkoli, Boga, Hudiča, človeka ali sistema. Dobro bi bilo kaj napisati o strahu, je pomislil. Mnogokrat je množičen pojav in je igral v zgodovini človeštva veliko vlogo. Včasih odločilno. Iz strahu pred tistimi, ki jih ljudje niso mogli razumeti, so nastale vere v slaba in dobra božanstva. Iz strahu izvira praznoverje in praznoverje je mnogokrat vzrok krutosti in krvoločnosti, ki zopet podpirata vsako praznoverje, ki krvoločnost opravičuje. Strah rodi vseh vrst fanatičnosti in strah kot čredni nagon nareku-

je brezobzirne in nepravilne postopke z vsakim, ki se ne upa oddaljiti od črede in noče hoditi z njo. Bizantinski totalitarizem je nastal iz strahu pred tujimi narodi. Uničil je vse, kar ni hotelo z njim, kar je bilo tuje in zaradi tega nevarno, in tako ohranil propadajočo državo še nekaj časa. Toda katastrofe ni mogel preprečiti, je pomislil. Dobro bi bilo zopet enkrat pogledati v zgodovino. Inkvizicija je nastala iz strahu pred vsem mogočim, toda najbolj iz strahu pred novim. Strah pred svobodoljubnimi, naprednimi silami je narekoval Nemcem množično uničevanje. Prav res, čim intenzivnejši je strah, tem večja je krutost, fanatičnost, tem hujše so nečloveške krvoločnosti, in zaradi intenzivnega strahu lahko postane vsak posameznik, vsak kolektiv ali ves narod njihova žrtev. Potemtakem ni čudno, da so strahopetci bolj kruti in krvoločni kot neustrašeni in samo pogumni so lahko močni in velikodušni. Toda na svetu je malo res pogumnih. Kajti resnično pogumen ni samo tisti, ki zna umreti, recimo na bojišču, ampak je še bolj pogumen tisti, ki se upa vprašati, ali je vredno to, za kar se bori, njegove žrtve. In ki je potem pripravljen za svoj »ne« tudi umreti. Toda ljudje lažejo sami sebi in si tako pomagajo preko strahu. Morda si on ne upa misliti, če je to, za kar se podaja v nevarnost in pri čemer lahko vsak hip izgubi življenje, vredno njegove žrtve, je pomislil. In ker se ne upa vprašati in si odgovoriti, vztraja v tej svoji usodni zmoti. Je torej eden izmed tistih polnovrednih ljudi, ki so šli v vseh dobah pogumno v nevarnost ali smrt za kakšno strašno božanstvo, ki je že s samim imenom vlivalo strah v kosti, ali za kakšno zgrešeno, toda mogočno idejo, ki si je priborila moč nad ljudmi, in se niso upali vprašati, če je tisto, za kar bodo umrli, res vredno njihovega življenja. Ker bi bilo za jasno vprašanje, jasen odgovor in morebitni »ne« treba več poguma kot za smrt na bojišču.

Potemtakem je pogum prvi korak k modrosti.

No, je pomislil, strah je treba premagati in premagati se da. Pogledal je na uro. Do sedmih je manjkalo še deset minut in stari je menda že šel čez mejo po njega. Pripeljal ga bo sem in tu ga čaka on – torej zaseda. Ko je intenzivno pomislil na to, da bo čez deset minut prišel on, se ga je polastilo prav takšno razburjenje, kot ga je čutil na primer ob prvih besedah na kakšnem množičnem sestanku: ko ga je gledalo sto oči, mu je začela močno utripati žila v vratu, se je začel potiti in je iz stisnjene grla spraval nenaraven in prisiljen glas. To je prešlo po nekaj stavekih in bo tudi zdaj prešlo, toda preden se je kaj začelo, je imel vedno ta neprijetni občutek. Kakor da bi imel manjvrednostne komplekse, je pomislil. Toda kaj, če ga ne bo? Kaj, če ga ne bo? je potem nenadoma pomislil. Neznansko je previden. Kaj, če ga ne bo? Toda

hitro je odgnal to neprijetno misel in nenadoma mu je bilo jasno, da je storil prav, ker je šel ponj sam in ni vzel s seboj tudi drugih.

Skozi široko odprta vrata lesene ute je sijalo večerno sonce v temačno notranjost, med vrati so plesale mušice in se kopale v zadnjih sončnih žarkih, dišalo je po senu, bilo je prijetno hladno (dan je bil sončen in vroč, da si je moral prej, ko je šel sem, večkrat obrisati potni obraz in se mu je srajca lepila na hrbtu), zunaj so ščebetali vrabci in od časa do časa je nekje daleč zalajal pes, in sploh je bilo mirno in pokojno, kakor vsakega poletnega večera na deželi. Toda ta mir je bil poln notranje napetosti in človeka v uti sta bila polna negotovega pričakovanja in ugibanja.

Bilo je deset minut po sedmi in zunaj so se zaslišali koraki, ki so mahoma spremenili vse okoli njiju. Napetost se je zvišala do najvišje možnosti, postala je grozeča in obenem je bilo jasnejše in enostavnejše. Kakor lahko spremeni en sam strel med bližajočima se vojskama, ki ne vesta točno, kdaj se bosta srečali, ozračje napetega pričakovanja, negotovosti in ugibanja v nevarnosti polno, grozeče, toda jasno in čisto vzdušje, kjer je vse razumljivo. Koraki so se bližali. Toda to niso bili koraki dveh mož.

Zunaj se je bližalo več ljudi.

Prihajali so vedno bliže in takoj, ko jih je zaslišal, je vstal, srce mu je utripalo visoko na vratu in še močnejše kot prej, dlani na rokah, ki so mu bile neznansko napoti in za katere ni vedel, kam bi jih dal, so mu postale vlažne; odkašljaj se je, ker je imel grlo in usta čisto suha, in je bil sam nase jezen, ker se je tako razburil, da bi najrajši zaklel. Bil je razburjen in presenečen, ker je kljub temu, da je dopuščal možnost, da bo on imel spremljevalce, vendar ves čas verjel v to, da bo prišel sam in sedaj le ni prišel sam – prekleti Alfred! Ošnil ga je s pogledom (tudi ta je vstal in nepremično gledal v vrata in brez glasu kar naprej požiral, da mu je adamovo jabolko neprenehoma skakalo gor in dol) in pomislil: kaj naj storim? V tem delcu sekunde, ko se je dogajalo vse to, je v podzavesti rešil celo vrsto vprašanj, ki so govorila za to, da bi streljal takoj, in tista, ki so govorila proti temu, in v hipu se je odločil: streljal ne bo takoj, ampak bo rajši počakal na drugo, ugodnejšo priložnost.

Trenutek nato je padla senca nekoga med vrata in še hip zatem je stal v svetli odprtini vrat mlad možki v svetlosivem dežnem plašču, z brzostrelko pod pazduho, in s stisnjenimi očmi gledal naravnost vanj.

Gledal je naravnost vanj.

Takoj nato se je za njegovim hrbtom pojavil drugi, manjši, in mu gledal čez ramo naravnost vanj, in prvi je rekel:

»Dober dan!«

Franc je odzdravil: »Dober dan,« in se sam sebi čudil, da je sploh spravil iz stisnjenega grla kakšen glas. Toda glas mu je bil samo malo hripav, sicer pa čisto naraven; in Alfred na levi od njega je rekel: »Dober dan, Mario!«

Aha, pozna ga, je pomislil Franc in ga pogledal. Stal je še vedno nerodno, kot bi padel z lune, gledal v moža med vrati in adamovo jabolko mu je še kar naprej skakalo gor in dol. Bilo je smešno in sploh je bil ves tako posebljena podoba strahu, da se je Franc ob pogledu nanj sam pomiril. Toda čez hip se je spomnil: preklete, s svojim strahom me lahko izda! Napolnila ga je besna jeza do tega slabiča, da je postal hladen kot ledena sveča in bi ga brez pomišljanja ubil, če hi mu zdaj kaj pokvaril.

»O, živijo, Alfred!« je rekel oni med vrati. »Kako ti kaj gre?«

Toda gledal je samo Franca.

»Dobro,« je rekel Alfred.

»Si prehlajen?« je vprašal oni in Franc je pomislil: o ti prekleti –! vse mi bo pokvaril!! in Alfred je rekel: »N-ee. Samo – samo malo sem hripav –« In se je odkašljaj. Toda oni med vrati – Mario – se zanj ni več zmenil. Vprašal je Franca:

»Vi ste –?«

»Da. Jaz sem Santić. Ive Santić z – Reke.« Skoraj bi se bil zmotil in rekel iz Portoroža.

»Prav,« je rekel oni in Franc je pomislil: je to on? Menda ni. Ne, seveda ni. In ni verjel, da bi bil ta mož on. Ker je imel tale brazgotino od levega ušesa skoraj do ustnic, Gorazd pa brazgotine nima in sploh to ne more biti on. Ker je bil ta čisto drugačen, kot je gotovo on, ker je bil to navađen kmečki fant in iz njegovega širokega obraza pod sivo čepico, s krepko oglato brado, širokimi ličnicami, svetlih oči pod rumenimi obrvmi je sijala samo fizična moč, ki jo je visoka in široka postava še podčrtavala – in nič drugega. On mora biti še zunaj, ker je slišal po peščenih stezi korake več mož in tu, med vrati, sta stala samo dva. Nenadoma je pomislil, kako dobro je bilo, da ni streljal takoj, ker bi potem ubil tega in morda še onega za njim, on pa bi ušel ali pa ubil njega. Potem se je oni med vrati obrnil nazaj na desno, da je videl Franc celo brazgotino čez njegovo levo lice (bila je široka, rožnata in ob vsaki strani so se videle bele pike – sledovi šivov), in rekel: »Vse v redu, šef!« Potem je stopil v uto, se postavil ob vrata in oni drugi (bil je manjši kot prvi in je imel rjav, zguban obraz z velikim, krivim nosom in stisnjenimi, brezbarvnimi ustnicami pod črnimi, zmrušenimi lasmi) je stopil za njim in se postavil na drugo stran vrat, ob njegovo levico. Tako sta stala kot straža ob vratih dvorca, v katerega bo zdaj zdaj stopil on. In res je stopil med vrata stare

ute za seno z napol preperelimi luknjičavimi lesenimi stenami on, in Franc je takoj vedel, da je to on, ker si ga je tako nekako predstavljal, in on je rekel:

»Prav. Dober dan!« in gledal vanj. In Francu je bilo sedaj naenkrat lažje, ker ga je končno videl živega in človeškega.

To je torej on. Bil je morda malo večji od njega in nekaj manjši od onega z brazgotino. Roke je držal v žepih odpetega, svetlosivega površnika, da je bil čez ramena trdno napet, in je Franc pomislil: pištolo ima v žepu. In čeprav ga je vlekle, da bi pogledal tja, se je premagal in ni gledal tja, ampak v njegov obraz. Imel je širok, bled obraz z dvema dolgima, globokima gubama od nosnic do kotov trdo stisnjenih ustnic. Oči pod temnimi, gostimi obrvmi je stisnil, da bi v mraku bolje videl. To je torej on, je pomislil še enkrat, in kot bi trenil ga je preblisnilo spoznanje, da je on nenavaden in močan človek, s katerim bo imel mnogo težkega opravka. Rahlo je podvomil vase, toda prehitro, da bi bilo zares. Srce mu je hitro in težko razbijalo v vratu in čutil je, kako je znojna kaplja polzela po sencu in potem po licu navzdol. Ker je oni molčal, je bil čudno v zadregi in ni vedel, kaj naj reče in sploh – kaj naj napravi. Porinil je klobuk s čela in rekel: »Vročje je danes –« in ko je že rekel, so se mu njegove besede zazdele tako neznansko nerodne in smešne, da ga je mahoma prešla vsa neprijetna zadrega.

»Da,« je rekel oni z globokim, malce raskavim glasom, ki je njegovo kompaktno, samozavestno osebnost še bolj podčrtaval, in Franc ga je gledal in že v tretje pomislil: to je torej on. No, prav. Potem pa je le pogledal na njegov desni žep (gotovo drži tam za strel pripravljeno pištolo) in nato še onadva ob njegovi desnici in levici. Velikega, mladega moža s širokim obrazom in brazgotino čez lica na desni in drobnega, rjavega, po vsem videzu človeka italijanskega porekla na levi strani. Stala sta mirno, ne da bi se ganila in večji se je naslanjal na podboj. Brzostrelki sta jima viseli na prsih. Uh, je pomislil, težko bo.

»Ste vi – Santić?« je vprašal on, ne da bi se zganil.

»Da. Ive Santić z Reke in prinesel sem pismo –«

»Vem, dajte ga sem.«

»Ne. Domenjeno je bilo, da grem tudi jaz čez,« je rekel Franc in pomislil na prazen papir v pisemskem ovoju, ki ga je hranil v desnem prsnem žepu.

»Tako?«

»Da. Tako je bilo domenjeno –« Govoril je, pri tem pa je ves čas mislil, kako bi spravil onemu roko iz žepa. Spustiti mora pištolo.

»No, prav, vem,« je rekel oni in še vedno stal tam in ga gledal, da se je Francu zazdelo: ljubi

pozo. In nenadoma, ko je odkril to pristno človeško lastnost pri tem nenavadnem možu, se je čutil prav domačega med temi tremi ljudmi. Toda roko mora dati iz žepa, je pomislil, in oni je rekel: »In ti, Alfred? Je vse v redu?«

»Da – v redu,« je rekel Alfred in ko ga je Franc, ki je pomislil, da bi najprej streljal vanj, če bi rekel kaj drugega, pogledal, je videl, da mu adamovo jabolko še vedno skače gor in dol. Zdajle grunta, kako bi jo najlažje popihal, ker ve, kaj se bo zgodilo, je pomislil. Zato ga je tudi strah. On ve, kaj se bo zgodilo, in oni trije ne vedo ničesar. In čudno se mu je zdelo, da nihče ne opazi Alfredovega strahu.

»Vi greste torej z nami,« je rekel on in Franc nato: »Da. Tako smo se zmenili.«

»Prav. Toda prej bomo preiskali vaš kovček. Saj je to vaš kovček?« Z brado je namignil proti kovčku ob klopi. »Imate orožje?«

»Ne,« je rekel Franc in mu je bilo takoj žal, da je zanikal. Lahko bi napravil nedolžen obraz, rekel: za vsak slučaj sem vzel tole s seboj – segel v žep in bi imel revolver v roki. Potem bi streljal. Vprašal je: »Naj ga odprem?«

»Prosim.«

Franc se je sklonil, dvignil kovček na klop, ga odprl in stopil v stran. Zdaj bo pogledal, kaj je v njem, je pomislil, in bo dal roko iz žepa. Z onima dvema bom opravil potem. Naj da samo roko iz žepa. Ko bo dal roko iz žepa, bom streljal, je mislil in si predstavljal, kako drži oni v žepu pištolo in s kazalcem rahlo boža petelina, da bi lahko streljal takoj, že iz žepa, če bi bilo treba. Jaz moram streljati pred njim, je pomislil, in streljati moram. Drugače ne bo šlo. Samo da da roko iz žepa. Pogledal je na ona dva pri vratih in pomislil: morda nimata brzostrelk pripravljenih za strel. Toda takoj nato je uvidel, da je to nesmisel. Preklete, da so trije! In ko je on rekel: »Mario, poglej, kaj je v kovčku,« je bil močno razočaran, ker ne bo v kovček pogledal on in torej ne bo dal rok iz žepa.

Tisti z brazgotino čez lice je stopil h kovčku in začel brskati po njem in oni se je obrnil napol proti luči. Toda roke je držal še vedno v žepu. Zdaj je videl Franc njegove oči, ki so bile prej v sencih. Imel je velike, sivozelene oči, ki bi bile lepe, če ne bi bile tako trde in brezčutne, da je Franc nehote pomislil na nek roman, ki ga je nekoč bral in kjer je nastopal nekdo s sivozelenimi, trdimi očmi. Takrat se mu je zdelo skoraj nemogoče, da bi bile oči lahko trde, toda te so bile. In sploh je njegovemu obrazu nekaj manjkalo, samo ni vedel kaj. Nekaj mu je manjkalo, da bi lahko rekel: to je lep moški obraz, čeprav je bil njegov obraz lep in moški. Bil je energičen obraz, toda poleg tega je bil utrujen in zdolgočasen in drobna poteza ob

levem kotu ust je izdajala resignacijo. Toda ni se mogel spomniti, kaj naj bi mu pravzaprav manjkalo, pa se tudi ni trudil uganiti, ker je neprestano mislil na to, kako bi mu dobil roko iz žepa.

In medtem je oni z brazgotino brskal po njegovem kovčku (ki je bil pravzaprav Santičev kovček), privzdigoval perilo, odpiral škatle in se sploh kazal zelo vnetega, kakor da bi se hotel prikupiti svojemu šefu. Imel je velike koščene, precej nerodne roke in ko je vprašal: »V glavnem perilo – kaj?« ga je pogledal čez ramo navzgor, kakor da mu ne zaupa.

»Da,« je rekel Franc, »v glavnem perilo.«

»In to?«

»Brivski pribor.«

»Da. Kaj pa je tu notri?«

»Pisemski papir.«

»Aha. Pišete mnogo pisem?«

»Tako – včasih.«

»To pa je –?«

»Pribor za umivanje.«

»Da.« In potem, ko je potlačil vse nazaj v kovček in spustil pokrov, ki se zaradi razmetanega perila ni dal zapreti: »V redu, šef. Nič posebnega.«

»Prav,« je rekel on in Franc je pomislil: zdaj moram, zdaj moram –! Potlačil je perilo, ki je bilo napoti, izpod pokrova nazaj v kovček, ga počasi zaprl in zaklenil, da bi si pridobil še malo časa. Preklete, da so trije! Toda zdaj moram, ker bo sicer prepozno. In on ima roke še vedno v žepu in tiste preklete brzostrelke so pripravljene na strel. Seveda so pripravljene in ti ljudje znajo gotovo dobro ravnati z orožjem. To se vidi že po tem, kako ga držijo. Posebno tisti mali pri vratih. Toda najnevarnejši je on in ta še vedno drži roko v žepu in v roki drži pištolo. Potem se je zravnal in ga pogledal. In on je gledal in rekel:

»Še nekaj. Morali boste oprostiti, toda previdnost – saj me razumete. Zgodilo se je že, da so naši tovariši, ki so šli po ljudi sem, na to stran, padli njim v roke.«

Franc je imel občutek, kakor bi sedel v dirkalnem avtomobilu. »O, prosim, prosim!« kakor bi hotel z veliko uslužnostjo še bolj poudariti svojo nedolžnost pri tem, kar so storili »oni«, in se obenem zgražati nad »njimi«. On pa je nadaljeval:

»Saj nas razumete?« in ne da bi čakal odgovora ali ugovora, ki se mu menda ni zdel mogoč, ali pa bi ga, po tonu njegovega glasu sodeč, sploh ne upošteval, je rekel: »Mario, preišči gospoda.«

Franc je imel občutek, kakor bi sedel v dirkalnem avtomobilu, drvel naravnost proti betonskemu zidu, ne da bi mogel obrniti krmilo, in bo zdaj zdaj treščil v zid. Ta prisposoba mu je šinila skozi podzavest in se komaj dotaknila njegovih misli, ki so bile jasne in čiste in neznansko precizne. Ko ga bo preiskoval, bo našel v njegovem prsnem žepu

revolver, ki ga je prej zatajil. To je bilo neizbežno. In potem –. In on drži roko še vedno v tistem prekletem žepu. In oni drugi, Italijan od bogve kje, ga gleda s svojimi črnimi, bleščečimi očmi, kakor bi mu hotel brati misli, in ima brzostrelko nedvomno pripravljeno za strel. Preklete! Srce mu je tolklo v vratu in grlo je imel stisnjeno, kakor da bi zadrževal jok.

»Prosim, prosim,« je rekel še enkrat in pogledal Alfreda, ki se je tedaj oglasil z mirnim glasom, da bi bil naraven in res miren: »Grem malo ven, šef, k očetu –!« Stopil je proti vratom in že med njimi je na koncu še nekaj zamrmral, ker očitvidno sam ni vedel, kaj mora. Franc je dobro vedel, da nima zunaj nič opraviti in da je zbežal, oni trije pa se zanj skoraj niso zmenili. »Te bomo že poklicali,« je še za njim rekel tisti z brazgotino in potem so se njegovi hitri koraki oddaljili po peščenih poti.

No, pa je zunaj, pa jo je popihal – prekleti strahopetec, je pomislil Franc in skoraj bi ga obšlo malodušje, ker je sedaj ostal res sam. Sam proti trem, čeprav je ves čas vedel, da mu Alfred ne bo prav nič koristil ali pomagal. Toda bil je le še eden, ki je bil vsaj nevtralen, če mu že ni bil zaveznik ali nasprotnik. Potem se je pa postavil kakor slučajno tako, da je bil med njim in Gorazdom mož z brazgotino, ki je stopil k njemu in začel tipati po njegovem površniku. V hipu je pozabil Alfreda, ker je bil sedaj do zadnje celice telesa osredotočen na to, kar bo prišlo. Kar bo kmalu prišlo. Kar se bliža z blazno naglico – kot dirkalni avtomobil, ki se ne dá krmariti – betonski steni.

Oni z brazgotino se mu je skoraj dobrodušno zarežal v obraz, da je zadišalo po tobaku in česnu in je Franc hipoma občutil skoraj obžalovanje, ker ga bo moral ubiti. Ker ga mora ubiti prvega, če hoče dobiti njega, in ker bi ta fant končno lahko ubil njega, Franca, če on, Franc, ne bo hitrejši. In medtem je oni tipal po površniku. Ko je bil gotov in ni našel ničesar sumljivega, je začel tipati pod površnikom po obleki in je z velikimi, koščeniimi prsti s črnoobrobljenimi, širokimi in močnimi nohti že prešel tisto mesto, kjer je bil pod mehkim, sivim blagom revolver. Tipal je dalje, navzdol, toda nenadoma je obstal, kakor da bi se šele sedaj zavedel, da je otipal nekaj – nekaj nenavadnega, nekaj, kar pravzaprav ne spada v žep; da je pod blagom nekaj – nekaj – kaj je to? Potem je potipal tisto mesto še enkrat in pritisnil prste na blago, da je Franc čutil pritisk revolverja na rebrih pod levo prsno bradavico. »In to? Kaj je to?« je vprašal in ga gledal v obraz, toda v njegovih očeh še ni bilo določenega suma. Samo radovednost. Nekaka poslovna radovednost. Usta je držal napol odprta, da so se videli za ustnicami počr-

neli zobje in brazgotina na licu mu je potegnila levi kot ustnic navzgor, kakor da bi se na polovico ust smejal. Oči je napol zaprl in brzostrelka mu je visela čez prsi in Franc je rekel (z mirnim glasom, da se je sam sebi začudil, ker mu je pognalo neznosno vprašanje: ali bo hotel on sam pogledati, kaj je v žepu?, val krvi v obraz in je jasno čutil, kako so se mu na tilniku naježili lasje):

»Nič - nič posebnega. Čakajte, da vidim - mislim (segel je z roko v žep) - mislim, da je - listnica (sedaj je držal kopito revolverja v roki in se je nasmehnil), ne, seveda - trenutek -«

»Stoj!« je nekdo zavpil, toda bil je pripravljen in hip nato je potegnil revolver in ustrelil v tistega z brazgotino, ne da bi ga gledal, ker je gledal njega. Ker je pravzaprav gledal v njegov žep, ki je mahoma dobil črno obrobljeno luknjo. Ustrelil je in zgrešil, je pomislil, se vrgel na desno, na zemljo in med padcem ustrelil proti njemu in je takoj vedel, da je zgrešil tudi on. In nenadoma ga je nekaj udarilo v levo roko in takoj nato v levo stegno. Brzostrelka! mu je blisnilo skozi možgane in še v tistem trenutku je ustrelil proti onemu majhnemu Italijanu, ki je stal ob vratih in meril vanj. Bil je presenečen, ko je videl, kako je vrgel brzostrelko od sebe, kakor da bi se na njej opeknel, se prijel za želodec in široko odprl usta. Takrat ga je udarilo tretjič, tokrat v levo ramo. Prekleta! je zopet zaklel, zadel me je! Toda kje je? Pogledal je na levo - pred njim je ležalo neko telo, pa ni utegnil misliti, čigavo je - in potem je videl njega. Stal je v kotu ute, meril s pištolo naravnost vanj in njegov svetel plašč se je jasno odražal od preperelega, temnega lesa. In takoj nato je puhnila njegova pištola redek oblaček dima in zopet ga je udarilo v levo roko. Uf, spet -! je pomislil in dvignil revolver. Neznansko počasi in težko, kakor da bi tehtal toni in bi bila desnica iz samega svinca. Pomeril je proti tistemu svetlemu plašču, ki je plesal v temi - kdaj se je tako zmračilo? - pred njegovimi očmi in počasi upognil kazalec. Strel mu je vrgel roko navzgor in mu skoraj iztrgal revolver iz pesti. In obenem ko je sprožil, je že tudi vedel, da je zgrešil. Ostane mu samo še nekaj in instinktivno je zaslutlil kaj. Prevalil se je na hrbet in mirno obležal. Ležal je na hrbtu in čakal, da bo oni prišel blizu. Če bo prišel blizu, ga bo zadel. In on bo prišel! Prekleta! Mora priti bliže! Hotel ga bo videti. Toda hitro mora priti, ker ga bo sicer čisto zakrila ta prekleta megla! Hitro mora priti! In kako neznansko težko leži roka z revolverjem na zemlji. Kakor da je ne bo mogel sploh nikdar več dvigniti. Toda, ko bo treba, jo bo dvignil. Ko bo prišel blizu. Sedaj je proti njemu samo še on in on mora priti! Mora! Toda kje hodi? Kje hodi? Če ne bo prišel takoj, ga ne bo mogel več zadeti. Priti mora takoj! In potem je tik ob svoji glavi sli-

šal korake. Še je treba počakati, je jasno in mirno pomislil in je nenadoma sploh mislil jasno in mirno in o tistih meglah čez možgane skoraj ni bilo več sledu. Ležal je nepremično, z napol zaprtimi očmi in čakal.

In potem ga je videl.

Sklonil se je nadenj in ga gledal z mrzlimi, trdimi, sivozelenimi očmi. Zdaj ga bom ustrelil, je pomislil, intenzivno in ukazujoče, kakor da bi hotel vlti telesu moč, ki je ni več imelo. Poizkusil je dvigniti revolver. Pa se sploh ni zganil. In potem je v obupnem naporu, da bi dvignil roko in ustrelil, široko odprl oči in mu je izza stisnjenih zob ušel kratki, glasni in stisnjeni »Uh!«, ki je izražal vso njegovo neskončno voljo, katera je premagala svinčene ude in vdano brezvoljo, ki se ga je vsega polaščala; kratki, divji »Uh!«, ki je pomenil uničevanje in maščevanje.

In kot misel hitro je dvignil podlahet in ustrelil navzgor proti njemu.

Zdaj ga je zadel. Vedel je, da ga je zadel, ker so se tiste njegove preklete zelene oči v bledem obrazu, ki so poplesavale med meglenimi koprenami okoli njega, nenadoma in široko odprle in niso bile več trde in mrzle, ampak začudene in vznejevoljene. Toda najbolj so bile presenečene. Neznansko presenečene. In zadnje, kar je videl, je bilo to, da se je presenečenje v očeh nad njim umaknilo grozi. Potem ni videl ničesar več. Čutil je še, kako je nekaj padlo nanj, lahko in kakor bi se to dogajalo neznansko daleč. In je bilo vendarle tako težko, da mu je zaviralo sapo. Toda bilo mu je vseeno. Neskončno vseeno.

In potem tudi čutil ni ničesar več.

***

Uredniška odločitev za ponatis novele *Eden proti trem* Igorja Šentjurca temelji na nekaterih širšem krogu bralstva manj znanih dejstvih. Najprej: Šentjurc je do leta 1953 (migracija v Zahodno Nemčijo) svoje slovensko pisane novele in črtice objavljaval v *Ljudski pravici*, *Tovarišu*, *Novem svetu*, *Besedi*, *Novih obzorjih* in *Naši sodobnosti*. Kot prepoznaven avtor je bil povabljen k sodelovanju v zbirki *Novele štirih*, do česar pa ni prišlo. Po prihodu v Nemčijo je v treh letih nabral toliko veččin jezika novega okolja, da je sam prevedel novelo *Eden proti trem* (natisnjeno v reviji *Novi svet* leta 1952) in jo tudi objavil. Zagotovo je bila to zanj potrditev pisateljskih sposobnosti in seveda o obvladanju nemškega jezika. In Igor Šentjurc je postal slovenski nemško pišoči avtor, zakaj leta 1958 je v Münchnu že izšel roman *Gebet für den Mörder*. In potem skupaj (menda) trideset. Doslej je v slovenščino preveden samo zadnji - *Očetova dežela*.

IGOR ŠENTJURC NA SLOVENSKEM

ESEJISTIKA

»Niste odgovorni za to, kar se je dogodilo, marveč za to, da se ne zgodi znova.«

Max Mannheimer (1920–2016),
ki je preživel holokavst.

Zakaj se o Igorju Šentjuncu pri nas še vedno molči? Mislim, da eden izmed vzrokov tiči v tem, kar je izpostavil že duhovnik Rafko Vodeb (1922–2002), ki ga je leta 1963, ko je s Šentjuncem v Starnbergu na Bavarskem opravil prvi intervju za slovensko bralstvo po njegovem odhodu v Zahodno Nemčijo, tudi naravnost vprašal: »Mnogi vam zamerijo, da ne pišete nič več po slovensko.« Igor Šentjunc mu je odgovoril: »Sem pač slovenski pisatelj, ki piše nemški. Saj bi rad pisal slovenski; in verjetno tudi bi, če bi mi bilo pisanje postranski poklic. Tako pa – družina in jaz moramo živeti od mojega peresa. Če bi pisal slovensko v tujini, se ne bi mogel uveljaviti. Če pa se uveljavim, ni več toliko važno, v katerem jeziku je izvirnik. Tista strešica na Š v mojem priimku se mi zdi važnejša; in ta je ostala, v izvirniku in v prevodih.«¹

Ta intervju je Rafko Vodeb, ki je takrat živel v Rimu, objavil v slovenščini v slovenski reviji *Meddobje*, ki jo je leta 1954 v Buenos Airesu v Argentini ustanovila *Slovenska kulturna akcija*. V tej reviji so objavljali najpomembnejši slovenski kulturni delavci v zdomstvu in zamejstvu. Revija je bila pri nas prepovedana, kar pa ne pomeni, da je pri nas ni bilo in da je določeni ljudje ne bi poznali. Njene številke še danes hrani *Narodna in univerzitetna knjižnica (NUK)* v Ljubljani v *d-fondu*. *D-fond* je oznaka za tako imenovani *direktorjev fond*, ki so ga ustanovili leta 1945 in ga vse do 80. let prejšnjega stoletja vodili v *NUK*. Bil je enkratna oblika hranjenja prepovedanih objav v takratni Jugoslaviji, iz katere se je sčasoma razvila impozantna zbirka emigrantskega tiska. Teh objav se pri nas legalno ni smelo brati; enega naših najbolj prevajanih pisateljev in dramatikov Draga Jančarja so leta 1974 zaprli, ker so pri njem našli knjigo o pobojih domobrancev, ki jo je prinesel z avstrijske Koroške. Če pa si jih vendarle hotel brati legalno pri nas, si moral za to dobiti posebno dovoljenje organov notranje uprave, ki so to dovoljenje izdali. Seveda pod pogojem,

da so bili znani vsi osebni podatki zapositelja. Zgodovina se ponavlja. Točno tako so namreč ravnali v 19. stol. v Habsburški monarhiji, ki smo jo mi poimenovali za »ječo narodov«, kar pa nas ni motilo, da ne bi pridno posnemali nekaterih njenih »pridobitev«.

S tem intervjujem se je Šentjunc pred 54 leti le delno vrnil v slovensko civilizacijsko in kulturno zavest. Velik in čisto drugačen korak pri njegovi vrnitvi domov je vsekakor postavitve spominske plošče na njegovi rojstni hiši 31. januarja 2017.

Igor Šentjunc je bil rojen 31. januarja 1927 v Slovenj Gradcu na Koroškem. To je bila takrat in je danes pokrajina, ki sta si jo delili/si jo delita dve državi, takratna Kraljevina SHS, danes Slovenija, in takratna ter zdajšnja Republika Avstrija. V kakšen čas je bil naroden Igor? Leta 1927, ko je bil rojen, je predsednik *Slovenske ljudske stranke* dr. Anton Korošec sklenil s prvakom velikosrbske *Narodne radikalne stranke* Velimirjem Vukičevićem politični sporazum, ki mu je sredi naslednjega leta omogočil, da je postal prvi nesrbski ministrski predsednik južno-slovenske kraljevine.² Leta 1927 je bil ustanovljen *TIGR* (kratice za **T**rst, **I**stro, **G**orico in **R**eko), prva slovenska organizacija, ki se je (po potrebi z orožjem) borila proti italijanskemu fašizmu.³ Zmagovalci II. svetovne vojne na naših tleh so se močno trudili, da bi se to dejstvo pozabilo in da bi v zavesti Slovencev kot prvi oboroženi uporniki proti fašizmu veljali komunisti. Zanimivo je, da so komunisti na parlamentarnih volitvah leta 1927 pri nas dobili le 9102 glasov od 177.255 oddanih, torej 5,13 % vseh glasov.⁴ In še informacija, ki nas utegne danes tudi zanimati: Ljubljana je takrat dobila svojo prvo avtomatsko telefonsko centralo s kapaciteto 3000 številok.⁵

Oče Igorja Šentjurca, naprednjak in liberalec, je bil učitelj matematike in 17 let ravnatelj meščanske šole v Slovenj Gradcu, kjer je bil član *Salonskega orkestra* in violinist⁶. Mama je bila prav tako učiteljica matematike in slikarka. Igor se tega časa spominja takole: »Prvih deset let sem

¹ Rafko Vodeb: Srečanje na Lilijski poti (Razgovor z Igorjem Šentjuncem). V: *Meddobje* 1963, št. 3–4, str. 180–188, tu 187.

² Prim.: J. Per.: Blejski sporazum. V: Marjan Drnovšek et al.: *Slovenska kronika XX. stoletja. 1900–1941*. Ljubljana: Nova revija 1995, str. 324. Prim. tudi: isti: Slovenec na čelu jugoslovske vlade. Prav tam, str. 332.

³ Prim.: B. Gd.: *TIGR* (Trst, Istra, Gorica, Reka). V: prav tam, str. 325.

⁴ Prim.: B. B.: Nedokončan mandat. V: prav tam, str. 324–325.

⁵ Prim.: Ž. I.: Prva avtomatska telefonska centrala v Sloveniji. V: prav tam, str. 322.

⁶ Za podatek se zahvaljujem Andreju Makucu, Slovenj Gradec.

Igor Šentjurs
(1927-1996)

preživel v Slovenjem Gradcu, kjer je bil oče ravnatelj na meščanski šoli. Iz političnih razlogov je bil 1. 1937 premeščen v Ptuj. Kot učitelj sin sem pač moral na gimnazijo, čeprav so mi bile šolske klopi vedno prava mora. Le dr. Jarc me je rad imel in jaz njega.«⁷

Na Ptujju je oče poučeval, vodil pa je tudi tamkajšnjega Sokola, kjer je telovadil tudi Igor, gotovo pa tudi njegova starejša sestra Mira (1922-2014), poznejša vrhunska slovenska atletinja, in mlajši brat Mitja (1928-1997).

Vojne in prvih povojnih let se Igor spominja takole: »Oče je bil rezervni stotnik. Nemci so ga zajeli, a je kmalu prišel domov. Sodeloval je pri prvem partizanskem odredu, pri Lackovi brigadi. Lacka so Nemci prijeli, a je na srečo molčal.

Jezil sem se, ker so sestri dali dodatne živilske karte za arijce, meni pa ne, ker sem imel nekoliko manj razvito teme ... No, kljub temu sem moral spet v šolo, ponavljal četrto [nižjo gimnazijo], se naučil na pamet Hitlerjev življenjepis, se vpisal v peto - potem so nas pa v štiriindvajsetih urah izgnali. Oče je že prej sam izginil globoko v Nemčijo, v Braunschweig. Mati je dobila službo pri STUAGu v okolici Dunaja in me dala v zavod v Horn. Ugajalo mi je, ker sem nekaj predstavljal: bil sem edini Slovenec. Rekel sem si: Fant, zdaj se boš pa prvič zares učil. In sem se, pa še kako! Vse na pamet; zgodovino, deset strani Schillerja; posebno

pa angleščino. Materi sem se smejal: Zdaj sprašuj profesorje! Ona pa se je čudila in me vpraševala, če sem bolan... Zelo važen je bil šport: tudi tu sem bil med prvimi. Toda idila je bila kratka. Že 1. 1943 so nas vtaknili v pomožno zračno obrambo v Linzu. Potem so nas odpeljali na Češko in Poljsko, kjer smo kopali jarko proti partizanom; pušk nam pa niso dali v roke. Zastrupila se mi je noga; tako sem prebrodil do pomladi 1945, ko so me poslali na fronto. Ušel sem in kot ruski vojak prišel od Blatnega jezera do Dunaja, se prijavil v jugoslovansko vojsko, odpotoval v Beograd, od tam k prvemu slovenskemu bataljonu v Skoplje in z njim v Trebnje na Dolenjskem. Šele tam so me naredili za komunisto, postal sem celo vojaški politični delegat. Vendar mi vojaško življenje ni prav dišalo: jeseni sem si dal izrezati slepič in se vrnil v šolo, v šesto šolo v Ptuj. Lahko si mislite, kako je bilo! Razrednik se me je bal. Še pred maturo sem postal funkcionar SKOJ-a, se oženil in šel študirat v Ljubljano; vpisal sem se na slavistiko. K predavanjem nisem mogel veliko, bil sem namreč načelnik agitpropa pri slovenski športni zvezi (pardon, pri Fizkulturni zvezi Slovenije!); skrbeti sem moral za pravo ideološko linijo...«⁸

Da Igorjev razrednik na Ptujju ni bil edini, ki se je bal, je danes razumljivo, če upoštevamo takratne družbenopolitične razmere. Na Slovenskem so bila maja 1945 ustanovljena koncentracijska taborišča (tako so jih imenovali ustanovitelji), tako v prvi gimnaziji na slovenskih tleh s slovenskim učnim jezikom, v škofovskih zavodih v Šentvidu, prav tako v Teharjah in Strnišču/Sterntalu, današnjem Kidričevem pri Ptujju. Večina zaprtih se ni rešila, izvenodno je bilo pobitih na deset tisoče ljudi, vrženi so bili v grabne od Podutika, Kočevskega roga pa tja do panzergrabnov pri Mariboru in rudnikov kot Barbarin rov. Sredi junija 2017 so odkrili masovna grobišča v gozdu pri Kidričevem, kar je pozno, in ne kaže, da bi bilo kaj posebne volje zadevo raziskati. Likvidirani so bili vsi mogoči ljudje: izdajalci (domobranci, domobranci, ustaši in pripadniki drugih vojaško organiziranih enot), njihove družine skupaj z otroki, celo dojenčki, drugi politični nasprotniki, tu zlasti intelektualci, industrialci, obrtniki, bogati kmetje, plemstvo, Nemci - tako vojaki kakor tudi civilisti, pa tudi oznovci. Preveč žrtev je bilo likvidiranih po nedolžnem. Teror se je nadaljeval leta 1947 na Nagodetovem procesu, kjer so obtožili 15 ljudi, ki so jih pred tem mučili (tudi z elektrošoki). Med njimi so bili oče in sin Franjo in Ljubo Sirc, komunistka Angela Vode, ki je pri sotovariših prvič padla v nemilost zaradi obsodbe pakta o nenapadanju med SZ in Tretjim

⁷ Vodeb, a. a. o., 180.

⁸ Prav tam, 181.

rajhom, Črtomir Nagode, Boris Furlan, zakonca Zoran in Elizabeta Hribar – doma so ostali sami 4 majhni otroci. Trije so bili obsojeni na smrt s streljanjem, drugi na visoke zaporne kazni in odvzem vseh državljskih pravic. Franjo Sirc je za posledicami zapora umrl kot zapornik. Ta proces so iz sodne dvorane preko zvočnikov prenašali po Ljubljani. V letih 1947–49 so sledila sojenja na desetih t. i. *dachauskih procesih*, kjer so sodili 7380 Slovincem in 2144 tujcem, 37 je bilo

Božič 1945, od leve proti desni: Mitja, Mira in Igor Šentjunc; slika je bila posneta kot darilo staršem za božič.

obsojenih. Tudi te procese so prenašali preko zvočnikov, publika v sodni dvorani so bili oznovci, ki so med sojenji glasno napadali obtožence.

Marca 1948 je Šentjunc postal propagandist v novo ustanovljeni *Fizkulturni zvezi Slovenije*. Istega leta je moral še za eno leto v vojsko, ki jo je odslužil v zahodni Srbiji. To je bilo leto spora med Titom in Stalinom, t. i. *informburo* oz. *kominform*. Položaj se je znova radikalno zaostрил. Ustanovili so taborišči Goli otok (1949–1988) za moške in (Sveti) Grgur (1949–1960) za ženske. Vršili so se *kulaški procesi* proti kmetom, ki svojih obveznosti niso mogli ali hoteli poravnati in so se upirali kolektivizaciji.⁹ Sodišča po vsej Sloveniji so z veliko vnemo razlaščala in vnašala razlastitve v zemljiške knjige. Tri leta kasneje, 1951, je izšla zbirka novel *Strah in pogum* nekdanjega partizana in funkcionarja Edvarda

Kocbeka (1904–1981). Zaradi tega so ga, kljub temu da so njen izid najprej dovolili, pri 47 letih upokojili. Deset let ni smel objavljati. Leto kasneje, 1952, je sledila izključitev ustanovne članice *Univerze v Ljubljani* (1919) *Teološke fakultete* iz sklopa *Univerze v Ljubljani*. V petdesetih letih so po vsej Jugoslaviji, razen v Bosni in Hercegovini, zažigali cerkve. Leta 1954 je padel v hudo nemilost pomemben Titov soborec Milovan Djilas (1911–1995), ki se je iz prepričanega ideologa komunizma razvil v njegovega kritika. Zaradi objavljenih kritičnih člankov v partijskem listu *Borba*, kjer je analiziral *novi razred*, je bil odstranjen z vseh funkcij ter leta 1956 za 18 mesecev v Sremski Mitrovici prvič zaprt, kjer je sedel kot revolucionar že pred vojno. Kasneje je bil obsojen še na 15 in 5 let zapora, odsedel jih je 17.

Kako se je v teh letih godilo Šentjuncu, o čem je razmišljal, kdaj se mu je delovanje komunističnih oblastnikov uprlo? »Kritični proces se je začel, ko sem bil malo pozneje [po odsluženju vojaškega roka leta 1948, se pravi 1949] drugi komandant mladinske delovne brigade v Pesnici in sem slišal o strniškem taborišču.« Šentjunc je takrat, glede na informacije, ki so bile dostopne, mislil, da se zaprtim v Teharjah »... prav godi, ker so izdajavci. Če pa bi bil vedel, da je bil tam kdo, ki sem ga poznal kot poštenega človeka, bi se mi pa seveda čudno zdelo. Tako sem zvedel, da so v Strnišču do smrti pretepli fanta iz Ptuja, ki sem ga dobro poznal in sem vedel, da ni storil nič hudega med okupacijo. In še več podobnih primerov. Tedaj sem polagoma začel razločevati med teoretičnim in praktičnim komunizmom. Docela sem ozdravel med terorjem, ki je zavladal tudi v strankinih vrstah po resoluciji 1948 proti kominformu. Poosebljena groza. Kar sem takrat doživel, sem v glavnem opisal v *Molitvi za ubijavca*. Tudi tisti prizor, ko se član partije iz strahu obesi in pusti pismo, da je zvest komunist, ker se boji, da ga bodo sicer še po smrti preganjali. Vse to se je res zgodilo.«¹⁰

Leta 1949 je Šentjunc delal kot novinar in namestnik odgovornega urednika pri tedniku za šport *Polet*, publikaciji, ki je v novinarskih očeh veljala za nekaj ob-robnega. Leta 1952 je pri petindvajsetih postal odgovorni urednik revije *PPP* (*Poletove podobe in povesti*), ki je bila priloga *Poleta*. Tu ni objavljaj zgolj športnih novic, pač pa celo literaturo, tudi sodobne slovenske pripovednike, med njimi Lojzeta Kovačiča, Boštjana Hladnika in Žarka Petana, angleške in ameriške romane v nadaljevanjih, celo nemške črtice, članke o modernem življenju, praktične nasvete, prispevke o modi, šale, karikature. V *PPP*-ju so zagledali luč sveta prvi stripi Mikija Mustra,

⁹ Milko Mikola: Povojne nasilne razlastitve premoženja v Sloveniji. V: Drago Jančar, Iztok Simoniti (ur.): Temna stran meseca. Kratka zgodovina totalitarizma v Sloveniji 1945–1990. Ljubljana: Nova revija 1998, str. 53–64.

¹⁰ Vodeb, a. a. o., 182.

Igor Šentjunc kot drugi komandant mladinske delovne brigade v Pesnici leta 1949

potem ko se je na carini zataknilo pri uvozu Disneyevih; včasih so priobčili kakšen reklamni oglas.

Tudi sam je pričel pisati prozo, kar zanj morda niti ni bilo nekaj nenavadnega, saj je pesmi pisal že v gimnaziji, pa tudi študiral je slavistiko na ljubljanski *Filozofski fakulteti*: »Vendar tisto Sliko, ki jo je objavil Tovariš, sem napisal iz jeze, ko sem bral partizansko opisovanje vojne. Vojna je bila čisto drugačna. Ne morem trditi, da bi me bilo takrat pisanje samo posebno mikalo. Ujezil sem se, pa sem napisal.«¹¹ Leta 1952 je v reviji *Novi svet* izšla njegova silno nenavadna črtica *Eden proti trem*, ki se nikakor ni vklopila v duha sorealistične umetnosti. Glavni junak, oznovec, je prisiljen izslediti in ubiti domobranca. Pri tem sta ranjena oba. Oznovec tik pred smrtjo uvidi, da mora nasprotnika, ki ga je likvidiral, kljub vsemu spoštovati, saj se bori za svoje ideale tudi še, ko se zave, da nima prav nobenih možnosti za uspeh. Sam bi bil takšnega idealizma pod takšnimi pogoji nezmožen.

Šentjunc je prišel v krog mladih pisateljev. »Pri natečaju *Ljudske pravice za najboljšo črtico* sem dobil prvo nagrado. Poleg tega me je nagibalo k pisanju moje poklicno delo: kot športni časnikar sem pogosto potoval v Zagreb in Beograd, pri tem sem opazoval ljudi in razmere, se pravi stvari, ki so

presegale športni okvir.«¹²

Svoje novele je Šentjunc nameraval izdati leta 1953 skupaj z Andrejem Hiengom, Lojzeto Kovačičem in Frančkom Bohancem v zbirki *Novele štirih*, do česar ni prišlo. Namesto tega je izšla znamenita zbirka *Pesmi štirih* (avtorjev Toneta Pavčka, Cirila Zlobca, Kajetana Koviča in Janeza Menarta). Z enoletno zamudo so 1954 izdali *Novele* Andreja Hienga, Frančka Bohanca in Lojzeta Kovačiča (Maribor: *Obzorja*, 1954), torej zgolj treh, brez Šentjurčevega prispevka. Knjiga je bila kljub dejstvu, da so se odrekli risbam portretov avtorjev izpod peresa Franceta Slane, tiskana kaj razkošno: vsaki potiskani strani sledi prazna, bela stran, liste pa je moral bralec prej še lastnoročno razrezati. Morda so bili tisti, ki so tako potratno ravnali s papirjem, ki ga takrat ni bilo na pretek, enakih misli kot danska pisateljica Karen Blixen, da je namreč prazna stran tista, kjer zgodba doseže vrhunec in spodbudi bralca k razmišljanju.

Tisti, ki Šentjurca danes odklanjajo zaradi njegovega urednikovanja, to počno zaradi neinformiranosti ali ignorance. Res je sicer, da je bila priloga *PPP* oz. *PP* načeloma lahkotnejšega žanra, v preverjenem duhu razsvetljenstva namenjena poduku in nekoliko tudi zabavi. Šentjuncu se je zdelo pomembno zlasti informiranje. Kljub cenzuri in drugim kontrolnim prijemom – zelo priljubljen je bil takrat recimo že omenjeni izgovor, da ni papirja in je zato treba zmanjšati obseg lista – mu je uspelo v *PPP*-ju objaviti gospodarske in politične članke ter reportaže iz nerazvitih krajev Slovenije, iz katerih se je dalo razbrati, da se v sedmih letih ljudske demokracije razmere niso izboljšale: »Poletova priloga je bil takrat ljudski tednik; dobiček je bil namenjen Poletu. Ko sem prevzel uredništvo, je imela 6–7.000 naklade; tiskali smo jo na polovičnem časopisnem formatu. Urejevanja sem se lotil z vnemo. Sprva sem delal vse sam. Zvečal sem format, uvedel literarni kotiček in posegel tudi na politično področje; preskrbel sem si reportažo iz Haloz, iz katere je moralo biti vsakemu jasno, da se v šestih letih nove vlade socialni in gospodarski položaj ni prav nič spremenil. Ljudi je list zanimal, število bralcev se je naglo večalo. Toda izredni, bliskoviti uspeh smo dosegli s posebno izdajo 17. junija 1952 [tu gre za tiskarsko napako, vstaja je bila l. 1953] ob vstaji v Vzhodnem Berlinu. V Ljubljani je bila tiste dni neka nemška časnikarka. Z njeno pomočjo smo telefonirali v Berlin, dobili izvirno reportažo in slike po zračni pošti. Ko so dnevnik pisali še zelo previdno in skopo, smo mi objavili vse podrobnosti. Zgolj dejstva. Ljudje so se trgali za časopis: hoteli so vedeti, če je taka vstaja

¹¹ Prav tam.

¹² Prav tam, 182–183.

mogoča, če je mogoče upati na uspeh. No, mi smo imeli uspeh, množica je bila z nami. Postali smo pogumni. Sprejeli smo v službo časnikarja, ki se je javno sprl z visokim strankinim funkcionarjem ob vprašanju, kaj je svoboda. Izgubil je službo in vsa uredništva so dobila ukaz, da ga nihče ne sme vzeti v službo. Mi pa smo ga vzeli. Vse to se je seveda razvedelo. Za ljudi smo bili že prava opozicija. Naklada je poskočila na 120.000 izvodov, česar ni dosegel dotlej še noben slovenski časopis. Ljudje so stali v vrstah pred tiskarno ...»¹³

Za razliko od drugih Šentjurg ni objavljala govorov politikov na različnih kongresih, partijskih, SZDL-jevskih (ki je bila ravno takrat ustanovljena) ali pisateljskih. Poročal pa je, recimo, o razmerah v tujini, tako o izvolitvi Adenauerja za kanclerja, o čemer se sicer slovenski časniki niso razpisali. Dne 8. avgusta 1952 je na prvi strani objavil dolg članek z naslovom *Kdo je kriv*, kjer je natančno poročal o zločinu sovjetske armade v Katynu, odkritem leta 1943, storjenem leta 1940.¹⁴ Takrat so Sovjeti zajeli skoraj 250.000 poljskih beguncev ter likvidirali 9000 poljskih oficirjev in 6000 podoficirjev. Pokol so hoteli podtakniti Nemcem, kar je preprečil mednarodni *Rdeči križ*. Eno glavnih vlog je pri pokolu odigral general NKVD Vasilij Blokhin (1895–1955, ki je storil samomor po likvidaciji Lavrentija Pavloviča Berije, 1899–1953, ki je bil od leta 1938 šef sovjetske tajne službe).

31. 10. 1952 je bil objavljen članek *Življenje in smrt v Sovjetski zvezi. Kako se je godilo borcem republikanske Španije v Sovjetski zvezi. – Življenje, ki je slabše od smrti*. Tu je avtor, po stilu sodeč Šentjurg, pisal o pilotih španske republikanske armade, ki se je borila proti Francu, in o španskih komunističnih voditeljih, ki so emigrirali v Sovjetsko zvezo, ter o otrocih, ki so jih še med državljansko vojno poslali »na varno«. Dokler je republikanska vlada zanje še pošiljala denar, se jim je godilo dobro, potem pa so se razmere poslabšale. Velik del španskih otrok obeh spolov je bil prepuščen prostituciji in kriminalu, piloti so bili likvidirani, španski komunisti pa tudi, če se niso pokorili Stalinu. Avtor je izpostavil zlasti dvolično in neslavno vlogo vodilnih evropskih komunistov Ilije Ehrenburga, Palmira Togliattija in Dolores Ibaruri.

Posebej zanimivo pri tej objavi je, da vsega tega Šentjurg ni pisal na pamet, ampak je podatke črpal iz knjige, ki jo je očitno poznal, saj je izšla leta 1950 v Parizu pod naslovom *Vida y muerte en la URSS (1939–1949)/Življenje in smrt v UdSSR*. Napisal jo je španski borec, general Valentín

González (1909–1983), imenovan El Campesino, Kmet. V svojem delu piše, da je bilo v SZ z ladjami prepeljanih 6000 španskih ubežnikov, med samo špansko državljansko vojno pa 1700 otrok in 102 učitelja. González je predvideval, da je NKVD do leta 1949, ko je njemu uspelo pobegniti iz SZ, likvidirala 4600 emigriranih Špancev, 22.000 Nemcev in 18.000 Čehoslovakov. Kako je Šentjurg prišel do te knjige, se danes ne da več ugotoviti. Špansko ali francosko ni znal, mogoče pa je, da je informacijo prebral v kakšnem nemškem listu, ki so jih izbranci v takratni Sloveniji smeli brati.

Posledica takšne uredniške politike je bila, da je branost PP-ja skokovito narasla. Časopis se je v zavesti bralcev z obrobja prerinil v center. Partija je postala nervozna ter sklenila ukrepati. Revijo, ki se je gibala v smeri opozicije, je bilo treba kljub relativni »liberalizaciji« sankcionirati. Enako je postopala že leta 1951, ko je bil za 10 let utišan nekdanji partizan in Titov soborec ter politik, tu že omenjeni pesnik Edvard Kocbek.

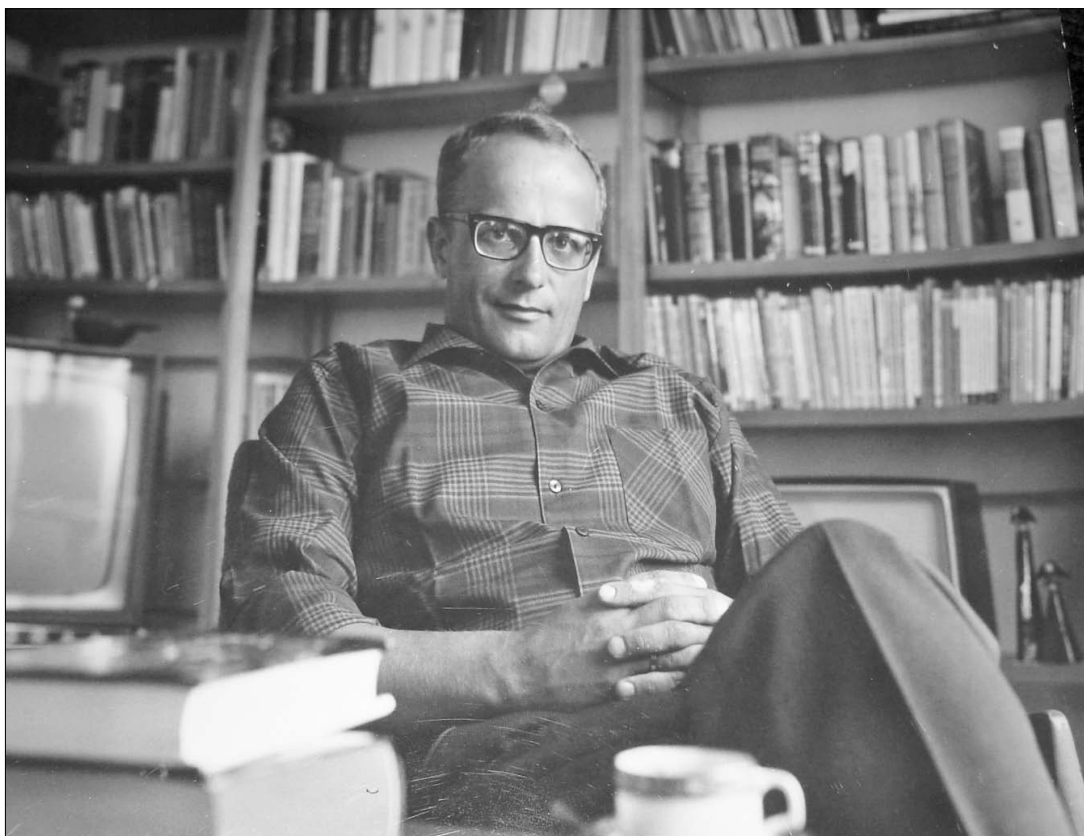
V Šentjurgčevem primeru je CK sklenil Šentjurca izključiti iz KPJ in ukiniti PP, čemur niso nasprotovali ne mladinska organizacija ne društvi novinarjev in pisateljev. Še pred svojim odhodom iz države je Šentjurg iz zanesljivega vira izvedel, da so aretirali njegovega direktorja in prijatelja iz ptujskih časov – kot otroka sta bila sokola, organizirana pri očetu Šentjurgu: »Toda dnevi so nam bili šteti. Začeli so pri direktorju založbenega podjetja. Za to važno mesto sem bil našel primerneža moža: slaven partizan, vnet partijec, sicer pa nič kaj nevaren človek, ki mu je bil dovolj direktorski stolček in nova svetla obleka in ki se ni prav nič vtikal v dejansko vodstvo podjetja. Nenadoma so ga zaprli. Žena mi je čez tri dni prišla povedat, da se je bil napil in v pijanosti govoril proti Titu. Seveda sem takoj vedel, za kaj gre. In ko sem tisti dan med ploho vedril pred nebotičnikom v isti veži kot neki major UDBE, ki sem ga dobro poznal, je ta pripomnil, da je bil direktor prvi, a ne zadnji; in njegov pogled mi je povedal veliko več, kot sto stavkov. Kamenja pa ne bom tolkel v Dalmaciji [Goli otok], sem si dejal, vložil prošnjo za potovanje v Nemčijo, kupil še en kovček, sporočil nekemu ministru, da grem na študijsko potovanje, in čez dva dni odšel s 100 dolarji v žepu.«¹⁵

Direktor je, kar je danes znano, v nekem lokalu »analiziral« ekonomski in politični položaj pri nas ter med drugim izjavil, kakor so zabeležili ovaduhi in mu je bilo 24. 8. 1953 na pogovoru očitano s strani *Osnovne organizacije ZK* terena Ajdovščina, da so naši voditelji nesposobni, da je gospodarstvo »zafurano«, da je maršal Tito spo-

¹³ Prav tam, 183.

¹⁴ To so ugotovili po položaju trupel in po dokumentih, ki so jih našli pri umorjenih (pisma, dnevniki, časniki).

¹⁵ Vodeb, a. a. o., tu 184.

Igor Šentjurs v svoji delovni sobi v Nemčiji

soben edino le za filmskega igralca. Položaj je postajal za mladega urednika vedno bolj nevzdržen. Šentjurs je odšel z veljavnim potnim listom ter 100 dolarji v žepu na študijsko potovanje v ZRN, kjer pa naj bi tudi zbiral podatke o svojih kolegih in o njih kasneje poročal. Vendar se je odločil drugače: »V Münchenu sem se javil pri Amerikancih. Bili so prijazni. Čez mesec dni pa sem vložil prošnjo za politični azil in sem prišel v taborišče Walka, ki so ga že takrat upravljali Nemci. Tam so mi brez ovinkov rekli, naj se lepo vrnem in presedim tisto kazen, ki je določena za begunce; za urednika ne znam dovolj nemščine, za ročno delo pa imajo še svojih preveč. Nisem se vdal, oni pa tudi ne. Ko je sveženj z mojo prošnjo prišel na površje, je vsakikrat romal spet na dno kupa, do prihodnjega zasliševanja. Zato sem moral delati skrivaj; hodil sem po hišah, žagal drva, kjer so jih še uporabljali, delal na vrtu, da mi le ni bilo treba živeti v taborišču: od Nemcev nisem maral miloščine.«¹⁶

Dne 9. oktobra 1953 naj bi bil Šentjurs svoji založbi poslal pismo, v katerem naj bi bil sporočil: »Iz različnih vzrokov - v prvi vrsti političnih - sem sklenil, da se v doglednem času ne vrnem v Ljubljano. Danes sem tukajšnje oblasti prosil za politični azil.« »Ponatis Šentjurčeve domnev-

ne izjave lahko preberemo v drugi izdaji lista *Ljudska pravica - Borba* z dne 15. 10. 1953. Vgrajena je v članek z naslovom *S tem sramotnim dejanjem so pokazali svoj pravi obraz*, ki ga je podpisal T. B., objavljen pa je bil v rubriki, ki je takrat sploh ni bilo, namreč v *Pismih bralcev*. Večji del te številke »glasila ZKJ«¹⁷ *Ljudske pravice - Borbe*, kakor se je list, ki je imel skupno uredništvo z beograjskim partijskim listom *Borba*, imenoval, je bil namenjen tako imenovanemu tržaškemu vprašanju, saj je bila v tistem času cona A dokončno dodeljena Italiji, cona B pa Jugoslaviji. Tako je v tem kontekstu lahko tudi to Šentjurčevo »pismo« dobilo prav poseben pomen, saj ga je »pisal« nekdo, ki je svojo domovino v takrat najhujšem možnem času zapustil.

T. B. se je v svojem članku lotil tudi vsebine in stila PP-ja: »Kakšen je list in kakšna je njegova vsebina, je bilo tistim, ki so ga do nedavnega upravljali, pač vseeno. Njim ni šlo za kvaliteten časopis, njim ni šlo za list, ki bi ljudi vzgajal in plemeniti, hoteli so imeti le čim več naročnikov, da bi bil finančni efekt čim večji in končno za to, da bo blagajna polna. Ni jim bilo do tega, da bi bil list kvaliteten, ker za to niso sposobni. Sposobni so le prelistavati »Life« in »Wiener kurire« [pravilno Wiener

¹⁶ Prav tam.

¹⁷ *Ljudska pravica - Borba*, nedelja, 18. 10. 1953, št. 262, str. 1.

Kurier] ter drugo svetovno plažo ter na debelo prepisovati. Ne moremo pa na žalost govoriti pri teh ljudeh le o nesposobnosti in neznanju, ampak o ljudeh z nezdravimi tendencami, z malomeščansko miselnostjo, politično zaostalostjo in v gotovih primerih sovražnostjo do današnje družbene stvarnosti in socialistične ureditve. V PP-ju je kaj malo govora o naporih naših ljudi pri gradnji socializma, o uspehih v gospodarstvu, o zunanji politiki itd. Za take stvari seveda ni prostora in bi jih tiskali na škodo raznih revolverskih romanov, napačnih napotkov za zakonsko življenje ter še kopico drugih stvari, ki so le obsojanja vredne [...] Urednik časopisa Šentjunc Igor je pred kratkim odpotoval v Nemčijo na študijsko potovanje. Upravni odbor založbe Polet mu je za to odobril 50.000 din, katere je tudi prejel. Poslan je bil v Nemčijo z nalogo, da dobi stik s tujimi novinarji, da reprezentira naš tisk (s kakšno pravico in kdo ga je pooblastil) in da napiše štiri reportaže o potovanju po Nemčiji [...] Šentjunc je ostal v Nemčiji, ker se mu je verjetno stožilo po bivših nemških »soldatih«, s katerimi je med vojno preživel in delil težke dni. Tak človek, človek s takim značajem, res ne more napraviti drugega kot to, kar je napravil.«¹⁸ Skoraj odveč je na tem mestu pripomba, da se je za tem »Šentjuncem« pismom izgubila vsaka sled. Naslednjega dne, 16. 10. 1953, je PP izšel zadnjič. Urednikovega imena niso več objavili, ukinitve PP-ja niso utemeljevali. Danes se ve, da ga je nadomestil TT, ki so ga nekaj dni pridno oglaševali v ljubljanskih listih, tudi Ljudski pravici: »Namesto dosedanjega tednika »PP« bo v četrtek, 22. t. m., začel izhajati nov tednik »TEDENSKA TRIBUNA« ali kratko »TT«. Novi list, ki bo izhajal vsak četrtek v velikem formatu na osmih straneh in v dvobarvnem tisku, bo prinašal zelo zanimive, živahno in poljudno pisane članke [...] Naročnike prejšnjega tednika PP, ki bodo prijeli prvo številko novega lista, bomo uvrstili med njegove naročnike in jih prosimo, da ostanejo naročniki tudi v prihodnje. Posamezna številka novega, po obsegu znatno obširnejšega in vsebinsko bogatejšega tednika, bo stala v prodaji 15 dinarjev. KUPUJTE IN NAROČAJTE NOVI TEDNIK »TT.«¹⁹ Sodeč po napovedniku, je bila njegova vsebina identična z vsebino PP-ja. O Šentjuncu se od takrat pri nas javno ni govorilo več vse do leta 1996, ko je ob njegovi smrti Helga Glušič objavila članek z naslovom *Tenkočuten opazovalec in izjemno spreten fabulist* (15. 2. 1996, *Književni listi dnevnika Delo*).

Igorja Šentjurca nemško bralstvo najbolj pozna pod imenom Igor von Percha. To je psevdonim, katerega predikat von ne pomeni ple-

meniti. Psevdonim si je pisatelj nadel po vzoru srednjeveških nemških pesnikov, ki so se imenovali po krajih, od koder so prihajali. Avtor se je torej poimenoval za Igorja iz Perche, po kraju na Bavarskem, kjer je leta 1953, v taborišču, začel novo življenje, življenje v nemškem prostoru. Tja ga je pri 26 letih zaneslo kot političnega begunca in pisatelja ter publicista iz severnega obrobja takratne Jugoslavije, iz Slovenije. Pretirano bi bilo reči, da se je tako začelo, gotovo pa se je tako nadaljevalo čez-robno življenje Igorja Šentjurca.

Šentjunc je leta 1954 v Nemčiji dobil status političnega begunca in potni list za ljudi brez državljanstva. S svojo družino (5 otrok in bolna slovenska hčerka, ki jo je v Nemčijo pripeljala Šentjuncova prva žena in je prebila pri očetu 8 let) je živel ob Starnberškem jezeru. Sem ter tja je za različne revije pisal reportaže, delal za televizijo in od leta 1958 dalje občasno in na pobudo prvega nemškega igralca, ki je smel igrati v zahodnoevropskih filmih, pisatelja in borca proti ideologijam vseh vrst Hardya Krügerja (1928) sodeloval pri filmu (*Bumerang*). Od leta 1973 do 1987 je vodil lastno ribogojnico (postrvi), imel je namreč tudi mojstrski izpit za vzgojo rib. V Nemčijo je pripeljal *kraškega ovčarja*. Med delom na zadnjem ciklusu in na scenariju za nov film o Golemu je družino preživljala žena Eva, ki se je vsak dan vozila na delo v München. Razdalja od Herrngiersdorfa, kjer so živeli, do Münchna znaša 110 km v eno smer.

Igor Šentjunc je umrl nekaj dni pred svojim 69. rojstnim dnem leta 1996. V svojem čezrobju je v nemščini napisal med 25 in 30 romanov, ki so izšli v skupni nakladi 10 milijonov izvodov, nekaj otroških knjig in kulinarčni priročnik o Jugoslaviji. Izdajal je tudi svojo revijo *Meine kleine Welt* (*Moj mali svet*). Knjige je objavil pod štiri imeni: Igor von Percha, Igor Georgew (nekašen prevod priimka Šentjunc), Igor von Seberg (aluzija na Jezersko) in Igor Šentjunc. Preveden je bil v angleščino (in ameriško), francoščino, nizozemščino, portugalsščino, danščino, hebrejščino, finščino, slovenščino in turščino. Svoje prve slovenske knjige ni doživel, izšla je leta 2001.

Šentjunc je pisal fiktivne politične ter zgodovinske romane, kriminalke, ljubzenske in ženske romane, ki imajo realno, zgodovinsko dokazljivo ozadje. Nekateri mu očitajo, da piše o zgodovinskih osebnostih, ki da jim podtika reči, ki jih nikoli niso doživele ali storile. Vendar je to že skoraj 200 let presežen očitek. Genialni nemški pisatelj Georg Büchner (1813–1837), ki ga je Šentjunc kot razgledan intelektualec bral, je v svoji danes znameniti drami *Dantonova smrt* uporabil prav to načelo pisanja, ki ga danes ime-

18 T. B.: »S tem sramotnim dejanjem so pokazali svoj pravi obraz«.
V: Ljudska pravica – Borba, 15. 10. 1953, št. 259, 2. izdaja, S. 6.
19 Ljudska pravica – Borba, nedelja, 18. 10. 1953, št. 262, str. 10.

Na zimski vožnji po jezeru

nujemo *montaža* in je postalo zelo priljubljeno zlasti v času *postmoderne*: na zgodovinske ljudi in dogodke je pripel zgodbo, ki bi se bila lahko tako tudi dogodila.

Po letu 1986 se je Šentjunc posvetil svojemu najambicioznejšemu načrtu, ciklusu 10 romanov prelomnega časa, ki naj bi na primeru individualnih zgodb članov ene družine obravnavali 100 let evropske zgodovine, vključno z obema svetovnjima vojnama. O tem načrtu je spregovoril že v intervjuju z Vodebom: »*Snov nosim v sebi 2-4 leta. Veliko mislim in študiram, da se živim v miselni svet junakov. Tako se počasi snuje novi organizem, nekaj v zavesti, nekaj v podzavesti. Potem mi je naenkrat vse jasno kot na dlani - in napišem [...] Imam pa v načrtu obširen Evropski roman, o katerem ne bo nihče mogel reči, da je »pridobitvena literatura«.* Zanima me predvsem psihološko ozadje evropske in narodne miselnosti v okviru splošnih človeških vprašanj. Tu bom imel priložnost, da bom postavil tudi nas na evropski oder, kajti v ospredju bosta Nemčija in Slovenija, se pravi Nemci in Slovenci.«²⁰

Igorju Šentjuncu je bilo dano napisati dva romana tega cikla, med delom na tretjem je umrl. Zgodba v romanu *Feuer und Schwert/Ogenj in meč* (1988) se vrta okoli enega stavka: »*Mož ima pravico vedeti, kako je umrl njegov oče*« in tematizira sarajevski atentat ter prvo svetovno vojno na črnogorskih ter srbskih tleh. V drugem *Im Sturm/V nevihti* (1991) obravnava med- in povojni čas, zlasti prusko-poljske boje, v tretjem, nedokončanem, ki je izšel po njegovi smrti, *Vaters Land/Očetova dežela* (1997), in ga imamo tudi v slovenskem prevodu, pa razmere v Romuniji in

špansko državljansko vojno. Mati glavnega junaka Milana Ilona Dragonescu je pol Slovenka, ki svojega sina vzgaja v duhu tistega, čemur ona in Slovenci pravimo *srčna kultura*. Da bi rešil mater iz romunskega zapora (ne povedo mu, da so jo že likvidirali), se kot »prostovoljec« javi v špansko vojno, kjer spozna moč in sprevrženost ideologij. Uspe se mu pretihotapiti čez špansko-francosko mejo v upanju, da v očetovi deželi (Nemčiji) najde svojega očeta. V tem romanu je Šentjunc uporabil tudi znanje, ki si ga je pridobil z branjem dela izpod peresa tu že omenjenega Valentina Gonzáleza, El Campesina, in o čemer je objavljal članke že v Sloveniji.

Šentjuncov literarni opus je delo človeka, ki zna pripovedovati zgodbo (na literarno visokem nivoju jo je znal že v slovenščini). Zaznamovale so ga življenjske izkušnje, zlasti druga svetovna vojna ter dolgotrajna hladna vojna, ki ju je tudi nenehno tematiziral. Stalnice njegovih del so humanizem, upanje v žensko kot nosilko naprednih idej ter ne samo ženske, marveč tudi družbene emancipacije, teror in totalitarizmi desne in leve proveniencije, ki so naperjeni proti (lastnim) ljudem, tako proti skupnostim kakor posameznikom, tudi tistim z obrobja (homoseksualci), ter delo obveščevalnih in protiobveščevalnih služb.

Kaj pa smo o Šentjuncu napisali mi? Literarna zgodovinarica Helga Glušič je prva pri nas pisala o njem, sledili so ji Lev Detela, slovenski pesnik z Dunaja, z objavo o Igorju Šentjuncu v *Slovenski izseljenski književnosti I*, zgodovinar Peter Vodopivec v spremni besedi k Šentjuncu edini slovenski izdaji njegovega romana *Očetova dežela* ter Žarko Petan v *Magu* (2007). Petan je edini sodobnik in Šentjuncov sodelavec, ki je ne samo *hotel* javno spregovoriti o Šentjuncu, ampak je to storil tudi *spodobno*. O Igorju Šentjuncu je napisala svojo diplomsko nalogo na *Oddelku za germanistko FF UL* Polona Zupančič pod naslovom *Igor Šentjunc: Historische Romane Feuer und Schwert, Im Sturm und Vaters Land = Igor Šentjunc: Zgodovinski romani Feuer und Schwert, Im Sturm in Vaters Land* (2009). Sama sem o Šentjuncu do sedaj objavila pet člankov v Sloveniji ter po enega v Španiji, Romuniji, Nemčiji, Bosni in Hercegovini, na Madžarskem in Poljskem.

Čas je, da Igorja Šentjunca ne odklanjamo več in da ga sprejmemo za del slovenske književnosti kot pisatelja z migracijskim ozadjem, kot bi temu rekli danes, ki je večino svojih del zato, ker je bil zaradi političnih razlogov prisiljen oditi iz svoje domovine, v Nemčiji, kjer je dobil zatočišče, delo in kjer si je ustvaril družino, napisal v nemškem jeziku.

Mira Miladinović Zalaznik

²⁰ Vodeb, a. a. o., 186-188.

Drag spomin na ravnatelja meščanske šole Ferda Šentjurca, očeta Igorja Šentjurca

ESEJISTIKA

Vabilo na svečano odkritje (31. 1. 2017) spominske plošče – obeležja, posvečenega Igorju Šentjuncu ob 90-letnici rojstva pisatelja, prevajalca in novinarja, rojenega v Slovenj Gradcu, je vzbudilo in odprlo možnost za izpoved spomina, ki na to čaka že 80 let.

Verjetno smo redki, ki se spominjamo zaključnega šolskega leta 1936/37 in opravljenega zaključnega izpita na Državni meščanski šoli dr. J. Sketa Slovenj Gradec. V mojih šolskih letih v meščanski šoli od 1934/1935 do 1936/1937 smo se med odmori na šolskem dvorišču družili z otroki ravnateljve družine Šentjunc. Mira, njihova prvorojenka, je bila moja sošolka. Med nami, učenci, ni bilo nobene razlike, bila je prijazna, urejena, dobra sošolka in uspešna dijakinja. Igorja in Miloša smo sprejemali kot mlajša Mirina brata, ne kot ravnateljeva sinova. Domišljali smo si, da jih moramo varovati v dvoriščni razgibanosti, morda smo želeli ugajati tudi njihovi mami, ki je bila z nami prijazna in predvsem razumevajoča.

Osnovno šolo sem obiskovala v Šentilju pod Turjakom v Mislinji. Po končanem petem razredu sem se pri dvanajstih letih kot pridna učenka vpisala v nižjo meščansko šolo v Slovenj Gradcu. Po dveh letih (s šolskim letom 1933/1934) se je nam s 14. letom starosti končalo obvezno šolanje. Tako je vpis v 3. razred meščanske šole za marsikoga naših letnikov postal mejnik na življenjski poti. Tudi za mene, če me ne bi spremljala skrb razredničarke Marije Kramar in ravnatelja Ferda Šentjurca.

Že od leta 1934 dalje sem namreč med počitnicami pomagala pri strežbi gostov v Rimskih Toplicah. S prislužno napitnino sem prispevala k začetnim šolskim izdatkom. Vendar vpis v 3. razred ni bil v dosegu mojih želja. Bila sem v stanju, ko zaradi dozorevanja doživljam razdvojenost in če k temu prispeva še nezaupanje v samega sebe, je vsaka pobuda in pomoč odrešilna. Spoznanje in vedenje, da tudi druge skrbi razpoteje tvoje življenjske poti, je v veliko pomoč. To sta zame storila razredničarka in ravnatelj.

Pouk v novem šolskem letu, torej tudi v 3. letniku, je namreč trajal že 14 dni. Bila sem prepričana, da sem s šolanjem zaključila, pa me je obiskal sošolec s sporočilom, da se moram zglasiti v šoli. Vesela in v pričakovanju dobre vesti sem se takoj javila. V trajnem spominu hranim pozdrav ravnatelja Ferda Šentjurca. Pozdrav ni bil samo obzirno prijazen, ampak tudi vzpodbuden.

Izražal je namreč tudi zaupanje v moje znanje in vero v sposobnost, da razvijem lastnosti, ki jih zahteva pošteno, človeka vredno življenje. Tako sem nadaljevala s šolanjem.

Takratna razredničarka Marija Kramar nas je med drugim učila tuj jezik. Za podarjeno znanje in razumevanje sem ji bila in sem ji še vedno hvaležna. Ravnatelj F. Šentjunc nas je učil računstvo z enostavnim knjigovodstvom in geometrijo z geometrijskim risanjem. Neobvezno je bilo strojepisje. Podarjal nam je veliko znanja in tudi zahteval znanje, od nas vseh enako. Prejeto znanje je bilo temeljito in razumljivo, spremljalo me je pri vsem nadaljnjem izobraževanju. Ocenjeni niso bili samo uspehi učnih predmetov. V dijaški knjižici so bila navedena tudi Pravila o vedenju za učence srednjih učiteljskih in meščanskih šol.

Prijateljske vezi iz časov, ki so nas družili v mladosti in tudi v težkem vojnem času, so nas povezovale in redčile.

Ob okrogli 50. obletnici praznovanja zaključnega izpita (1987) smo se srečali po zaslugi Mira Pruša in Jožka Špragarja. Na sliki pred »vhodom v našo meščansko šolo« smo zbrani tisti, ki smo še bili dosegljivi. V vrsti od leve proti desni: A. Lepener, B. Špragar, Kac, Mira Šentjunc, Majda Kaizer, Nada France, Marija Gams, razredničarka 4. razreda Ana Kotik, Ljudmila Levovnik, Marija Strašek, Leopoldina Rihernik, Mara Žlebničnik, Danica Aberšek in Miro Pruš. Od sošolcev je izgubil življenje že v začetku druge svetovne vojne Ernest Prevolnik, manjkajo sošolci J. Domanjgo, Ivan Rojnik, Gradišnik, Ciril Šuligoj, Romana Vrezovnik, Regina Čepin.

Z nekaterimi smo se srečevali še kasneje.

Leopoldina Bezljaj, 2. 2. 2017

Drobcji za podobo šmarško-slovenjgraških otroških let Ivana Minattija

Razlog za mini raziskavo o slovenjgraškem obdobju v življenju Ivana Minattija je bila pobuda Zorana Ogrinca, slovenjgraškega slikarja, pedagoga in nemirnega raziskovalnega duha (živi in likovno ustvarja v Starem trgu), ki me je seznanil s svojim najprej naključnim pogovorom in kasnejšo e-komunikacijo z gospo Valerijo Mataln (sicer odgovorno urednico Radia Rogla iz Slovenskih Konjic) o slovenskem pesniku Ivanu Minattiju in njegovem slovenjgraštvu. Slednji se je sicer 22. marca 1924 rodil v Slovenskih Konjicah, a »... ko mu je bilo 5 let, se je družina preselila v Slovenj Gradec, od svojega desetega leta pa živi v Ljubljani.« Tako je v spremni besedi k pesniškemu izboru *Ko bom tih in dober* (MK v Ljubljani, 1973) zapisal Mitja Mejak.

Prijatelj Ogrinc, vedoželjen kot je, me je o »zadevi Minatti v SG« dodatno obvestil še s preposlano e-pošto med njim, Matalnovo in Lojzko Špacapan, Minattijevo ženo. Spodnja reportažna zgodba se je začela zastavljati v mesecu oktobru 2015.

Tako Valerija obvešča Zorana.

Ko sem gospe Lojzki Špacapan - soprogi - omenila, da smo govorili o Minattiju v zvezi s Slovenj Gradcem, mi je poslala spodnji odgovor. Pošiljam tebi, če boš kje ohranil ali poslal komu, ki to pri vas arhivira, pri meni se bo verjetno izgubilo.

In prilaga pošto ge. Lojzke Špacapan.

Draga Valerija,

res je to, da so v Šmartnem živeli z družino in v Slovenj Gradcu, in prav je, da se ga spominjajo, lepo, ampak v četrti razred je že hodil v Šiški. Tako so vandrali s trebuhom za kruhom, vseh pet ob dohodkih enega človeka, pa še služkinjo so imeli, že v Šmartnem. Pa poglejmo danes družine, kjer vzdržuje ena oseba pet ljudi in še služkinjo.

V Šmartno je bil enkrat povabljen na osnovno šolo ob eni obletnici šole, pa ne vem več kateri, potem pa nikoli ne v Šmartno ne v Slovenj Gradec. Imel je nekaj spominov, ki so bili vezani na šolo, med drugim, kako mu je služkinja nosila mleko v šolo, ki ga ni maral, da ga je popil pred učiteljico, pa ene prireditve, kamor je služkinja prinesla mami nagačeno lisico namesto tiste za okrog vratu, ker da je bilo hladno in tudi prestižno imeti lisico. Na žalost izbira ni bila prava.

No, taki drobcji iz otroštva so ostali pač.

Lojzka

Spomenik Ivanu Minattiju v Slovenskih Konjicah

Tako se je klobčič ustavil pred mano in zdelo se mi je dobro in prav, da mu skušam dopresti niti iz pesnikovega otroštva (od njegovega 5. do 10. leta, to je od 1929 do 1934).

Oglasil sem se gospe Lojzki Špacapan.

... Pred kakšnimi tridesetimi leti sem v mestu tudi usmerjal literarni večer (razgovor) z Vašim možem Ivanom Minattijem - prostori Mladinske knjige, ki jo je vodila gospa Herta Turičnik -, lani pa je do mene prišla pobuda (poslal mi jo je slikar Zoran Ogrinc, nanj pa je apelirala gospa Valerija), da v mestu ni nobenega obeležja o tem, da je kasnejši pesnik z družino tu preživel tri leta (2., 3. in 4. razred OŠ) - pred tem pa leto dni v bližnjem Šmartnu v Sibilovi hiši.

In ona meni.

... V Šmartno so Minattijevi prišli s Konjic, to je ta hiša, ki ste mi jo poslali, ampak koliko časa so bili v njej, ne vem, morda leto dni, od tam so šli na trg pred cerkvijo v Sl. Gradec in od tam je imel lepe spomine. Osnovna šola, kopanje, kjer je skoro utonil in je odnesel bridko lekcijo, šele po vojni, v delovni brigadi na Reki se je naučil plavati. S hčerjo in vnukom smo enkrat kolovratili po Sl. Gradcu, kjer je pozabil, da ima s sabo družino, hodil je in hodil in obujal spomine. Tudi pri Tisnikarju smo se večkrat oglasili, itd. Skratka, imel je kaj povedati in se spominjati.

Potem sem jo ubral po sledih Minattijevega otroštva.

Najprej v Trebuško vas do Sibilove hiše, v katero se je leta 1929 z družino kot podnajemnik naselil Minattijev oče. Danes v hiši živi Ljudmila

(Milka) Sibila, mati Urške Kolar (rojene Sibila), ki pa si je postavila ob obstoječi novo hišo. In - ker je svet mali, sva z Urško ob mojem prvem obisku hitro ugotovila, da je bila moja dijakinja v gostinski šoli v SG. No, moj odličen informator je bila gospa Milka, Urškina mama. Najprej mi je pokazala družinsko fotografijo zdajšnje domačije še pred njeno dokončano prenovo leta 1920 (ki se je zgodila po še vedno vidnem napisu nad vhodnimi vrati: 19 I.J. SIBILA 20.).

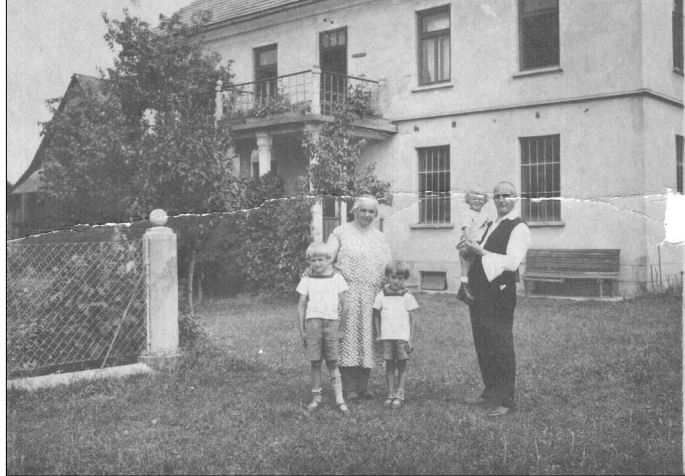
Gospa Ljudmila (Milka) Sibila, rojena Pesjak (1953 v Vinski Gori, Občina Žalec) je živ rodovni spomin. Ob najstarejši ohranjeni fotografiji hiše, v kateri zdaj živi sama, pove:

Lastnika prve domačije, tako mi je bilo povedano, sta bila Franc (u. 1927) in Antonija (u. 1943) Krevh, ki sta imela štiri hčerke. S hčerko Ivano oz. Julijo/Julko se je poročil in tako na kmetijo priženil Sibila Ivan iz Savinjske doline. Rodili so se jima štirje otroci. Mira (1921), Beba (1922), Ivan (Vanček) in Edo (sam se je imenoval Duka). Julka je leta 34 umrla, Sibila pa se je leta 1937 vdruogo poročil s Terezijo Florjančič iz Litije in rodila mu je dva sina, to sta bila Božo (1937-2012) in Miha (1942-2001), ki je postal moj mož. Rodile so se nama tri hčerke - Urška (ki zdaj živi v novi sosednji hiši), Majda in Mihela.

Milka Sibila: Na sliki je hiša pred prenovo, dvignili so jo leta 1920, ljudi na njej pa ne prepoznam. Mislim pa, da sta Krevhova, njuni otroci, starši pa še kdo od domačih.

V prenovljeno (za nadstropje zvišano) zdaj že Sibilovo hišo, se je leta 1929 začasno (za leto dni) naselil geometer Vilko Minatti z družino.

Lojzka Špacapan: *Minattijevi v Šmartnu - oče Vilko Minatti, geometer, mama Anica Sinkovec, por. Minatti, ob njej na njeni desni sin Vilko, manjši na njeni levi, uradno v krstnem listu Janez Minatti, to je moj mož Ivan, pesnik, oče Vilko drži v naročju sina Marjana, ki je umrl 10. maja 2016.*

Obisk Minattija v šoli v Šmartnu, kjer je začel kot prvošolček, je bil povezan s proslavljanjem 190-letnice organiziranega šolstva v kraju. V priložnostni publikaciji je bil objavljen tudi pesnikov spominski zapis iz tega njegovega zgodnjega življenjskega obdobja. O tem me je obvestila Petra Škrlovnik, sicer učiteljica slovenskega jezika v šmarški šoli, predvsem pa pobudnica in organizatorica Minattijevega obiska. Navajam iz njene e-pošte.

Drejc,

danes popoldne sem že tretjič premetala vse svoje shranjene zapise in ugotovila, da sem prvič pisala Minattiju že leta 1996. Takrat sem ga prosila za spomine na bivanje v Šmartnem za objavo v šolskem časopisu in takrat mi je poslal zapis, ki sem ga šest let kasneje objavila v Zborniku.

Za dovoljenje za ponovno objavo v Zborniku sem ga prosila v dopisu leta 2002. (Dopis še hranim v papirni obliki.) Takrat sem ga tudi povabila na srečanje ob predstavitvi Zbornika, kasneje sem mu poslala tudi uradno vabilo. Predstavitev je bila 31. maja 2002 ob 18. uri v avli naše šole.

Torej je od takrat, ko mi je poslal spomine, minilo že 21 let. Res ne vem, kam sem shranila njegovo pismo, proč ga zagotovo nisem vrgla.

Spomnim se, da je bil že precej nemočen, spremljala ga je žena, domnevam, da je bila to Lojzka Špacapan, njegova druga žena. Po zaključku prireditve je stopil v jedilnico na pogostitev, a sta z ženo kmalu odšla.

Izrabljam priložnost in ponatiskujem spominski zapis Ivana Minattija o njegovem šmarškem času.

Čas sonca, prostosti in pravljčnosti

Rojen sem bil v Slovenskih Konjicah, vendar pa je Šmartno na neki način moj resnični rojstni kraj: na Slovenske Konjice nimam nobenih pravih spominov. Bil sem premajhen. V Šmartnem so se mi šele odprle oči. In hitele sprejemati vase pokrajino: Pohorje s Črnim vrhom, s Kopama, pa Urško goro in Peco za njo, pa Homec, pa vse tiste travnike in njive naokoli. Verjetno me je tisti čas, tisto leto in pol ali dve leti, ki sem jih preživel v Šmartnem, zaznamoval z ljubeznijo do narave in vsega, kar je v njej. Lahko bi trdil, da je bil tisti čas odločilen za mojo poezijo, da ji je že takrat določil njene karakteristične poteze. In imel sem dobro učiteljico. Še danes se je rad spomnim.

Moj oče, državni geometer, je bil iz Konjic premeščen v Slovenj Gradec in tako sem še ne pet let star z našo družino prišel v Šmartno. Pravzaprav v Trebuško vas. Stanovali smo v lepi, kar gospodski hiši, ki so ji rekli Sibilova hiša. Imela je lep, velik balkon in zraven balkona visoko, košato hruško. To je bila najslajša hruška v mojem življenju. In tam, med Šmartnim in Slovenj Gradcem, so potekali moji najlepši dnevi. Bosopetec sem se z drugimi vaškimi otroki potikal in stikal po vasi. Kmečke matere so mi rezale kruh ali dale kako jabolko za pod zob, kot tudi vsem otrokom, kadar smo pokukali v hišo. Spomnim se velikih, nizkih hlebcev črnega kiselnatega kruha, ki so ga pekle v domači krušni peči za ves teden. Ali to še počno? Otroci smo vse pretaknili, nikjer nas ni manjkalo. Eden izmed njih je bil tudi sedanjí profesor, akademik dr. Ivan Gams, geograf in speleolog, znan in upoštevan doma in po svetu. Spomnim se, niže doli ob Mislinji je bil mlin mlinarja Anze in ta nam je pustil, da smo opazovali velike mlinske kamne, kako so mleli žito. Imel je tudi stope, s katerimi je luščil proso, in stiskalnico, s katero je stiskal olje iz bučnih in sončničnih pešk. Tisto, kar je iz teh pešk pod stiskalnico ostalo, smo dobili otroci. Bilo je trdo kot kamen, vendar zelo okusno in temu smo rekli »potica«. To smo potem glodali in lizali. Nič ni bilo boljšega na tem svetu.

Nasproti naše hiše, čez cesto, ki pelje v Slovenj Gradec, se dviga hribček Homec z Marijino cerkvico. Vsako leto na veliki šmaren, rekli smo mu velika gospojnica, je bilo tam žeganje, pravilno proščanje. Okrog cerkvice so stale stojnice s pravo pašo za otroške oči: sladkarije, igračke, srčki iz lecta, pisana krama. Ves sem bil omamljen od tega bogastva. Nad vsem tem pa zvonjenje, zvonjenje in pritrkavanje, rekli smo, da trjančijo, ki se je zlivalo v jasen, brezkončen avgustovski dan. To zvonjenje še danes nosim v ušesu.

Na spodnji strani dvorišča je stalo veliko gumno s slamoreznicno in velnikom, s katerim so vejali žito.

Tam sem gledal mlatiče, ki so s cepci mlatili žito. In še in še. Kar pilepil sem se vaščanom, ko so odhajali na travnike in njive, kadar so kosili, sušili seno ali želi žito. Povsod me je bilo dosti.

Od takrat pa vse do danes me spremljata vonj po posušenem senu in razgretih zrelih poljih. Morda je bil ta čas odločilen za moj odnos, za mojo ljubezen in spoštovanje do narave. Kdo bi vedel? Toda čas je mineval in z njim tudi brezskrbne otroške igre, prišla je jesen in vpisali so me v prvi razred osnovne šole v Šmartnem. Imeli smo zelo prijazno učiteljico. Spomnim se, da se je zgodila, ko je ugotovila, da že gladko pišem in berem. Zato sem se večino šolskih ur dolgočasil in kdaj pa kdaj iz dolgočasje tudi zadremal. Tako je poteklo prvo leto moje šolske učenosti. V naslednji razred sem hodil že v Slovenj Gradcu, kamor smo se preselili.

Čas, ki sem ga kot otrok preživel v vaših krajih, živi v meni kot čas poln sonca, modrega neba, vetra, prostosti in pravljčnosti, ki me bogati še danes.

Ivan Minatti

(Besedilo objavljeno v zborniku Od podeželješke trivialke 1811 ... do devetletke, Šmartno, š. l. 2001/2002 /ur. Petra Š./)

Prvi razred, osnovna šola v Šmartnu, leto 1931, Ivan Minatti tretji z leve v prvi vrsti, med prvošolci učitelj Franc Kavčič

Minattijevi so se že leta 1931 preselili v Slovenj Gradec, in sicer v stavbo, imenovano kaplanija, ki je bila prva stavba v takratni Cerkevni ulici nasproti cerkve sv. Elizabete. V tej isti stavbi so torej Minattijevi živeli do preselitve v Šiško (tam je Ivan Minatti zaključil četrti razred osnovne šole leta 1934).

ESEJISTIKA

V arhivskem gradivu iz Sokličeve zapuščine obstajata dve fotografiji z detajlom kaplanije, za odsevanjsko objavo jih je posredoval slovenjgraški Koroški pokrajinski muzej, izbral sem tisto, ki je nastala štiri leta po odselitvi Minattijevih. Posnetek dokumentira Jegličev tabor leta 1938, zlet pred cerkvijo sv. Elizabete na takratnem Cerkvenem trgu, v ozadju kaplanija, ob njej Železnikarjev vrt.

Kaplanije danes ni več, v njej so Slovenjgradčani prebivali še do leta 1975 (nazadnje družina gospe Marije Kristan, od 1956 do 1974), na njenem mestu stoji novogradnja (Meškova ulica 2), v katere pritličju je danes trgovina Zlati izvir s kitajskim prodajnim asortimanom.

Nadomestna gradnja (novogradnja) danes, kitajska roba Zlati izvir, posneto decembra 2016

Minattijev šolski čas iz Slovenj Gradca je ohranjen na dveh fotografijah.

Obe fotografiji sta bili posneti 1932. leta pred osnovno šolo, ki je domovala v graščini Rotenturn, Minatti torej kot drugošolček.

Lojzka Špacapan: *Minatti ima slovenjgraško šolo za hitro prepoznavno, saj je to stavba z velikimi oboki, na njej ga vidite v prvi vrsti tretjega z desne. To je malček z gladkimi lasmi, pristrženimi na čelo.*

Lojzka Špacapan: *Na drugi fotografiji je Ivan Minatti skrajno desno, sedi v prvi vrsti.*

Ivana Minatti je bil gost na literarnem večeru v Slovenj Gradcu leta 1985, ko je prejel za svoje ustvarjalno delo Prešernovo nagrado. V imenitno urejenem arhivskem gradivu - knjigi dogodkov, ki jo je leta in leta gradila prizadevna poslovodkinja slovenjgraške izpostave Mladinske knjige gospa Herta Turičnik (delo, ki ga je opravljala, je spremenila v poslanstvo), so se ohranili tudi fotografski in pisni viri.

Pesnik Ivan Minatti med Slovenjgradčani na literarnem večeru 28. februarja 1985 v Galeriji Mladinske knjige. Spodaj faksimile pesnikovega zapisa v »arhivski Knjigi« ob tem dogodku.

Mislím, da nisem krivičen do drugih, če želim vsaki poslovalnici Mladinske knjige po eno to.
Herta Turičnik.

Ivan Minatti

Sl. št. 28. II. 85. ob literarnem večeru.

Minattijev zapis v »arhivski Knjigi« slovenjgraške poslovalnice Mladinske knjige pove vse:

Mislím, da nisem krivičen do drugih, če želim vsaki poslovalnici Mladinske knjige po eno tovarišico Herta Turičnik!

Ivan Minatti

Naj to popotovanje po »šmarško-slovenjgraškem otroštvu« Ivana Minattija in pesnikovem obisku v času njegovega visokega literarnega delovanja zaključim z mislijo, da se mestu ne more zgoditi kaj hujšega, kot da ni sposobno poskrbeti za živico, kjer bo vrženo seme za jutri enkrat zaznamovan spomin, ali pa da ostane brez spomina na že dogodeno.

Andrej Makuc

Ivan Minatti, pomemben pesnik poosvoboditvenega obdobja od 1947 do 2012

ESEJISTIKA

Uvod: Ivan Minatti je bil rojen na pričetku pomladi leta 1924 v Slovenskih Konjicah. V knjigi *900 let Šmartna pri Slovenj Gradcu 1106-2006* sem o tem zapisal njegovo izjavo, v kateri se spominja svojih najmlajših let:

Ker je oče postal državni geometer v okrajnem glavarstvu Slovenj Gradec, se je družina preselila v Šmartno. Stanovali smo pri Stibiletovih, danes Šmartno, št. 13.

Svojega otroštva se spominjam nekako takole: Rojen sem bil v Slovenskih Konjicah, vendar pa je Šmartno na nek način moj resnični rojstni kraj. V Šmartnem so se mi šele odprle oči. In hitele sprejemati vase pokrajino: Pohorje s Črnim vrhom in s Kopama ter z Uršljo goro in Peco na drugi strani doline, pa Homec pa vse tiste travnike in njive naokoli. Tu sem spoznava lepote podeželskega življenja in zame je to resnično bil čas sonca, prostosti in pravljčnosti.

Naj tu zapišem, da bi kaj tako slikovitega o neposredni bližini mesta Slovenj Gradec kje drugje stežka našli, če seveda izvzamemo prav tako dobro znani ganljiv opis *mesteca med gorami* Franca Ksaverja Meška.

Izredno častno pa je pesnik Ivan Minatti svoje ustvarjalno življenje zaznamoval kar z dvanajstimi samostojnimi pesniškimi zbirkami. Nekatere so v ponatisih pač izšle večkrat, nedvomno najbolj priljubljena *Nekoga moraš imeti rad* kar trikrat: 1963, 1981 in nazadnje posmrtno leta 2013 po zaslugi njegove žene Lojzke Špacapanove.

Najbolj vztrajno je Minattijevo pesništvo proučeval in urejal Mitja Mejak, kot bo bolj dokumentirano razvidno tudi v nadaljevanju mojega prispevka.

To velja že za pesnikovo prvo pretresljivo zbirko še partizanskih pesmi *S poti*; izšla je pri *Mladinski knjigi* v dokaj skromni obliki leta 1947. Naslednjo *Pa bo pomlad prišla* je leta 1955 založil *Slovenski knjižni zavod*. Zanj je še najbolj značilna pristno občutena erotična lirika, ki pa jo že spremljajo impresionistične podobe narave s čedalje bolj zaznavno življenjsko resignacijo.

Vsekakor pa velja za prelomno zbirko že omenjena pesmarica *Nekoga moraš imeti rad*.

Zelo se je prikupila prav srednješolskim bralcem, saj je izšla v najbolj razširjeni in dejansko njim namenjeni zbirki *Kondor*, svoje pa je prispeval tudi pesnik Kajetan Kovič s tem, da ji je dal pravi pečat z odlično opravljenim uredniškim deležem.

Zapis Denisa Poniža pod geslom Ivan Minatti v *ES 7 (MK, 1993)* za leto 1963 naveda tudi pesniško zbirko *Veter poje*, sicer s samo 43 majhnimi stranmi najdrobnejšo od vseh Minattijevih zbirk. Zaključuje jo sonet *Prišli so*, to so stari znanci partizani z okoliških bojišč k tabornemu kresu ... in si krepko v zveste roke segli. Od navedenega skupnega obsega štiri strani zavzema nenaslovljena spremna beseda Mitja Mejaka, za urednika pa je vpisan pesnik Lojze Krakar.

Samo leto pozneje, torej 1964, je bil natisnjen pesniški almanah *Bolečina nedoživetega*. Urednik Kajetan Kovič se je prav tako odločil za ponatis nekaterih pesmi, že objavljenih v zbirkah *S poti*, *Pa bo pomlad prišla* in *Nekoga moraš imeti rad*. Dodal jim je še nekatere pesmi iz novejšje zbirke *Ko bom tih in dober* (1973).

Almanahu *Bolečina nedoživetega*, ki ga je leta 1977 natisnila *Državna založba Slovenije*, daje posebno vrednost dokaj obsežen Kovičev esej *Spomin na branje Minattijeve lirike*, ki je gotovo prava študijska ocena Minattijevega pesništva. Doslej znanim zbirkam je urednik dodal še kratek razdelek šestih modernističnih pesmi *Termitnjak*.

Opazili smo že, da Minattijeve pesniške zbirke doživljajo ponovne objave in kar na pravkar tu omenjeno zbirko z naslovom *Bolečina nedoživetega* lahko navežemo njeno ponovno izdajo iz leta 1994. Dejansko pa gre tu za znatno prenovljeno in razširjeno objavo. Obširno znanstveno spremno besedo *Minattijeva poezija* ji je napisal visokošolski profesor dr. Boris Paternu. S svojim navedenjem odlomkov iz številnih pesmi nas na nov način podrobno seznanja s posameznimi vrednotami objavljenе poezije in prav tako z njenimi pogostimi oblikovnimi posebnostmi.

Zdaj se bomo še lažje seznanili z nadaljnjo

samostojno in doslej z 230 stranmi obenem najobsežnejšo Minattijevo pesniško zbirko *Prisluškujem tišini v sebi*, dejansko namenjeni njegovi šestdesetletnici. *Mladinska knjiga* jo je torej založila leta 1984, še v osnovnih založniških podatkih pa pod naslovom bremo: 'Skupaj z avtorjem pesmi zbral, uredil in spremno besedo napisal Kajetan Kovič.' Ob na novo upoštevanem *Termitnjaku* Kovič tu v celoti razčlenja zgoraj navedene pesniške zbirke in jim doda novost - razdelek *Oko sonca* z desetimi pesmimi.

Vendar urednik tokrat ni obstal zgolj pri kakšni običajni spremni besedi, kot nam pove njegov posebno pomembno naslovljeni esej *Pesnik in čas*. Z njim nas napotuje v svoje vrednotenje sopotnikove in tovariševe, torej Minattijeve poezije. Končuje ga z daljnovidno preroškostjo: 'Njegova zvestoba poeziji ga zaznamuje kot pesnika ne le za sedanjost, ampak za zmerajšnjo rabo.'

Na koncu knjige imamo še poučno dodatno poglavje - Franceta Dobrovoljca *Minattijeva bio- in bibliografija*. Uvaja ga strnjen življenjepis, v katerem beremo, da je I. Minatti prvih pet razredov osnovne šole obiskoval najprej v Šmartnem pri Slovenj Gradcu in zatem v Slovenj Gradcu ter da je gimnazijo obiskoval in z maturo končal v

Ljubljani (1935–1943). Leta 1944 je odšel v partizane, kjer je napredoval v čin komisarja bataljona. Demobiliziran je bil leta 1946. Zatem se je vpisal na slavistiko ljubljanske univerze, kjer je iz književnosti diplomiral leta 1952.

Že pred tem je pesnikoval in na *Mladinski knjigi* postal urednik za poezijo, redno objavljaj pa jo je skoraj v vseh 50 stalnih oziroma občasnih revijah in časnikih. Ob tem je bil izredno uspešen prevajalec pesništva iz vseh jugoslovanskih in nekaterih evropskih jezikov, slednjih predvsem iz nemščine, italijanščine in celo iz madžarščine.

France Dobrovoljc navaja še številne objave Minattijevega pesništva v tujih jezikih, tudi v angleščini in nič manj v poljščini. Nazadnje našteva *šest nagrad in priznanj*, prejetih v času od leta 1955 do 1973.

In prav v letu 1973 je izšla glede na prejšnjo vsaj še enkrat večja knjiga *Ko bom tih in dober*. Med šestimi razdelki ima večina spet naslove predhodnih pesniških zbirk, nov je le naveden v tej zbirki. Naj pripomnim, da so tudi naslovi pesmi tako vabljivo berljivi kakor pesmi same. Tokrat temeljitejšo *Spremno besedo* je spet napisal Mitja Mejak. Dodal jim je dve strani *Opomb* z orisom življenjepisne vsebine, navaja pa tudi utemeljitve za izbiro v

Pesnik Ivan Minatti na literarnem večeru v Galeriji Mladinske knjige Slovenj Gradcu, 28. februar 1985

posameznih zbirkah ter posebej deset pesmi, ki so objavljene prvič.

Že dve leti poprej, torej 1971, je M. Mejak pripravil novo 85 strani obsegajočo zbirko s preprostim Minattijevim naslovom *Pesmi* in z urednikovim esejem *Lirika Ivana Minattija*. Na 5. strani strnjeno drobno natisnjenih listov ga končuje povzetek: 'Sporočilo njegove lirike najbrž ne more biti edino, morda tudi ni največje, vendar je med vsemi nedvomno najpomembnejše.' In tokratni vmesni naslovi so pač prav tako pomembna življenjska sporočila kot npr. naslednje: 'Čas nekje v meni počasi zapira oči trudne, žalostne' ali 'Med nebom in zemljo – jaz sem drevo'.

Prehajamo v obdobje Minattijevih redkejših novih pesniških zbirk in njihovih ponatisov. Tako mi je mestna *Knjižnica Ksaverja Meška* njegovo novo knjigo mogla posoditi šele z letnico 1999 – zbirko pesmi *Pod zaprtimi vekami* s podnaslovom *Izbrane pesmi*. Z naslovom *Minattijeva pot skozi naš čas* jih je zbral in uredil ter napisal spremne besede univerzitetni profesor Boris Paternu s sklepnim priporočilom – vredne so, da jih berejo tudi naši prihodnji rodovi.

Moja pripomba o časovnici pri urejanju Minattijevih pesniških zbirk: Knjigi *Prisluškujem tišini v sebi* ter *Bolečina nedoživetega* sta samoumevno uvrščeni v vse pesnikove antologije ter v prav tako pomembna vira *Enciklopedija Slovenije 7* (1993) in *Leksikon Slovenska književnost* (*Cankarjeva založba*, 1995).

Dotlej najboljše *Izbrano bibliografijo Ivana Minattija* je ponovno prispeval Matjaž Hočevar in jo razporedil v naslednje razdelke: *Nagrade in priznanja*, *Zbirke*, *Pesmi skupaj z dvema drugima avtorjema: Ivan Minatti, Janez Menart, Lojze Krakar*; izbral, uredil in spremno besedo napisal Janko Kos (*Mladinska knjiga*, 1977). Nadalje: Prevodi zbirk – v več tujih jezikov jih je naštetih devet ter posamezne pesmi v revijalnih objavah – navedene so na desetih straneh. Še največ je mladinskega pesništva, prav največ z naslovom *Pesmi za otroke* z navedenimi ilustratorji. Tudi te najdemo v številnih revijalnih objavah. Veliko jih je prevedenih. Za nemške prevode je poskrbel tudi koroški Slovenec Janko Messner, v italijanščini pa predvsem Jolka Milič. Skupni obseg navedenih prevodov je v

resnici spodbudno velik – približno 9 strani.

Dobrodošel je prav tako pregled *Objave v slovenskih in tujih antologijah*, naštete so na več kot desetih straneh. Razdelek *Uglasbene pesmi* našteva 12 skladateljev; največ pesmi so uglasbili Blaž Arnič, Radovan Gobec in Rado Simoniti.

Vznemirila si gladino mojega tolmana je še en ganljiv naslov jubilejne Minattijeve antologije, knjiga pa je nedvomno njegova najpomembnejša pesniška zbirka in obenem knjiga o njem. Izšla je pri *Mladinski knjigi* z letnico 2009, jubilejna torej kot počastitev pesnikove častitljive petinosemdesetletnice. Uredil jo je in pesmi izbral ter spremno besedo oziroma z obsegom skoraj 30 strani bolje rečeno spremno študijo *Minattijeva lirična samopodoba* prispeval Vasja Predan – tudi pesnikov prijatelj, kakor se je zapisal v malokar navedeni *Spremni besedi*.

Razdelek *Izbrana bibliografija Ivana Minattija* je ponovno napisal Matjaž Hočevar, le da ga je prenovil in razširil. Na prvo mesto je postavil *Izvirne objave*, ki jim sledijo *Prevodi*. Dodal je odlično novo poglavje na dobrih dveh straneh *Intervjuji*.

Pred nami je še v uvodnem delu že omenjeni ponatis pesniške zbirke *Nekoga moraš imeti rad* z letnico izida 2013. Za povsem drugačen izbor pesmi in spremno besedo se je vpisala žena Lojzka (Minatti) Špacapan. Toda slednjo besedo je dejansko nadomestila z dve strani dolgim pretresljivim osebnim zapisom *Slovo*. In: pesniško izvirno je oblikovala tudi zadnjo stran platnic z objavo nenaslovljene trikitične pesmi. Pred njo beremo otožno Minattijevo osebno poslovlitev:

Vse bo kot prej. / Le na nagrobnem kamnu bo vklesano novo ime: / Moje.

Bogato likovno opremo s številnimi povsem krajinskimi grafikami je prispeval Bojan Klančar. Za glavnega urednika je založba *Mladinska knjiga* zapisala Bojana Šviglija, za jezikovni pregled Andrejo Prašnikar, za urednico pa Nelo Malečkar.

Pesnika Minattija sem rad in pozorno prebiral. Zapis sem v času od 10. decembra do božiča 2016 pripravil v njegovem najbolj priljubljenem domačem kraju Šmartno pri Slovenjem Gradcu.

Franček Lasbaher

Prof. dr. Ivan Gams (1923–2014), še en akademik iz Šmartna pri Slovenjem Gradcu

Tudi po letnicah rojstva sta si občasna Šmarčana, znanstvenik Ivan Gams in pesnik Ivan Minatti, na moč blizu (1923, 1924), s to razliko, da je bil pesnik rojen v Slovenskih Konjicah. Koliko sta se sicer zares srečavala, bi bilo potrebno posebej proučiti, gotovo pa je v poznejših letih bilo kaj prilik že s skupnim članstvom v *Akademiji*, najvišji slovenski znanstveno-umetniški ustanovi. Razumljivo, da priložnosti vendar vedno niso bile več samo-umevne – prvi je vse življenje ostal Šmarčan, Minattijevi pa so se odselili.

Osnovno šolo je Ivan Gams končal v rojstnem kraju, srednjo pa je preko meščanske šole v Slovenjem Gradcu nadaljeval na gimnazijah v Mariboru in Ljubljani. Jeseni 1945 je pričel delovati v prosvetni službi in v njej ostal do jeseni 1946, ko se je vpisal na študij geografije, etnografije in narodne zgodovine, kjer je diplomiral leta 1951. Disertacijo *Pohorsko Podravje – razvoj kulturne pokrajine* je uspešno zagovarjal na *Prirodoslovno-matematični fakulteti* in s tem bil leta 1959 promoviran v doktorja znanosti.

Kot asistent je postal znanstveni sodelavec *Inštituta za geografijo* na SAZU. Odločil se je za raziskovanje krasa in leta 1962 prestopil v ustrezeni akademski inštitut v Postojni, ki ga je dejansko sam ustanovil.

Leta 1966 je kot višji znanstveni sodelavec *Inštituta za geografijo* ljubljanske univerze bil imenovan za izrednega in leta 1972 za rednega profesorja fizične geografije (= geografija zemeljskega površja). Kmalu zatem je postal predstojnik tega oddelka in to delovno mesto kot zaslužni profesor vodil vse do svoje redne upokojitve leta 1993.

Medtem se je odlično uveljavil kot vodilni evropski izvedenec za proučevanje krasoslovja ter vseskozi prizadevno in uspešno spodbujal vzpostavljanje novih strokovnih inštitutov. Dejansko jih je sproti povezoval v smotrno znanstvenoraziskovalno mrežo zaradi ustrežnejšega nastajanja in razvoja čedalje potrebnejše študijske oziroma strokovne književnosti. Spodbujal je novo nastajajoča strokovna glasila, vsebinsko razporejena v posamezna raziskovalna področja skladno z delovnimi (= raziskovalnimi) enotami.

Izredno veliko delo je Ivan Gams opravil s snovanjem nujno potrebnega strokovnega

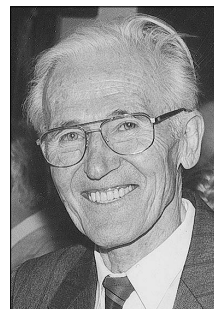
izrazoslovja najprej v slovenskem in zatem v ostalih jugoslovanskih jezikih ter v jezikih sosednjih narodov. Enako prizadevno je sodeloval pri podobnem znanstvenem delu v drugih evropskih strokovnih združenjih.

Uveljavil je delo evropske speleološke (= jamarske) zveze – seveda tudi na osnovi ob tem opravljenega obsežnega strokovnega dela v Sloveniji. Raziskoval je visokogorska jezera, snežišča, triglavski ledenik ter geomorfologijo Pomurja, Dolenjske in Bele krajine ter celotne Slovenije, da je lahko dopolnil našo geomorfološko geografijo. Pri tem je ugotavljal temperaturne razmere, zlasti toplotni obrat v dolinah in celo v kraških poljih, vrtačah ter kotlinah. Vse podatke je zbiral zlasti s pomočjo nove mreže vremenskih postaj ter z njo dokazal vse-slovenski obstoj toplotnega pasu. Hkrati je z vso odgovornostjo vodil priprave za zemljepisno monografijo Slovenije.

Ob vsem tem je Ivan Gams enako uspešno napisal tudi najpomembnejši delež *IV. Knjige Krajevnega leksikona Slovenije* za koroško občino Slovenj Gradec. Krajevni leksikon je nastajal v velikosti A 4, od skupnega obsega 645 strani pa je naši občini in Gamsovemu opisu namenjenih dostojnih 27 strani. Celotni projekt je v letu 1980 izvajala *Državna založba Slovenije*. Za vsako občino je bilo najprej potrebno izdelati splošni pregled in zatem opisati vse kraje oziroma naselbine. V navedenem leksikonu je prof. Ivan Gams okvirnemu splošnemu pregledu takratne naše občine namenil osem strani s temeljitimi ne le zemljepisnimi, marveč tudi z dovolj povednimi zgodovinskimi dodatki. Zemljepisni razdelek s 33 enotami je avtor razporedil v naslednja vsebinska sklopa: *Naselja po nadmorski višini od 400 do 900 m s skupaj 17.330 prebivalci*, ki mu sledi skoraj celostranska preglednica *Prebivalstvo po občinah in naseljih od leta 1869 do leta 1971*. Podatki so obdelani tudi statistično in spet po posameznih občinah takratnega okraja Slovenj Gradec.

Poleg občine Slovenj Gradec so okraju z istoimenskim sedežem pripadale še občine Šmartno pri Slovenjem Gradcu ter Podgorje in Mislinja. Navedek je zanimiv, ker večjega števila občin Mislinjska dolina ni kdaj imela ne prej ne pozneje. Leta 1995 so bili v Sloveniji okraji ukinjeni in od takrat sta v Mislinjski

ESEJISTIKA

Ivan Gams
(1923–2014)

dolini le še dve samostojni upravni enoti: *Občina Mislinja* in novo nastala *Mestna občina Slovenj Gradec*, kraja Šmartno in Podgorje pa sta vlogo lastnega občinskega središča izgubila.

V našem zadevnem Gamsovem gradivu sledita še razdelka *Prebivalstvo po dejavnosti v letu 1961* (našteti je 14 aktivnosti), zatem pa *Aktivno prebivalstvo po 11 delovnih področjih v obdobju od leta 1961 do leta 1971*, dopolnjenih s skupnimi pripadajočimi odstotnimi deleži.

Spremljajo jih podatki o njihovih deležih v regionalni sestavi štirih koroških medobčinskih ustanov na področjih zdravstva, kulture in prosvete, medobčinskega sodstva ter elektrogospodarstva in gozdarstva.

Splošni pregled končuje razdelek *Površina občine po vrstah kmetijskega zemljišča*. Skupaj z nerodovitno površino je takšnih vrst naštetih osem, in sicer statistično tako natančno, da so vpisani tudi vinogradi, seveda pa je zanje vneseno 0,0 ha.

Preglednicam sledi povzetek kmetijskega, industrijskega, prosvetno-kulturnega, prometnega in turističnega razvoja občine s številnimi navedki, med njimi tudi tistimi o gostinstvu ter turističnih enotah. Srednje šolstvo je delovalo v okviru šolskega centra, za izobraževanje odraslih pa tudi v programskih enotah delavske univerze.

Med uporabljenimi viri je najprej naveden najstarejši mestni zbornik *Slovenj Gradec ob 700-letnici 1251-1951* s podatkom iz kazala, da je takratni študent Vanč Gams v njem objavil spis *O pokrajini okrog Slovenjega Gradca*, na 20 straneh sicer najdaljši v dokaj skromni mali knjižici z obsegom nekaj več kot 80 strani.

Pravzaprav nenavadno, a naslednji zbornik s preprostim naslovom *Slovenj Gradec* je mesto dobilo šele v letu 1980, kot je razvidno v dodatku na 36. (= zadnji) strani besedila. Iz popolnejših podatkov na začetku knjige pa le zvemo, da imamo v rokah *Monografijo Slovenj Gradec*, ki jo dajejo na svetlo *Skupščina občine Slovenj Gradec* ter njeni *Izobraževalna in Kulturna skupnost*.

Eno stran dolgo in vsekakor vsebinsko najpomembnejšo spremno besedo je z *Uvodom* napisal Ivan Gams. Tu s svojim zgodovinsko zastavljenim zapisom ugotavlja, da se je Slovenj Gradec gospodarsko in kulturno zelo uspešno razvil. Zaradi tega mu med štirimi koroškimi občinami nedvomno pripada osrednja vloga. K takšnemu njegovemu pomenu svoje prispeva vsaj še enako važna središčna zemljepisna lega tega najstarejšega koroškega mestnega kraja. S tem je dejansko ugodno dostopen tudi za pre-

ostali koroški dolini - Mežiško s severne in Dravsko z vzhodne strani.

S pisateljskim navdihom je *Uvodne besede* napisal župan Janez Komljanec. V začetni sklop prav tako sodi najuglednejši prispevek na treh straneh *Mislinjska dolina in njeno mesto v Sloveniji* Ivana Gamsa, že od leta 1985 rednega člana *Slovenske akademije znanosti in umetnosti*.

Ivan Gams je avtorsko naveden še med pisci v poglavju *Občina Slovenj Gradec danes* s svojim natančno razčlenjenim zapisom *Prebivalstvo Mislinjske doline 1961- 1989*.

Preostaja še sklepna pripomba o dveh mestnih zbornikih s pomembnim vsebinskim deležem akademika Ivana Gamsa: *Slovenj Gradec in Mislinjska dolina I* (1995) ter *Slovenj Gradec in Mislinjska dolina II* (1999). Za *I. Zbornik* je prispeval raziskavo *Jezero v Mislinjski dolini in njegova dediščina* (20 strani), za *II. Zbornik* pa *Podnebne značilnosti Mislinjske doline* (prav tako 20 strani). Slednji vsebini je pripisal tudi krajši povzetek bistvenih raziskovalnih podatkov iz vseh 18 dolinskih vremenskih postaj.

Zlasti ob tem *II. Mestnem Zborniku* sem se z akademikom Gamsom na priložnostnih srečanjih večkrat pogovarjal o našem občinskem zborništvu, ki ga je spodbujal in cenil ter v njem zelo ustvarjalno tudi sam deloval. Za moj delež v njem ter zlasti v *II. Zborniku* za razpravo *Zgodovina šolstva v Mislinjski dolini od pričetkov do osvoboditve v letu 1945* (180 strani, torej že z obsegom samostojne knjige) mi je izrekel pohvalno priznanje.

Naj k vsemu dodam še *Veliki krajevni leksikon Slovenije* (DZS, LJ, 1995). Zanj je naš akademik napisal vsa gesla takratne *Mestne občine Slovenj Gradec*, torej tudi za kraje Mislinja, Turiška vas, Šmartno, Pameče in Stari trg.

Kot dodatni vir je tu potrebno omeniti še *Leksikon Cankarjeve založbe Slovenska krajevna imena* iz leta 1985. V seznamu sodelavcev informatorjev po občinah je Ivan Gams vpisan za občini Dravograd in Slovenj Gradec.

Prof. dr. Ivan Gams je bil leta 2004 resnično zaslužen imenovan za častnega občana *Mestne občine Slovenj Gradec*.

Vsaj občasno sem lahko zelo rad sodeloval z njim, vedno pa mi je to bilo v izjemno čast in ta svoj zapis s prisrčnim spoštovanjem posvečam njegovemu spominu.

Franček Lasbajer,
Šmartno/SG, april-maj 2017

LETI S PTICAMI V SVOBODO ZA PLATNICAMI

ESEJISTIKA

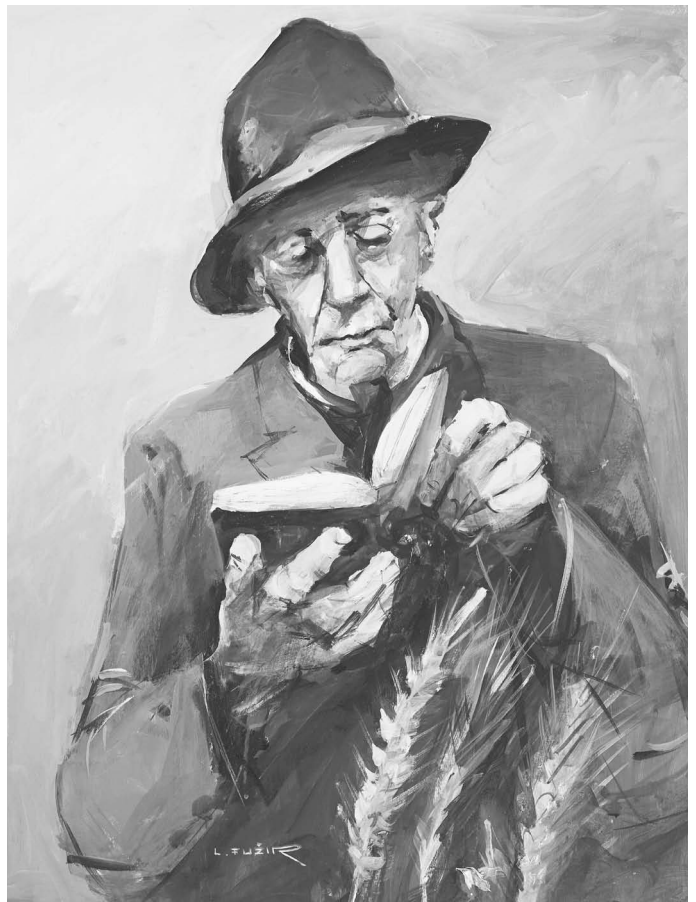
Knjige so kot oblačila: nekatere so prekratke, druge predolge, te so glamurozne, spet one kavbojske, so nove, že raztrgane, poslikane, prijetno dišeče, luknjaste od moljev, tesno zašite, take z mehko vezavo, praktične, športne, izzivalne, potem so tu tiste, ob katerih se zlekneš na kavč in uživaš ... lahko so razvlečene ali pa čisto po meri, a za vsakega se najde prava, ki ti je kot ulita. Če ne, pa napišeš svojo. Obleka ne naredi človeka, knjiga pa. Te ovije v (po)pisane strani in ukroji osebnost. S knjigo rasteš, knjige pa rastejo s tabo; ko prerasteš eno, že dobiš novo porcijo. So slastne, da bi jih goltal, pikantne, ravno prav začinjene, z eksotičnimi priokusi, polne nenavadnih arom, vroče, hladne, tudi pogrete, toda vedno je nekje unikatna, ki jo z veseljem prebaviš in bo nasitila še tako izbirčnega gurmana. Si, kar ješ, pravijo. Le zagrizi v besede, da te napolnijo, izgradijo in izpopolnijo. Vsaka knjiga je kraj, kamor lahko zbežiš, ko si zaželiš. Je črvina, ki te popelje skozi čas, in hkrati črna luknja, da te posrka vase. So portali, ki te odnesejo drugam, v vzporedno vesolje, v alternativno realnost, polno mnogih možnosti in priložnosti. Bralec ni samo naključen posameznik, ki je s platnice obrisal prah; takoj s prvo črko je udeležen v zgodbi, vživet v lik protagonista, presunjen s katarzo.

Knjige razbijajo tabuje, odpirajo vrata, širijo obzorja, razkrivajo svetove ali te vsaj navdahnejo z inspiracijo. Poglej brez predsodkov: so neusahljiv vir nešteti odgovorov, da bo potešena vsakršnega uka žeja. Prepozno je za ignoranco, ko nesebično delijo informacije, s tem podajajo razumevanje in izkušnje ter nočejo nič v zameno, če le čisto ne pozabiš nanje. Čeprav te bodo (kar ti obljubim) stran za stranjo, vedno znova pustile zasvojenega, so vredne hrepenenja. Branje je potovanje. V druge dimenzije. V (pod)zavest. Novim zmagam naproti. Kamorkoli. Pa ne samo kot doživetje, ki te preplavi s čustvi ter z vzdušjem celo spreminja razpoloženje; je pustolovščina misli, ki daje in veča besedni zaklad. In vse to je sti-

snjeno kot tuna v konzervi oz. bolje rečeno skoncentrirano kot pred velikim pokom tik pred eksplozijo – kakor hočeš – v knjižnici. Na prvi pogled sicer čisto navadna, mogoče varljivo monotono prebarvana večja stavba, prepolna papirja, šibečih se polic, zamotanih besed in hitečih knjižničark, vendar močna ustanova, saj njeni stebri podpirajo težo znanja, ki teži k realnim tlom, domišljija pa sili v nebo ter podira meje. Tu se skrivajo skrivnosti, tebi še modrosti, čakajoč, da jih radoveden najdeš ter se znajdeš, jih strastno zmelješ (na prafaktorje), pretvoriš, pa iznajdeš potem svoje ideje in te sestaviš v mozaik kot trofeje.

Zato beri; to je poziv za izziv!

Maruša Prapótnik

Leander Fužir, Blaž Mavrel - Pvožil

PORTRETI MLADOSTI –

13. knjiga v zbirki E. A. Gimnazije Slovenj Gradec

KNJIŽNE OCENE

Lahko si predstavljam, kako zahtevno je bilo uredniško delo za to knjigo. V njeno ustvarjanje je bila namreč povabljen »cela gimnazijska baza« s tremi spodbudami: naj se preizkusi v pisanju poezije o sebi ter risanju in fotografiranju portretov.

Uredniško delo za poezijo je opravila Alenka Rainer (gotovo tudi s pomočjo drugih slavistov). Za objavo je izbrala 22 pesmi 21 avtorjev. »Izbor dvaindvajsetih pesmi seveda najprej odkriva obraz vsakega posameznega avtorja, hkrati pa kot celota izrisuje

Mentorsko delo za fotografske portrete je opravil bivši gimnazijec Jure Horvat. »Jure ni imel enostavne naloge, saj je moral dijake uvesti v skrivnosti dobre fotografije tako v likovnem kakor tudi v umetniškem smislu,« je v uvodu z naslovom *Mladosti ni možno ponoviti* zapisal Peter Hergold, ki je skupaj z Rainerjevo in Horvatom izbral fotografske portrete ter opravil tudi mentorsko in uredniško delo za likovne avtoportrete gimnazijcev v zbirki. Ta slikarska dela v temperi so nastala na osnovi t. i. selfijev oz. digitalizirane

fotografije lastnih podob. Pri tem so se dijaki »spoznali z nekaterimi slikarskimi zvižajčami oziroma tehnikami, kot so uporaba mreže za natančno prenašanje, povečava slike in določanje ključnih točk na slikovni ploskvi, hkrati pa so bili pri izvedbi omejeni na enobarvnost ali monokromatičnost,« je urednik izdal skrivnost likovnih umetnin v knjigi.

Ne le za likovne, tudi za pesniške in fotografske umetnine v *Portretih mladosti* pa lahko spet citiram Hergolda: »Pričujoča dela so svojstven odraz mladostnih iskanj in pogledov, odraz duha današnjega časa, ki se razkriva tudi skozi odnos do lastne podobe, hkrati pa so v njih

ujeti neponovljivi trenutki mladosti, polne pričakovanj, hrepenenja, sanjivosti in zanosa.«

Lahko si predstavljam, s kakšnim veseljem in ponosom gledajo dijaki svoje umetnine v knjigi, kako ponosno jo obračajo ustvarjalci in kako zanimiva je vsem, ki jim pride v roke. To je ena zelo lepih knjig, tudi zaradi razkošne oblike, ki ji jo je dal Edi Koraca, predvsem pa zaradi same kipeče mladosti v njej.

Helena Merkač

Faksimile naslovnice

skupni portret mladih, ki se, daleč od otroške naivnosti, zrelo in premišljeno, nekateri tudi že s pretanjeno slogovno izbrušenostjo odzivajo na temeljna eksistencialna vprašanja,« je v uvodu z naslovom *Pesnik se s pesmimi diha, slike so vdih, pesmi žlahten izdih* urednica strnjeno predstavila značilnosti pesniške bere v knjigi. Izpostavila je dva avtorja z več pesmimi: Nika Lebarja, ki se je preizkusil že tudi kot pisec proze, in Žiga Krefta zaradi »sveže pesniške govornice in nalezljivega mladostnega vitalizma«.

MAKUCOPIS 2017

Nova knjiga Andreja Makuca Šolske Obujene

Srednje šole izdajajo t. i. *Letopis*. To je zbir vsega v enem šolskem letu v številkah, opisih, orisih, šalah; pač vsega, kar je dobro, da ostane ohranjeno v zapisani obliki.

Ker sem tudi pri zadnji Makučevi knjigi dobila vtis, da gre za objavo vsega tistega, kar je po njegovem dobro, da se ne pozabi, sem jo poimenovala kar Makucopis.

Beseda hoče povedati tudi to, da knjiga v glavnem ni čista literatura, kar v enem od zapisov potrdi tudi avtor sam: »Zdaj, ko pišem o tem, kaj se je zgodilo, moj cilj pa je zgodovina (ohranitev dogodka pred pozabo), ne pa literatura (v lepoto ogrnjena resničnost), je štorija ...« (str. 187).

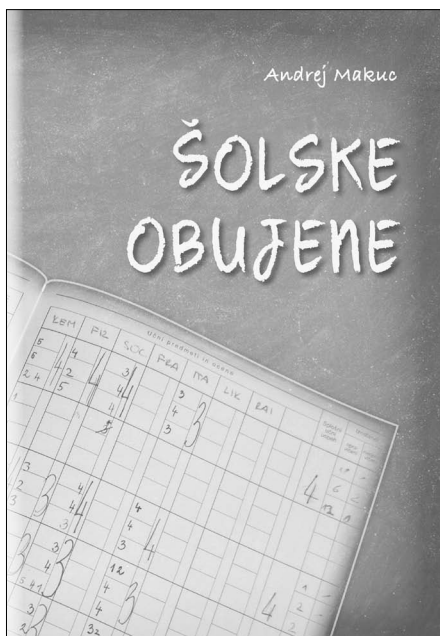
MAKUCOPOEZIJA

Čeprav neliteratura, je pa pri Makucu zaradi jezikovne podobe vseeno vse zapisano ena sama poezija jezikovnega »maniaka«, saj besede strastno reže, seka, lomi, lepi, šiva, poravnava, uvaža, izvaža, namešča, premešča, ubija in rojeva, da je knjiga od njih »težka in pijana« (po Kajetanu Koviču).

In prav to Makučevo slogovno mojstrstvo me je napotilo, da sem predstavitev knjige ŠOLSKE OBUJENE razdelila na z mojimi novotvorjenkami poimenovana poglavja.

MAKUCOMANIJA

Idejo za to sem dobila v prvem delu knjige z naslovom Šolske, v drugem razdelku z naslovom *Kontrolne*, kjer je sedem zapisov. Večina govori o plonkomaniji in plonkomanih. V času šolanja na ravenski gimnaziji je bil to tudi Makuc sam. Zapiše namreč: »Ampak preizkušanje moči in spretnosti med mano in profesor-

Faksimile naslovnice

ji na nevtralnem terenu je prinašalo toliko strasti, da se mu nisem mogel upreti.« (str. 36). V času svojega srednješolskega poučevanja pa je nato »manipulacijo s prepisovalnimi lističi« strastno iskal in detektivsko preganjal pri svojih dijakih, predvsem »med preraslim, to je izrednim dijaštvom«, zavedajoč se, da »učitelji starijo, čas in čar izumljanja pa sta večno mlada« (str. 35).

P. S.

Razdelek *Kontrolne* bi lahko nekoliko preurejen oz. zapisan brez mednaslovov predstavljal odli-

čen esej. Esej je namreč besedilo, v katerem je stroka (plonkanje) podana v umetniškem jeziku. To je pa tudi edino, kar bi lahko v tej Makučevi knjigi vsaj približno žanrsko opredelila.

MAKUCOFALOTERIJA

Zaznati jo je predvsem v prvem delu knjige, v štirih zgodbah prvega razdelka z naslovom *Resnične*. V njih je Makuc »trenutni kronist dogodka« iz svojih petih! gimnazijskih let na Ravnah. Sodil je k t. i. »nicinarjem, hubarjem, globačarjem« in bil »poprečnež med izbornimi dijaškimi primerki«, a »z vsemi žavbami naman – stroka bi rekla: deviantnost mu ni bila tuja« (str. 56). Te deviantnosti so: izzivanje profesorjev, ko je slovenist »dirjal po razredu in zdelo se je, da je v predinfarktne stanju« (str. 10) ter razlagal Župančičevo *Z vlakom*, Makuc pa je »za liter vina pri Cvitaniču« zajuckal kot vlak; nadalje prišepetavanje; nadalje celotensko špricanje ob taroku, ki ga je prekinila »plava trojica«; nadalje tudi posebne »taktične pozicijske drže« v odnosu do profesorja, kot je bila npr. »gomila talca« itd. Pri tem je Makucu družbo delalo pet ponavljalcev v »gimnazijski

KNJIŽNE OCENE

b-jevski oddelčni liniji« tretjega letnika in tej peterici je »znalo tu in tam biti dolgčas« in se je skušala »na vse načine zamotiti«.

P. S.

Resnične so verodostojne tudi zaradi resničnih oseb, katerih priimke je Makuc mojstrsko zakamufliral, npr. J.(anez) M.(rdnik). Vse so anekdotične in lep poklon vpletenemu učitelju oz. »vzdrževalcu pedagoškega erosa«, ki je »že pripravljeno besnjenje ob marsikateri dijaški igrivosti ali neumnosti ... prestopil z vzpostavljenim notranjim mirom« (str. 12).

MAKUCOPRESIJA

Zaznati jo je v prvem delu v razdelku *Predkatedrske*, v katerem je šest zgodb.

V šoli gre za »tradicionalen spopad učitelj – dijak«, v katerem se učitelj na pritiske (presija) dijakov odzove tako, da pritiska nazaj (represija). Kot zapiše avtor, se začne že s prehodom iz osnovne v srednjo šolo »z na prvo žogo zelo banalnimi zadevami: ritem dela, disciplina, odnos dijak – učitelj (profesor), metode posredovanja novih znanj ...« (str. 76).

Ker pa Makuc verjame, da je šola, ta »prekooceanka«, »živa samo toliko, kolikor smo jo pripravljene vzdrževati s svojimi vložki«, je zastavljal njemu lastna izvirna pravila in zahteval njihovo dosledno spoštovanje, kar v času, ko se je dijakinja »iz lanskoletnega kozleta spremenila v predžensko« in gre pri dijaku za »prehod iz žrebeta v kasača«, ni lahko početje. »V dolgih letih prakse se je vedno znova izkazalo, da je pri tretjem pisanju kontrolne že bilo mogoče računati na njihovo dokončno di(v)jaško učlovečenje.« (str. 79).

Da, kontrolne in domače branje; tu je šlo za najhujše spopade Makuc – dijaki, za razmerje »otrple miši in naočarja, ki bo namesto z glavo usekal s taco« (str. 61). Pri testih je kontroliral tako, da »nikoli niso vedeli, kdaj bom odložil časopis in se pogljal po razredu« (str. 64). Profesor si ni mogel dovoliti, da bi dijaki njegovo »prfoksovsko figuro« spremenili v »utrujenega istrskega sivca«, in je moral ukrepati, »sicer bi lahko začel le še rigati« (str. 61), oziroma da bi menili, da ima doma »računalnik samo zaradi ventilatorja«.

Najhuje pa je bilo na »frontni liniji domače branje«, saj so dijaki »pripravljene narediti vse, no, skoraj vse, da ne bi bilo treba brati« (str. 93), profesor pa je zahteval referate in tako s svojega

»trona« oz. »stola medkontrolne kontemplacije« oz. »mize prednice« ves »svoj šolski vek« »neobvladljivega« dijaka vlačil »na varno« (str. 73).

P. S.

Predkatedrske so zares čisto prave »šolske obujene«, ki pa nam profesorja Makuca ne kažejo kot »zakatedrskega samopašneža«, pač pa zagotovo kot enega najizvirnejših pedagogov in metodikov, ko je za vsa leta pri prvem testu določil red, na koncu kontrolnih zastavljal vprašanje vprašanj ali le naročil narisati okrasek, natančno definiral pol točke itd. itn. (zadnji dve okrajšavi na kupu sta tudi ena od Makučevih pisnih novotarij!).

Tu se Makuc pokaže tudi kot tipičen učitelj, ki malo razlaga in malo moralizira, predvsem pa se mi zdi, da v teh zgodbah lahko odpade avtorjev strah, da je malodane popolno samo »zgodbarstvo v živo«, torej zapisano, »sestop iz živice glasov v tehničnem črk« pa »kot konstrukt, izmišljija, cenena manipulacija, ponesrečen hibrid – kar vse je nevedno zaresnega bralca« (str. 130). Ne, Makučeve *Zakatedrske* so tiste, pri katerih ne najdemo mi besedila, »ampak ono nas«; to so šolske zgodbe, »ki požro bralca«.

MAKUCOTALIJA

Tako sem poimenovala predstavitev razdelka v prvem delu knjige, poimenovanega *Prostočasne*. Tu Makuc »spravlja na varno pred pozabo in pred oči bralcev drobtine«, povezane z njegovim angažmajem pri *Spunku*, kulturnem društvu slovenjgraške gimnazije. Gre za 10 krajših »štorij«, v celi knjigi najbrž najobjektivnejših pripovedi z naslovi predstav, vlogami in kraji gostovanj, s številkami o obiskovalcih in ponovitvah ... Ubeseitev o vsem tem je nastala, saj so se na odrskih deskah »ti isti ljudje zagotovo trajno vtisnili v moj spomin«, najbrž tudi zato, ker so dokazali, da so očitno »še vedno stvari, ki v tem našem pehanju štejejo še več kot doseženih 30 (in nekaj čez) maturitetnih točk in ovijanje v zlato priznanje« (str. 109).

P. S.

Ob letošnji 20-letnici *Spunka* ureja Makuc že drugo knjigo o tem zunaj in znotraj šole zelo cenjenem društvu. Tako popularno je bilo biti v njem, da so dijaki mentorja kar »cukali za rokav in spraševali za kakršnimkoli delom že ...« (str. 108).

MAKUCOBSESIJA

V knjigi ŠOLSKE OBUJENE pridejo Makučeve obsesije (kar človeka miselno, čustveno popolnoma prevzame, obvladuje) do izraza v drugem delu z naslovom *Obujene*, in sicer v razdelkih *Resnica in umetnost*, *Najbolj nore* in *Naključja na ključ*.

Predvsem prvim in tretjim je skupni ime-novalec naključje, za katerega avtor zapiše: »Nabralo se je zgodb z naključji, da je v njih včasih tudi resnici težko verjeti, toda ko potem staknemo glave dve, tri, pet ali še več živih prič, ne gre drugače kot ponižno prikimati, češ ravno tako je bilo, kot je bilo izrečeno, vse drži.« (str. 130). Pod obema naslovoma gre za 13 zgodb, v katerih nas Makuc prepričuje in prepriča, da se tudi mi začnemo z njim spraševati: »Ali le ima pri vsem tem prste vmes najvišji in se blago krohoče naši občasni neveri in dvomečemu kimanju z glavo? Nas res samo preizkuša, da smo vedno v strahu pred srdom njegovim, ali nam vse v radost zapleta?« (str. 135).

P. S.

V zapisu *Poročni prstan*, spominu na Makučevo babico, ki je bila »čarovnica čudodelka«, so koroški narečni izrazi, za katere je človeku nadvse žal, da izginjajo, npr. bica (babica), peter (zgornji del skednja), strozek (posteljni vložek z ličkanjem), koreniše (njiva s korenjem) ... Samo bica še živi, vse drugo mendra sodobni čas!

MAKUCOFBIJA

Največ je je najti v razdelku *Najbolj nore*, predvsem v sedmih od devetih zgodb, v katerih Makuca obseda strah pred bacili, največ straniščinimi, nekaj malega pa tudi drugimi, npr. pred tistimi v neopranem mletem mesu. V pravih ekspertizah o opravljanju velike in male potrebe, npr. z vprašanji tipa »kako s štirimi toaletnimi lističi, ki so mi bili dodeljeni, opravi ti z ritjo« (str. 167), si npr. odgovarja: »Na misel mi pridejo teorije, podprte z antropološkimi raziskavami, ljudskimi izpeljavami, psihološkimi študijami in fizikalnimi umestitvami – kako torej vse naštetu interpretira povezavo med načinom prijetja papirja za brisanje riti in smerjo potega po zadnjični odprtini.« (str. 167).

P. S.

Te zgodbe Makuca zagotovo uvrščajo med tvorce najizvirnejših slovenskih besednih družin, npr. družine sranje, sralec, serje, seronja,

serjejada, seroman ...

MAKUCOIRONIJA

Čeprav za celo knjigo ŠOLSKE OBUJENE velja, da jo je Makuc hotel »nadgraditi z ironijo ali satiro, s humornim presežkom pač« (str. 12) in mu je seveda to nadvse dobro uspelo, je zagotovo najbolj ironično obarvan razdelek *Saj ni res*. Prinaša štiri štorije, eno z naslovom *Fenizirani krofi*, ob kateri se seveda izkušena gospodinja krohota tisti, ki si ni znala pomagati drugače, kot da je k vzhajanju krofov pripomogla s toplim zrakom iz fena.

P. S.

Nekatere od teh zgodb so že bile objavljene v *Odsevanjih*, kar nekaj od njih pa se lahko pohvali tudi z nagradami radijskega natečaja, zanesljivo, na lastna ušesa slišano, tudi *Božični oklešček*, odlična postmodernistična štorija.

MAKUCOMEGALOMANIJA

Končujem, a sem čisto na tleh. Razmišljam namreč, koliko bi se še dalo napisati o ŠOSKIH OBUJENIH (že o tem, da se najbrž obe poimenovanji pišeta z veliko, saj gre za dva dela knjige!); posebej sem se nameravala dotakniti po mojem najbolj literarizirane zgodbe *Vse se plača* pa dobesečno navedene cele strani iz *Ane Karenine*, ki jo je Makučeva dijakinja znala na izust, pa celostranske razlage besede *Spunk* v angleščini ... Nemogoče, noro! Tako mega samo ta Makučeva knjiga! Kje so še vse druge, kje vse druge njegove dejavnosti? Kdo bo premeril vse to njegovo neverjetno delo – učiteljsko, ko je popravil na tone šolskih nalog in vzgojil na stotine dijakov, režijsko, ko je 20 let ustvarjal gledališke predstave, recitale, muzikale itd., pisateljsko, ko je izdal sedem knjig, ter še vse druge njegove zapise in izrečene besede ... Vsega je toliko, da se moramo vprašati kot za Homerja: ali je mogoče, da je vse to postoril en sam človek?

P. S.

Makucopis pa ima seveda tudi šale pod naslovom *Zmotilniki* (kaj se je smešnega zapisalo ali zareklo dijakom) in če me sprašujete, ali je poskrbljeno tudi za njegovo likovno podobo, odgovarjam z da, in sicer s kopijo iz šolske ređovalnice na ovitku in uvodoma v dela knjige, ki sta kot neka miselna vzorca, olepšana s smeški.

Helena Merkač

NOVA KNJIGA V NIZU

O MESTU SLOVENJ GRADEC

KNJIŽNE OCENE

Nedvomno lahko najprej zapišem, da se slovenjegraško mestno knjigopisje spodbudno razvija naprej. Zatem ko je leta 2014 izšla *Slovenjegraška knjiga* – izbrala in uredila sta jo Niko R. Kolar in Vinko Ošlak (*Slovenska matica*, 2014), imamo v letu 2017 v rokah novi takšen dosežek s preprostim naslovom *Slovenj Gradec*. V kataložnih podatkih preberemo, da jo je objavila *Mestna občina Slovenj Gradec*, ki jo zastopa župan Andrej Čas.

Tudi nova knjiga je z 256 stranmi zelo dostojen dosežek kvadratne oblike velikosti 24 cm in je prav gotovo v čast vsem trem svojim ustvarjalcem. To so Tomo Jeseničnik (celostranska, neredko pa obojestranska in vsekozi razkošna barvna fotoposlikava), Marko Košan (vsa besedila), celotno oblikovanje pa je opravil najbolj izkušeni koroški zadevni mojster Edi Koraca.

To so torej osnovni kolofonski podatki; nadaljujmo jih z notranjo naslovnico *Slovenj Gradec zakladnica stoletij*, kjer je potrebno dodati, da naslov spremlja nekaj črno-belih kovancev iz srednjeveške mestne kovnice. Naj že tu omenim znamenit kvadratni mestni pečat, s svojo neokroglo obliko edinstven tako v slovenskem kakor evropskem grboslovlju. Povsem utemeljeno ga v naši knjigi vidimo kar na dveh straneh (250–251) v celoviti barvni podobi s Košanovim pripisom ‘Slovenj Gradec, mestni pečat, druga polovica 13. stoletja’.

(Pripomba mimogrede in povsem nepooblaščen: Predlagam, da občina v svojem jubilejnem 750. letu kakšnega od svojih uradnih žigov nameni tudi kvadratni obliki.)

Sledi razdelek *Starosvetni obraz očuvane narave*, kjer nam fotografski umetnik Tomo Jeseničnik na kakšnih 60 straneh v številnih utrinkih vedno znova izpričuje svojo umetniško prepričljivost. Nekje v sredini sta posnetka (dnevni in nočni) cerkve svete Uršule na Plešivcu, z višino 1697 metrov najvišje postavljene cerkvene zgradbe na Slovenskem, dograjene v letu 1604 v počastitev obnovljene prevlade katolištva nad slovenskim protestantstvom, po velikem kulturnem pomenu gotovo najpomembnejšem obdobju zgodovine slovenskega

naroda.

Sestavek *Odmevi starih kultur* je z eno in pol natisnjeno stranjo nezasluženo najkrajši v naši knjigi, gotovo pa v njem prepoznavamo uvod v širšo zgodovinsko obravnavo mesta in njegove okolice v celotni Mislinjski dolini.

Na vrsti je poglavje *O samih resničnih stvarih*. Tu najstarejša omemba z letnico 1091 pripada pražupniji Šmartno pri Slovenjem Gradcu. Na skoraj sto nadaljnjih straneh pa se seznanimo s pestro krajepisno, zgodovinsko in naravoslovno podobo slikovitega celotnega občinskega območja. Skozi razkošje številnih posnetkov pač občudujemo množico zaselkov in krajev skupaj z njihovimi posebnostmi v cerkvenih in posvetnih gradnjah. Eden največjih posnetkov nam prikazuje pravo leseno umetnino Maroškov dvojni toplar v Turiški vasi, ki mu gotovo potrjuje naziv ‘kralj’ kozolcev na Slovenskem.

Razdelek *Srednjeveški Slovenj Gradec* uvaja posnetek listine iz leta 1267 s prvo omembo kraja kot mesta (izvirnik listine hrani *Štajerski deželni arhiv* v Gradcu). Toda najstarejša zgodba je povezana s Slovenjemu Gradcu sosednjim Starim trgom, prvotno še starorimskim Colatiom. Še vedno so vidne ostaline starorimljanske poštno postaje, v cerkvi nad krajem pa vzbuja občudovanje visoki monolitni antični steber, ki nosi ves cerkveni strop.

Na nagrobniku starotrške cerkve beremo spoštljiv napis župniku Davorinu Trstenjaku, plodovitemu časnikarju in zgodovinarju ter predvsem ‘znamenitemu pisatelju slovenskemu’. V našo kulturno zgodovino se je zapisal zlasti s tem, da je leta 1872 ustanovil *Društvo slovenskih pisateljev* in bil izvoljen za njegovega prvega predsednika. Tako si je pač prislužil, da se mu kdaj vendarle nameni kakšno učno uro tudi pri sodobnem pouku slovenščine.

V naši knjigi se zatem vrstijo odlični posnetki mestnega središča z Meškovo ulico in Glavnim trgom ter dvorcem Rotenturn, v katerem je tudi urad župana mestne občine. Na drugi strani sta obe mestni cerkvi; od obeh je nedvomno znamenitejša mlajša špitalska sv. Duha z dograditvijo še pred letom 1494. V njej

Faksimile naslovnice fotomonografije

vidimo kar 27 fresk Kristusovega križevega pota, ki jih lahko uvrščamo med najpomembnejše ohranjeno stensko cerkveno slikarstvo na Slovenskem.

Naslednje poglavje, naslovljeno *Za vero naših dedov*, uvaja kratek ponatis svetopisemskega besedila ustvarjalca slovenskega knjižnega jezika Primoža Trubarja, recimo, da predvsem zaradi tega, ker je bil prav protestant Trubar tisti, ki je v nekem svojem knjižnem navedku tukajšnjega cerkvenega dogodka 'v Slovenskim Gradci' leta 1577 prvi zapisal slovensko ime našega mesta.

Znameniti srednjeveški tiskar Cerdonis, doma je bil v Slovenjem Gradcu, kjer se je rodil okoli leta 1445, je kot zadnji tiskar inkunabul deloval v italijanskem univerzitetnem mestu Padova. V številnih znanstvenih knjigah, ki jih je tiskal v latinščini, se je domoljubno podpisoval Mattheus Cerdonis de Windischgretz.

Naj pripomnim, da so inkunabule po razlagi v našem *Velikem slovarju tujk* (Cankarjeva založba, 2002) strokovni izraz za črkopis v najstarejšem obdobju tiskarstva od okoli leta 1450 in približno do konca tega stoletja.

Naslednje poglavje Marka Košana *Cvetoči barok* obravnava najpomembnejše razdobje mestne kulturne ustvarjalnosti. Nekako ga pričinja že papež Pij II., ki mu je cesarska oblast okrog leta 1450 lastninsko dodelila tudi slovenjegraško župnijo.

Pravi razcvet pa je mestna cerkvena umetnost razvijala od 17. stoletja dalje. Pričel jo je slikar Mihael Scobl s poslikavo Elizabetine cerkve. Tradicijo je nadaljevala slikarska družina Strauss v svoji delavnici na osrednjem mestnem trgu; Franc Mihael je leta 1732 pričel ustvarjati svoje najznamenitejše delo – odlično veliko podobo mestne zavetnice sv. Elizabete na glavnem oltarju v njeni cerkvi. Veličastno baročno opremljenost tudi stranskih oltarjev in prižnice je v zgodnji 2. polovici 18. stoletja ustvarjal kipar Janez Jurij Mersi.

Vsa ta cerkvena umetnostna razkošnost je tako prevzela mestnega župnika Jakoba Sokliča, po duši prav tako umetnostnega zgodovinarja, da je o vsem tem napisal vrsto strokovnih razprav za naše mestne zbornike in tudi za številne slovenske umetnostne objave.

Najdaljši razdelek v naši knjigi je prozaično naslovljen *O samih prozaičnih stvarih*. Po štirih straneh stvarnega uvodnika sledi kakšnih 80 strani Jeseničnikove vrhunske in navdušujoče fotografske ustvarjalnosti.

Po predhodnem temeljitem baročnem obdobju nas vsebinski razpored v naši knjigi prestavi nazaj v poglavje *Srednjeveški Slovenj Gradec*. Prvi kratek sestavek *Andeški* (= zgodovinski) *pečat* je namenjen predvsem cerkveni in splošni zgodovini sosednjega Starega trga. Kratek zapis o tem pa dopolnjuje slikovni posnetek njegovega nedvomno najznamenitejšega že omenjenega župnika Davorina Trstenjaka.

Dovoljujem si omeniti, da je prav tako bil rojen v znameniti nič kaj veliki prleški župniji Sv. Jurij ob Ščavnici. Dodajmo, da so se v najožjem središču te fare dobesedno okoli župne cerkve rodili tudi starostni vrstniki: politični vodja slovenskega naroda dr. Anton Korošec, pesnik in politik Edvard Kocbek, slavist in književnik dr. Bratko Kreft ter mariborski škof in verski pisatelj dr. Vekoslav Grmič. Omenimo še nekoliko mlajša arhitekta Branka in Ivana Kocmuta že zaradi tega, ker sta izdelala načrte za veliko stavbo slovenjegraškega srednješolskega središča.

V naši knjigi smo na sklepnih straneh pri sicer najkrajšem, vendar prav tako vrhunskem Jeseničnikovem slikovnem deležu. Tokrat ga je z eno samo izjemo namenil posebno razkošnim dvostranskim posnetkom najožjega mestnega središča.

Nadalje pod skupnim naslovom *V mestnih cerkvah* preberemo kratka sestavka iz mestne cerkvene zgodovine. Prvi je posvečen starejši cerkvi svete Elizabete, kot že vemo iz leta 1251, drugi pa precej mlajši cerkvi sv. Duha s konca 15. stoletja.

Skupno cerkveno zgodovino mesta na kratko spoznamo v eno stran dolgemu zapisu *Za vero naših dedov*. Avtor Marko Košan jo sprva namenja orisu protestantske mestne zgodovine. Skupaj z njenim protireformacijskim deležem je osredinjena na gradnjo in v letu 1604 posvetitev katoliške cerkve na Plešivcu oziroma potlej večinsko imenovano kot Uršlja gora. S svoje gorske višine je vidna po vseh treh koroških dolinah pa še kam dalje v Podjuno in na Štajersko.

Na kratko se srečamo še s preostalimi cerkvami Mislinjske doline in v strnjem zapisu tudi s kulturnim in gospodarskim utripom našega mesta. Dejansko dokaj kratek sklepni del knjige pa prinaša nič manj pomembno Jeseničnikovo poslikavo novejše, vendar enako zanimive sedanje mestne podobe. Prikazana sta vsakoletni Jožefov sejem ter jurjevanje z blagoslovom konjev pri cerkvi svetega Jurija na bližnjem Legnu. Srečamo se z najstarejšo krajevno in celo s staroslovansko zgodovino; raziskala jo je domača arheologinja Mira Strmčnikova ter jo vzorno trajno razstavila v notranjosti legenske cerkve.

Vidimo še posnetek jubilejne razstave ustanovitelja in dolgoletnega ravnatelja koroške likovne galerije akademskega slikarja Karla Pečka iz leta 2016 ter razstave grafik mlajšega umetnika Franca Bertholda.

Na treh straneh je delno prikazana velika *Sokličeva zbirka*, ki jo je po kanonikovi smrti prevzel mestni muzej, v katerem je shranjena tudi obsežna afriška zbirka slovenjegraškega gospodarskega strokovnjaka svetovne *Organizacije združenih narodov* dr. Franca Tretjaka.

Zadnje strani knjige so namenjene nekaterim znamenitim krajanom; najprej skladatelju Hugu Wolfu in njegovi rojstni hiši, v kateri je spominski muzej, kot preberemo v sestavku *Rojstna hiša skladatelja svetovne slave Huga Wolfa*. Ob glavnem vhodu je njegov kiparski portret – umetnina Mirsada Begića. Starotržan je bil tudi Franc Berneker, eden najpomembnejših slovenskih kiparjev zlasti zaradi njego-

vega kipa Primožu Trubarju ob *Narodni galeriji* v Ljubljani. Zadnje poglavje nas vznemirja z naslovom *Z občutjem tradicije za sodobni čas*.

Tu so kratki koroški portreti: dolgoletnega župnika na Selah Franca Ksaverja Meška (prav tako rojenega v Prelekiji; na Selah je napisal večino svojih krajših in obsežnejših proznih stvaritev), dr. Ljube Prenner, pravnice in pisateljice, še najbolj znane po prvem slovenskem kriminalnem romanu *Neznani storilec*, visokošolskega predavatelja Bogdana Borčića – *Črna ploskev* ter Jožeta Tisnikarja, svetovno znanega neakademskega slikarja – *Vrana pod križem*.

Zadnja oštevilčena stran 253 je naslovljena *Slovenj Gradec Izbrana literatura* – je je ravno za celo stran in recimo, da jo simbolično pričinja Jakob Soklič s 1. mestnim zbornikom 1951 in jo tudi končuje s svojo *Etnologijo* – katalogom stalne razstave v domačem *Koroškem pokrajinskem muzeju Slovenj Gradec* z letnico 2017.

Dejanska zadnja stran je neštevilčena in se konča z datumom *Slovenj Gradec, maj 2017*.

Avtorski dodatek: Ponavljam, da je knjiga razkošno lepa, če že kaj, pa sem ves čas pogrešal vsaj preprosto kazalo vsebine, kar me je med njenimi platnicami vseskozi prikrajševalo za najnujnejšo preglednost. Pa še en dodatek: Že leta 2002 je koroško bibliografijo povečal *Župnijski urad Slovenj Gradec*. Natisniti je dal knjižico s 30 stranmi s prisrčnim uvodnikom mestnega župnika Petra Leskovarja in z vsebino obeh istih avtorjev kot v prikazani mestni knjigi – besedilo Marko Košan ter fotografije Tomo Jeseničnik in arhiv *Sokličevega muzeja*.

Pod naslovom *Mesto miru in kulture v razburkanem letu* pa je Doroteja Stoporko objavila svoj zapis v *Katalogu evropskega leta kulture* (Maribor, 1912), uredil ga je Mitja Čander.

Zdaj pa lahko čakamo na naslednjo slovenjegraško knjigo. Pa saj je dejansko v mesecu juniju že izšla – njen naslov je *ŠOLSKE OBUJENE* gimnazijskega profesorja slovenščine in urednika koroške revije *Odsevanja* Andreja Makuca.

Knjigo s preskromnim naslovom *Slovenj Gradec* sem prebiral z zanimanjem in občudovanjem – **Franček Lasbajer**, upokojeni profesor angleškega in nemškega jezika.

Šmartno pri Slovenjem Gradcu, meseca junija 2017

LEANDER FUŽIR

Slikarski okruški, ki pomenijo cel svet

PRILOGA

Leander Fužir, Tihozitje karbidovk

Nekoč sem nekje zapisal, da lahko skupne poteze v temperamentu koroškega umetnika najdemo predvsem v individualnem pristopu in resnobni poglobljenosti v izzive življenja, ki je vselej podčrtana s posebno melanholijo, navzven sicer včasih prekrita z narejeno robustostjo, a je znotraj v resnici vsa zmeščana in lirična. In ta oznaka morda za nobenega med sodobnimi likovnimi ustvarjalci v koroškem kotu ne velja v tolikšni meri kot za slikarja Leandra Fužirja. Njegove podobe na papirju in platnu, natopljene z liričnim občutjem minulosti včerajšnjega sveta, se kot nobene med likovninami tukajšnjih ustvarjalcev ne spogledujejo bolj prepričljivo z značilno samoniklo »filozofijo vsakdanjega življenja«, kakršna je doma prav tukaj, na robu slovenske dežele, stisnjena v ozke doline in globače pod vznožjem Pece. Procesija Fužirjevih likov

vstaja iz starosvetnega pripovednega prediva koroških bukovnikov, ki ga je tako umetelno požlahtnil Prežih, in se obenem spogleduje z ljudsko tradicijo spretnih domačih rezbarjev, ki so v stoletjih za cerkve v Javorju in v Koprivni in na Platu in v Podpeci in drugod po Mežiški dolini iz mehkega lesa izrezali galerijo svetnikov na oltarjih in prižnicah, kakršne ni drugod po Sloveniji, a kljub temu še ni našla poti v strokovne in poljudne študije.

Fužirjeve zgodbe, tudi ko v vizir svojega likovnega očesa postavi koga od domačih ali znanca iz domačega kraja, so kot skrepenele v nedoločljivem času, a nikoli »mrtve« in zatohle, saj jim posebno likovno življenje daje presenetljivo razprta ter večča poteza čopiča, ki se s prefinjenim smislom za estetsko in zaočroženo učinkovanje celote v posredovanju likovne ideje zaustavi v trenutku, ko bi lahko

Leander Fužir, Prevaljski železarji

zašla in se izgubila v suhoparnem podajanju realističnih detajlov in drobenceljavem ilustrativnem pripovedovanju. V širokem zamahu namaza barve, v spretnem oblikovanju konture figur in vedute s cerkvijo ali osamljeno kmetijo v ozadju, so te podobe tudi v majhnem formatu monumentalne, ko se hote dvigujejo v simbolno sporočilnost. V takšni dvojnosti se skriva zanimiv paradoks, zaradi katerega so Fužirjeve slike vznemirljive in posebne: obrnjene k svetu in življenju tradicionalne »koroščine«, ki ima svoje najgloblje korenine na oni strani meje, v Podjuni, kamor se redko, a vendarle tudi ozira slikarjevo oko, so kot pogreznjene v minuloost, a so na drugi strani s poudarjeno modernistično slikarsko tehniko, ki spretno niha med realizmom in abstrakcijo, presenetljivo sveže in prilagojene očesu današnjega gledalca. Slikarsko fakturo ter žlahtni preplet velikih barvnih ploskev in madežev,

skozi katere pronica risba kot nosilka kompozicijskega skeleta podobe, Fužir sugestivno zaokroži v jezik slikarstva, s katerim skuša nevsiljivo izraziti eksistencialistični dotik življenja, v danem prostoru razpetega čez vse čase. Zato bi lahko rekli, da Fužirjeva dela na platno gradijo iz slikarskih sredstev samih na sebi, iz dejstva likovne materije barve, iz samega akta slikanja, iz obvladovanja dvodimenzionalnega prostora podobe, in nikakor le iz jasno čitljivega literarnega nagovora. A tehnika je le sredstvo, na površje Fužirjevih podob zategadelj vselej izplava žlahtna zgodovina drobnih epizod, ki se v občutenem, čeravno prepoznavno zarobljenem, odkritosrčnem odnosu do najbolj neznatnih okruškov stvarstva in občutljivih plasti človeške duše na prvi pogled zdijo obrobne kot posvetni užitek s šilcem domačega, večno plitvi žep, natrgan z bremeni dolgov, ali nedopovedljivo otroško

Leander Fužir, Pod Blegošem

hrepenenje, ko ob sključenih postavah očeta in matere stopa »k svitnam« v ožarjeni cerkvi na obzorju. Čeprav sramežljivo utišane, se utelešajo v vseobsegajočo prisposodbo življenja in pomenijo cel svet.

Veličastna Peca z nedostopnimi prepadnimi stenami in tršatim kamnitim oklepom, ki se dviga nad Črno, slikarjevim domačim krajem, zbuja strahospoštovanje, a je odmaknjena in nepristopna le navidez, saj je mehkobo svoje sredice in s tem svojo pravo podobo pokazala v preteklih desetletjih in stoletjih, ko so globoko v njena nedra izkopal na stotine kilometrov rudniških rogov, človek in prvinska narava pa sta izgradila nenavadno sožitje, ki koroške ljudi navdihuje s povsem samosvojim sentimentom, tako jasno čitljivim v delih Leandra Fužirja. Ko se na umirjenih podobah, prav nič pretencioznih tudi tedaj, ko spregovorijo o velikih življenjskih usodah, nagle-

damo stiliziranih, v tišinasto kopreno zavutih obrazov kmetov in rudarjev, smo slej ko prej zopet pri misli z začetka tega kratkega zapisa: za Korošce velja, da so redkobesedni in vase obrnjeni, kot bi nenehno tenkočutno premlevali svoj odnos do ljudi in okolja, v katerem so morda tesneje kot drugod zvezani z domačjsko zazrtostjo v način življenja, ki je kolikor je to mogoče v sozvočju z vrednotami preteklih časov. Zato tudi za vse generacije koroških ustvarjalcev: literatov, glasbenikov, likovnikov (a tudi preprostih rezbarjev in ljudskih pevcev ter »bukovniških« rimarjev in stihoklepcev) velja, da so prežete s prepoznavnim in značilnim koroškim čustvom liričnega prisluškovanja najpreprostejšim migljajem življenja, ki predstavlja tudi nespregledljivo bistvo likovnega sveta Leandra Fužirja.

Marko Košan
(foto Tomo Jeseničnik)

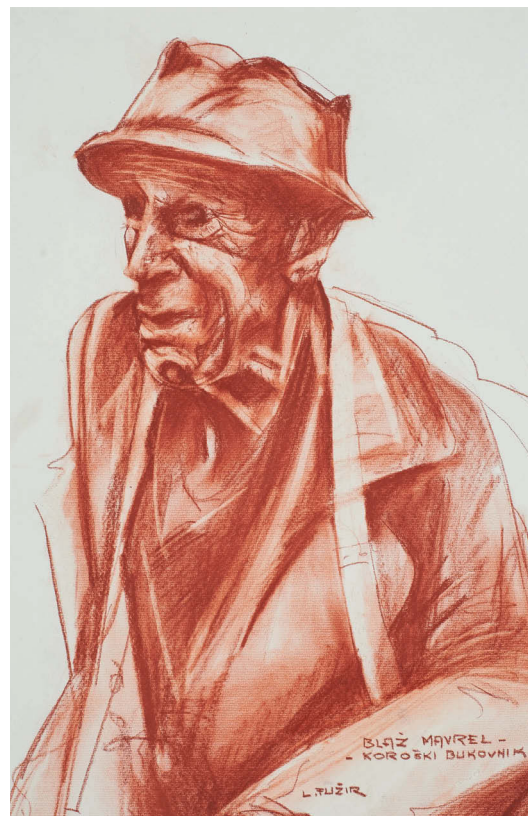
Leander Fužir, Prežih

Leander Fužir, Dr. Franc Sušnik

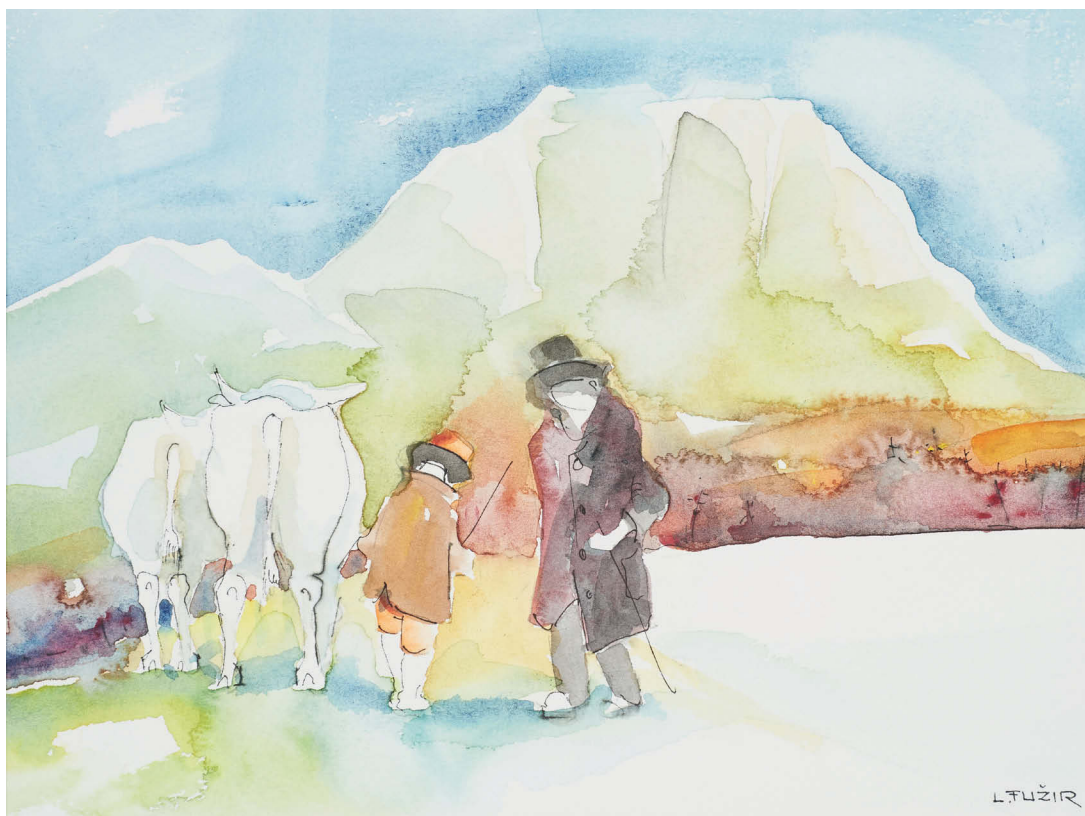
Leander Fužir, Brančurnik

Leander Fužir, Bukovnik Blaž Mavrel - Pvožil

Leander Fužir, Kovači

Leander Fužir, Dobro jutro

Leander Fužir, Ljubezen na odoru

Leander Fužir, Iz nočne izmene

Avtor portretov

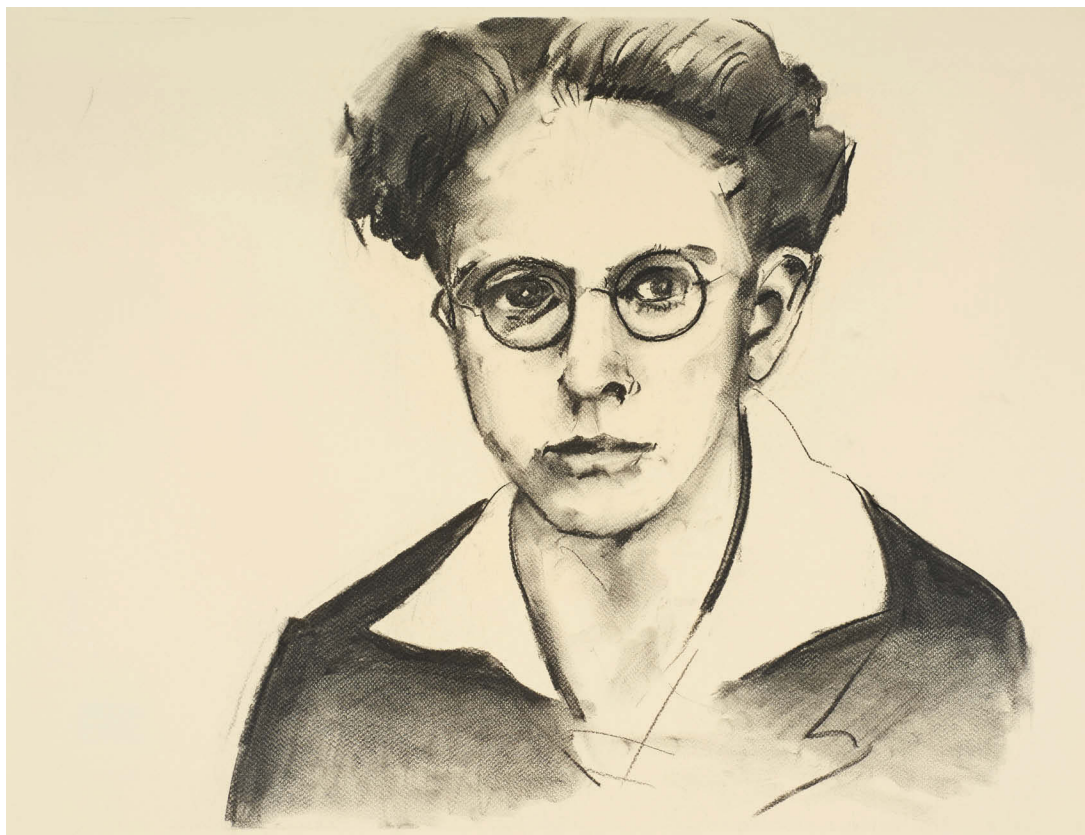
Likovnik je kot plemenit **FURNIR**,
slikarstvo je **DEŽELA** barv in črt.

ANAGRAMI

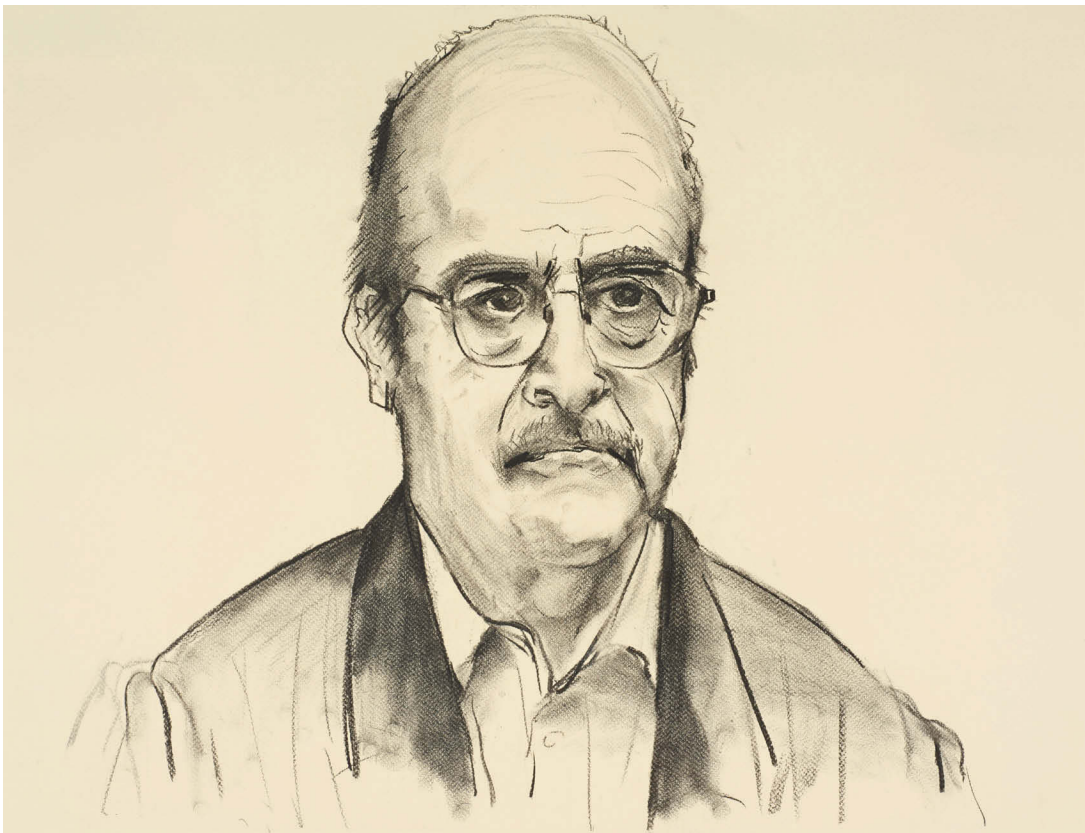

PLEMIČ odločnih besed na literarni ledini zabija
KOLIČ upora.

Besedni hazarder s **SRČEVO** kraljico utira
KOLOSEK moderni poeziji.

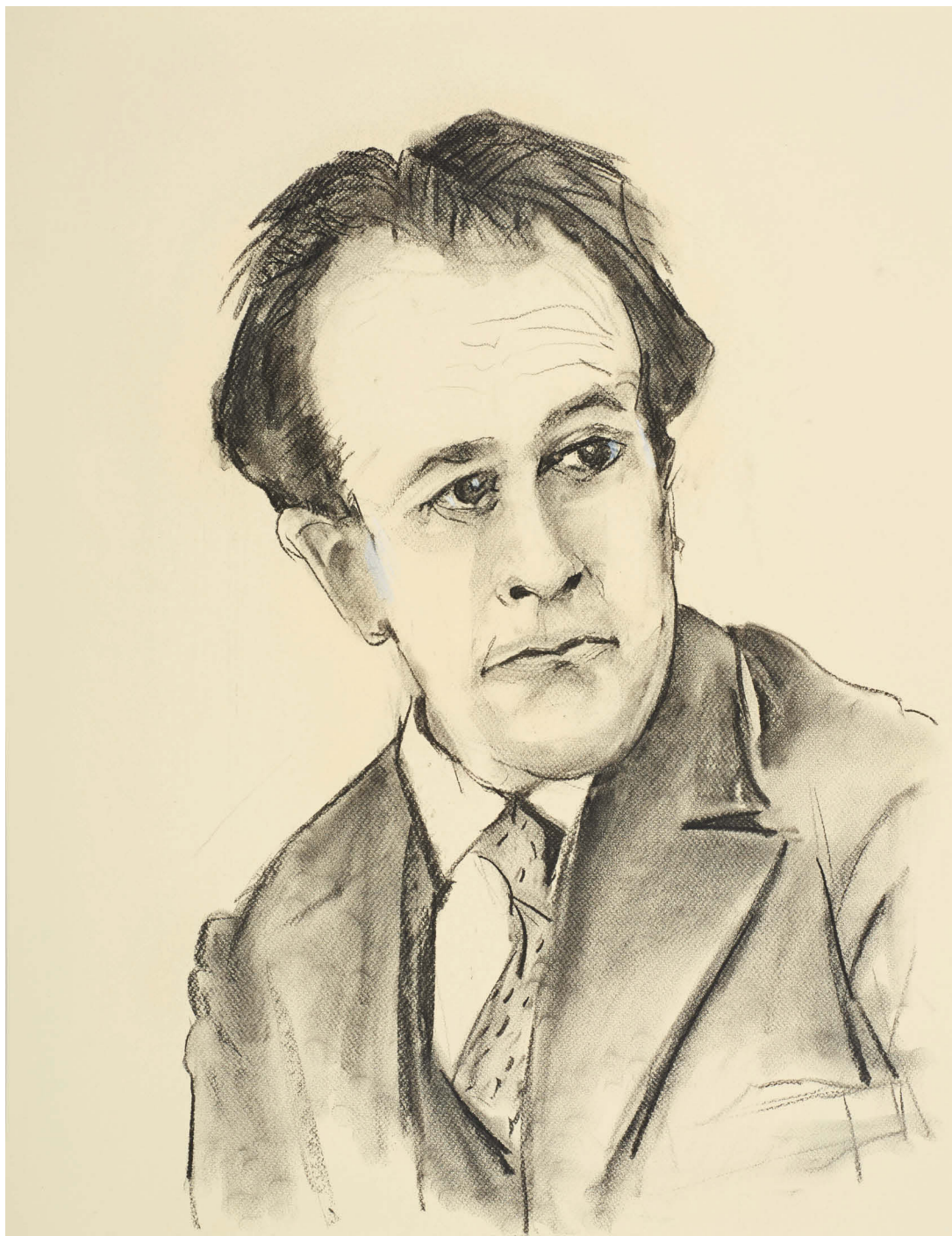
Samotni glasnik skrivnosti je radoživa **LASTOVKA**
nad privlačno **MURIŠO**.

Lahkotno drsenje med **ZAVOJČKI** besed je podobno
virtuozovemu muziciranju na **ČELO**.

Pesnik je večni **TEČAJNIK** magije križanja črk,
pesmi so usedline besed iz skodelice za **KAVO**.

Pisateljski JAZ vzplamti
v zvrhanem KOŠKU iz besed.

Velik **GREH** je,
če je roman navadna **KOZLARIJA**.

Kadar je **JAREK** med besedami preširok,
pesnik v sebi čuti **RAZKOL**.

Zajedljivi ocenjevalec je **MRKAJ**
sredi **KOŠENIC** leposlovja.

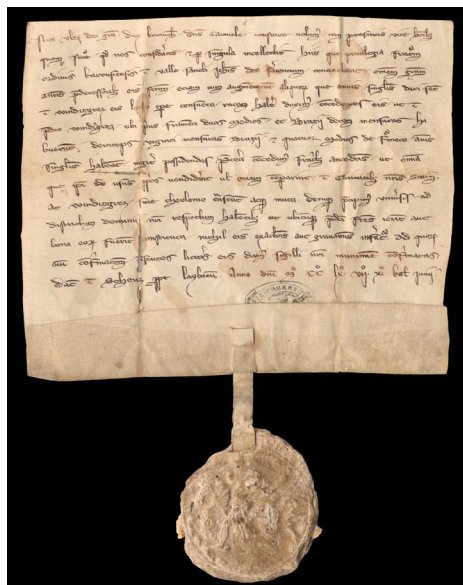
Pisavo ČELNIKA sodobnih literatov
bogatiijo besedne ŠIFRE.

VIVAT WINDISGRETZ!

ŽIVEL SLOVENJU GRADEC!

Izbrane slike iz tričetrtsočletne zgodbe slovenjgraške preteklosti

KULTURA

Ohranjene listine omenjajo Slovenj Gradec z imenom viteza in upravnika tukajšnjih posesti Weriana de Greza prvič že leta 1091, najpomembnejšo epizodo srednjeveške zgodovine v Graški dolini (Gretzal) pa so od druge polovice 12. stoletja do leta 1251 izpisali bavarski grofje Andeški, vojvode Meranski, ki so prvotni Windiz Grez izpod grajskega griča premaknili na sredo kotline in mu ob deželni cesti morda že ob koncu 12. stoletja omogočili ustrežnejši razvoj v tržno in mestno naselbino. Zgolj slaba ohranjenost virov botruje dejstvu, da je Slovenj Gradec kot mesto prvič izrecno omenjen šele 22. maja 1267 v listini koroškega vojvode in kranjskega gospoda Ulrika III. Spanheima, ki si je samostojno provinco Slovenj Gradec (Provinzia Windisgretz) lastil le kratkih osem let (od 1261) do smrti 1269.

Slovenj Gradec je bil pomembno strateško mesto, saj so si ga iz rok v roke podajali številni imenitni plemiški posestniki, v letih 1270–76 je bil med njimi tudi češki kralj Otokar II. Přemysl, ki se je novembra 1270 ob začetku vojnega pohoda na Kranjsko, ko je zaokrožil svoje posesti vse do Jadranskega morja, ustavil tudi v našem mestu in tukaj izstavil listino. Ambiciozni vladar je leta 1278 izgubil življenje v znameniti bitki na Moravskem polju, kjer ga je premagal Rudolf Habsburški, tedaj že nemško-rimski cesar in prvi iz dinastije, ki je nato več kot 700 let uspešno vladala mogočni srednjeevropski državi.

Slovenjgraški meščani so svoj status potrdili z uporabo grba in kvadratnega pečata, kar je redek in skoraj enkratni pojav med srednjeveškimi mestnimi pečati celo v širšem srednjeevropskem merilu. Najstarejša ohranjena listina, ki jo pečati slovenjgraška insignija, je iz leta 1336, a je njen izvor starejši, vsaj iz okoli leta 1270. Svojevrsten je tudi napis ob zunanem robu kvadrata velikosti 38 x 38 mm: S(IGILLUM) COMMUN(ITATIS) CIVITA(TIS) I(N) WI(N)DISCH G(RE)TZ (pečat skupnosti mesta Slovenj Gradec). Simbolna upodobitev obrambnih stolpičev in odprtih mestnih vrat med njima je botrovala obliki sodobnega, grafično preoblikovanega mestnega grba.

Kovnica srebrnih »denaričev breškega tipa« je bila za Kamnikom druga najstarejša na današnjem slovenskem ozemlju. Pričetek njenega delovanja na gradu pri cerkvi sv. Pankracija postavljajo v čas Bertolda III. Andeškega okoli leta 1181. Ohranili so se tudi novci Bertolda IV. (umrl 1204) in njegovih sinov: istrskega mejnega grofa Henrika IV. Andeškega, ki je umrl 1228 na slovenjgraškem gradu, in zlasti oglejskega patriarha Bertolda V., ki je kovnico preselil v mesto na tržni prostor pri cerkvi sv. Elizabete. Srebrne pfenige so kovali tudi v času Ulrika III. Spanheima (do 1269) in nato še pod oblastjo češkega kralja Otokarja II. (1270–1276). Slovenjgraška kovnica se nato omeinja še leta 1334 v času deželnega glavarja Konrada Auffensteina.

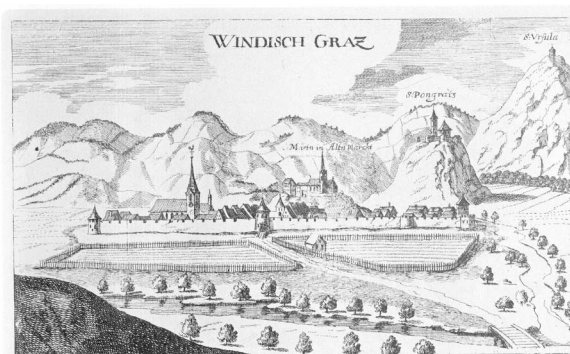

KULTURA

Znamenita plemiška rodbina iz Andechs na Bavarskem se je v 12. in 13. stoletju meteorsko dvignila v vrhove srednjeveškega političnega življenja. A kot so čez noč vzniknili na nebu vrhunskega plemstva, so s smrtjo Bertolda V., oglejskega patriarha, slovenjgraškega gospoda in zadnjega moškega potomca mogočne družine, leta 1251 še hitreje potonili v zakulisje zgodovinskega spomina. Ko je Bertold III. leta 1180 od cesarja prejel naslov »vojvoda Meranski«, je bilo Slovenjgraško izvzeto iz koroške vojvodine. Samostojna slovenjgraška provinca je obsegala celotno Mislinjsko dolino s hribovskim zaledjem ozemlja med Dravo in Vitanjem ter Pohorjem in nekdanjo koroško deželno mejo. (Na sliki je družina Bertolda IV., Schlackenwerther Codex, 1353, Getty Museum, Malibu, ZDA.)

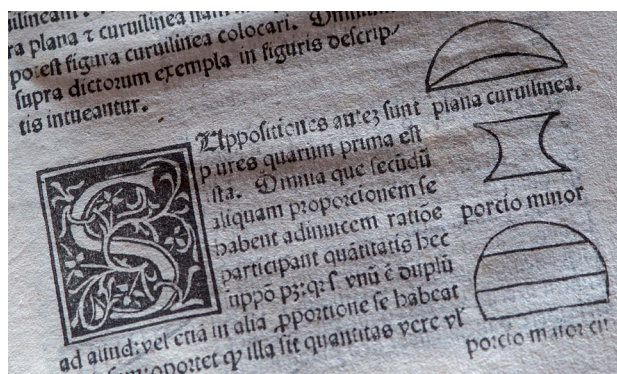

Slovenjgraško obzidje, ki mu v skoraj celotnem obsegu lahko sledimo tudi v današnjem času, je meščane varovalo že sredi 13. stoletja, značilno srednjeveško podobo pa nam je ohranila grafična upodobitev v Topografiji vojvodine Štajerske Hansa Georga Vischerja iz leta 1681. Že v 17. stoletju, ko je prenehala turška nevarnost, so utrjene stolpe na strateških točkah mestnega obzidja spremenili v stanovanjske stavbe, Schultheuzingerjev stolp v zahodnem obzidju pa so razširili v mestni dvorec Rotenturn.

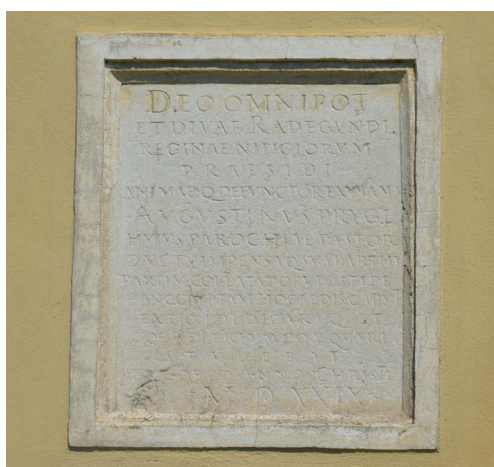

Leta 1417 je mestni notar Janez iz Loke ustanovil meščanski špital s kapelo sv. Duha, ki je bila v enovitem graditeljskem zamahu dokončana do leta 1494 in zato sodi med redke neokrnjene arhitekturne spomenike pozne gotike na Slovenskem. V notranjščini je severno steno prezbiterja v celoti izrabil bavarski slikarski mojster Andrej iz Ottinga in jo med letoma 1450 in 1460, kakor skupaj z imenom slikarja sporoča votivna podoba na notranji strani slavoloka, prekril s sedemindvajsetimi prizori Kristusovega trpljenja. Freske prinašajo izraz in pobude novega realističnega slikarstva druge polovice 15. stoletja, ki je bilo od umetniških centrov odmaknjenemu slovenskemu okolju tuje, zato jih uvrščamo med naše najpomembnejše korpuse stenskega slikarstva.

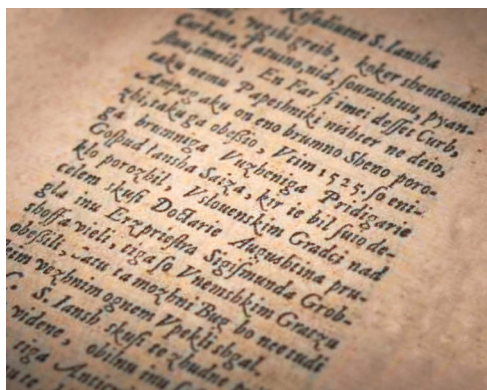

Iz Slovenj Gradca je v času porajajočega se humanizma izšlo nekaj pomembnih osebnosti, učenih mož in spretnih obrtnikov, kakršen je bil znameniti Matevž Cerdonis de Windischgretz (1445–po 1487), zadnji tiskar inkunabul v Padovi. V letošnjem letu dvajsetletnico praznuje knjižna in časopisna založba Cerdonis, ki si je nadela njegovo ime in ga tako priklicala v zgodovinski spomin. V dvajsetih letih obstoja je izdala zajeten niz leposlovnih del domačih avtorjev, brez nje pa bržkone ne bi bilo te in mnogih prejšnjih števil revije, ki jo držite v rokah.

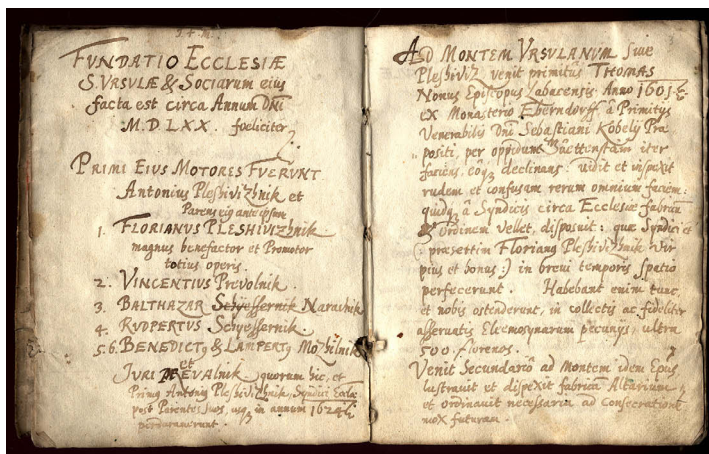
Na čelu častitljive slovenjgraške župnije v Starem trgu so se v stoletjih zvrstili številni ugledni možje, leta 1453 je bil med njimi celo Enej Silvij Piccolomini, kasnejši papež Pij II. Le nekaj desetletij kasneje ga je nasledil Avgustin Prügl, ugleden humanist, zgodovinar, arhitekt in eden prvih evropskih epigrafov (zbiralcev starih antičnih napisov), ki je leta 1529 pozidal prezbiterij pri sv. Radegundi v Starem trgu, o čemer priča spominska plošča na zunanjščini vzhodnega zidu cerkve. V kripti pod oltarjem si je izvolil tudi zadnje počivališče. Kot bojevit katolik se je že na začetku uprl protestantizmu in botroval prijetju slovenjgraškega predikanta Janža Zajca, ki so ga leta 1527 obesili v deželnem glavnem mestu Gradec.

Deželno knežje mesto z močnimi trgovskimi vezmi na Salzburškem in Bavarskem je brez zadržkov sprejemalo Lutrove reformne verske pobude, njihovo hitro razširjanje pa sodi med najzanimivejša poglavja lokalne zgodovine. Usoda Janža Zajca (Hansa Hasa) je močno odmevala v notranjeavstrijskih deželah, saj jo je mnogo let kasneje v komentarju k zadnjemu delu prevoda Novega testamenta omenil voditelj slovenske reformacije in oče slovenskega knjižnega jezika Primož Trubar ter leta 1577 ime mesta prvič zapisal po slovensko: »v Slovenskim Gradci«.

KULTURA

Ob izteku 16. stoletja so naše kraje dohiteli ostri protireformacijski ukrepi, ki jih je vodil ljubljanski škof Tomaž Hren. Pokroviteljsko je podprl gradnjo cerkve sv. Uršule na Plešivcu in jo leta 1602 sam tudi posvetil. Krivoverske razprtije dolinskih »purgarjev« so sicer že leta 1570 podžgale okoliške kmete: Plešivčnika, Šisernika, Prevolnika, Naravnika in Močilnika, da so se v slavo vere dedov in čast božjo ter v poduk potomcem z lastnimi rokami in skromnim obrtniškim znanjem lotili gradnje mogočne cerkve na gori, Hren pa je lastnoročno spisal imenitno spominsko knjigo o gradnji, ki je trajan dokument protireformacijske vneve.

Staro župnijsko središče v Starem trgu so že leta 1533 utelesili neposredno ljubljanski škofiji, zato je v začetku 17. stoletja protireformacijske ukrepe svojega škofa odločno vodil župnijski vikar Andrej Tavčar, mecen katoliške obnove in graditelj mogočnega župnijskega poslopja v Starem trgu, kjer se je na notranjem dvorišču ohranila lepa spominska plošča z grbom iz leta 1626. Nagrobni epitaf v cerkvi sv. Pankracija na Gradu sporoča, da je umrl leta 1638. Talno grobnico so odprli leta 1971, dobro ohranjene kose oblačil in obuvala pa so uvrstili v kostumsko zbirko Pokrajinskega muzeja Maribor.

Slikar Mihael Scobl je predhodnik slovenjgraških baročnih slikarskih delavnic. Ohranjena dela uvrščamo med najpomembnejše manieristične umetnostne spomenike v Sloveniji. Poleg manj kvalitetnih slik na stranskih oltarjih v špitalski cerkvi sv. Duha, kjer napisi na predeli poročajo o katastrofalnem požaru, ki je 1632 upepelil večino hiš v mestu, a prizanesel cerkvi, je najlepša podoba Mistične zaroke sv. Katarine Aleksandrijske po naročilu Andreja Tavčarja, nastala leta 1638 za južni stranski oltar v Elizabetini cerkvi.

Tradicijo Scoblove slikarske delavnice so v času zrelega baroka v 18. stoletju nadgradile cvetočeslikarske, kiparske in umetnostno obrtne delavnice s kopico uglednih mojstrov, med katerimi je po kvaliteti na prvem mestu Franc Mihael Strauss, ki je leta 1732 v veliko oltarno sliko zaščitnice mesta sv. Elizabete samozavestno vključil tudi lastno podobo. Njegov sin Janez Andrej Strauss je v drugi polovici stoletja skupaj s kiparjem Janezom Jurijem Mersijem in številnimi podobarji, rezbarji, pozlatarji ter pasarji zaokrožil sijajno umetnostno epizodo mesta, ki so jo slovenski umetnostni zgozovinarji poimenovali Slovenjgraški barok.

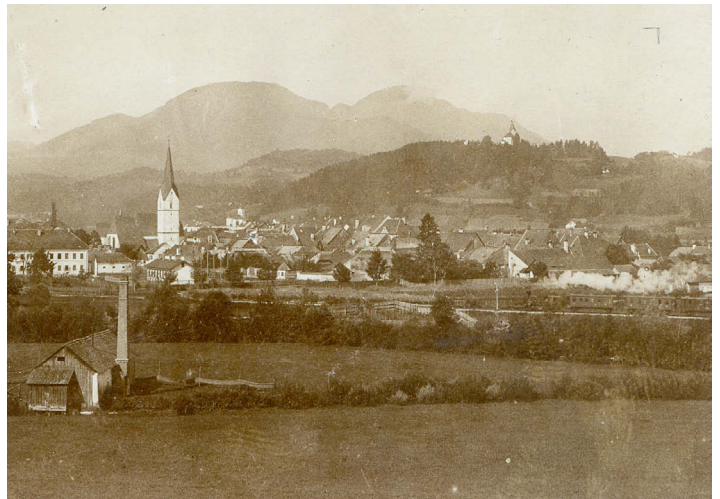
V desetletjih po zemljiški odvezi so se sredi 19. stoletja zaostriili odnosi med obema narodoma, slovenskim in nemškim, ki sta pred tem stoletja dolgo živela v medsebojni slogi. Mesto je bilo večinsko nemško, agrarna okolica s kmečkim prebivalstvom pa skoraj brez izjeme slovenska. Družabno življenje je bilo po bidermajersko omejeno na družinske kroge in društva ter vpeto v nemški kulturni krog. Vanj je sodilo tudi pevsko društvo, ki se je z mestnimi insignijami nastavilo očesu kamere leta 1860, ko se je usnarju in uglednemu meščanu Filipu Wolfu (stoji desno ob emblemu društva) rodil genialno nadarjeni sin Hugo.

Za ustanovitev slovenjgraške bolnišnice je bil leta 1896 najzaslužnejši zdravnik in kasnejši upravnik dr. Hans Harpf. Vodil je izgradnjo nove stavbe, ki so jo slavnostno odprli leta 1899, pri oskrbi bolnikov pa so mu pomagale usmiljene sestre iz reda sv. Vincenc Pavelski. Harpf je bil tudi vnet planinec, graditelj doma na Uršlji gori, ter spreten in navdušen fotograf. Fotografije, ki jih je posnel na začetku 20. stoletja, so dragoceni dokumenti slovenjgraškega življenja pred sto in več leti.

KULTURA

Gradnja železniškega omrežja je v zadnji četrtini 19. stoletja razgibala slovenske dežele. Med številnimi lokalnimi povezavami, ki so jih zgradili po letu 1876, je bila tudi proga Maribor–Dravograd–Pliberk, medtem ko se je uprava Južnih železnic upirala trasi od Celja do Velenja, ki jo je za svoje potrebe potreboval rudnik lignita. Progo so 1891 kljub vsemu zgradili, naslednji korak pa je bila povezava Velenja z Dravogradom prek Mislinjske doline. Umestitev železnice skozi sotesko Huda luknja je bil izreden inženirski podvig, progo pa so slavnostno odprli 20. decembra 1899. Prav velenjski rudnik je sedemdeset let kasneje botroval tudi njeni ukinitvi, saj so koncesijo za prevoz lignita podelili cestnim avtoprevoznikom. Železniška povezava je postala nerentabilna, številni nadvozi pa v napoto.

Posamezniki, ki so se kot umetniki uveljavili prek ožjih lokalnih meja, so v drugi polovici 19. stoletja večinoma izšli iz nemško govorečih družin mestnega srednjega sloja. V takem okolju se je leta 1860 rodil skladatelj Hugo Wolf. Družina je imela po obeh starševskih vejah slovenske korenine, a je z vzpenjanjem po družbeni lestvici doživela običajen proces ponemčenja, ki je omogočal lažjo uveljavitev. Skladatelj Wolf je svetovno slavo dosegel na Dunaju, v glasbeni prestolnici tedanje Evrope, v Slovenj Gradcu je preživel le otroška leta. Umrl je 22. februarja 1903, na rojstni hiši pa so člani Društva Hugo Wolf z Dunaja že jeseni istega leta odkrili spominsko ploščo, slavnostni govornik je bil dr. Harpf.

10. maja 1903 je zagorelo v Cerkvni (današnji Meškovi) ulici, močan veter pa je plamene v trenutku zanesel še na strehe hiš v severovzhodnem delu mesta, ki so do tal pogorele, prav tako ostrešje zvonika mestne župne cerkve. Katastrofa je odmevala v vsem cesarstvu, pomoč je prihajala od blizu in daleč in že jeseni ter v naslednjem letu so hiše obnovili z novimi secesijskimi fasadami, na Glavnem trgu je zasijala električna razsvetljava.

Ob šestdesetletnici cesarske vladavine Franca Jožefa so leta 1908 ob bolnišnici in na mestu nekdanjega pokopališča za cerkvijo sv. Elizabete zasadili in odprli prvi javni mestni park. Pod kostanji med bolnišnico in meščansko šolo (današnja gimnazija) so leta 1961 uredili Grobnico herojev, v novejšem času pa so z novogradnjami uničili tudi večino bolnišniškega parka na drugi strani Gosposvetske ceste.

Nekoliko mlajši Wolfov sodobnik, občutljivi in krhki pesnik Ernest (Nestl) Goll, se je rodil v stari in ugledni slovenjgraški družini. Njegovi starši so bili lastniki hotela in pošte na Glavnem trgu. Med študijem filozofije v Gradcu je leta 1912 storil samomor, literarno zapuščino pa so prijatelji uredili v pesniško izdajo z naslovom V grenki človekovi deželi, ki ga je že pred prvo svetovno vojno uvrstila med najbolj cenjene pesnike in literarne glasnike južne Štajerske.

Strahote prve svetovne vojne je Slovenj Gradec občutil le posredno. Zaledno bolnišnico za ranjene s soške fronte so leta 1917 uredili v graščini Rotenturn, v dvorcu Galenhofen na Legnu je bilo skladišče opreme, v mestu pa so ponudili streho nad glavo tudi številnim civilnim beguncem z območja fronte.

Leta 1933 je umrl priljubljeni župnik Alojzij Čížek, že poleti istega leta pa so na njegovo mesto postavili Jakoba Sokliča, ki so ga Slovenjgradčani slovesno pričakali na Slomškovem trgu pred župniščem. V letih pred drugo svetovno vojno in po njej, do smrti leta 1972, je bil dekan Soklič v središču družbenega in kulturnega dogajanja v mestu. Njegova kulturnozgodovinska zbirka je bila od leta 1937 dalje prvi javni muzej na Koroškem, pred nekaj leti pa si je morala poiskati zatočišče v Koroškem pokrajinskem muzeju.

KULTURA

Ljuba Prenner (1906–1977), ženska, ki si je nadela moško podobo, v svoji drugačnosti vztrajna in načelna, odločna v svojem poklicu, duhovita in neupogljiva optimistka, ki jo je morda le domači Slovenj Gradec vselej sprejemal dobrohotno in brez predsodkov, je nekoč dejala: »Mene zanima predvsem človek; človek v vsem svojem dejanju in nehanju. Ker verujem v človeka, verujem tudi v življenje, to se pravi, da imam pozitivno stališče do življenja, dasi ne živim v iluzijah in se zavedam, da je življenje v celoti dobro in zlo, uživanje in trpljenje, toda človek se mora izkupati iz najhujšega.« Njen spomin in arhivsko gradivo hrani Koroški pokrajinski muzej, šele pred kratkim smo po njej poimenovali ulico, na hiši njenih staršev v Meškovi ulici je skromna spominska plošča, morda bomo v mestu, ki mu je v romanih spisala tudi literarni spomenik, dočakali še kakšno vidnejše obeležje.

Sokolski dom so na pobudo in pod vodstvom dr. Vinka Železnikarja postavili že leta 1929, gradnjo z namestitvijo opreme pa so nato dokončali šele leta 1936, z velikim sokolskim shodom leta 1939 pa so ga dokončno predali svojemu namenu. Po vojni so bili v njem prostori telovadnega doma TVD Partizan, v kulturni dom z večnamensko dvorano pa so ga preuredili leta 1983.

Med obema vojnama je bilo v mestu pestro politično dogajanje, shodi na Glavnem trgu in trgu pred župno cerkvijo so se vrstili. Med največjimi je bil 4. julija 1937 slovenski narodni tabor v okviru proslav 20-letnice Majniške deklaracije, ki ga je pripravila stranka Jugoslovanska radikalna zajednica (pripadala ji je tudi nekdanja SLS). Glavni govornik je bil dr. Anton Korošec, najbolj izpostavljeni slovenski politik v Beogradu, ki so mu ob tej priložnosti podelili naziv častni meščan. Zbor so poimenovali tudi Jegličev tabor, saj so ga posvetili le dva dni pred tem umrlemu ljubljanskemu škofu Antonu B. Jegliču. V njegovem spremstvu (na fotografiji) je Ivan Theuershuh, naslednjega leta izvoljeni narodni poslanec in do leta 1941 ravnatelj slovenjgraške meščanske šole.

Ob napadu nemške vojske na Jugoslavijo so po hudih bojih in hrabrem odporu vojakov kraljevske vojske na mostišču v Dravogradu okupatorske sile 8. aprila 1941 zasedle Slovenj Gradec. V naslednjih mesecih do poletja so zavedne slovenske družine, med njimi tudi župnika Sokliča, izselili, mnogi so morali na prisilno delov v Avstrijo in Nemčijo, spodnještajerski Slovenj Gradec, ki so ga po nemško znova poimenovali Windisch Gratz, so priključili rajhu.

Skozi Mislinjsko dolino je ob koncu druge svetovne vojne potekala ena izmed glavnih smeri umika premaganih vojsk z Balkana. V begu pred sovjetsko Rdečo armado in partizani so se kolone nemške vojske, ki so se ji priključile formacije hrvaških domobranov in ustašev z družinami, vlasovcev in kozakov ter redkih enot slovenskih domobrancev, od 10. do 13. maja 1945 pomikale skozi slovenjgraški Glavni trg in si utirale pot na Koroško, kjer so se predajali angleški armadi. Mnoge od njih so vrnil, tudi v Slovenj Gradec, kjer so na nadaljevanje žalostne usode čakali kot zaporniki v nekdanji vojašnici, kasnejši tovarni Nova oprema.

Od leta 1957 dalje je z ambiciozno zastavljenim programom likovnih razstav rasel Umetnostni paviljon, ki ga je vodil akademski slikar Karel Pečko.

Velika mednarodna razstava Mir, humanost in prijateljstvo med narodi pod pokroviteljstvom Združenih narodov je leta 1966 in 1967 pomenila pomemben preboj, ki je Slovenj Gradcu nadela identiteto pomembnega kulturnega in umetnostnega središča ne le v Sloveniji in Jugoslaviji, temveč tudi v mednarodnem prostoru. Najpomembnejšim domačim in tujim umetnikom so Slovenjgradčani v znak zahvale podelili častno meščanstvo (z leve sedijo: Krsto Hegedušič, Werner Berg, Božidar Jakac, Petar Lubarda; manjkata Ossip Zadkin in Henry Moore).

KULTURA

Umetnostni paviljon (današnja Koroška galerija likovnih umetnosti) je orala ledino na številnih področjih vizualnih umetnosti in oblikovanja. Leta 1977 so organizirali prvo slovensko razstavo domače in umetnostne obrti, ki je v naslednjih letih z bienalnimi predstavitvami krepila zavest o pomenu ohranjanja dediščine avtohtonih rokodelskih spretnosti in povezala tradicijo s sodobnimi oblikovalskimi pristopi. Slovenjgraška razstava, ki je kasneje prerasla v mednarodno prireditev, je vzpostavila kriterije za strokovno promocijo domačih in umetnostnih obrti na Slovenskem v času, ko je bila v večjih centrih zanemarjena in spregledana.

15. junija 1979 je tedanja Kulturna skupnost Slovenj Gradec izdala prvo številko revije za leposlovje in kulturna vprašanja Odsevanja. Najstarejši koroški periodični kulturni almanah, ki vztraja do danes, je odtlej ponujal prostor za prve korake domačih literatov in objavljal esejistične, spominke ter poljudne strokovne prispevke z različnih področij kulturnega življenja in ustvarjanja ter omogočil plodno, nemalokrat kritično kulturno razpravo. Iz jedra sodelavcev revije je nastalo Kulturno društvo Odsevanja, ki pod taktirko urednika revije Andreja Makuca prizadevno uresničuje pred desetletji zastavljene cilje, žlahten »otrok« skupine zanesenjakov okoli Odsevanj pa je tudi tradicionalni Festival mlade literature Urška, ena izmed najpomembnejših literarnih institucij na Slovenskem.

V središču slovenjgraških prireditev pod pokroviteljstvom OZN je bila vselej angažirana

likovna razstava, v večjem ali manjšem obsegu pa so ji sledili mednarodni medicinski simpoziji in srečanja pisateljev. Žlahtni spodbujevalci slovenjgraškega kulturnega in umetnostnega vrenja: Karel Pečko, prim. dr. Drago Plešivčnik, profesorja Tone Turičnik in Jože Potočnik ter še marsikdo so od šestdesetih let dalje vzgojili nove generacije strokovnjakov, navdušencev, ki tudi v najnovejšem času, tako zelo drugačnem od tistega, ki je zaznamoval drugo polovico preteklega stoletja, še vedno prepoznavajo univerzalne vrednote kulture miru. Pred otvoritvijo razstave Mi za mir je generalni sekretar ZN Perez de Cuellar leta 1985 obiskal Slovenj Gradec in galerijo, kjer ga je sprejel dolgotletni predsednik organizacijskega odbora mednarodnih prireditev Drago Plešivčnik.

Dolgoletna prizadevanja in odmevnost mednarodnih razstav s plemenitimi sporočili kulture miru, ki jih je Slovenj Gradec vgradil v najširšo celostno podobo in identiteto mesta, so prinesli častni naziv mesto glasnik miru, ki ga je 19. septembra 1989 mestu podelil generalni sekretar Združenih narodov Perez de Cuellar. Mestna občina Slovenj Gradec se je v tem poslanstvu pridružila stotniji mest z vseh koncev sveta in si z aktivnim delovanjem v organizaciji prislužila čast, da že drugi mandat zapored vodi sekretariat Mednarodnega združenja mest glasnikov miru.

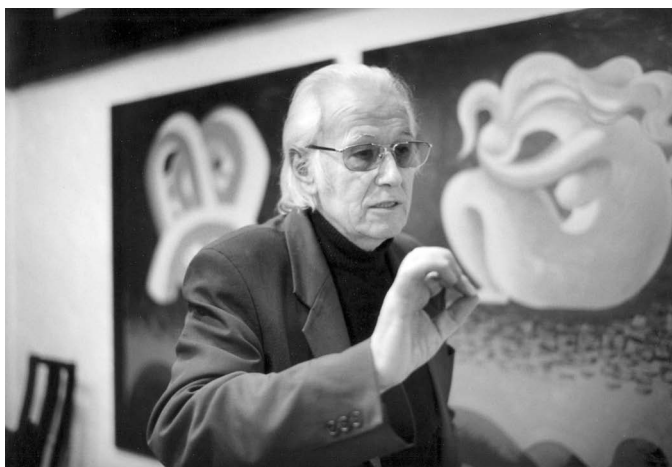
V času, ko je z veliko retrospektivno razstavo ob jubileju sedemdesetletnice v Koroški galeriji likovnih umetnosti doživel največji triumf svoje umetnosti, je oktobra 1998 v tragični prometni nesreči umrl eden izmed najbolj prepoznavnih slovenskih slikarjev Jože Tisnikar. Samosvoja, nepovnljiva in neposnemljiva likovna zgodba trpkega tipanja po končnih resnicah človekove eksistence pa je ostala neusahljiv vrelec navdiha za snovanje novih projektov, osredotočenih na eno izmed osrednjih zbirk slovenjgraške galerije z naslovom Hommage á Tisnikar, ki v spomin na velikega slikarja združuje dela slovenskih in tujih ustvarjalcev sorodne umetniške poetike.

Projekt Oživljeni zven preteklosti s prenovno rojstne hiše Huga Wolfa je bil najpomembnejši programski poudarek partnerskega sodelovanja Slovenj Gradca v projektu Evropska prestolnica kulture Maribor 2012. Ureditev spominskega muzeja z dokumentacijskim centrom in dvorano, v kateri se vse leto odvija živahen koncertni spored, je Slovenj Gradcu, rojstnemu mestu skladatelja svetovne slave, ponudila najboljše pogoje za promocijo enega izmed najprestižnejših potencialov kulturnega turizma mednarodnih razsežnosti v Sloveniji.

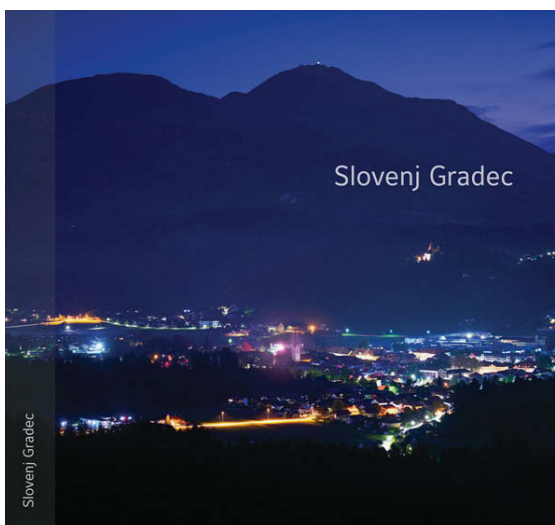

KULTURA

V petdesetih letih intenzivnega in predanega javnega delovanja je akademski slikar Karel Pečko (1920–2016) pokazal, da se umetnikovo poslanstvo ne odraža le v dosežkih intimnega ustvarjalnega zanosa, temveč z močjo karizmatične osebnosti tudi v poudarjeni družbeni vlogi, s katero ne le sooblikuje, temveč tudi narekuje način življenja skupnosti. V Slovenj Gradcu, mestu z žlahtno kulturnozgodovinsko preteklostjo, je z neomajno vero v moč poslanstva kulture ter s prirojenimi motivacijskimi in organizatorskimi sposobnostmi uresničil na videz nedosegljive ideale in »svoje« Umetnostni paviljon vpisal ne le na seznam najpomembnejših nacionalnih kulturnih institucij, temveč tudi v mednarodno obzorje.

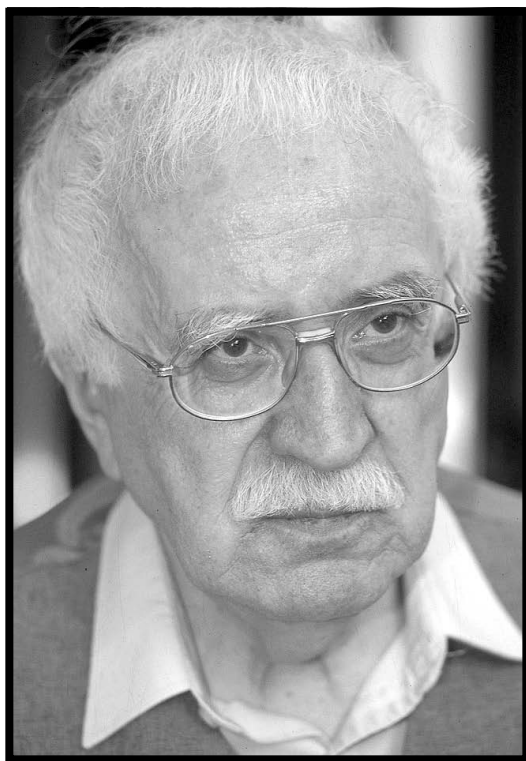
Slovenj Gradec, središče novodobne Koroške krajine, obmejne dežele v srcu najstarejše Evrope na starodavnem sečišču kulturnih poti z juga proti severu in zahoda proti vzhodu, je mesto častitljive srednjeveške tradicije, v katerem si bogato izročilo podaja roko z utripom sodobnega življenja. Mesto ob reki Mislinji je bilo vselej sinonim za majhno, a močno kulturno žarišče, ki je z novimi in originalnimi idejami segalo daleč preko meja med hribe ugreznjene kotline, kar skuša orisati tudi najnovejša monografija mesta Mestne občine Slovenj Gradec, v kateri nas imenitne fotografije Toma Jeseničnika zazibljejo v romantično nostalgijo davno minulih časov, obenem pa nas opominjajo, da smo le nadaljevalci nečesa, kar se je začelo v sivi davnini.

Marko Košan

ODŠEL JE SAMOVNJAK MARJAN KOLAR (1933–2017)

KULTURA

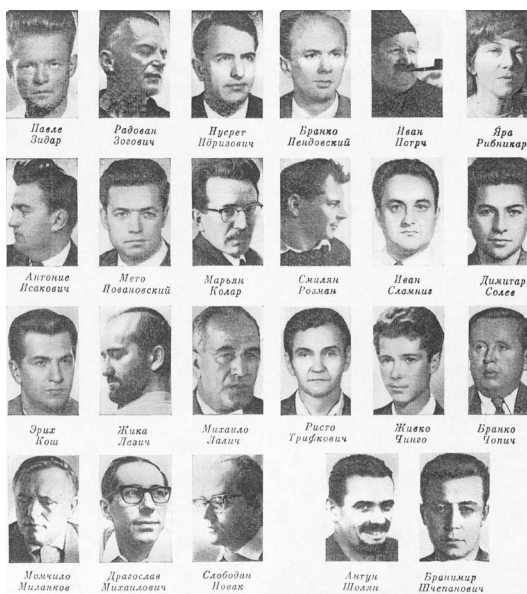
Marjan Kolar
(1933–2017)

Marjan Kolar, slovenski pisatelj, je v slovenski literaturi zapustil globoko in prepoznavno sled. Zdaj, ko je za vedno umolknil, se sprašujemo, če je stroka (že) znala ovrednotiti njegovo književno ustvarjalno težo. Namreč – najbrž ni samo po sebi umevno, da je pisatelj Marjan Kolar sredi svojega najbolj plodovitega pisateljskega dela za dvajset let umolknil. Za to je gotovo imel razloge, zakaj umolknil je samo kot objavljalec, ne pa kot ustvarjalec. Ne poznam vzgiba, ki ga je ponovno spodbudil k objavljanju (zagotovo o tem ve kaj več Blaž Prapótnik in gotovo bo o tem kdaj kaj zapisal), kot urednik pa vem, da je bil prav Prapótnik (takrat sicer v vlogi tudi tehničnega urednika) tisti link, ki ga je pripeljal k reviji *Odsevanja*. In za »novorojenega« slovenskega pisatelja Marjana Kolarja smo odsevanjci spoštljivo držali na široko odprta vrata. Bilo nam je v čast in ponos, da se mu je zdelo vredno in prav biti naš stalni sodelavec.

V *Odsevanjih* so si sledile objave kratke proze ali odlomki iz romanesknih besedil: *Kukavica* in *Zgodba o nemem človeku*, 2002; *Sami domači obrazi* in *Prilika o izgubljenem sinu*, 2003; *Josip Broz Tito, ruski filmi in pojoči vlak (Spomini na nižjo gimnazijo Slovenj Gradec /1945–1948/)* in *Brenčanje* (odlomek iz romana *Prekrstitve*) ter *Srp, kladivo, zvezda* (odlomek iz romana *Robinzonova zastava*), 2004; *Dobit* (odlomek iz romana *Robinzonova zastava*) in *Mimohodi*, 2005; *Varuh pepela*, 2006; *V blodnjakih* (odlomek iz romana *Čas hladnih zvezd*) in *Recital v Reriku*, 2007; *Minotaver drugi* in *Vrnitev*, 2008; *Križki stare mame*, 2009.

Tako kot je Marjan Kolar v reviji zasijal, tako je tudi ugasnil. Morebiti tudi zato, ker je to že bil čas, ko je na široko zastavil svojo literarno knjižno objavljanje pri slovenjgraški *Založbi Cerdonis*. O tej drugi pisateljevi meteorski črti v reviji natančno pišejo drugi, zato se odpovedujemo ponavljanju.

O drugačnem vpogledu v pisateljevo življenje in delo so za *Odsevanja* tokrat spregovorili (pisali) štirje izmed sicer redkih, ki jim je bilo dano ali jim je dovolil vstopiti v ris zasebnega: sin Patrik Kolar, sodelavka in srednješolska profesorica Helena Merkač, osebni zdravnik Franc Verovnik in urednik ter prijatelj Blaž Prapótnik.

Jugoslovanska »literarna reprezentanca« z zavihka knjige – Marjan Kolar je v drugi vrsti, tretji z leve.

A. M.

SPOMINI NA OČETA PISATELJA

Zgodnja leta

Očetovi prvi spomini, ki odsevajo v več literarnih delih, segajo v čas tik pred drugo svetovno vojno, ko je Kolarjeva družina živela v prvem nadstropju železniške postaje v Mislinji, kjer je bil njegov oče (moj ded) postajenačelnik. Šestčlanska družina je živela skromno – z dedovo uradniško plačo, od katere je bila polovica namenjena najstarejšemu sinu Adiju za šolanje na elitni pomorsko-trgovski akademiji v Kotorju v Črni gori.

Pripovedovanja iz tega časa se prepletajo s spomini moje babice – njegove matere Marije Kolar (1896–1981), ki smo jo redno obiskovali v Starem trgu pri Slovenj Gradcu vse do njene smrti. Ti spomini širijo družinsko zgodbo nazaj v čas pred in med prvo svetovno vojno, ko je bil moj ded Franc (1896–1961) avstroogrski vojak na soški fronti, babica pa je službovala pri oficirskih družinah v Trstu in med prvo vojno nekaj časa delala tudi v tovarni municije v Budimpešti. Ne glede na pomanjkanje formalne izobrazbe se je takrat naučila tekoče nemško, kar ji je kasneje večkrat koristilo. Med našimi obiski je včasih z očetom govorila le nemško.

Spomini na ta leta se dotikajo vsakdanjega življenja v Mislinji, navezanosti na očeta železničarja, s katerim sta skupaj gledala vlake in se igrala v njegovi postajni pisarni, na strogo mamo, ki je v družini na vsak način želela uveljaviti meščanske navade (obnašanje pri mizi, vsak otrok naj igra nek glasbeni instrument), in na občudovanje starejšega brata Adija, ki je prihajal med počitnicami domov iz Črne gore ves zagorel z mornarsko rutico okoli vratu.

V ta čas so kmalu zarezale slutnje bližajoče se vojne. Adi se je po zaključku šolanja v Kotorju vrnil domov, čakal na zaposlitev in se vključil v ilegalno KPJ. Babica je zato seveda vedela in ga vprašala, kako se lahko navdušuje za komuniste, pa ji je Adi odvrnil: »Mama, Stalin že ve, kaj dela, če mi še enkrat omeniš kaj takega, te bom ustrelil!« (Babica ga seveda ni izdala, ampak mu je kasneje pomagala pri odhodu v partizane.) Moj oče, ki je takrat komaj začel hoditi v osnovno šolo, vseh teh dogodkov še ni prav razumel, zelo pa je bil navezan na svojega nemškega ovčarja Hektorja (imenovanega po trojanskem junaku). Tik pred aprilsko vojno so mu ga odvzeli jugoslovanski graničarji in ga

nato nikoli več ni videl.

Materialna dediščina tega časa je skromna: starinska jedilnica – poročno darilo Francu in Mariji leta 1920, več letnikov vezanega predvojnega ilustriranega Slovenca, nekaj fotografij in dedova srebrna žepna ura.

Dolge sence vojne

Druga svetovna vojna je Kolarjevo družino težko preizkusila (brat Adi partizan, nato taboriščnik v Dachauu, sestra Nina ilegalka, nato internirana v Ravensbrücku, ostali izseljeni v Nemčijo). Oče je iz družinske zgodbe črpal glavnino snovi za več literarnih del (v prvi vrsti za roman *Zvezde in križi*), poleg tega pa je v njem za vedno oblikovala svojstven pogled na medvojna in povojna dogajanja, ki ni bil nujno skladen z uradno zgodovino, kot smo se jo učili v šoli.

Že kot otroku mi je dosti pripovedoval o Adijevem odhodu v partizane, o partizanskih akcijah, zaporu v Begunjah in Dachauu, pa tudi o življenju družine v več nemških mestih med vojno. Ti spomini so bili vedno brez olupšav. Adijeve partizanske zgodbe niso bile le serija jurišev in zmag, ampak tudi pripovedi o napačnih strateških odločitvah, strahu, dvomih, pomanjkanju in o ostalih čisto človeških dilemah partizanov. Razbitje Adijevega bataljona v nemški zasedi in njegovo zajetje poleti 1942 na planini Kofce na Gorenjskem je simbolno povzeto v mladinski povesti *Sledovi medalj*, ki se loteva občutljive tematike partizanskega poguma in pomenljivega vprašanja, aličasni umik pred premočnim nasprotnikom v luči zgodovine velja za taktično previdnost ali neopravičljivo strahopetnost.

Izseljenske izkušnje so bile večplastne. Bil so takšni in drugačni Nemci. V osnovni šoli v Hochstädtu ob Donavi se je spoprijateljil s Hansom Diemerjem, invalidnim sinom premožnega lastnika lokalne pivovarne in gostilne. To globoko prijateljstvo se je skozi dopisovanja nadaljevalo tudi po vojni skoraj do očetove smrti. Čeprav se po letu 1945 nikoli več nista osebno srečala, smo se vendarle uspeli dogovoriti, da sem gospoda Diemerja obiskal leta 1998 med mojim podoktorskim študijem v Nemčiji. Ta žal edini živi stik po dobrih 50 letih je bil za vse izjemno ganljiv in neponovljiv.

KULTURA

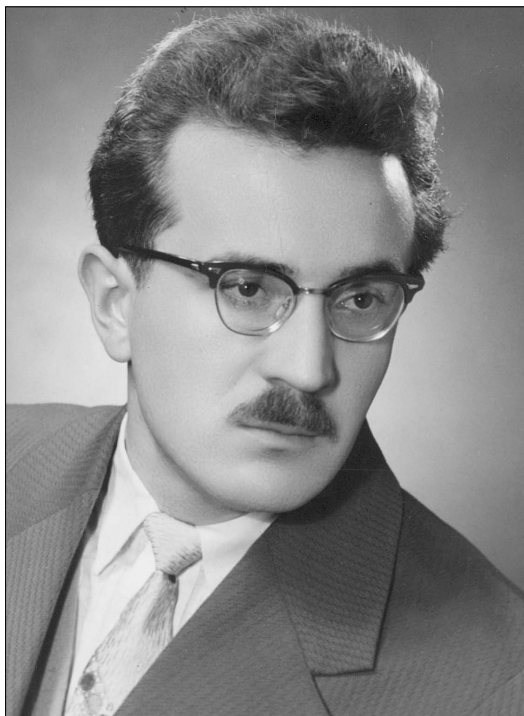
Življenje s socialistično oblastjo

Oče mi je večkrat pravil o stiskah, ki jih je doživljal ob internaciji v Nemčijo, ko je bil star komaj osem let, in o vključitvi v nemško šolo. Čeprav na začetku nemško ni znal, se je jezika hitro naučil in je imel kmalu boljše ocene od večine nemških sošolcev. Ob vrnitvi domov so bila pričakovanja v svobodi velika, a so kmalu sledila razočaranja. Kot dvanajstleten otrok ni mogel razumeti, da »... je moral prej korakati v nemški šoli pod Hitlerjem in da mora zdaj spet korakati pod našo novo oblastjo. Kje je torej razlika?« Znanje nemščine in branje nemške literature ni bilo zaželeno, bilo je tudi politično sumljivo. Vseeno ga je kot gimnazijca k temu potihlo spodbujal ravnatelj gimnazije dr. Franc Sušnik in mu omogočil dostop do nemških literarnih klasikov iz knjižnice grofov Thurnov na ravenskem Gradu. Zaradi nemške šole je oče brez težav bral tudi starejše nemške knjige, tiskane v gotici. Po vojni je nemščino na gimnaziji sicer nadomestila ruščina, ki se jo je oče nato učil celih osem let.

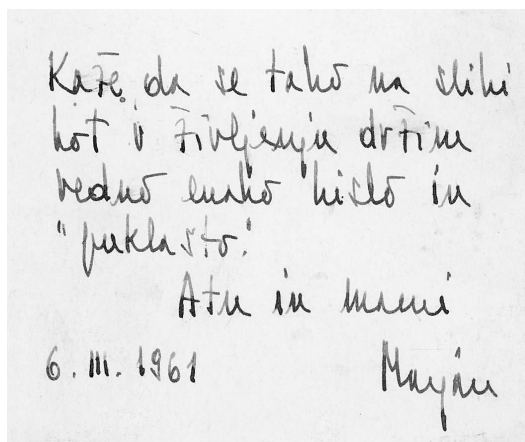
Kot brigadir ni sodeloval le pri gradnji ravske gimnazije, ampak tudi v brigadah v Bosni in Hercegovini, kjer je gradil železniško progo Doboj-Banja Luka ter hidroelektrarno Jablanica in si prislužil več udarniških značk. Pri pripovedovanju o delu v brigadah je izpostavljal trdo delo v treh izmenah, hkrati pa je bil kritičen do takega načina dela (po otvoritveni vožnji vlaka so progo zaprli in jo zares dokončali z gradbeno mehanizacijo) pa tudi do povsod prisotne »kolektivne miselnosti«. Rad je pravil anekdoto o tovarišu brigadirju, ki je s seboj v brigado vzel pižamo. Ker je v vsej brigadi edini spal v pižami, se je moral zagovarjati pred komisijo SKOJ-a kot »reakcionaren meščanski element« in se je le s težavo izognil izključitvi, ne glede na dobro opravljeno brigadirsko delo.

Kasneje – v osemdesetih letih – je bil večkrat kritičen do tedanjih delovnih brigad in menil, da »... to ni več resno delo in je predvsem neprimerljivo s tistim iz njegovih brigadirskih časov«. Kot osmošolce so nas tedanji mladinski funkcionarji vabili med brigadirje. Za to nisem pokazal posebnega navdušenja, zato me je eden izmed njih nekoliko posmehljivo vprašal, ali me morda doma ne pustijo v brigado. Ko sem to povedal očetu, se je nasmehnil, rekel ni nič, s police je vzel eno svojih knjig in napisal vanjo posvetilo: »Sinu Patriku na dan, ko je prvič srečal pravega mladinskega funkcionarja«.

Pri novinarskem in uredniškem delu v Železarni je oče večkrat prihajal navzkriž s »partijsko linijo«, a ne nujno namerno. Nekoč je v Informativnem fužinarju objavil članek z

Marjan Kolar, 6. marec 1961; spodaj faksimile posvetila staršem s hrbtne strani fotografije

naslovom Komunisti za izvoz (članek je govoril o zavzemanju ZK za povečanje izvoza), a se je moral kljub politično korektni vsebini zaradi dvoumnega naslova vseeno zagovarjati.

Ne glede na »svinčena leta« in pomanjkanje deviz je bila Železarna Ravne stalno naročena na več tujih publikacij, med njimi tudi na ugledno nemško revijo Der Spiegel. Oče je »Spiegla« redno prebiral, ga prinašal domov in komentiral. Vedno je želel imeti neodvisno mnenje o političnih dogajanjih, zato je poleg branja »Spiegla« redno gledal tudi avstrijsko TV – zlasti pogovorne oddaje. Všeč sta mu bila stil in nastop tedanjega zahodnonemškega kanclerja Helmuta Schmidta, tudi avstrijskega kanclerja Bruna Kreiskega, medtem ko ostalih avstrijskih politikov ni preveč maral.

Konec šestdesetih ali v začetku sedemdesetih let mu je tedanji politik, koroški rojak Franc Razdevšek ponudil službo v jugoslovanski diplomaciji in napotitev na diplomatsko mesto v Nemčiji zaradi odličnega znanja nemščine in poznavanja nemške kulture pod pogojem, da vstopi v ZK. Oče je sicer mikavno ponudbo iz načelnih razlogov zavrnil in je raje ostal v ravenški železarni.

Najini odnosi

Kot otroku se mi je oče zelo veliko posvečal. Že v vrtcu me je po službi z avtom vozil na razne bližnje pa tudi daljše izlete: gledat rimski sarkofag - Brančurnikovo klop, iskat sledi rimske ceste med Kotlejami in Starim trgom ali odkrivat turške šance na Preškem vrhu. Odraščal je na železniški postaji, rad je imel vlake in lokomotive, zato sva se nekajkrat zapeljala z vlakom do Holmca (posebej mi je bila všeč vožnja čez Štoparjev viadukt in skozi predor). Tam sva nato odkrivala naravo in za povratek sedla na isti vlak, ki se je vračal iz Pliberka. Na daljše izlete sva se vozila do Mislinjskega jarka, v Avstrijo pa vse do Gospe Svete in do gradu Hochosterwitz.

Dokler še nisem znal brati, mi je oče ure in ure na glas bral pravljice, najraje Grimmove. Knjiga je bila sicer nemška, on pa je besedilo sproti spontano prevajal v slovenščino. Tako sva »prebrala« tudi kar obsežna literarna dela, denimo Sienkiewiczzeva romana Quo Vadis in Potop ter Gogoljevega Tarasa Bulbo. Kljub očetovim bralnim vajam sem se kmalu naučil brati tudi sam in že med počitnicami med prvim in drugim razredom prebral vse tri dele Vinetouja.

Poleg branja mi je ob večerih rad razlagal zgodbe iz predvojnih in vojnih časov, pa tudi iz povojnega obdobja. Med študijem v Ljubljani ni imel štipendije in se je preživljal, kot je vedel in znal. S kolegi literati so živeli v slabo kurjenih sobah, zato so pozimi večkrat čez dan zahajali v ljubljanske kavarne, da bi se pogreli. Imeli so malo ali nič denarja, zato so bili z natararji dogovorjeni, da jim prinesejo »vodo z vodo« - vodo v malem kozarcu (namesto žganja) in zraven še v velikem, da so se lahko za nekaj ur zastoj greli ob branju časopisov. Tudi ko je delal kot knjižničar na Ravnah, ni bilo dosti bolje. Najprej sam in nato z mamo sta stanovala na Gradu v »Marsovem traktu« (v prostorih kasnejšega Likovnega salona) brez ogrevanja in tekoče vode. V mrzlih mesecih je voda v lavorju za umivanje večkrat čez noč tudi zledenela.

Po očetu sem podedoval astigmatizem in nosim očala z visoko dioptrijo že od četrtega leta starosti. Ko sem jih dobil, je okulist prihajal na

Ravne redko in le iz Maribora. Čakalne vrste so bile gromozanske. Oče si je vzel dopust, čakal zame ves dan, da sem bil potem popoldan na vrsti (na srečo smo stanovali zelo blizu zdravstvenega doma). Z očali je bil takrat vedno problem. Brez njih nisem videl skoraj nič, na Ravnah pa je bila le ena optika in na nova očala je bilo treba čakati dober mesec. Seveda sem jih večkrat razbil - po nerodnosti ali pa je vanje priletela kepa ali žoga kakega sošolca. Da se to ne bi več dogajalo in da ne bi imel težav pri telovadbi, je oče naročil v Velikovcu v Avstriji zelo draga »športna očala« s posebnimi okviri in plastičnimi stekli, ki so bila za sredino sedemdesetih let izjemna redkost.

Na presenečenje mnogih me je v srednji šoli zelo pritegnila kemija, pri čemer me je oče podpiral, kljub temu da je s kemijo opravil že pred mnogimi leti v gimnaziji. Poleti 1983 sem se lotil raziskovalne naloge analize voda v Mežiški in Mislinjski dolini, oče pa me je vozil po obeh dolinah, kjer sem zbiral vzorce za analizo.

Naslednja srednješolska raziskovalna naloga je bila še zahtevnejša. Želel sem razviti novo metodo za določitev vitamina C v živilskih vzorcih, za kar sem potreboval drago kemikalijo (tetrafluoro-1,4-benzokinon), ki se je nikjer ni dobilo. Oče je v nemščini sestavil pismo, ki sva ga naslovila na več nemških kemijskih tovarn in na koncu sva kemikalijo po pošti tudi prejela - kot darilo. Raziskovalna naloga je uspela in mi utrla pot na mednarodno kemijsko olimpiado.

Čeprav v kasnejših letih v Ljubljano skoraj ni več zahajal, je še vedno širil svojo knjižnico.

Marjan Kolar s sinom Patrikom, 1968

Med študijem in delom v Ljubljani sem mu tako kupoval antikvarne knjige, da je dopolnil zbirke Modre ptice, Slovenskih večernic, Biosa, pa tudi dela Karla Maya, ki jih je vzljubil že kot otrok v Nemčiji. Med podoktorskim študijem v Karlsruheju v letih 1997–1998 sem mu tudi iz Nemčije prinesel celo zbirko zgodovinskih in literarnih knjig, med drugim vsega Karla Maya, ki ni bil preveden v slovenščino.

Očetovo pisanje, kot sem ga videl

Izmed nastajanja vseh očetovih knjig se najbolj spominjam Zvezd in križev. Ne le zato, ker gre za njegovo najboljširnejše delo, ampak tudi, ker so priprave in samo pisanje trajali več let. Pri ustvarjanju je bil oče zelo temeljit. Veliko časa je vložil v raziskovanje ozadij, preverjanje zgodovinskih in zemljepisnih dejstev in pripravo dispozicije nastajajočega romana. Pisal je počasi in sam sebe stalno popravljal. Prvi zunanji kritik vsebine in stila je bila moja mama, s katero sta se o zasnovi Zvezd in križev zelo veliko pogovarjala. Med pisanjem so bila tudi obdobja, ko je ustvarjalnega zanosa začasno zmanjkalo in je minilo tudi več tednov, preden je bilo napisano novo poglavje.

Oče je večkrat rekel, da ne zna pisati »na dušek« in »... metati ven novih knjig po tekočem traku kot Pavle Zidar«. Zidarja je sicer cenil in je večkrat omenil, da je edini slovenski pisatelj, ki lahko živi le od pisanja, ker edini zmore napisati in objaviti najmanj dve knjigi na leto.

V Zvezde in križe je vložil vso svojo energijo, pisanje ga je tudi telesno izčrpavalo, ker je še vedno okrevljal po prometni nesreči. Kljub temu da je roman izšel pri ugledni Cankarjevi založbi, je ob izidu doživel le eno naklonjeno kritiko Vasje Predana, medtem ko so bile ostale precej negativne. To ga je precej prizadelo, saj je zmeraj štel ta roman za eno svojih najboljših del.

V dvajsetletnem premoru med Zvezdami in križi (1979) in prvo naslednjo knjigo Sveto sivo življenje (2003) je oče vseeno pisal, le objavljati je malo. Kritično je ocenjeval spreminjajoče se družbene razmere (obdobje visoke inflacije, nezadovoljstvo delavcev in štrajk v Železarni ter razpad Jugoslavije). Stalno je spremljal literarne tokove, kupoval veliko knjig – slovenskih, nemških in srbohrvaških (te je naročal po pošti iz Zagreba, Beograda in Sarajeva) – in jih intenzivno prebiral. Bral je izredno hitro. Ob knjigah, ki so ga posebej pritegnile, si je delal obsežne rokopisne beležke in jih na listkih puščal v njih.

V času moje osnovne in srednje šole smo se doma veliko pogovarjali o literaturi. Oče je svetovno literaturo zelo dobro poznal (tudi domača knjižnica obsega dobrih 3000 naslovov, ki jih

je večino izbral sam) in je velikokrat govoril o Goetheju, ruskih klasikih, Steinbecku, Sartru in Camusu. Med mojstre nemške literature 20. stoletja je najvišje postavljajl Hermannu Hesseja in Heinricha Bölla.

Ideje za nova dela so tudi med »obdobjem mirovanja« zorele v njegovi glavi. Robinzonovo zastavo je omenjal že, ko je še zaključeval Zvezde in križe, knjiga pa je izšla nato šele l. 2005.

Pisateljske izkušnje so mu pomagale tudi pri Koroškem fužinarju, ki je objavljati tudi literarne prispevke domačih piscev. Vedno je pazil na ustrezno kvaliteto teh del in kot urednik zahteval večje ali manjše popravke in slabe izdelke zavračal. Spominjam se primera, ko je bil zelo presenečen nad pesmijo, ki jo je v objavo poslal nek sicer povprečen pisec in je posumil, da z zadevo nekaj ni v redu. Kmalu je ugotovil, da je šlo za plagiat – pravi avtor je bil namreč nihče drug kot angleški nobelovec Rudyard Kipling.

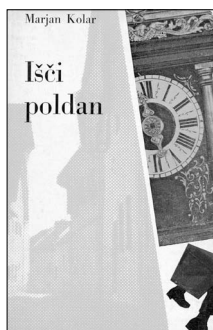
Srečanja s pisatelji in prometna nesreča

V začetku sedemdesetih let smo poletne počitnice preživljali v Domu slovenskih pisateljev na Belem Križu nad Portorožem. To je bila zanimiva priložnost za stike s slovenskimi, pa tudi s tuji pisatelji, ki so tam dopustovali. Spominjam se pogovorov s Smiljanom Rozmanom, ki je prihajal tja s svojim morskim prašičkom, šal Toneta Partljiča, ki sem mu nekoč pojedel sladoleđ iz skupnega hladilnika, in Miška Kranjca, ki si je pri zajtrku rad privoščil slivovko, oče pa je sicer precej šahiral z njegovo ženo. Ivan Potrč na Beli Križ ni hodil, nekajkrat pa smo ga obiskali v njegovi vili v Fiesi. Potrč je nato pisateljsko delegacijo »dostavil« nazaj s svojim počasnim motornim čolnom, ki so ga pisatelji ljubkovalno poimenovali »bana«.

Počitnice 1975 so se zelo nesrečno končale. Z mamó sva še ostala na Belem Križu, oče pa se je odločil vrniti na Ravne zelo zgodaj zjutraj, da bi bilo manj prometa, a je na Črnem Kalu čelno trčil v avto, ki mu je pripeljal nasproti po levi. Utrpel je hudo poškodbo kolka, sledila je zahtevna operacija in dolgo okrevanje. Po vrnitvi domov smo mu v dnevno sobo postavili novo posteljo, kateri so v Železarni izdelali podaljšane noge, da je lažje legal vanjo in z nje vstajal. Na njej je začel pisati svoje najboljše delo – Zvezde in križi – in ob tem tudi zelo veliko kadil.

Soustvarjanje slikovnih podob Koroške

Poleg literarnega je imel moj oče tudi izrazit likovni talent, ki je dobro razviden z njegovega akvarela Raven iz zgodnjih šestdesetih let (na

ovitku monografije Marjan Kolar: Od eseja do romana). Na začetku sedemdesetih let je aktivno sodeloval pri organizaciji slikarskih kolonij na Ravnah in se veliko družil z znanimi slovenskimi slikarji: Lojzatom Perkom, Nikolajem Omeršo, Lajčijem Pandurjem, Jako Torkarjem, Ladislavom Dančem, Otonom Polakom in Janezom Šibilo. S svojim Amijem in fabriškim Fiatom 1300 jih je vozil od Koprivne do Strojne po kolovozih in stranpoteh, kjer so slikali koroško pokrajino, domačije in kašte. Iz tega obdobja mi je v zanimivem spominu ostala poljska slikarka Ewa Wąsikiewicz-Wolnicka. Ob koncu kolonije je svojo slikarsko paletto spremenila v na pol fantazijsko sliko cerkve sv. Marjete v Kotljah in jo poklonila očetu.

Dobro se spominjam srečanj z Lojzatom Perkom, ki je poleg koroške pokrajine v olju portretiral tako očeta kot tudi mene (še brez očal), napravil pa je tudi nekaj hitrih skic – očetovih portretov – kar s flomastrom. Med njimi ga vsaj zame najboljše oriše tisti s prižgano cigareto v ustih, katere dim se vije visoko nad njegovo glavo.

Med urednikovanjem Fužinarja je oče »rinil« v najzakotnejše in težko dostopne konce slovenske Koroške, kjer je fotografiral kraje in ljudi v črno-beli tehniki. Večina teh fotografij je nato izšla v Fužinarju. Na svojih poteh je doživel marsikaj zanimivega, med drugim se je izgubil pri iskanju cerkve sv. Lenarta na Platu nad Mežico in se v dolino nato prebil čez drn in strn skozi sotesko Mučevo pri Žerjavu. Avto sta šla iskat naslednji dan z mežiškimi župnikom Lodrantom.

Drugo ustvarjalno obdobje in slovo

Po upokojitvi leta 1992 je oče večino časa preživel doma v Kotljah, hodil dnevno na dolge sprehode in ponovno začel urejati še neobjavljene zapiske in stare osnutke. Na podlagi tega gradiva so že v novem tisočletju nastala dela: *Sveto sivo življenje* (2003), *Prekristitve* (2004), *Robinsonova zastava* (2005), *Čas hladnih zvezd in Primer profesorja Klasinca* (oboje 2008). Tematsko dopolnjujejo zgodnejša dela, prav tako obravnavajo vojni in povojni čas na slovenskem podeželju, vendar kljub časovni distanci in ne glede na vmesne družbene spremembe z enako kritičnim pogledom avtorja.

Napredujoča srčna bolezen je l. 2010 ustavila dnevne sprehode po hotuljski okolici in po zahtevni žilni operaciji omejila očetovo gibanje na domačo hišo in vrt. Ne glede na zmanjšano gibljivost je ohranil oster um, zanimanje za literaturo in za dogajanje okoli njega. Pisal je vedno manj, a vseeno zbral nove drobce v zadnji knjigi *Moji mimohodi*, izšli leta 2013 ob njego-

vi osemdesetletnici. Moji mimohodi vsebinsko predstavljajo zaključek in sklep očetovega dela, čeprav sam tega nikoli ni neposredno povedal. Kratke zgodbe: *Ko so drevesa odšla*, *Minotaver drugi*, *Moja knjiga mrtvih* in *Križki stare mame* nakazujejo pisateljsko in človeško slovo. Oče je čutil, da ga fizične moči zapuščajo, s težavo je sodeloval na spominskem večeru ob njegovi osemdesetletnici oktobra 2013 v Kotljah in na slavnostni seji občinskega sveta aprila 2015, ko ga je Občina Ravne na Koroškem imenovala za častnega občana (to je bilo tudi zadnjikrat, ko je bil na Ravnah).

O odhajanju in smrti je veliko razmišljal. V poznih literarnih delih se močno navezuje na katoliško vero, vero njegove družine pred in med vojno in njeno lastno dožemanje, ko je bil še otrok. Vero in pojem boga je sicer razumel širše, bolj filozofsko in ne le v krščanskem ali ožje katoliškem smislu (še med mojim študijem v Ljubljani me je prosil, da mu kupim srbohrvaška prevoda Korana in Talmuda, ki ju je nato tudi prebiral). Zadnja leta je skoraj ves čas preživel le v nekaj sobah in včasih na terasi za hišo, obdan s knjigami in lastnimi zapiski, ob radiu in televiziji, v mamini družbi. Drugi obiski – razen mojih – so bili redki.

Kljub fizičnemu pešanju je do konca ohranil dober spomin in smisel za humor. V mislih in pripovedovanjih se je veliko vračal v čase, ki se jih je v živo spominjal le še on (izmed njegovih treh bratov in sestra je zadnja umrla sestra Ela leta 2010).

Dolgotrajna bolezen se je resno poslabšala sredi marca letos. Sledili sta dve hospitalizaciji v slovenjegraški bolnišnici in ugašanje telesa kljub nenehnemu trudu bolnišničnega osebja. V tem času sem ga kljub oddaljenosti iz Bruslja večkrat obiskal. Čeprav skoraj ni več govoril, je z gibi in pogledi vseeno pokazal hvaležnost za skrb in bližino.

Iz tega težkega obdobja se spominjam dveh prebliskov – zadnjih anekdot –, ki simbolno opišeta očetov značaj in razmišljanje zdaj in za nazaj. Ob redni dnevni negi ga je v bolnici mlada medicinska sestra vprašala: »Gospod, vi pa ste že veliko skoz dali, a ne?« Oče pa je odvrnil: »Ja, drugo svetovno vojno!«

Nekaj dni pred letošnjim prvim majem sva ga obiskala z mamo in mu mimogrede povedala tudi, da tradicionalno prvomajsko srečanje po več desetletjih prvič ne bo ob Ivarčkem jezeru, temveč v ravnem parku. Oče je odkimal in s težavo rekel: »Vse bodo uničili! Park ni za čevapčiče!«

Patrik Kolar

Sezuj se, kadar stopiš v mošejo – moj sodelavec **MARJAN KOLAR**

KULTURA

Gospod Marjan Kolar je pomembno zaznamoval dve desetletji mojega življenja.

Prvo se je začelo leta 1980, ko mi je postal mentor na uredništvu *Fužinarja v Železarni Ravne*.

Slavistko, za katero v usmerjenem izobraževanju ni bilo službe, me je tam gospod Kolar uvedel v svet novinarstva. V njem so *Informativni fužinar*, *Novice* in nazadnje tudi *Koroški fužinar*, katerih urednik je bil gospod Kolar, narekovali delo, vezano na roke in bralce železarje, ki jih je bilo takrat tudi 7000 in več. Živeli smo v svetu virov informacij, ki so nam jih v času samoupravnega internega informiranja predstavljali in brusilec na rafami in referent in sekretar in konstrukter in direktor, ter v svetu novinarskih zvrsti, lektur in časopisnih prelomov. Urednik je pohvalil redko, a že velikost fotografije, ki si jo posnel na terenu in je bila ilustracija k članku, je bila povratna informacija o kakovosti.

Gospod Kolar je znal odkriti naše sposobnosti in nam z najrazličnejšimi nalogami, ki so sodile v informativno službo, odpiral zakladnico znanja in izkušenj. Uspelo mu je doseči, da kot novinarji železarne in velikokrat tudi Mežiške doline nismo bili le skopi poročevalci, ampak smo tistemu, o čemer smo pisali, dodajali osebno noto in z velikim zamahom kaj kmalu tudi osebno vrednotenje.

Gospod Kolar nas je zelo hitro uvedel tudi v svet računalništva, saj je bil med prvimi, ki so zaslužili njegovo vseobsežno prihodnost, ter v svetova »pravih in umetnih rož«, torej literarnega vrednotenja. Tu je bil gospod Kolar do mnogih, ki so trkali na vrata in čakali na potrditev z objavo, neizprosno in je z zavračanjem zrušil mnoga pričakovanja, a izbrskal tudi kakšno danes znano koroško pisateljsko ime.

Da verjame tudi v moj literarni okus in literarnoteoretično znanje, se mi je potrdilo, ko sem lahko uredila pesniško zbirko dveh delavcev – Neslovencev in vodila okroglo mizo bralcev – železarjev.

Kmalu po letu 1990 pa me je gospod Kolar začel tudi pripravljati na svet poučevanja. Z drugačnimi razgledi nad takratnim družbenim dogajanjem, kot smo jih imeli sami, je pravi čas zaslužil, da se v zadnjem desetletju prejšnjega stoletja zlati fabriški časi iztekajo, in šla sem v šolstvo, s Kolarjevo popotnico, da je odnos med

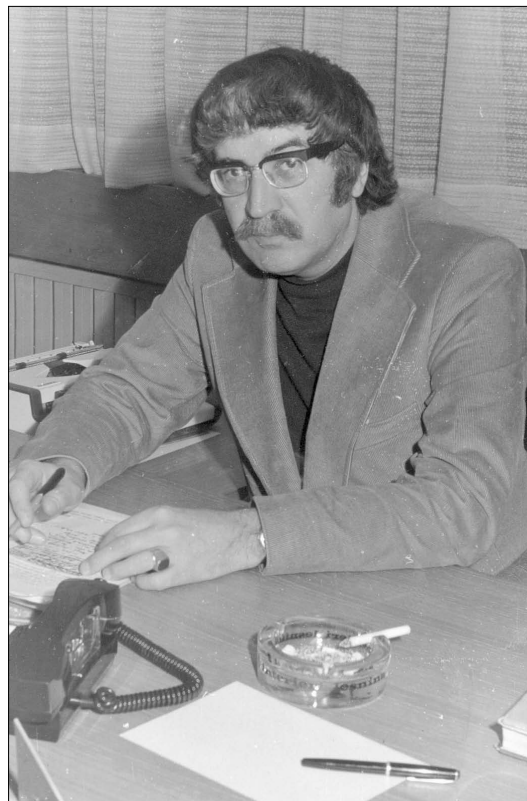
učiteljem in učencem v svojem bistvu sovražen. Tudi sam nekoč učitelj je to lahko vedel ...

Z odnosom do literature, ki mi ga je najbolj izoblikoval prav gospod Kolar, mi je potem kot protitež šolskemu delu postalo veselje predstavljati t. i. »koroške tiske« v *Prepihu*, *Delovih Književnih listih* in največ v koroški reviji za lep slovje in kulturo *Odsevanja*.

In tako je drugo desetletje, ki mi ga je pomembno zaznamoval gospod Kolar, vezano prav na recenzijske in esejistične strani *Odsevanj*, saj sem na njih predstavila vse štiri romane Marjana Kolarja, ki so izšli na Koroškem v času od leta 2000 do 2010.

Ti romani so *Prekrstitve*, *Robinsonova zastava*, *Primer profesorja Klasinca* in *Sezuj se, kadar stopiš v mošejo*.

Z vedenjem, da je recenzentka teh del dr. Helga Glušič o njih in o Kolarjevem ustvarjanju povedala vse, ter z vedenjem, da ni nepomembno, katera dela posredujemo učitelji književnosti srednješolcem, se mi je Kolarjev literarni svet na

Marjan Kolar v sedemdesetih letih 20. stoletja
(vir arhiv Kolarjevih)

vsem lepem ponudil kot odlično gradivo za šolsko rabo in me izzval kot učiteljico slovenščine.

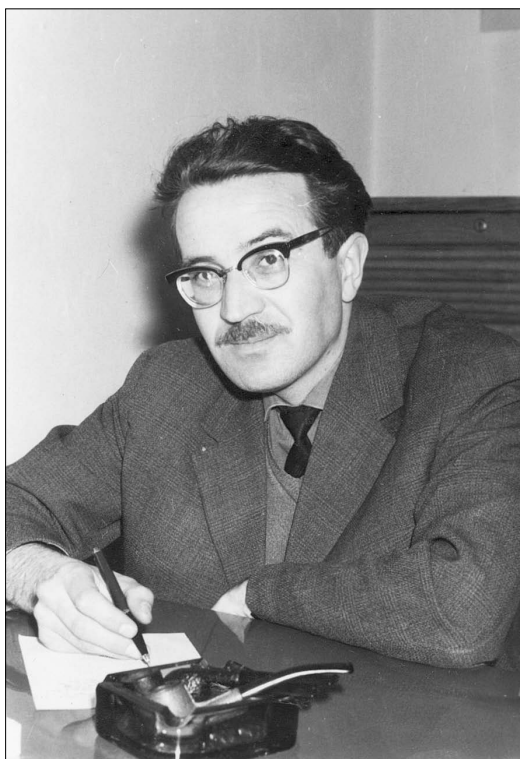
Tako sem si *Prekrstitve* iz leta 2004 zamislila kot eno izmed možnih literarnih del, po katerih bi gimnazijci pisali maturitetni esej, in po romanu pripravila priročnik za učitelje, ki bi dijake na ta esej pripravljali.

Prekrstitve, roman z vojno sliko vasi Šentlipš, so mi ponudile izjemne možnosti analize, sinteze, navezav na domača in tuja dela ter idejne interpretacije. Presodila sem, da lahko knjiga, ki je slavo pridnosti, poštenosti, zvestobi in vernosti Odamovih, torej slovenskega kmečkega človeka, preizkušene v 2. svetovni vojni, da mladim široke razglede na našo preteklost.

Žal so *Prekrstitve* s skoraj 200 stranmi za šolsko rabo preobsežne, zato sem se pri Kolarjevem romanu iz leta 2005 z naslovom *Robinzonova zastava* odločila za odlomke, po katerih pa pišejo maturitetne eseje srednješolci, ki niso gimnazijci. Roman o Miliju, navajam, »ustvarjalnem, kritičnem in razmišljujočem človeku v spreminjajočem se času, od rojstva in zgodnjega otroštva do šolskih let ... od mladostnega udarništva in družbenega uporništva do obdobja med strastno erotičnostjo, ljubeznijo in zakonskim življenjem, poklicno discipliniranostjo in močno željo po literarnem odslikavanju preteklosti« (H. Glušič), je prava zakladnica vzorcev literarnih besedil, za katera sem presodila, da nudijo dijakom možnost, navajam, »povezati že znane izkušnje z novimi spoznanji«, kar je eno pomembnih priporočil didaktike književnosti. Na osnovi Kolarjevih odlomkov je nastala raziskovalna naloga o tem, po kakšnih besedilih lahko dijaki pišejo eseje »za poprečno oceno več kot tri«, izsledki pa so pokazali, da učiteljevo razumevanje literature še zdaleč ni tudi učenčevo in da besedno gradivo samo po sebi še ne privlači mladih bralcev, lahko jih celo odvrča od bistva t. i. vodene interpretacije.

Z mislijo na šolo sem predstavila tudi *Primer profesorja Klasinca*, roman, ki je izšel leta 2008 in ki je Kolarjeva literarna upodobitev dr. Franca Sušnika. Izhajajoč iz prepričanja nekaterih literarnih teoretikov, da je osebna karakterizacija osnovna ubeseditvena prvina velikih umetnikov, sem svojo predstavitev romana izvedla zgolj z analizo glavne pripovedne osebe Klasinca, s katerim je pisatelj, navajam, »raziskovalno in literarno skušal razumeti človeško držo klasično izobrazenega intelektualca v času totalitarizma« (Kolar).

Čisto šolsko početje pa je bila tudi primerjava književnih del, za katero sem se odločila, ko je

Pisatelj Marjan Kolar
(vir arhiv Kolarjevih)

v koroškem literarnem letu 2008 poleg ponatisa Kolarjevega romana *Sezuj se, kadar stopiš v mošejo* – po 37 letih – izšla tudi zbirka zgodb Andreja Makuca *Šolniški kruh*. Prispevek za *Odsevanja* sem nasloвила – *Aktualno – literatura o poklicih, namreč Kolarjevem topilčevem in Makučevem učiteljskem*. Čeprav sem se zaradi zvrstne različnosti knjig bala, da bi znal kdo reči, češ primerjala bo jabolka in hruške, sem v zapisanem našla kar nekaj skupnih imenovalcev, predvsem tudi mojstrske domislice v jeziku in slogu obeh avtorjev.

In tako me je gospod Kolar z romanom *Sezuj se, kadar stopiš v mošejo* zopet vrnil v čase stare železarne in me prevzel – kot že tudi v *Prekrstitvah* –, navajam, »s čarom neosebne množice, ki je eno telo«, ujeto, zaznamovano in usodno določeno, kot so tudi topilci, ter s fabriškimi, družinskimi in gostilniškimi podobami Černjaka, tem likom, navajam, »večnega človeka, ki ostaja enak z vsemi svojimi dvomi in vprašanji, le okolje se spreminja, pa še to bolj kot ne le na videz« (Glušič).

Ustvarjati večne like – Odama, Milija, Klasinca in Černjaka – pa zmorejo le veliki, kot je gospod Marjan Kolar.

Vesela sem, da sem lahko dve desetletji preživela z njim in njegovimi deli.

Helena Merkač

PISATELJEV ZADNJI MIMOHOD

V spomin Marjanu Kolarju (1933–2017)

KULTURA

... Ptič kuka in vabi svojo samico, jaz pa, sivi bedak, po otroško prožim prste in vsaka številka odlušči z mene skorjo utrujenosti. Celih petnajst pomladi mi jih nameni pojoči usodovec in priznam, da se mi ob tem kar samo smeje.

(M. Kolar: Kukavica. Odsevanja 2002, št. 45/46, str. 13)

Pisatelj in urednik Marjan Kolar je leta 2002 v pomladanski številki revije *Odsevanja* objavil kratko zgodbo o svojih srečanjih s kukavico. Pri tem je uporabil ljudsko verovanje, da ta ptica s številom zaporednih kukujev izpeva leta našega življenja, ko jo spomladi prvič slišimo. Zato jo imenuje *usodovka*. Kakor da bi že tedaj slutil svojo usodo, je zapisal, da se mu je oglasila petnajstkrat. Od tistega leta naprej je zares doživel še petnajst pomladi ...

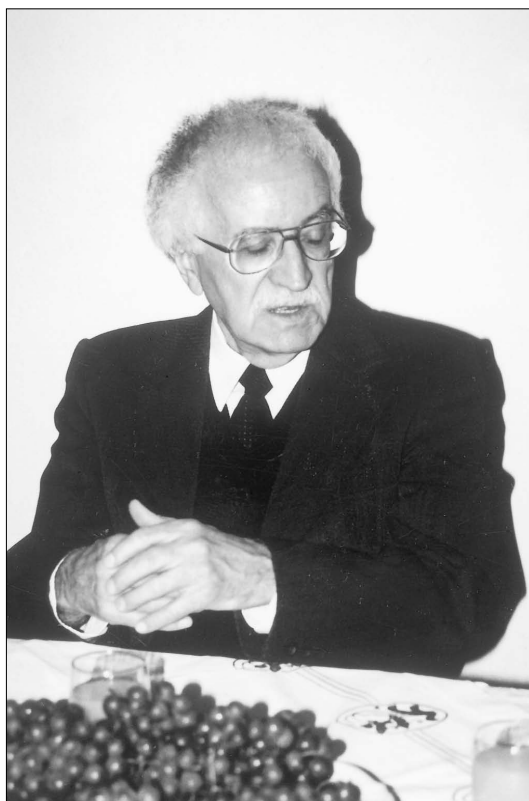
Ob njegovi nedavni smrti sem se v mislih pogosto vračal nazaj v čase, ko sva se pobližje spoznala, in na vsa najina kasnejša srečanja. Z Marjanom Kolarjem kot pisateljem sem se seznanil nekoliko drugače kot z ostalimi literarnimi ustvarjalci, ki sem jih od mladosti dalje spoznaval le z branjem njihovih del. Po imenu mi je bil sicer znan, ker sem v *Koroškem fužinarju* občasno naletel na njegove zanimive prispevke, nisem pa poznal nobene od njegovih knjig. Kot sam pravi v pogovoru z Blažem Prapótnikom leta 2003 v *Odsevanjih* (številka 51/52), je bil na Ravnah že leta 1968 »neznani« - enako kot se je s psevdonomimom Ignotus leta 1951 podpisal pod svojim esejem *Osamelec*, objavljenem v glasilu ravnanskih gimnazijcev *Nove brazde*. Po njegovem je bilo to posledica odpora, ki ga je čutil proti črednemu obnašanju okolice vse od otroštva dalje.

Ko sem se z družino pred tremi desetletji in pol preselil v Kotlje, smo s Kolarji postali skoraj sosedje. S pisateljem sva se občasno srečevala na hotuljskih poteh in se prijazno pozdravljala. Nekega dne pred več kot dvajsetimi leti me je poklical po telefonu, se vljudno predstavil in me zaprosil za specialistični pregled, ki mu

ga je svetovala osebna zdravnica. Pred najinim »uradnim« srečanjem sem se najprej podučil o njegovem življenju in besednem ustvarjanju iz *Leksikona Cankarjeve založbe Slovenska književnost*. Zdelo se mi je potrebno, da se s pisateljem med pregledom ne pogovarjava samo o njegovih zdravstvenih težavah, temveč tudi o njegovem literarnem delu.

Lahko rečem, da se je najino znanstvo začelo najprej na ravni bolnik - zdravnik, šele kasneje je sledilo na ravni pisatelj - bralec njegovih del. Po omenjenem pogovoru sem namreč načrtno začel brati njegove knjige. V knjižnici sem si najprej sposodil roman *Sezuj se, kadar stopiš v mošejo* (1971). Presenetil me je z dobrim poznavanjem težavnega življenja železarjev, ki ostaja »sveto« kljub vsej neznosnosti in umazaniji. Po tej knjigi se mi je zanimanje za Kolarjeva dela še povečalo. Zelo me je prevzel roman *Zvezde in križi* (1979), epopeja slovenske družine, ki jo je usodno zaznamovala druga svetovna vojna. Ker sem tedaj že poznal avtorjev življenjepisa, sem brez težav ugotovil, da je roman dejansko njegova avtobiografija. Sledil je roman *Išči poldan* (1967), za katerega je prejel nagrado *Prešernovega sklada* in *Prežihovo nagrado* mariborske *Založbe Obzorja*. Naslednji deli sta bili zbirka kratke proze *Prazno nebo* (1961), pisateljev prvenec, ter zbirka humoresk in vedno aktualnih satir *Samomor v nebesih* (1964), na koncu pa še *Snežne verige* (1973), povest iz življenja naših zdomcev. Branje teh knjig me je pritegnilo zaradi besedno in vsebinsko zelo bogate pripovedi.

Leta 2003 mi je podaril svojo zbirko kratke proze *Sveto sivo življenje* in od tedaj dalje mi je ob obiskih v ambulanti prinašal svoje novoizdane knjige s kratkimi posvetili. Tako mi je leta 2004 poklonil najprej *Prekrstitve*, roman o spontanem uporih hribovske vasi proti okupatorju, in naslednje leto roman *Robinzonova zastava*, ki je svojevrstna družinska kronika. V letu 2008 sem dobil še roman s zelo aktualno vsebino *Čas hladnih zvezd*, roman *Primer profesorja Klasinca*, v katerem je opisal lik koroške legende dr. Franca Sušnika, in ponatis romana *Sezuj se, kadar stopiš v mošejo*. Njegovi ustvarjalnosti sem sledil tudi z rednim prebiranjem kratkih proznih del, ki jih je objavljala največ v slovenjgraških *Odsevanjih*,

Marjan Kolar, 65 let

reviji za leposlovje in kulturo, ter v celovškem *Zvonu*. Pri branju pisateljevih del iz novejšega obdobja sem opazil, da se v njih ne ukvarja več toliko z družbenokritičnimi temami, temveč z eksistencialnimi vprašanji, ki so mi bila zanimivejša glede na moj poklic.

Pri prvem pregledu je name napravil prijeten vtis umirjenega človeka, ki se zaveda resnosti bolezni in je pripravljen storiti vse potrebno, kar mu bom svetoval. Sodil je med »ubogljive« bolnike, ker je že od začetka razumel, da zdravljenje ne pomeni samo rednega jemanja zdravil. Razložil sem mu namreč svoje mnenje, da se mora bolnik prej ali slej prilagoditi na težave in omejitve, ki jih prinaša kronična bolezen, in z njimi živeti v sožitju. Po drugi strani mi je kot zdravniku vsebina njegovih proznih del, ki so nastala v zadnjem obdobju, s prepričljivimi opisi težav bolnika zrelih let pomagala razumeti svet, v kakršnem se znajdejo ljudje zaradi bolezni. Spremljal sem njegove težave in ga občudoval, kako je s pomočjo skrbne soproge in s svojo odločnostjo premagoval malodušje ter iskal sebi primeren način življenja. Več let sem ju videval, kako sta že v zgodnjih jutrih pridno pešočila v smeri proti Ivarčkemu jezeru, sprva vse do Smučarske koče. Kasneje se je krog njunih sprehodov zaradi bremena let začel vse bolj zoževati.

Leta 2007 mi je po elektronski pošti poslal v branje kratko prozno delo *Moja knjiga mrtvih*. Dodal je razlago, da »se vsega pač ne da razložiti v ordinaciji, predvsem misli, občutja in počutja, ko se bližajo razne obletnice in življenjske bilance«. Zgodba me je pritegnila, saj v njej opiše, kako ga ob smrti sorodnikov, znancev in vrstnikov vse bolj prevzema zavest o minljivosti življenja. Zaradi tega sem ga pri naslednjih pregledih v ordinaciji in kasneje, po moji upokojitvi, med obiski na njegovem domu vztrajno spodbujal – skupaj z njegovo soprogo, ki je tudi sama književnica in literarna raziskovalka, da naj še kaj napiše in vse zbere za novo knjigo. Končno sem na začetku leta 2013 dobil v oceno osem zanimivih besedil, ki so name napravila močan vtis. Takoj sem predlagal, da jih je treba natisniti, in jih pomagal urediti. Tako je nastala zbirka kratke proze *Moji mimohodi*, ki je zadnja od številnih pisateljevih knjig za časa njegovega življenja.

Pisateljeva soproga Marija Irma Vačun Kolar je meni in ženi leta 2014 prinesla v branje obsežno, na 345 straneh natipkano monografsko študijo z naslovom *Razvoj Kolarjevega pripovedništva*. V njej je s pravim znanstvenim pristopom opisala literarno pot svojega moža, urednika, novinarja, esejista in pisatelja. Prosila naju je, da jo pregledava, podava svoje mnenje in vneseva morebitne popravke. Branje besedila naju je zelo pritegnilo, čeprav je bilo sorazmerno zahtevno. Temu so sledili številni sestanki z avtorico, na katerih smo usklajevali svoja mnenja. Leta 2015 je izšla monografija z naslovom *Marjan Kolar: od eseja do romana*. Verjetno je pri nas ena od redkih monografij – če ne celo edina –, ki jo je o svojem možu literarnem ustvarjalcu napisala njegova življenjska sopotnica.

Življenjsko pot Marjana Kolarja sem zadnja leta zvesto spremljal z obiski na njegovem domu, kjer sem se občasno oglasil zaradi zdravstvenih nasvetov in prijetnega kramljanja. Kljub častljivim letom in bolezni je njegova misel ostala živa do konca – tudi med zadnjim obiskom v bolnišnici, ko sva se za vedno poslovila. Kakšno zanimivo naključje, saj sem ga pred mnogimi leti v bolnišnici tudi najprej osebno spoznal. Kukavice spomladi 2017 zaradi bolezni ni mogel več slišati, da bi mu nakukala še kakšno leto življenja. Ugasnilo mu je 21. maja.

Franc Verovnik

MARJAN KOLAR

med pravilnimi in nepravilnimi liki

KULTURA

Pogosto nismo dovolj pozorni na milosti in drobne privilegije, ki nam jih nakloni življenje s prepletom usode, naključij ter naših odločitev in ravnanj. Morda je tako s kraji bivanja, s prostori in tudi s človeško bližino ter naklonjenostjo. Mnoga srečanja in druženja nas bogatijo tako na zavedni kot nezavedni ravni, predvsem velja to za druženje z izjemnimi ljudmi, ki vplivajo na naše dožemanje in vrednotenje. Marsikaj ni kar samo po sebi umevno in mnoge geste imajo globlji pomen, pa jih žal pogosto ne opazimo, kaj šele da bi zmogli raziskovati in doumeti kaj več, tako kot je to dano posvečenim. Kdaj pa vendarle dobimo namig ...

Slikar Bogdan Borčič mi je nekoč zaupljivo dejal, da je poseben privilegij, če te umetnik spusti v svoj atelje, v ta posvečeni prostor, svetišče ustvarjalnosti in kontemplacije.

Poezija, kasnejše likovne opreme knjig in predvsem druženje ob korekturah *Odsevanj* so mi odprli vrata tudi v delovni kabinet profesorja Toneta Turičnika, ki je bil obenem bogata knjižnica.

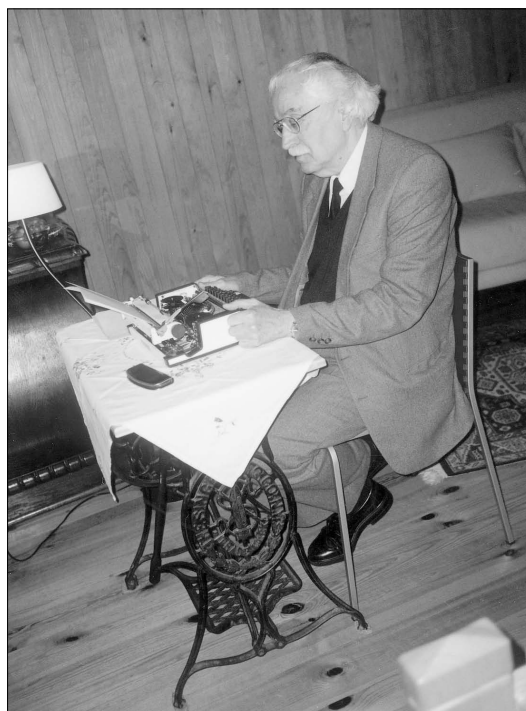
Kot sodelavec pri *Založbi Cerdonis* sem pred dvema desetletjema predlagal poimenovanje po Matevžu Cerdonisu, prvem evidentiranem tiskarju iz naših krajev, ki sem ga izbrskal iz literature. In sem bil zraven, ko je izšla prva knjiga uradno ustanovljene založbe, zbirka slovenjgraškega pesnika Ernsta Golla *V trpki deželi človeka*.

Kot takratni glavni in odgovorni urednik *Odsevanj* pa sem imel tudi priložnost, da sem lahko sodeloval s pisateljem Marjanom Kolarjem, ko je po desetletjih molka zopet začel intenzivno objavljati. Nekaj spodbude k temu smo pri nas v reviji in pri *Založbi Cerdonis* gotovo prispevali. Prvi mi ga je v pogovoru omenil Andrej Makuc, ki je z velikim spoštovanjem pripomnil, da je to avtor, ki je spadal v prvo ligo jugoslovanskih literatov, in mimogrede iz svojega poznavalskega vedenja navedel nekaj najvidnejših del, prevedenih v tuje jezike, med njimi antologijski *Nepravilni trikotnik*. S posebnim navdušenjem pa mi je predstavil humoresko *Samomor v nebesih*. Do takrat pisatelja in njegovega dela nisem poznal, bil mi je popolnoma neznan. *Ignotus*, kot sem kasneje ugotovil. Vendar se je to začelo postopoma spreminjati po nekem telefonskem klicu v dneh po znamenitem terorističnem napadu septembra 2001.

Vljuden moški glas na drugi strani se je predstavil kot Marjan Kolar iz Kotelj in vprašal zame

ter o možnosti prevoza v Libuče v *Galerijo Falke* na literarno delavnico s starinskimi pisalnimi napravami, ki jo je vodil Vinko Ošlak. Kolar je nekako izvedel, da grem tudi sam tja, in predlagal, da se peljeva skupaj. Seveda sem privolil, v malem Roverju je vendar dovolj prostora za dva pisalna stroja in njuna lastnika.

Marjana Kolarja sem tako prvič srečal in osebno spoznal 15. septembra 2001 na avtobusni postaji v Kotljah. Prežihovih Kotljah, kot je pogosto s kancem ironije poimenoval kraj bivanja, kjer je preživel skoraj polovico svojega življenja in imel občutek, da po Lovru Kuharju – Prežihovem Vorancu ni prostora niti za enega pisatelja več. Ta težava, ozkost in majhnost, kjer ni prostora za širino in ni razumevanja za veličino, pogosto tare ljudi širokih obzorij, mnogi drugi pa vsega tega še opazijo ne. A se je tudi s tem sprijaznil, kakor se je moral v življenju, katerega natančen opazovalec, izvrsten poznavalec in pronicljiv popisovalec je bil, že mnogokrat. Tudi s tem, da pisatelj v današnjem svetu nima več posebne veljave. »Nobene.« je rekel resignirano in si s tem ni delal utvar, čeprav je v tem obdobju ponovno intenzivno ustvarjal in objavljajal.

Marjan Kolar ustvarja na literarni delavnici v Galeriji Falke, september 2001. (foto B. Prapótnik)

Takrat v Libučah je dobil nagrado za zgodbo *Poslednja milost*, zopet s trpko tematiko smrti otroka. Zgodbe so bile ob zaključku delavnice objavljene v almanahu *September 2001*. Po tem prvem stiku se je začelo najino zlato obdobje, plodno desetletje sodelovanja, ki je vključevalo objave v *Odsevanjih*, izide in predstavitve knjig, pisateljevo sedemdesetletnico, zapise v časopisih in intervju za *Delo*. Intenzivno sva z Marjanom Kolarjem sodelovala nekako skoraj do pisateljeve osemdesetletnice, ko so mu začele pešati predvsem fizične moči in zdravje. Na simpoziju ob jubileju mi je bilo kar malo mučno, ker je Marjan že kar s težavo tako dolgo sedel v dvorani. Tega sem se jasno zavedal, saj je že pred tem kdaj omenil, da zaradi zdravja dolgo ne zdrži ostajati zdoma, tudi ko je šlo za predstavitve njegovih knjig, ni več želel kam prav daleč. In vedno ko smo v ravenski knjižnici v sodelovanju z ravnateljico Majdo Kotnik Verčko predstavljali kakšno njegovo knjigo, sva se dogovorila, da njega in ženo Marijo z avtom spotoma pobere na domu ter odpeljem na prireditve in po končanem dogodku tudi nazaj domov. Podobno kot pri prvem srečanju, le da sem prihajal zdaj na dom, ne na avtobusno postajo, in med sodelovanjem sva postajala vse bolj zaupljiva znanca, kljub razliki v letih morda celo prijatelja.

Dejstvo, da je bila Irma Marija Vačun Kolar v Mežici sošolka mojega pokojnega očeta, nas je še bolj povežalo. Čeprav nas je v resnici najbolj družilo sodelovanje pri knjižnih projektih, saj sva tudi z Marijo sodelovala pri izdaji knjig, tako pri pripravi zbirke zgodb njenega očeta Jožeta Vačuna *Iz kašče* (Cerdonis, 2004) kot pri oblikovanju in izdaji knjige *Mladi bralec*, študije Črnjanskega rokopisa in monografije *Prežihov ustvarjeni svet*, ki jih je pripravila s svojo značilno vnmemo, morda kar s koroško trmo, intelektualno natančnostjo in jezikovno skrbnostjo. Dobro je bilo, da sta imela Kolarja drug drugega, ne le zaradi naklonjenosti, skupnega življenja, ampak tudi zaradi ustvarjalnega dela, saj izvrstni, celo vrhunski prvi bralec ustvarjalcu izjemno veliko pomeni. Med kritičnim tehtanjem, resno debato, premišljenimi sugestijami ali zgolj vtisi se je Marija večkrat razvnela, misli so kar prehitevale, in želela je kdaj povedati ravno to, kar je Marjan pravkar oblikoval v svoji umirjeni pripovedi. Takrat je navadno za hip umolknil in jo – sicer razumevajoče – pokaral: »Irma, no, a lahko jaz povem do konca?!«

Pri ustvarjanju je bil pisatelj izredno natančen, dosleden in temeljit, s podrobno analizo, skicami in pripravo materiala. Podobno tudi pri predstavitvah svojih knjig. Sogovornika, v tem primeru mene, je med pripravami na dogodek s pravočasnimi vprašanji spretno in nevsiljivo

usmerjal v poglobljanje teme in dosegel, da sem se tudi sam dobro pripravil na dogodek, čeprav sva knjigo oba poznala, saj sva jo skupaj pripravljala za natis. Prvič sem imel nekaj treme in tudi kakšna misel mi je ušla kljub natančnim pripravam, a vedno sva predstavitve izpeljala korektno.

A ustvarjalni proces je – v času pisanja knjige, ko je dejansko nastajalo besedilo in je bil pisatelj intenzivno skoncentriran – postal kar dramatičen, sploh če je avtorja kdo pri delu zmotil takrat, ko je najbolj potreboval mir. Četudi le skodelica kave.

»Ko piše, je ko' zmaj,« je ekspresionistično pripomnila žena in se vse bolj razvnela, pri tem pa z obrazom in telesom slikovito vzkipela v podobo renčeče nevarnosti. Kolar pa je samo mirno z nekoliko narejeno nejevoljo, a ljubeznivo reagiral: »No, no, Irma ...«

Marija se ni dala in mi je še enkrat zatrdila: »Res. Res!«

Marjan Kolar je bil vseskozi duhovit in bistrega duha ter ustvarjalen v častljivo starost. Ob obisku sem ga vprašal, kako se počuti, in je z nasmehom odvrnil: »Letom primerno!« Vedno pa je bil kritičen do neumnosti, plehkosti in površnosti. Skoraj razburil se je ob obrabljenih floskulah, kot je tisto zljajnano dodajanje kamenčka v mozaik ali neposrečena primerjava lokalnih lepote z biseri. »Pohorski biser,« je zagodrnjal in se zgrajal, da tod pač ni nobenih biserov in da bi primerjave res lahko zastavili nekoliko bolj domiselno. Od takrat se na to spomnim vedno, ko namenoma komentiram vodo iz pipe kot »pohorski biser«, čeprav ni natočena v vinski kozarec.

Blaž Prapótnik in Marjan Kolar na literarnem večeru, 6. 10. 2003, natančno ob pisateljevi 70-letnici, v Koroški osrednji knjižnici dr. Franca Sušnika Ravne na Koroškem

No, Kolarjeva me nista nikoli zavrnila, ne pri vratih in tudi drugače ne, nasprotno. Spodbujala sta moje literarno delo, čeprav je nekoliko oziroma kar precej obstalo. Ni jima bilo odveč priti na koncert našega tria ob predstavitvi zbirke songov *Blažev žegen*, česar mnogi moji vrstniki in nekdanji glasbeni kameradi niso zmogli.

Nekajkrat smo se pri Kolarjevih tudi družinsko podružili. Nekoč, ko nas je, mene in mojo družino, gostoljubna Marija pričakala z izdatno obloženo mizo domačih dobrot, je Marjan smeje pripomnil, da se je prelevila v magistro kulinarike.

V zadnjih letih smo se s Kolarjevima žal nekoliko oddaljili in se videli le poredko, pa ne toliko zaradi moje selitve s Koroške in družinskih ter poslovnih obveznosti, ampak bolj zaradi tega, ker nisem več zaposlen pri *Cerdonisu* in kot samostojni ustvarjalec pri njihovi knjižni produkciji sodelujem le občasno.

Nazadnje sva z Marjanom Kolarjem na njegovo željo v tandemu predstavila ponatis romana *Sezuj se, kadar stopiš v mošejo* in na simpoziju ob pisateljevi osemdesetletnici leta 2013 v Kotljah sem predstavil najino sodelovanje pri reviji *Odsevanja* ter *Založbi Cerdonis ...*

Knjigo *Marjan Kolar Od eseja do romana*, ki jo je napisala Marija Kolar in oblikoval moj nekdanji sodelavec Andrej Knez, sem dobil od nje po pošti, žal nepodpisano. Domala vse druge Kolarjeve knjige v moji knjižnici so opremljene s pisateljevim avtogramom. Običajno sva to uredila na dan predstavitve knjige, včasih tudi šele doma, v miru, po vseh končanih ceremonijah.

Pisatelj Marjan Kolar na prireditvi ob 80-letnici z ženo Marijo in s svojimi Hotuljci, Kotlje 2013

Da je Marjan 21. maja 2017 umrl, sem izvedel na spletu, dan po tem. Marijo sem poklical po telefonu, ji izrekel sožalje, se pozanimal, če je sama, in jo vprašal, če morda kaj potrebuje. Na njeno prošnjo sem s pomočjo prijatelja poiskal primerno pevko za pogreb. Z Andrejem Makucem sva se udeležila tudi žalne seje občinskega sveta, saj je bil Marjan Kolar častni občan *Občine Ravne na Koroškem*. Predlog, da spregovorim nekaj besed, sem s stisnjениm grlom zavrnil, ker sem bil še pod vtisom sobotne gledališke predstave *Nebeški odred*, ki je bilo najmočnejše izmed mojih treh najbolj pretresljivih umetniških doživetij po Tisnikarjevi retrospektivi in razstavi o razpadu Jugoslavije v beograjskem *Muzeju Jugoslavije* leta 2013. V ponedeljek sem bil nad vsem preveč pretresen, zato sem čutil in vedel, da tega žal ne zmorem.

Ko smo po žalni seji v ožjem krogu v jedilnici pri Kolarjevih kramljali in obujali spomine na našega Marjana Kolarja in je med sinovim pripovedovanjem o druženju z očetom Marija pohitela s pojasnjevanjem, jo je Patrik vljudno prekinil: »Mama, a lahko zdaj jaz povem?« In se mi je zazdelo, kot da zopet slišim pisateljev glas.

Marija Kolarja so v četrtek, 25. maja, na nekdanji dan mladosti, položili v družinsko grobnico na slovenjgraškem pokopališču. Med obredom je s ceste prihajal hrup, pevke se zadaj, nekoliko stran od groba ni dobro slišalo in prav zanima me, kaj bi pripomnil v svoji maniri, če bi še lahko. Gotovo kaj inteligentnega in trpko duhovitega.

Njegov grob leži ob južni stranici pokopališča, v prvi vrsti, blizu ceste med starim glavnim vhodom in mrliško vežico z likovnimi motivi slikarja Karla Pečka na pročelju. Na zahodni strani, bližje reki, počiva pesnik Ernst Goll, na severu je pokopan profesor, urednik in literat Tone Turičnik ter na južni strani slikar in grafik profesor Bogdan Borčić. Vsak z ene smeri neba so prišli, hodili svojo pot, jo prepletli z našimi, jo zaključili in so zdaj, ob poslednjem počitku, vsi del velikega pravilnega pravokotnika. Lika, ki je za časa ustvarjalnega življenja predstavljal slikarsko platno, skicirko, nepopisan list papirja, revijo, knjigo ... Zdaj pa jih povezuje kot žalosten Kolarjev *Nepravilni trikotnik*, ki je v svoji veličastni resnobnosti srhljivo vseprisoten kot trpek, neizbežen, dokončen ... ogromen osamelec, ki priča o neizrekljivem. Hkrati pa je v ta pravilni pokopališki okvir in v domišljijo zarisan nepravilni lik, ki povezuje četverico posvečenih v posvečeni zemlji z mojo ter našo zavestjo, z vedenjem, spominom in hvaležnostjo.

Blaž Prapótnik

Kopičenje stvari zavira življenje s smislom

V naših življenjih obstaja mnogo poti, na katerih je veliko križišč in krožišč. Če želimo najti pravo pot, ne smemo živeti, kakor da bi vozili in gledali v vzvratno ogledalo.

Ekološkemu društvu Slovenj Gradec sem se pridružila, ker so me očarali z *Dvoriščnimi sejmi*. Člani so vsako četrto soboto v mesecu prostovoljno v našem lepem mestnem jedru organizirali sejem, na katerem smo se občani srečevali ter prinašali stvari, ki jih ne potrebujemo več, ter odnesli domov, če smo med njimi našli kaj zase. Največja dodatna vrednost je zame bila, ker sem spoznavala nove ljudi ter se z njimi družila. Nikoli mi ni bilo žal za stvarmi, ki sem jih oddala. Ker me je to tako prevzelo, sem poskusila s podobno dejavnostjo tudi na *Gimnaziji* in *Srednji zdravstveni šoli*. Od takrat vsako leto v predprazničnih novoletnih dnevih organiziramo *Vzemi in daruj* sejme z različnimi spremljevalnimi prireditvami. V štirih letih so se spletle zanimive zgodbe, veliko sem se naučila, največji kompliment zame pa je, če dijaki že septembra prinesejo stvari, ker so se lotili pospravljanja sobe. Na ta način na šolah ustvarimo praznično vzdušje, osrečimo darovalce in jemalce ter se na nek način upiramo brezglavi potrošnji. Žal je v tem času *Ekološko društvo* svoje sejme ukinilo, ker občani niso pokazali pretiranega interesa. Mnogi so še danes prepričani, da so takšni sejmi namenjeni ljudem s socialnega dna. Izmenjava stvari pa še vedno poteka v našem skladišču v *Elizabetinem domu*.

Leta 2014 sem doma imela zamrzovalno omaro, ki se je poslavljala, pa se mi je porodila ideja, da bi jo lahko uporabila tudi, ko ni v svoji osnovni funkciji. Predelala bi jo v mini knjižnico na javnih površinah. Ker so člani društva idejo podprli, smo jo prenesli na *MO Slovenj Gradec* in tako smo dobili prvo knjižnico, ki smo jo opremili v čast občinskega praznika. V teh letih se je projekt razvijal in kljub vandalom, ki so prvi hladilnik popolnoma uničili, se mini knjižnice razvijajo po celotni Sloveniji, saj se je za projekt ogrelo tudi podjetje *Gorenje Group* iz Velenja. Svojo linijo retrohladilnikov, ki se poškodujejo pri proizvodnji, so ponudili po celi Sloveniji. Povpraševanje presega ponudbo in vsak mesec dobita najmanj dva hladilnika nove skrbnike, ki prostovoljno skrbijo zanje.

Vse to pa ne bi bilo mogoče, če ljudje ne bi bili že toliko ozaveščeni, da z veseljem darujejo

knjige, ki se kopičijo na domačih policah. Ob prevzemanju in urejanju podarjenih knjig se spletajo zelo zanimive zgodbe, mogoče jih kdaj zapišem ...

Darovanje stvari, ki jih ne potrebujemo več, ima več vzrokov, pri tem pa je nujno treba poudariti, da nas materialne stvari, ki jih imamo in jih ne uporabljamo, ne osrečujejo. Nemaokrat v naša življenja vnašajo negativno energijo in veliko breme. Naj omenim samo knjige. Kakšno srečo in veselja prinašajo v naša domovanja, če leta ali celo desetletja zasedajo prostor na naših policah? Mnoge med njimi so popolnoma neuporabne, ker so zastarele ali pa pokrivajo področja, ki nas ne zanimajo. Privatne knjižne zbirke po navadi gradi cela družina. Vsak človek mora na določeni točki svojega življenja razmisliti o tem. Kakor velja za stvari, tako velja tudi za knjige. Po dobrem razmisleku hitro ugotovimo, da posedujemo stvari, ki jih ne potrebujemo, ter da obstajajo ljudje, ki se le-teh razveselijo ter jih oživijo in spravijo v ponovno življenje. Ko sem prejela klic kolegice Drage Ropič, da se je gospa Herta Turičnik odločila posloviti od dela družinske knjižne zbirke, ki sta jo z možem gradila več desetletij, sem bila takoj za akcijo. Njen mož, gospod Tone Turičnik, prvi ravnatelj *Ekonomске šole Slovenj Gradec* ter dolgoletni profesor slovenskega jezika, je bi velik ljubitelj kvalitetne litera-

KULTURA

Herta Turičnik na odprtju knjižne zbirke Toneta Turičnika v knjižnici Šolskega centra

Del knjižnega bogastva – podpisane knjige različnih avtorjev z osebnimi posvetili Tonetu Turičniku

ture ter je ves čas zbirko dopolnjeval s strokovnimi knjigami, revijami ter vzorno vodil dokumentacijo, ki je nastajala ob njegovih projektih.

Po temeljitem razmisleku, pregledu in dogovarjanjih se je gospa Herta Turičnik odločila, da bo s pomočjo Drage Ropič okrepila domoznansko zbirko v *Knjižnici Ksaverja Meška*, okrog 150 knjig je izločila ter jih namenila za projekt *Vzemi in daruj knjigo*. Le-te so pristale v naših hladilnikih ter v mini knjižnicah v čakalnicah *Zdravstvenega doma Slovenj Gradec*. Otroške knjige sem predala knjižničarki na *Drugi osnovni šoli Slovenj Gradec*, ob svetovnemu dnevu poezije smo broširano izdajo zbirke *Sto romanov* podarili članici Facebook skupine *Jaz pa pojdem v knjige*. Vse preostale knjige, okrog 2000 jih je bilo, smo umestili v šolsko knjižnico Šolskega centra Slovenj Gradec.

19. aprila 2017 smo na Štibuhu pripravili krajši program in svečano otvoritev za zaposlene in občane. Na ta način so si bogastvo, ki ga je poda-

rila družina Turičnik, lahko ogledali vsi. Je pa potrebno nujno dodati, da je največje bogastvo očem še vedno skrito. V knjižnici na *Gimnaziji in Srednji zdravstveni šoli* sem shranila skrbno zložene regulatorje z dokumenti, ki jih je gospod Tone Turičnik vzorno zlagal ob aktivnostih, ki jih je izvajal izven šole. Njegov prispevek k razvoju našega mesta je neizmeren. Močno upam in prepričana sem, da bodo v prihodnosti ti dokumenti postajali vedno vrednejši in nepogrešljivi pri raziskovanju zgodovine našega mesta.

Naj za konec citiram misel, ki jo je gospa Herta Turičnik povedala za *SGlasnik*: »Prisluhnila sem srcu, Tonetova in moja ljubezen do knjige naj bi utirala pot mladim, ki se naj vračajo k vrednotam, ki so nam bile vzor. Družina je ponosna in si šteje v veliko čast, da bo knjižnica na Šolskem centru nosila ime Toneta Turičnika in da bodo knjige izpolnile svoje poslanstvo.«

Zuhra Horvat
(besedilo in foto)

Zamišljen prijatelj in sodelavec Jože Potočnik

Turičnikovi: sinova Vlado in Mladen ter žena Herta

KNJIGE ZALOŽBE CERDONIS PRED IZIDOM

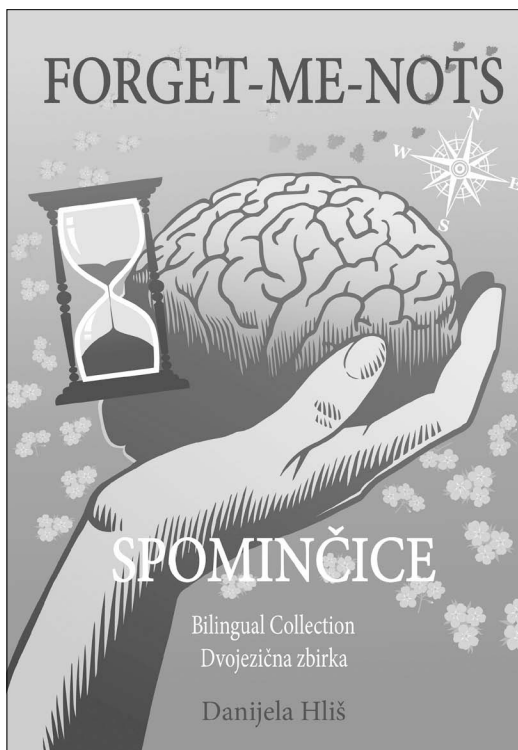
V letu, ko Založba Cerdonis praznuje 20 let uradnega delovanja, je že izšla knjiga Andreja Makuca *ŠOLSKE OBUJENE*.

V programu založbe za letošnje leto so tudi knjige: Ljuba Prener *MEJNIKI* in *ŽIVLJENJE ZA HRBTOM* (ponatis obeh romanov), Primož Mlačnik *ŠARM* (zbirka kratke proze), Peter Petrovič *DNEVI BELUŠEV* (roman) ter Janez Žmavc z dramsko noviteto in proznim besedilom. Tik pred izidom je tudi dvojezična, angleško-slovenska zbirka naše drage sodelavke avstralsko-slovenske pesnice Danijele Hliš z naslovom *FORGET-ME-NOTS*, v prevodu *SPOMINČICE*. Gre za zbirko pesmi, proze in zgodb ter pričevanj. Vsebina knjige je podrejena tematiki demence oz. Alzheimerjeve bolezni: soočanju, doživljanju, ozaveščanju ter spopadanju z njo, saj je Danijela dolgoletna prostovoljka in aktivistka *Alzheimer's Australia*.

Knjiga je plod nekajmesečnega čezoceanskega sodelovanja z avtorico: prevod in jezikovni pregled Katarina Mahnič (Slovenija), naslovnica Vasja Koman (Avstralija), ilustracije Stephen Wilson (Avstralija), urejanje in oblikovanje Blaž Prapótnik (Slovenija).

Publikacija je izšla s finančno pomočjo slovenske vlade - *Urad vlade Republike Slovenije za Slovence v zamejstvu in po svetu*, organizacije *Spominčica - Alzheimer Slovenija* ter ob podpori družine in prijateljev. 5 % sredstev od prodaje knjige je namenjenih podpori programov organizacij *Spominčica - Alzheimer Slovenija* in *Alzheimer's Australia*.

KULTURA

Naslovnica knjige zbirke pesmi, proze, zgodb in pričevanj, barvne ilustracije in fotografije, obseg 122 strani, format 148 x 205 mm, cena 15 EUR/15 AUD

Knjiga bo v Sloveniji predstavljena oktobra:

- na mednarodni konferenci o demenci v Termah Čatež (20.-21. 10. 2017),
- v Knjižnici Ksaverja Meška Slovenj Gradec (24. 10. 2017) in
- v Galeriji Šoštanj (27. 10. 2017).

B. P.

Epigraf
Vsebinam urejamo obliko

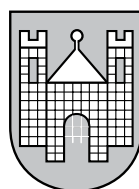
GRAFIČNO OBLIKOVANJE
UREDNIŠTVO
PRODUKCIJA TISKOVIN

041 512 758
info@epigraf.si
www.epigraf.si

CERDONIS
Z A L O Ž B A

STARI TRG 278, SLOVENJ GRADEC
02 88 56 702, 041 627 496
info@cerdonis.si

www.cerdonis.si • info@cerdonis.si

Mestna občina Slovenj Gradec

OBMOČNA IZPOSTAVA SLOVENJ GRADEC
Francetova 5, 2380 Slovenj Gradec
tel.: + 386 (0)2 88 12 460 / fax: + 386 (0)2 88 12 461
e-pošta: oi.slovenj.gradec@slkd.si

ODSEVANJA - revija za leposlovje in kulturo

Izdajatelj in založnik: Kulturno društvo Odsevanja Slovenj Gradec in Zveza kulturnih društev Slovenj Gradec
Uredniški odbor: Andrej Makuc (glavni in odgovorni urednik), Blaž Prapótnik (oblikovalec in tehnični urednik), Maja Martinc, Maša Čas in Tatjana Knapp

Izdajateljski svet: Andrej Makuc, Blaž Prapótnik, Jože Potočnik, Jani Rifel, Niko R. Kolar, Ivan Karner in Martina Šisernik; nadzorni odbor: Franjo Murko (predsednik), članci Andreja Gologranc in Draga Ropič
Častno razsodišče: Niko R. Kolar, Marijana Vončina, Janez Žmavc

Lektoriranje: Nina Vožič Makuc

Naslov: Kulturno društvo Odsevanja Slovenj Gradec, Ronkova 4 (knjižnica), 2380 Slovenj Gradec, tajnica Martina Šisernik

Fotografije: Tomo Jeseničnik, Primafoto - Primož Podjavoršek, stalni sodelavci ter arhiva Odsevanj in JSKD

Grafično oblikovanje: Epigraf, Blaž Prapótnik, s. p., tel.: 041 512 758, info@epigraf.si

Distribucija: Cerdonis, d. o. o., Stari trg 278, Slovenj Gradec, tel.: 059 010 576, info@cerdonis.si

Produkcija: Epigraf, 400 izvodov, september 2017 **Cena:** 6,5 EUR - naročniki 6 EUR

Zadnja stran:
Leander Fužir,
 Obiralki sivke

Leander Fužir, Šute

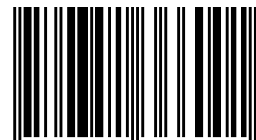
Matthaeus Cerdonis de Windischgretz – Matevž Cerdonis iz Slovenj Gradca je prvi dokumentirani tiskar iz slovenskih krajev. Študiral je na Dunaju, postal baccalaureus in magister ter predaval na univerzi. V letih od 1482 do 1487 je imel svojo tiskarno v Padovi kot zadnji samostojni tiskar inkunabul. Izdal okoli 60 poljudnoznanstvenih knjig, prevsem za potrebe tamkajšnje univerze, med njimi nekaj izrazito humanističnih. Cerdonis je tiskal le z eno vrsto črk – z malo gotico – in namesto listov paginiral le polovične tiskovne pole. V NUK hranijo nekaj njegovih originalnih tiskov.

Živel Slovenj Gradec
Vivat Windisgretz

750 let mesta

ISSN 0351-3661

9 770351 366001